Magda Ursache

OCOLUL PĂMÂNTULUI ÎN ZECE MII DE CĂRȚI* (I)

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

„Sunt oameni care citesc o carte (cartea vieții) și oameni care citesc mai multe – asta e tot."

C. Noica

Alexandru Deșliu: **Liceul „B.P.Hașdeu" din Buzău, pe care l-ați absolvit, actualul colegiu, face parte dintre cele mai bine cotate din țară. E știut că elevii săi luau primii la facultăți. Automat, aproape, la Facultatea de matematică. A, vine de la „Hașdeu", exclamau examinatorii.**

Magda Ursache: Suntem în consens mai mereu, domnule Deșliu. Da, „Hașdeu" a fost și este școală de elită. A dat matematicieni de elită, pe măsura profesorilor. Ca Andi Mihalcea și Teodor Spineanu, din clasa mea. Găseau imediat soluțiile celor mai dificile probleme propuse de Ion Păunel și ne lăsau să le copiem în pauze.

Și da, așa mi s-a întâmplat și mie: am luat admiterea la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza" (aud că rectorul Oprea vrea să-i schimbe numele în Universitatea de Est, asta da est-estică!) prima, în 1962; am terminat cu diplomă de merit.

Până să ajung însă la „Hașdeu" și de acolo mai departe, am urmat cursul primar la „M. Eminescu". Tata îi zicea pe vechi, Școala Dr. Angelescu (fusese Ministrul Școalelor, în anii treizeci). Din clasa întâi, eram deja dependentă de citit și așa am rămas. Dependența asta e intratabilă, ba chiar terorizantă: să am mereu ceva de citit la mine (nu, rectific, nu ceva, ci ceva anume), să nu-mi uit ochelarii… Vorbesc mult, nu mai tac din gură. Pune-mi ceva de citit în mână și nu scot un sunet. Într-o ierahizare a valorilor existenței, cititul ocupă primul loc. Citesc citesc citesc, în gând cu viitoarea carte de citit. Când am înțeles teribilul adevăr că n-o să pot citi tot ce-aș vrea să citesc, nu mi-a fost prea bine. „Viciosii" lecturii au această durere: tocmai ei, care citesc necontenit, realizează cât de limitat poate fi numărul cărților de parcurs. Cum nu încape timpul pentru tot ce-ar vrea să (re)citească.

– Care a fost prima carte pe care ați citit-o?

– Ce n-aș da să-mi amintesc! Nu-mi mai aduc aminte care a fost, dar sigur a fost o carte bună. Tatăl meu m-a ajutat să nu mă rătăcesc printre tipărituri proaste. În pofida ideologizărilor, a cenzurărilor, am citit cam ce trebuia. M-a învățat ce-i de evitat. Sigur că mai amestecam zânele contesei Segur cu personajele ***Tinerei Gărzi*** de Alexandr Fadeev și cu mușchetarii lui Dumas; pe Alice, fetița lui Lewis Carol, cu Olga Bancic. Dar tata nu m-a lăsat s-o iubesc pe Zoia Kosmodemianskaia, să-l cred singurul *om adevărat*, ca Georgeta Horodincă, pe Meresiev. Nu l-am însoțit pe ***Vitea Maleev la școală și acasă***, nici pe ***Timur și băieții lui*** de Arkadi Gaidar, ci pe năzdrăvanul de Tom Sawyer al lui Mark Twain.

„Numai pelicanul înghite cu ochii închiși", spunea tata.

Îmi închipui cum se abținea la serbări școlare ascultându-mă recitind cu privirea în tavan, să nu mă încurc, versificări penibile. „Munca e în toi / Stalin e cu noi" sau „În Republică la noi / Nu e loc pentru ciocoi" etc. I s-o fi părut de… (su) râsul Hiroșimei! O dată n-a fost deloc conciliant: Mi se repartizase, pentru serbarea de sfârșit de clasă întâi, o rochiuță de hârtie creponată, albă. Visam la altceva: costumul popular ucrainean, cum avea Mona, verișoara mea, balerina școlii. Cu o bogăție de cunună, de care atârnau o mulțime de panglici:

„Doar nu-ți place sorcova asta sovietică!"

Suspinele mele dezamăgite nu l-au impresionat.

Educația era uzurpată în anii cincizeci într-un singur scop. Cum să intervină părinții? Maturii luau în piept milioane de „Scântei" tiraj, dar copiilor, născuți și crescuți în compromis, nu le puteau descoperi falsul, de frică să nu le facă și mai rău. Copiii țineau în mintea lor doctrina. Apud Marx: „Comunismul este forma necesară și principiul dinamic al viitorului apropiat."

Specialist ca și mine în a plăti oale (și idei) sparte, avocatul Alexandru Marinescu fusese scos din baroul bucureștean (m-am născut la București, la 20 decembrie, 1943), și detașat la judecătoria din Pîrscovul Buzăului. Așa că ne-am mutat în casa bunicilor de la Buzău. S-a considerat c-ar avea nevoie de ceva ozon pentru a-și verifica nu prea ortodoxele convingeri politice: țărăniste. Tata n-a crezut o clipă în iluzia comunismului biruitor. Nici eu nu pot vorbi (ca Francois Furet) de *lé passe d'une illusion* – comunismul.

Eram la elementară și mă jucam cu prietenele mele de-a comorile. Căutam o comoară. Așa îmi explic de ce am urcat în pod. Am descoperit acolo o cutie ascunsă după alegerile electorale falsificate, din '46. Era plină de insigne rotunde, de pus la butonieră, cu fotografia lui Iuliu Maniu.

– Votați ochiul!

– Aveau cocardă tricoloră, asta ne-a atras și mie mi-a venit ideea să ni le prindem în piept ca pe mărțișoare și

* Fragment dintr-o carte în lucru.

să mergem la școală decorate așa. Învățătoarea ar fi putut să tacă, dar n-a tăcut. M-a dus, de ureche, la director. Tata a fost anchetat. Nu știu cum de nu s-a întâmplat atunci cu el *un accident de libertate*, spre a spune ca Vladimir Streinu. S-a întors totuși acasă, ocolind o condamnare iminentă. Cum s-a salvat nu știu. Avea un anume mod de-a face față unor împrejurări puțin zis dificile, brava (ce senin râde în fotografii!), deși era *un peu fort le café*! Ani în șir se aștepta să fie înhățat de mașina neagră. DUBA asta era, în mintea mea de copil, o dihanie mai rea decât lupul: te înghițea ireversibil. Și mai erau cele două vorbe șoptite când dispărea cineva: *la stuf*. Cutare a fost dus la stuf.

S-a tot spus că libertatea nu-i ce ți se dă, ci ce obții prin strădanie proprie. Tatăl meu și-a luat libertatea de-a citi. A stat cu ochii în cărți până a murit (ochelarii puși ca semn în cartea ultimă au căzut și s-au spart), mâncând proză, auzind poezie, văzând idei. A folosit lectura ca pansament psihic, sunt convinsă. N-a călătorit în Vest, a rămas *minte neumblată*, dar a compensat prin lectură. A dat, ca și mine, ocolul pământului în zeci de mii de cărți. Cam atâta se spune că reușești să parcurgi într-o viață de om.

Înainte de-a mă învăța să citesc (parcă-l aud: a fi necititor e cum ai fi nevăzător), m-a învățat să recit. Ce? ***Miorița***, varianta Alecsandri. Spre deliciul musafirilor, un boț de copilă cu genunchii juliți spunea pe de rost (dicția era impecabilă) balada atât de aiurea batjocorită postsocialist. Vârful inegalabil (până la proba contrară) al literaturii noastre a ajuns obiect de batjocură. *Oameni respinși de idei* – e zisa lui Noica – au tot rejectat ***Miorița*** ca mit bazat pe sânge și pe gândire primitivă. Râde cineva de Abel păstorul că s-a lăsat ucis de Cain plugarul? Și isteriile nu mai contenesc: Asta-i țara Mioriței! Brandul românilor e oaia. Ori hoți, ori păpălăi, așa ne-a învățat să fim Miorița! Ha, cultură mioritică!

Bine c-am înlocuit-o cu cultura PET, a plasticelor. Mă liniștesc cu gândul că a mai trecut ea prin detractări și a rezistat. Ce, e ușor să iubești o capodoperă? Te copleșește.

Proletcultul n-o fi el viu, dar efecte pe termen lung uite că are. Și un efect este acesta: în loc să reînodăm firul cu tradiția, o negăm calificând (b)ovină vocea identitară.

Țin minte că-n liceu mi s-a dat ca temă pentru acasă o compunere despre ***Miorița***. Ce-oi fi scris acolo, dacă un profesor itinerant prin „Hașdeu“ a dedus din compunerea mea că aș fi fost contra…. maghiarilor și m-a spus la diriginte.

„De ce ai menționat că unul dintre ucigași e ungurean? Asta vizează Regiunea Autonomă Maghiară. Se cunoaște că provii dintr-un mediu nesănătos, naționalist.“

De reținut că naționalismul, în anii cincizeci, era repudiat la fel ca nazismul, iar acest profesor (mediocru, intelectual și moral, cum l-a catalogat tatăl meu era în stare să scoată din alfabet dublu V-ul. W trimitea la Wermacht, la fascismul gătuit de Armata Roșie, la Washington și la teroarea pe care o exercita unchiul Sam, la Wall-Street, cuibul perfidului Kapital. I-am spus de multe ori în gând că a greșit. De la tata am învățat altceva: perceptul că niciodată *doi* n-ar trebui să-l omoare pe *unu*.

– Ați avut conflicte cu profesorii?

– Da, dar nu neapărat din cauza insubordonării mele. N-am fost o elevă rebelă, ba dimpotrivă. Eram destul de mălăiață. Nu știu cum dracu naibii se făcea, că mi se confisca mereu câte o carte. Nu neapărat interzisă, ca ***Poezii*** de Octavian Goga. Masa mi-a umflat ***Adela*** de Ibrăileanu, pe care o citeam pe sub bancă, în ora ei de rugă.

„Te exmatriculez. La școala de plante ai să ajungi și pe urmă numai la Agronomie“, m-a amenințat directorul Buteică. Durul. Nu mai dur însă decât celălalt director, de la „M. Eminescu“, profesorul Mușat, stalinizant în exces.

La elementară am rămas fără un basm al reginei Maria. Ceva cu o poiană a zânelor. O primisem de la doctorul Voiculescu, în dar.

– De la Vasile Voiculescu?

– Da. Dacă închid ochii, revăd casa cu verandă, din Pîrscov, a poetului-doctor. Scara din pietre de râu, curtea înecată în troscot și-n nalbă. Am intrat acolo prinsă de mâna tatei și l-am văzut: un sfânt bătrân, cu plete patetice și ochi aprinși. Tata mi-a spus că aș fi întrebat:

„E Doamne-Doamne?“

Buzăul (tata îi spunea pe vechi, Buzeu) își are numele legat de cel mai cumplit torționar, Alexandru Drăghici, pornit de la Cărpiniștea și de Chivu Stoica, un analfabet de la Smeeni, ridicat la rangul de om de stat. Peste drum de Liceul „Hașdeu“ era o pușcărie, construită de Stoica. În compensație parcă, Sava-Gotul a fost martirizat prin înec la Vadu-Pașii; ortodoxistul Voiculescu – martirizat pentru că a compus poezie religioasă. Și poate că aici ar trebui să păstrăm un moment de reculegere pentru alt elev-martir al Liceului „Hașdeu“, Stelian Diaconescu, nume literar: Ion Caraion. Pușcărizat între ’50 –’55 și între ’58 –’64; condamnat la moarte în ’58; unsprezece ani de Canal; trecut prin Jilava, Gherla și Aiud, prin minele de plumb de la Cavnic și Baia Sprie. Terorizat de Securitate. Luându-și lumea-n cap, la 58 de ani, în 1981. Mort în exil, la Lausanne, la 21 iulie 1986, cu povara de-a fi fost recrutat informator la Aiud.

– Pornind de la dubletul acesta, a refuza / a rezista, aș dori punctul dumneavoastră de vedere referitor la ce trebuie să refuze un scriitor și cum trebuie să reziste pentru a-și onora refuzul.

– Spus net, orice relație cu Puterea trebuie refuzată. Toți scriitorii care au intrat în politică au fost înfrânți. Vezi cazurile Kogălniceanu, Iorga, Stere, Goga. Aici, în politichia de la gurile Dunării, se cere să fii maleabil și relativist, adaptabil, flexibil. Să faci compromisuri (iar explicații pentru cedări găsești, la o adică), să-ți servești „partida“, chiar conștient fiind că nu-i ce trebuie. Caracterele ies urât cofleșite, zborșite ca roșiile.

Revenind la liceu, crescusem și eu, la sfârșit de deceniu 6, ca „schimb de mâine“. Eram un subiectel uman supus presiunii ideologice, pentru că făceam parte dintre copiii „păturii liber-profesioniste“. Purtam stigmatul unei

eredităţi contagioase.

„Fiii de popi şi de avocaţi să se ridice în picioare“, scanda pe nas dirigintele Moldoveanu, profesor de latină şi prieten cu tata.

Mă ridicam, cu acel sentiment de umilinţă pe care l-am simţit ori de câte ori am defilat prin faţa tribunelor, la 1 Mai muncitoresc şi la 23 August. Moldoveanu lua cunoştinţă de vina noastră tragică şi juca uimirea, cu câtă ironie se putea:

„Voi eraţi? Staţi jos!“

– **S-au practicat, atunci, diverse metode de distrugere a personalităţii. Mulţi au cedat, s-au lăsat de meserie. Vorbiţi despre demnitatea unor dascăli (ca profesorul meu de la Şcoala Normală, Tiberiu Bordea), faţă cu mizeria altora.**

– Dacă toţi dascălii noştri s-ar fi luat după normele instrucţiei din anii cincizeci, am fi rămas nişte semi-analfabeţi robotizaţi. Era vremea când cenzura ideologică l-a făcut pe G. Călinescu să schimbe ***La început a fost Cuvântul***, vers din ***Poesii***, 1937, în ***La început a fost Avântul***.

Catehismul şcolar era pus bine la punct la „Eminescu“ de acel director Muşat. După ukaz, nota maximă era sovieticul. Cum ar fi mers proletcultul fără ajutorul (ca să nu zic trădarea) intelectualilor? De ţinut minte: la instalarea guvernului Groza, au contribuit tancul lui Stalin, pumnul lui Vîşinski, pistolul lui Teohari şi conferinţa unui mare scriitor.

Am găsit, după moartea tatei (treceam în anul al treilea de facultate), o coală liniată dictando pe care scria:

Date ale ruşinii

5 aprilie, 1947: Camera decide ca Stalin să devină cetăţean de onoare al României, în timp ce Veaceslav Molotov primeşte titlul de cetăţean (de onoare) al Clujului.

30 iulie, 1947: Aceeaşi Cameră votează dizolvarea PNŢ. 249 de deputaţi pro; contra, unul singur.

Şi, pe verso: „Der Schweinen wird alles Schwein!“

(Nietzsche, ***Zar***., 3, 298)

„Pentru porci totul devine porc.“

Făcuse liceul german la Cernăuţi. După episodul acela cu cocardele tricolore pe care le dusesem în clasă, a distrus tot ce era, atunci, „compromiţător“: cărţile germane de şcoală, dicţionarele şi mai ales atlasele vechi. Ca să nu se mai vadă harta României Mari. Istoria începea nu cu Decebal, ci cu constituirea cnezatelor.

Din fericire, acel catehism şcolar roşu nu funcţiona aşa la „Haşdeu“.

Profesorii se luptau cu o programă care excludea marile repere ale tradiţiei. Pentru cei care m-au învăţat cum să mă feresc de sirenele propagandei, am toată admiraţia şi tot respectul. Îmi sunt un fel de părinţi. Pentru latinistul Ion Moldoveanu, a cărui maximă favorită era *Timeo hominenem unius libri* (teme-te de omul unei singure cărţi), pentru Laurenţiu Stan, profesorul de geografie cu cel mai superb *éclat*, care sărea peste lecţia cu bazinele carbonifere din URSS, ca să ne teleporteze, sfidând Cortina de Fier, tocmai la izvoarele Amazoanelor, pentru bonomul, jovialul biolog Aurel Piţu, care m-a iertat că citeam în ora lui ***Nopţi la Serampore*** de Mircea Eliade. Dacă mi-o confisca, riscam exmatricularea. Mi-a luat-o din mână, a deschis fermoarul mapei mele, a pus cartea acolo şi a tras fermoarul la loc.

– Cine v-a influenţat decisiv la „Haşdeu“ în perioada aceea grea?

– Mai toţi. Predilect, eruditul profesor de istorie Cristescu. Gândea exact ca tatăl meu. A fost *grand seigneur*, chiar dacă purta – deliberat, cred – un basc ponosit tras iarna mult pe frunte şi, din primăvară-n toamnă, tenişi albaştri la care pusese blacheuri. Călca toate consemnele. Ne vorbea despre *oroarea revoluţiilor*. Cea franceză, de la 1789, ca ruptură a ordinii, ca să ajungă la Marea Revoluţie din Octombrie, serbată în noiembrie. Şi asta când faptele de arme ale lui Orjonikidze erau mai importante decât bătăliile lui Ştefan cel Mare, când Avram Iancu nici nu era pomenit. Profesorul Cristescu mi-a împrumutat o carte prohibită, ***Istoria românilor*** de N. Iorga carte care i-a condamnat la puşcărie corecţională pe mulţi intelectuali. În pomenitul ***Index librorum prohibitorum***, Iorga figura cu 29 de titluri, Onisifor Ghibu cu 22, Alecsandri cu 8, Eminescu cu 11. Pe aceeaşi listă neagră se aflau Cantemir, cu ***Hronicul vechimii Moldovlahilor*** şi Gh. Şincai, cu ***Cronica Românilor şi a mai multor neamuri***. Biblioteca lui Cristescu era bibliotecă-pericol. N-a „epurat-o“. Elevilor favoriţi, printre care mă număram, le împrumuta orice, oricât de rară era cartea. Uza des, în discuţii particulare, de *dacă*:

„Dacă Troţki ar fi reuşit să-l răstoarne pe Stalin (făcuse, în acest sens un acord cu Hess) şi să re-întroneze statul capitalist în Rusia, românii ar fi scăpat de „eliberare“.

Ce-ar fi spus profesorul Cristescu aflând că reconsiderăm actul de la 23 August şi-l sărbătorim cu paradă militară? Poate chiar o să defilăm iarăşi, mai ştii? Memorie corectă / informaţie corectă – axiomă. Soldaţii au ascultat mesajul regelui din 23 August 1944, au urcat cuminţi în vagoanele de marfă pe care scria destinaţia: Bucureşti, Galaţi, Sibiu, Piteşti, Craiova etc., au fost zăvorâţi în ele cu pâine şi cu marmeladă. Peste câteva zile, s-au trezit în lagărul de triere pentru minele Siberiei.

– Istoria o scriu învingătorii.

– Urăsc istoria scrisă de învingători. O prefer pe cea scrisă de învinşi. Şi pentru că lupt pentru memorie vie, versus, uitare, aş vrea să menţionez cazul poetului Mihai Moşandrei (1896 – 1994). A fost condamnat *din nou* la doi ani de închisoare, în octombrie ’59, pentru că ar fi deţinut publicaţii interzise. În fapt era vorba de propriile poezii. În ’51 fusese radiat din Societatea Scriitorilor Români pentru „lipsă de colaborare partinică la revistele vremii“. A trecut prin reeducarea de la Piteşti, a zăcut la Jilava şi-n Gherla. De murit a murit în ’94, fiind chiriaş în propria-i casă din Câmpulung-Muscel. I-am citit versurile sentimentale, cu havuzuri şi crini, *à la* Petică, Anghel, Pillat, în podul casei din Buzău. Erau, în cufărul mare de nuiele, volumele ***Păuni***, ***Găteala ploilor*** şi ***Singurătăţi***.

Mă strecuram în pod unde tata exilase cărţi, de frica percheziţiilor. Nu fără spaimă. Doar fusesem ameninţată

cu mutarea la altă școală pentru imprudența de-a aduce în clasă poveștile reginei. În aerul neclintit al podului, devoram ***Quo Vadis*** și ***Documentele postume ale Clubului Pickwic***, ***Căpitanul Francasse*** și ***Moara de pe Floss***. Acolo, în aerul fierbinte al podului, am străbătut oceane cu pirați (în Carpați m-a dus Jules Verne) și m-am îndrăgostit de Dănuț al Medelenilor. Contese și cătane, spadasini și haiduci, romani și briți au gravitat în jurul meu. Iarna, în frigul uscat din pod, întorceam, cu mănușile albastre de lână c-un deget, pagină cu pagină, citind despre Troia și tropice, India lui Perl's Buck și a lui Eliade. Îmi degerau călcâiele citind ***Maitreyi***. Mult mai târziu am aflat îndemnul lui Flaubert „citește pentru a trăi". Așa am făcut.

– În ce vă privește, considerați că epoca a fost tip pierdut în formarea dvs. sau acest lucru a depins în bună măsură de tenacitatea fiecăruia?

– Urmând un deziderat documentaristic despre o lume dispărută (altfel, la ce-ar folosi dialogul nostru?), nu pot trece peste riscul profesorilor mei, care ne-au predat o materie neînscrisă în programe: libertatea de-a gândi *altfel* în monoblocul comunist. Eu nu cred, ca Laurențiu Ulici, că a fost o iluzie „otrăvitoare" rezistența prin cultură. Cred, dimpotrivă, că a fost eficientă. Cine are identitate nu și-o pierde.

Dar să rămânem la tema întrebării, în cestiune. Cel mai drag dintre toți profesorii mi-a fost *Domnul Trandafir* al meu: Păturescu, de română. Îi mai aud vocea tristă ușor vătuită, când ne preda despre „limitele" lui Eminescu, Arghezi, Rebreanu. Toma-Deșliu-Jebeleanu-Banuș nu aveau astfel de „limite". Ca să nu ne îmbâcsească de tot creierul cu chiotele Veronicăi Porumbacu („Plugul, strungul și condeiul s-au pornit să chiuie!") organizase o trupă de teatru și punea în scenă ***Răzvan și Vidra*** ori ***Jocul de-a vacanța*** („Hașdeul" a fost absolvit și de Paul Ioachim, actorul și dramaturgul care avea să „construiască" Teatrul „George Ciprian"). Domnul Păturescu afișa la ceea ce se chema „Gazeta clasei" cele mai bune poezii ale elevilor, fără a ține cont de temele impuse. Exista și un cenaclu „Al. Sahia". Nu l-am frecventat.

Pe mine m-a dus în biblioteca liceului și mi-a pus în mâini ***Istoria literaturii române de la origini până în prezent***:

„Citește cât poți din Călinescu".

Vă asigur că mirosul acelei cărți mi-a pătruns și mi-a rămas în piele.

La Liceul „B.P.Hașdeu", am deprins folosirea cărților mari. M-am lăsat chemată de cărțile mari. Mai ales tripleta Cristescu-Moldoveanu-Păturescu ne-a pregătit să auzim ce era de auzit: să ne transformăm din ascultători în auzitori. Până și porția de marxengelslenin era altfel servită. La orele de economie politică, volubilul Ion Lungu spera că n-o să-l credem când prevedea pieirea capitalismului deja muribund, putrefact etc. Remarca „și Engels a fost capitalist" e a lui.

Nimic nu era ușor pe băncile „Hașdeului", dar ce ușor a fost la Universitate!

Liceul de băieți devenise mixt, eram un rând de fete îmbrăcate ca niște măicuțe, în uniformă *bleumarine* ultrasobră, cu guler mic-mic-mic alb. Numărul cusut pe mânecă și bentița disciplinind părul nu puteau lipsi. Pantofii erau de serie, unisex. Primele tocuri? La banchet, ca și primii ciorapi de mătase. De la acel banchet am venit desculță, atât de greu era din cauza lor. Probabil așa călca și Mica Sirenă, după ce și-a dat nemurirea și coada pe-o pereche de picioare.

La cinema, mergeam cu școala ori cu părinții. Ia să te fi prins vreun pedagog umblând lela prin târgul Drăgăicii! Patrule (acolo s-a format și generalul de armată Ștefan Gușă) de profi, cu directorul Buteică în frunte, îi vânau pe cei care nu purtau număr matricol, îi trimiteau la tuns zero pe pletoși ori pe mustăcioșii prinși la țigară, ca Petruș Șerdinescu, ajuns și el profesor.

La fel de severi erau profesorii Olaru și Sânpetru chiar și-n vârful munților, unde ne duceau în excursie. Cu Olaru te simțeai mereu scos la tablă. Și pe creasta Retezatului îți punea întrebări încuietoare despre monocotiledonate. Dar ce minuni desena cu cretele lui colorate, cum ne trezea curiozitatea pentru amoebe! Științele Naturii păreau a fi o lume mirifică, iar laboratorul, peștera lui Ali Baba.

Cred că principala calitate a pedagogilor desăvârșiți e să trezească discipolilor curiozitatea intelectuală. Elevii de la Colegiul „Hașdeu" nu sunt indiferenți, nu i-am simțit niciodată indiferenți în timpul multelor ceasuri de dialog cu ei, când mi-am lansat cărțile în solemnul amfiteatru din susul *scării lui Hașdeu*, cum îi spun eu. Iar actualii profesori de română, Ionel Banu, Viorica Nebel, Gabriela Matiu, Viorel Ciocâlteu, Daniela Enache, așa cum îi cunosc eu, sunt pregătiți perfect să-și îndrume elevii să urce scara asta. Cu responsabilitate.

Dacă tinerețea spirituală (nu biologică) înseamnă mobilitate mentală, spirit liber, independent, naturalețe, acest colegiu e o *fântână a tinereții*, ca să sadovenizez. Când mă întorc, după fiecare carte apărută (e în mica mea tradiție s-o fac) redevin, miraculos, adolescenta năucă. Nu mă intimidez prea ușor, dar acolo *mi-e sfială*, cum zice Gh. Istrate, alt nume important al literaturii contemporane, care a absolvit „Hașdeul" și a ieșit în „limpezișul" Poeziei. Și mai sfială mi-e când, din vârful treptelor, enciclopedistul Hașdeu, cu barbă năvalnică și ochi încinși, pare a mă privi destul de mustrător. Numai că nu-mi spune:

„Ce cauți tu pe scara asta?"

Valoarea hașdeenilor spune multe despre profesorii lor, dacă mă gândesc că George Emil Palade, elev acolo între 1923 și 1930, a luat un Nobel pentru Medicină, în '74.

Ca orice ficționară convinsă, cred în steaua hașdeenilor. Destul ca să-mi imaginez (și semne bune anii au) că un fost licean va urca *scara lui Hașdeu* pentru a-și prezenta în amfiteatrul arhiplin primul Nobel românesc pentru Literatură, glorie care va dăinui cât îi „Hașdeul". *Per aspera ad astra*, ar fi spus proful de latinește.

Cum fac și eu parte din specia hașdeenilor, îl cred pe directorul Ionel Banu: „hașdeenii simt a purta un fel de însemn, de blazon. Și asta îi obligă.

„Hașdeu" oblige!

Liviu Ioan Stoiciu

„CONȘTIINȚA ACTULUI DE CREAȚIE S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O CONȘTIINȚĂ A ZĂDĂRNICIEI”* (X)

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

– Ce fel de valori morale vă simțiți chemat să apărați?

– Singurele care mă interesează cu adevărat, sunt valorile morale publice. Fiindcă ele pot deveni model și pot influența opinia publică. Respectând diferențele. În particular, valorile morale creștine se relativizează până la anulare, deși ele ar trebui să conteze. Că e aproape imposibil să nu păcătuiești? Lucrurile se reașază ciclic în societate, nivelul păcatului biblic e reevaluat: acceptarea oficială a homosexualismului (și transexualismului), adăugat prostituției („prima meserie de la începutul lumii”?), care au provocat apocalipsa Sodomei și Gomorei, schimbă azi percepția publică a valorii morale? Depinde de amplitudinea critică a receptorului. Ce e păcatul? „Păcatul este încălcarea unei legi cosmice, el se traduce imediat în corpul nostru fizic, care este un ecou al cosmosului”. Păcatul e o încălcare a Legii, el a adus bolile („pe plan fizic, mental, spiritual”, ni se mai spune) pe pământ... Preceptul neamestecării în viața intimă, însă, a impus noi standarde. Un artist homosexual își pierde valoarea spirituală din motive de morală biblică? Nici pomeneală, din contră, se consideră că el a trăit o nouă experiență existențială, la limită. Las la o parte faptul că acumulările istorice se fac și prin „îmbunătățirea” mentalităților. Vrem, nu vrem, plăcerea ia pe zi ce trece locul spiritului critic. Inclusiv în aprecierea unei opere literare: nu se mai insistă pe criteriul estetic de determinare a valorii, ci pe judecata intuitivă „îmi place – nu-mi place”. La fel e în toate domeniile deja. Fiind diferiți unul de altul, se mizează pe discernământul plăcerii fiecăruia. Plăcerea e viscerală, filtrată prin inimă și minte, sau are legătură cu sufletul? Să nu uităm vorbele lui Iisus Hristos: „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” (al nostru). Că plăcerea intimă s-a pervertit? E explicabil: glandele endocrine (care se varsă direct în sânge) sunt punctele de contact între corpul fizic și cel spiritual... Poate aceasta e evoluția naturală a societății și mentalităților. De ce depindem în primul rând de slăbiciunile lumești ale trupului, și nu de cele ale sufletului? Scriitorul-disident (fost președinte al Cehoslovaciei, apoi numai al Cehiei), Vaclav Havel, știe ce vorbește: „Elementul etic ar trebui să fie cel primordial în orice societate, căci el e cel chemat să împiedice proliferarea abuzurilor și a nedreptăților, să apere drepturile individuale și colective, să vegheze ca valorile – toate valorile, cele morale, dar poate și cele culturale, religioase – să fie respectate”. Aș putea să observ, totuși, că relativizarea moralei publice a relativizat și valoarea spirituală, ceea ce înseamnă că valoarea morală este determinantă. Până la urmă are dreptate cel ce susține că „suntem ceea ce gândim”. Eu cred în valorile morale moștenite.

– Există un anume gând pe care doriți să-l împărtășiți cititorilor noștri?

– În ce mă privește, sunt intrigat zilnic de o inadecvarea mea, la nivel personal, extrem de stresantă: faptul că mă deochi singur (altă explicație nu am). Am senzația că se joacă de-a dreptul cu mine o forță care-mi e opusă (vedeți, nu găsesc aici cuvinte, să o demontez în amănunt). Tot ce plănuiesc (nu numai gândesc în secret, ci și spun / mă laud / dau de gol public sau în particular), se anulează automat, nu se mai înfăptuiește. E de-a dreptul diabolic, e o competiție între mine și o entitate (poate fi numai subconștientul meu) care stă la pândă să mă amendeze. Să vă dau un exemplu: azi consemnez în jurnal că dintr-o zi hotărâtă plec în vacanța – în mod stupefiant, în ziua plănuită se întâmplă ceva care anulează plecarea! Repet, am consemnat doar asta în jurnal, nu am apucat să mă laud că plec în acea zi în vacanță! S-a ajuns prea departe, mă joc deja de-a șoarecele cu pisica habar nu am cu cine, țin secret (față de mine însumi chiar, perpetuând în subconștient o stare ciudată de confuzie lucidă; țin secret, deci, nu numai față de cei ce ar fi interesați de o hotărâre a mea) tot ce pun la cale, pentru viitor, la un moment dat. E în mine un demon care-mi taie orice avânt de a face un plan, inclusiv de a pleca într-o călătorie. În acest sens, e un dezastru când hotărăsc să mă așez la masa de scris (programat pentru proză sau pentru texte de frontieră, eseu sau teatru; pentru poezie nu mă programez), nu pot să duc la capăt nimic. Așa că sunt obligat să mă ascund de mine însumi când trebuie să iau o hotărâre (și eu iau extrem de greu o decizie, abia în ultima clipă dau un verdict, să pot să surprind demonul din mine care se opune, mă învârt în jurul ei până mi se face rău). Am început deja să mă joc: mă laud aiurea că fac un lucru doar să păcălesc acea forță care-mi anulează planul... Deja știu exact: dacă scriu numai în jurnal sau spun că mâine voi face nu știu ce, nu voi face! Mă deochi singur? Ce demon am eu în plus sau în minus față de alți semeni

* Fragment dintr-o carte în lucru.

asemenea mie, că nu pot să duc la capăt nici un fel de plan?

În ceea ce privește o tendință mai generală: scriitorii români strâmbă din nas, stupefiați de succesul cu adevărat fenomenal al romanului-fluviu *Harry Potter* și de faptul că autoarea lor (J.K. Rawling) a devenit cea mai bogată femeie din lume exclusiv pe seama cărților ei, vândute la prețuri de lux în sute de milioane de exemplare în toată lumea – convinși că n-are valoare estetică. Un roman care face caz de magie, mit, legendă, basm, vrăjitorie, viața de după moarte, metafizică (explicabilă până la un punct la început de secol și de mileniu, plin de angoase apocaliptice) și care, pentru spiritele mediocre necritice „dezvoltă doar imaginația". Mă tot bate un gând: dacă noile generații de cititori asta caută și gustă critic, anume partea ascunsă, metafizică a lumii (a nu se confunda cu onirismul unui autor de succes de la noi, Mircea Cărtărescu, de exemplu, incapabil de discurs metafizic), nu cumva a avut deja loc o schimbare radicală de percepție și de paradigmă a actului artistic? Se tot vorbește de apariția copiilor indigo (care au aură indigo, născuți din 1975 încoace), care știu din naștere ce au de făcut, nu ascultă de nimeni (doar ei între ei se înțeleg), sunt copii-problemă pentru părinții lor și pentru școli, „venind cu o misiune divină pe lume". Vă dați seama, e vorba chiar de cititorii romanului *Harry Potter*... Amintiți-vă și de „Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc" (Andre Malraux) și veți vedea că se potrivește – metafizica are sens! Mai nou, se face caz și de anul 2012, cu variante apocaliptice, care ar rezolva dispariția omului pe pământ – aceea a transmutării spirituale, „a supraviețuirii în spirit, nu în trup", a sublimării. Las la o parte faptul că romanele subtile ale lui Mircea Eliade (mai puțin accesibile publicului neavizat, nematur) au mers pe același drum metafizic și că au avut și au milioane și milioane de cititori – dar în mod ciudat, nici măcar scriitorii douămiiști de la noi nu le-au asimilat valoarea, nu le-au preluat tematica de profunzime la masa lor de scris, au preferat să se piardă într-o literatură minoră realistă de suprafață, sexualist-indecentă (dacă nu pornografică de-a dreptul, care e însă neapărat corectă politic).

– Cât de importantă este voința pentru a-ți construi o carieră de succes? Ce anume îți dă puterea de a-ți urma drumul pe care vrei să mergi?

– Știți că există niște rețete gogomane pentru o carieră de succes în lumea literară din întreaga lume, nu numai de la noi: să fii scriitor evreu (măcar pe jumătate, sau să faci parte din sfera lor de influență), sau mason, sau, mai nou, homosexual și corect politic. La noi se mai poate adăuga, la zi: „să fii omul lui Manolescu"... Zilele trecute citeam însă că succesul romancierului Norman Manea (cărțile lui trebuie traduse din engleză, renunțând la limba română), nominalizat la Premiul Nobel (Norman Manea e detestat de Nicolae Manolescu, apropo) nu are legătură atât cu faptul că e evreu și corect politic (e și un activist zelos pe terenul antisemitismului, punându-l la zid, primul, pe Mircea Eliade, deoarece a fost... simpatizant al legionarilor), ci a faptului că are un agent literar eficient, devenit cetățean american. Așadar, „voința pentru a-ți construi o carieră de succes" la scriitorul român (integrat de anul acesta în Uniunea Europeană) ar trebui să aibă același curs – un agent literar care să se zbată pentru publicitate pe plan local (cu campanii critice favorabile și în mass-media, îndeosebi în audiovizual), pentru traducere și difuzarea cărților lui. Cealaltă față a monedei e Andrei Codrescu, tot din SUA (el e iubit de N. Manolescu, nu întâmplător i s-a acordat la Neptun Premiul Ovidius de 10.000 de euro). În România nu există agenți literari, rolul lor e preluat de edituri care se respectă, precum Humanitas (dar câți scriitori români sunt publicați cu cărți originale de edituri precum Humanitas? Nici măcar pe degetele de la o mână nu-i numeri). Uniunea Scriitorilor are în proiect înființarea unei agenții literare (care se tot amână, negăsindu-se amatori care să se înhame), însă nu crede nimeni în eficiența ei. Au fost tentative de punere la cale a unor asemenea agenții literare particulare după Revoluție și au murit de la sine, vânzarea cărții originale fiind o problemă de nerezolvat în România, chiar dacă ea are valoare. În plus, câți scriitori au succes de piață cu ceea ce scriu și publică? Nu-i poți număra pe degetele de la o mână... În această situație, nu mai e nimic de făcut, degeaba te omori cu firea: voința nu ajunge. Pe de altă parte, pe mine unul nu m-a interesat „cariera", ar fi fost culmea să scriu pentru a avea succes public. Doar puterea „celui ce te împinge de la spate să scrii" (înger păzitor bun sau rău, numai Dumnezeu știe; vocația e îngerească) m-a ajutat să-mi urmez drumul. Am scris dintotdeauna intuitiv, natural (dacă n-ar fi curs natural, demult aș fi abandonat scrisul, fiindcă n-a fost o bună afacere, din contră, m-a adus la sapă de lemn), nu-mi plac lucrurile contrafăcute: „simțind nevoia" să continui, am continuat, chiar împotriva curentului (n-am fost un răsfățat, am debutat editorial extrem de greu și nu mi-am găsit un susținător critic devotat) și fără să pariez cu mine însumi. Scrisul a venit de la sine, o fi și mâna destinului la mijloc și o amăgire genetică (sunt sigur că am fost programat în spirala ADN să scriu, fiindcă nimic nu e întâmplător: totul este comandat, faci exact ce ți s-a dat prin codul nativ moștenit). Din fericire nu sunt un scriitor popular: a face carieră la unul ca mine ar însemna să mă lupt să ocup funcții în lumea literară? Mi s-au dat funcții fără să mi le doresc: o asemenea carieră, în care trebuie să te afli în treabă, pentru mine e egală cu zero. De altfel, să poți intra în „grupurile de prestigiu" (de succes) ai nevoie de o construcție mentală specifică, aplecată spre „cultura compromisului", cum îi spune un Andrei Pleșu, spre spirit gregar (care cumpără indulgența criticii), să ai o gândire ideologizată – și vă dați seama că nu e cazul meu.

– Care sunt regretele și împlinirile cele mai mari?

– Răspund la acest din urmă set de întrebări în perioada celor 40 de zile ale ultimei preumblări a sufletului tatălui meu pe aici, sunt sub influența acestei pierderi (care mă lasă al nimănui, această pierdere face parte din panoplia marilor mele regrete). În aceeași lună iulie 2007, cel ce mi-a luat acest interviu (din martie 2006), generosul redactor-șef al revistei *Pro Saeculum*, Alexandru Deșliu, s-a stins din păcate și el, aflat la a treia tinerețe, după o nedreaptă suferință. Sunt trist și amărât.

E o datorie de conștiință să-mi evoc rădăcinile. Tatăl meu a plecat între drepți la 90 de ani (a fost cel mai longeviv dintre cei 9 frați ai lui și cele două surori), în 8 iulie 2007 și regret în plus că n-am fost în stare să lămuresc date biografice de familie, de care am nevoie și pe care nu mi le mai poate lămuri nimeni. Am dat dovadă de o indolență condamnabilă în acest sens, până în anii 2000 (an în care am conștientizat iar actul sinuciderii, oricând gata să fie pus în aplicare), n-am fost interesat să aflu cum stau lucrurile în familia mea de origine, m-am trezit prea târziu că pun întrebări, când ori au murit rudeniile de sânge, ori rudeniile au uitat cu desăvârșire cum a fost, îmbătrânind. Am trăit într-o „dulce inconștiență", îndeosebi în chestiunile legate de mama mea, Ioana Sandu din comuna Adjudu Vechi (care a murit, știți, când eu aveam un an și patru luni, în 21 iunie 1951, de solstițiu, trăsnită în bucătăria de vară, la Cantonul 248) și de familia ei de origine. Fiindcă tata a ținut să mă crească în cultul mamei adoptive (Elena Berescu, de loc din Bâlca, județul Bacău, pe malul Trotușului), a șters urmele pur și simplu spre familia de origine a mamei mele. Să fiu iertat că mă tot repet. Reconstituirea trecutului, în amănunt, e imposibilă azi. Pentru memoria mea, voi reține aici totuși repere personale identitare. De exemplu, nu știu în ce zi, lună și an e născută mama ea, Ioana (i se spunea Ionica) Sandu, nu s-au păstrat acte: pe certificatul meu de naștere e trecut că avea, în 19 februarie 1950, 29 de ani, ceea ce înseamnă că s-a născut în 1921 (și că era mai mică decât tata cu patru ani). Dar pe spatele unei fotografii, mama nota că avea 16 ani în 1938, ceea ce înseamnă că s-a născut în 1922 și avea 28 de ani la nașterea mea. Culmea, nu pot să pun nici o bază pe certificatul meu de naștere din 19 februarie 1950, în care tata e trecut că are 31 de ani, iar el s-a născut în 1917 (și avea 33 de ani, de fapt; să zicem că ziua și luna lui de naștere fiind 29 martie, nu împlinise 33 de ani când a înregistrat certificatul, dar în nici un caz nu avea 31 de ani, cum e trecut). Apoi, tata n-a mai păstrat certificatul din prima căsătorie: din câte își amintea, s-a însurat (după logodnă) când avea 30 de ani, la sfârșitul anului 1947 cu Ioana Sandu, după ce a devenit șef de echipă la întreținere de cale ferată la Districtul 1 Sascut, Regionala 4 Iași, Secția L 4 Bacău (după ce s-a întors din prizonieratul de trei ani din Siberia, de la o mină de azbest și s-a recalificat la Iași, la o școală de renume). A locuit la casa părintească a Ioanei Sandu, la Adjudu Vechi, până să fie detașat. În următorul an, au avut primul copil, o fetiță, Livia, soră mie, care a murit deocheată la șase luni (tata era detașat la Vatra Dornei și apoi Salva-Vișeu, locuia la cazarmă, nu se dădeau învoiri, n-a cunoscut-o pe Livia; pe atunci CFR-ul era a doua armată a țării, deschiderea șantierelor în munți era o prioritate națională, se construiau linii noi; eu i-am preluat numele Liviei). După moartea primului lui copil, tata a cerut să fie mutat pe alt șantier CFR, se construia linia spre Bicaz. În 1949 mama Ioana a venit lângă soțul ei la Cantonul Dumbrava (la 5 kilometri de Piatra Neamț), locuință de serviciu – unde aveam să mă nasc eu în 19 februarie 1950, pe la orele 4 - 4.30 dimineața, moșit de mama tatălui meu, Steliana (chemată special de la București, unde îngrijea copiii Lenuței, soră a tatălui meu). În martie 1951 părinții mei se mută la Cantonul 248, Halta Adjudu Vechi, altă locuință de serviciu izolată, dar la doi kilometri de casa părintească a mamei (casa părintească a tatălui meu, din Adjud, fusese vândută, toți frații și surorile lui mutându-se definitiv la București, calificați acolo, cu familii ale lor). După ce mama mea a murit, în 21 iunie 1951, am fost îngrijit câteva luni de Steliana, mama tatălui meu, și ani la rând de familia cantonierului Ghinea (care avea zece copii, dintre ei, patru fete; una din fete, Maricica / Margareta, care terminase liceul și avea serviciu „de înaltă clasă" la Mișcare CFR Adjud, îndrăgostită de tata, s-a ocupat în mod special de mine, de-a lungul întregii mele copilării). O soră a mamei mele, Sanda Radu, măritată, fără copii, a vrut să mă ia de suflet, dar tata nu m-a dat. Steliana, mama tatălui meu, descânta și ghicea de ursită, ea i-a ghicit tatălui meu a doua soție, pe Elena Berescu (venită dintr-o familie „care avea cai, cu trei fete o dată de măritat"). Fratele mai mare, Mihai (impegat de mișcare CFR, din București; Mihai e tatăl prozatorului și scenaristului Constantin Stoiciu, emigrat în Canada) l-a cununat pe tata în iarna anului 1952. Pe domeniul Cantonului 248 erau două locuințe de serviciu, fiecare cu grădina și ograda lui cu anexe gospodărești (magazie, grajd, bucătărie de vară), delimitate cu gard: una, impozantă, a șefului de echipă la întreținere de cale ferată, cu acces direct la cazarma de muncitori din subordinea sa, și a doua a cantonierului, care păzea bariera pe drumul care lega șoseaua Adjud-Bacău de Podu Turcului-Bârlad și ținea evidența trenurilor (cantonierul răspundea în general de Halta CFR Adjudu Vechi, unde urcau și coborau călători cu nemiluita). Făceau cu schimbul doi cantonieri, Ghinea (care locuia cu familia la canton) și Burlă, care locuia în Adjudu Vechi (o fată înfiată de Burlă, Catinca, a fost cantoniereasă aici). Mama venea dintr-o familie mai înstărită (care i-a dat drept zestre o casă în oraș, pe strada Al. I. Cuza numărul 180 din Adjud cu trei camere, cu 550 metri pătrați teren de construcție, pe care eu, singurul moștenitor, am vândut-o în 1974, neputând să o întrețin; apoi 900 metri pătrați de teren de construcție în comuna *Adjudul Vechiu* și 2,5 hectare de teren arabil, de soarta cărora eu, unul, nu știu nimic), cu străvechi rădăcini (din vremea lui Ștefan cel Mare) la Adjudu Vechi, pe malul Siretului, aproape de pod.

Părinții mamei mele, Ioana Sandu: Gheorghe și Ilinca (Elena sau Ileana). Tatăl mamei mele, Gheorghe Sandu, cu casa la Adjudu Vechi (fiind mai răsărită, a fost rechiziționată de ruși în al doilea război mondial; aici a avut loc o dramă, în 1945 fiind împușcați soldații de pază la seiful unității militare, banii fiind furați; soldații împușcați, îngropați fără cruce, ar fi blestemat casa; de aici se pare că se trage blestemul funest de care avea să fie lovită familia de origine a mamei, blestem căreia și mama mea i-a căzut victimă; tatăl mamei mele a fost bătut, lăsat fără cunoștință atunci de ruși, bănuit că ar fi putut să fure el banii; a fost mai apoi nenorocit de o mașină). Gheorghe Sandu a murit în anul nașterii mele, la doi ani după ce i-a murit soția (bunică mie, pe care n-am cunoscut-o; așa cum nu l-am cunoscut pe bunicul dinspre mamă; de altfel, nu l-am cunoscut nici pe bunicul

dinspre tată). Ilinca, mama mamei mele (Secară pe nume de fată, venită din familie bogată) a murit de Bobotează în biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Adjudu Vechi, în genunchi, în 1948 (a fost scoasă în pridvorul bisericii și s-a declarat că a murit acolo; altfel, biserica ar fi trebuit să fie închisă și resfințită, conform obiceiurilor locului). Ioana era gravidă cu Livia, sora mea mai mare, când i-a murit mama. Mama mea Ioana „era înăltuță, brunetă, plinuță, bună la suflet" (dădea sân și fiului fratelui ei, Dumitru, fiu născut în același an cu mine, pe care avea să-l boteze mama mea; după cum eu am supt și la sânul soției fratelui ei, Frăsina, când mama mea avea treabă). Gheorghe și Ilinca Sandu au avut cinci copii, doi dintre ei au murit de bătrânețe, Gheorghiță (el a avut un fiu, Ion, mecanic de locomotivă, care a fost omorât într-o cârciumă, lăsând în urmă doi băieți și două fete) și Sanda, care n-a avut copii, dar a înfiat o fetiță, pe Paulina-Păuna (a fratelui ei, Gheorghiță), să aibă cine s-o moștenească. Toți cei cinci copii au avut familie și copii la rândul lor (nepoți și strănepoți mie, pe care eu nu-i cunosc; așa cum nu cunosc rudeniile din partea familiei de origine a mamei, frați și surori ai tatălui și mamei ei). Trei dintre ei au fost uciși de blestem (blestemul e până la al nouălea neam, se spune), la maturitate: Ilie, mama Ioana și Dumitru. Ilie, cel mare (sinucis, tăiat de tren la Adjud; a lăsat bilet că el se strămută dincolo fiindcă era foamete pe lumea asta, în 1946; cei doi copii ai lui au fost luați la orfelinat). Apoi, mama mea, Ioana, gravidă: trăsnită în bucătăria de vară la 21 iunie 1951 (la dezgroparea de șapte ani s-a văzut și copilul cu care era însărcinată în cinci luni). Plus Dumitru, călcat de tren la Cantonul 248, pe 7 ianuarie 1955, pe viscol (era venit la cumetria sorei mele Ita, soră din a doua căsătorie a tatălui meu). Tata și mama mea, Ioana, soră lui, l-au cununat pe Dumitru și i-au botezat primul copil, Milea, cum spuneam, în 1950 (copil ce avea să fie mecanic de locomotivă, a murit la 50 de ani). Mama era al patrulea copil al familiei Sandu și lucra acasă la război de țesut, din mâna sa ieșind opere de artă.

Cât am copilărit la Cantonul 248 am avut mereu parte de îngrijirea Moșicăi (Ioana Groza, am aflat mai apoi că se numește), care „mă trăgea cu untdelemn" (masaj pe tot corpul) și mă vindeca de deochi (în familia mea frica de deochi luând proporții după ce au pierdut-o pe Livia, soră mie). Am fost botezat de familia Condruț din Adjud (aceeași care a botezat-o și pe sora mea, Livia).

Tata, Ion Stoiciu (i se spunea Jan, născut la Vlășinești, raionul Săveni / Dorohoi, regiunea Suceava, la 29 martie 1917), a avut casa lui părintească la Adjud, pe strada Mare a Unirii, numărul 118, lângă cimitirul evreiesc (această casă a fost vândută de mama lui, Steliana, în anul 1945, când s-a stabilit la o fiică a ei, Lenuța, o soră a tatălui meu, la București, de care am mai pomenit). Mama tatălui meu, Steliana provenea dintr-o familie transilvăneană refugiată la Adjud, bunicul ei era ungur românizat și mama românică. Steliana era mai mică decât soțul ei, Milia cu 10 ani. Tatăl lui tata, Milea (sau Milia Stoicev), a murit de cancer la 58 de ani sau la 62 de ani (tatăl meu nu-și mai amintea), pe șantier, în Olt, la Dăneasa, în anul 1940 sau 1944, lucra în antrepriză cu patroni americani (era calificat în construcții de artă, poduri CFR și era supraveghetor de cale ferată; copiii lui mai mari, printre care și tata, vopseau podurile). Milia era aromân macedonean (din Macedonia istorică), venit din Bulgaria („uite, bulgarul ăla", era arătat cu degetul) în România la începutul secolului XX, fost revoluționar (a participat la revolta comitarzilor, a țârilor), a trecut Dunărea sub gloanțele celor ce-l urmăreau, sub burta unui măgar. Bunicul meu Milea a avut un frate milionar în SUA, familia i-a pierdut urma. În 1910 Milea Stoiciu / Stoicev / Stoicov s-a stabilit la Adjud, unde avea în îngrijire linia București-Bacău și spre Ciceu sau Piatra Neamț. Stătea în gazdă (cu dormit și masă asigurată, într-o casă cu opt camere și grădină mare) la Anica Balaci, cea care avea să-i devină soacră. Soțul „Bălăcioaiei", Alexandru, era acar, ceferist. Bunicii tatălui meu dinspre mamă, Anica și Alexandru Balaci (el era ungur românizat, ați reținut) aveau cinci fete și trei băieți (unul, plecat la Rio de Janeiro, căruia i s-a pierdut urma): tata își amintea la bătrânețe de tante Lenuța, „Blondina", soră Stelianei (viitoarea mamă a tatălui meu) și Maria, sau de unchiul Ionel (inginer, patron de fabrică de var). „Părinții, când erau între unguri, vorbeau maghiară, când erau între bulgari, vorbeau bulgară", dar niciunul dintre copiii lor n-a vorbit nici maghiară, nici bulgară. De familia de origine a lui Milea Stoicev / Stoiciu din Macedonia nu se știe nimic. Steliana și Milea Stoiciu au avut 12 copii (doi au murit de mici), 10 băieți și două fete – dintre ei, cel mare, Dumitru, a dispărut în URSS, i-am cunoscut (vizitându-i extrem de rar, în vacanțe, la locuințele lor, toți fiind stabiliți la București, doar tata a dorit să rămână la Adjud; tata era al cincilea copil născut) pe Mihai, Anghel, Valeriu, Lenuța, Leonard (mort de tânăr, familist, de cancer; de altfel, toți frații tatălui meu, și tata, au avut cancer), Costel, Chirea (care s-a certat cu frații lui și s-a înregistrat cu numele de Stoica) și Mândra (soție de ambasador). Toți au avut servicii legate de CFR, au avut copii care au la rândul lor copii – atenție, e un blestem al familiei Stoiciu, toți membrii ei se ignoră reciproc, sunt indiferenți cu soarta celorlalți, nu se ajută. În această situație fiind, deși eu locuiesc la București din 1990 și am o sumedenie de veri, unchi, mătuse sau mai ales nepoți și strănepoți domiciliați cu toții în București, nu țin legătura cu nimeni, nici ei nu mă caută, nici eu nu-i caut (nici nu-i cunosc), n-are rost. În prima tinerețe, tatăl meu a lucrat alături de tatăl lui, Milea și de fratele mai mare cu șapte ani, Dumitru, care era tehnician în construcții CFR (cel ce avea mai apoi să dispară în URSS). S-au angajat pe atunci la construcția triajului gării CFR din Adjud, de exemplu. Din ianuarie 1936 tata a lucrat cu carte de muncă la CFR Poduri, meseriaș, până în martie 1939, când a fost încorporat la Grăniceri (specializat ca șofer militar, subofițer și ajutor de comandant de pluton). A fost lăsat la vatră în octombrie 1940. În iulie 1941 a fost concentrat, în 21 noiembrie 1942 a fost făcut prizonier în URSS, era sergent major (pe când conducea ba o mașină a Crucii Roșii, ba o mașină de muniții, ba la Odesa, ba pe Cotul Donului, tata nu mai era stăpân pe ceea ce mi-a povestit la bătrânețe) pentru trei ani, în Siberia (în Urali, Lagărul 84) – întâi la tăiat de copaci, apoi la o mină de azbest. I s-a conferit în 1998 medalia „Crucea comemorativă a celui

de-al doilea război mondial, 1941-1945" (pentru „serviciile militare aduse statului român"). Avea legitimație de veteran de război „ca plutonier". Întors acasă cu Divizia Horia, Cloșca și Crișan, a locuit la bunica lui, Anica Balaci, rămasă singură (îi murise soțul, Alexandru, bunicul lui tata). Bunica lui tata avea două surori în Adjud, Lina (nemăritată, dar care avea doi copii făcuți cu militari din cazărmile Adjudului) și Roza, care l-au îngrijit pe tata acum. După o perioadă de adaptare, tata se hotărăște să se înscrie la „școala de impegați CFR", dar află că mama lui i-a pierdut actele. În 1946 a lucrat și la Derubau, șantierul Adjud, șef de echipă. A făcut acte noi la Adjud (tata a absolvit școala primară și elementară la Adjud, plus cinci ani scoală de meserii) și a plecat la Iași la 29 de ani, pe banii viitorului socru (între timp se logodise cu Ioana), să se recalifice la Grupul școlar CFR Iași (pentru a fi șef de echipă; a făcut un an, până în toamna lui 1947), de unde cere să fie repartizat la Șișcani (sat vecin comunei Adjudu Vechi), dar e trimis la Orbeni. E șef de echipă la întreținere de cale ferată între Sascut și Răcăciuni. Locuiește singur, doarme în pat de la cazarmă și mănâncă din ce apucă. Vărul Milea (fiul țatei Lina) îi făcuse cunoștință lui tata, din 1946, cu mama Ioana Sandu la „Salonul Caraiman din Adjud, unde se țineau baluri. Urmarea? S-au logodit. „După Ioana umblau mai mulți, avea o buclă de păr alb pe frunte, restul era negru". Tata a mers la petit la Gheorghe Sandu, tatăl mamei mele, „gospodari cu mult pământ arabil, boi, oi, cai, porci, căruțe, case". Fac nunta în iarna anului 1947 (după ce-și începe serviciul la Linii 4 Bacău, ca șef de echipă CFR, din septembrie) la Adjudu Vechi și mama vine lângă tata la o locuință de serviciu din Orbeni – „loc sălbatic, în câmp, Ioana plângea, după o săptămână a plecat la Adjudu Vechi, la casa ei părintească". Tata e obligat să facă naveta la sfârșit de săptămână. Mama o naște pe sora mea, Livia, care moare după șase luni. Tata intră în conflict cu un picher abuziv, îi rupe dantura într-o încăierare (picherul voia să-l oblige să ponteze în fals, în complicitate cu un șef de secție de la Bacău, să ia ei doi de pe stat salarii fictive), mama era gravidă cu mine, tata cere să fie mutat la Piatra Neamț, regiunea Bacău, nu găsește locuință de serviciu decât la Cantonul CFR Dumbrava Roșie (acolo unde aveam să mă nasc pe 19 februarie 1950, „nu ningea", își amintește tata). „În toamna lui 1949 mi s-a dat vagon CFR, am luat mobila de la Adjudu Vechi și am adus-o cu căruța la Adjud, să o încarc". Tata face cerere mai apoi la Secția L 4 Bacău să vină mai aproape de familia de origine a soției lui, i se dă locuința de serviciu din halta Adjudu Vechi. Dar tata și mama vor să aibă o casă a lor la Adjud, în 26 iunie 1951 (actele se încheie la câteva zile după ce moare mama, Ioana; incredibil destin) cumpără 1600 metri pătrați teren, „loc de siliște" în strada 30 Decembrie (azi, Revoluției) numărul 11 (acolo unde e și azi casa mea părintească). Tata ridică aici în 1957 un grajd impozant și toarnă temelia casei visate. Dă bani-grămadă pe materiale de construcție pentru casa mare, dar nu primește materialele, îl dă în judecată pe cel ce a încercat să-l păcălească și câștigă procesul, numai că se ține ghinionul scai de el, banii primiți se devalorizează brusc, efectele stabilizării monetare fiind devastatoare, rămâne cu bani-grămadă puși deoparte; și planurile tatălui meu de a ridica o casă se năruie. Între timp i s-au născut alți patru copii, cu a doua soție. E obligat să transforme în casă de locuit fostul grajd impozant (până să moară, tata n-a mai îndrăznit să ridice o casă a lui, sărăcind an de an). Tata s-a mutat de la Cantonul 248 (din locuința de serviciu) cu familia lui la casa lui din Adjud din noiembrie 1965 (până în 1965, casa a fost închiriată unei familii de evrei, Taraș, care m-a îngrijit, eu venind să locuiesc aici din clasa a VII-a, din toamna anului 1962). Nu se îndură să-și vândă nici terenul de siliște din centrul comunei Adjudu Vechi, nici cele 2,5 hectare de pământ arabil, să poată să-și construiască „o casă ca lumea". Până la pensie (din aprilie 1977, la cererea lui) tata a lucrat la Linii 4 Bacău, a avut o vechime de 36 de ani. El, soțiile și copiii lui au beneficiat de permise gratuite de călătorie pe calea ferată (permise care erau rar folosite, tata neștiind decât să muncească, nu l-am auzit niciodată că pleacă într-un concediu de odihnă la munte sau la mare). Salariul lui, de curiozitate: 1957 lei în anul 1975. A beneficiat de pensie 30 de ani, a avut noroc (dacă se poate numi noroc) în acest sens.

În sfârșit (cerând iertare eventualilor cititori plictisiți de atâtea date personale, înșiruite pentru pomelnic (trebuia o dată să pun ordine, cât de cât, în biografia mea), să reții și numele copiilor născuți din a doua căsătorie a tatălui meu, cu Elena Berescu, trei surioare și un frate (născuți la Cantonul 248, înregistrați în comuna Adjud Vechi): Mela (născută 1953), Fănica (1954), Sofia (născută 1960, a murit la 18 ani, într-o împrejurare tragică în 1977) și Marian (1958). Mela, Ita, Marian au fiecare câte un copil, nepoți mie: Cosmin, Alina, Arthur. Despre mama mea adoptivă, Elena Berescu: născută la 8 noiembrie 1924 (la Bâlca, regiunea Bacău, din părinți: Ion, decedat în 1944, și Ana, dispărută în 1976) a murit la 8 martie 2003 la Adjud, s-a căsătorit cu tata în comuna Coțofănești, raionul Adjud, la 16 februarie 1952. Mama adoptivă Elena a avut patru surori (apropiate familiei mele de origine): Maria, Frăsina, Neta și Veronica, fiecare a avut copii, verișori mie, cu care am copilărit la Bâlca (în principal, cu copiii de vârsta mea ai Mariei, Ion, Nicu și Titi Rachieru: ei au locuit în casa noastră din Adjud cât au făcut liceul).

Alte mari regrete și împliniri, să mă întorc la întrebare. Regret nespus că mai sunt în viața la 57 de ani, ținând cont că de aici înainte nu poate să urmeze decât deprecierea pe toate planurile (din acest punct de vedere, pot fi invidiați scriitorii care au murit de tineri, sau până în 55 de ani), nevăzând ce aș mai putea să spun și să fac esențial de aici înainte. Apoi, regret melancolic faptul că nu am posibilități materiale să vizitez locuri de vis de pe glob și să cunosc oameni însemnați de Dumnezeu (să am acces la limba lor) din întreaga lume, să acumulez noi experiențe unice. Dar mai ales regret că pe zi ce trece mă resemnez cu situația în care mă aflu (de muritor care trăiește de azi pe mâine, așteptând „să-i treacă de la sine timpul"), că nu mă mai simt în stare să o iau de la început în viața de zi cu zi, să mă bucur tardiv de viață. În ce privește împlinirile „cele mai mari"? N-am cu ce să mă laud – poate cu o carte sau alta a mea (ținând cont că au fost premiate de scriitori), dar nu mă bazez pe

Autoportret

judecata critică trecătoare. Sau cu faptul că am reușit să-mi impun numele pe plan național în viața literară românească, deși nu impresionează pe nimeni (nici pe mine) o asemenea „înfăptuire". Ascensiunea publică socială, în unii ani, întâmplător ("președinte de județ" și „parlamentar" postcomunist, sau redactor-șef de reviste literare și „lider de opinie" la ziare), nu o consider o împlinire, neajutându-mă sufletește.

– V-ar tenta să formulați public un testament?

– A trecut viața mea (viață care ar fi trebuit să conteze pentru mine însumi până azi, dar n-a prea contat; ăsta e un alt mare regret, gestionându-mi prost destinul). Harta mea astrală are perfectă dreptate, din nefericire: am trăit sub un semn dominant: ***impopularitate***. Am fost și am rămas antipatic, nerespectat, considerat outsider. Onestitatea și demnitatea nu sunt iubite în România? Nici originalitatea literară? Am avut parte în cei 57 de ani de la naștere de o ciclicitate „de Saturn în opoziție cu Luna", ciclicitate între 6 și 7 ani. Azi aș fi în al 9-lea ciclu, dacă fixez fiecare ciclu la 6 ani și șase luni (19 februarie 2002-19 august 2008). Celelalte cicluri astrale (fiecare aducând binele și răul, n-am observat dacă într-un ciclu totul e bine și în următorul ciclu totul e rău, trebuie relativizat) ar fi între19.02.1950-19.08.1956-19.02.1963-10.08.1969-19.02.1976-19.08.1982-19.02.1989-19.08.1995-19.02.2002. Normal ar fi să iau primul ciclu al vieții mele (19.02.1950-19.08.1956) drept paradiziac la Cantonul 248, dar cum să cred așa ceva, când în 1951 mi-a murit mama? Mi-e imposibil să determin semnificațiile anilor ciclici măcar (deși aș putea să improvizez, de exemplu anii până la Revoluție, când aveam 39 de ani: în 1956 am fost dat la șase ani la școala din comuna Adjudu Vechi, mergeam doi kilometri pe jos la dus de la Cantonul 248 și alți doi kilometri la întors, mi-a fost schimbată substanțial viața; la fel în 1963, când am fost mutat din clasa a VII-a la oraș, la Adjud, la patru kilometri de Cantonul 248, orașul fiind „cu totul altceva", mi-am schimbat rapid mentalitatea în liceu; în 1969 eram militar în termen și am avut o cumpănă, eram de gardă la poarta unității din Bârlad, caporal în transmisiuni, în camera de primire, cu colegi și vizitatori, când mitraliera cu care eram dotat a început să tragă singură, nici azi nu-mi explic întâmplarea, am avut noroc, țeava era îndreptată în jos, gloanțele de război plecate au străbătut o masa, o ladă, un perete, dușumeaua, la un moment dat mitraliera s-a blocat, n-am rănit pe nimeni, nici pe mine, dar am fost arestat și amenințat cu batalionul disciplinar, am scăpat printr-un miracol de pedeapsă; sau anul 1976, după ce m-am căsătorit la Focșani, s-a născut copilul și am încheiat anii de boemă bucureșteană și în întreaga țară, am găsit în sfârșit, prin concurs, primul meu loc de muncă stabil, pedagog; sau 1982, când mi-a apărut volumul de versuri anticeaușist „Inima de raze", ce avea să fie pus la index, scos din biblioteci, an în care Securitatea m-a hărțuit condamnabil; și 1989, nu mai e nevoie să subliniez, alt an de cumpănă pentru mine, când trebuia să fiu omorât de Securitate, semnând Apelul împotriva realegerii lui N. Ceaușescu la al XIV-lea Congres al PCR, și când revoluționarii vrânceni m-au instalat forțat în 22 decembrie în fruntea județului).

Pe de altă parte, e cazul să trasez o linie despărțitoare, de delimitare, să atrag încă o dată atenția că eu sunt un „produs uman" neterminat, de graniță, de vamă, de trecere, de tranzit, cu plus și minus inclus în același timp, neexistând la mine plus fără minus și minus fără plus. Trăiesc, mai exact, pe linia de graniță. De luat aminte, așadar: 1). Sunt născut între zodiile Vărsător și Peștilor, pe 19 februarie, la ora 4 - 4.30 (cu ascendentul în Capricorn), amândouă zodiile „mi se potrivesc", amândouă revarsă asupra mea ce e excesiv (ceea ce înseamnă mai mult rău decât bine). 2). M-am născut între doi morți (rude de sânge), la aceeași distanță în timp, de un an și patru luni: sora mea mai mare a murit în 1949 (la șase luni de la naștere), iar mama mea a murit în 1951 (la 30 de ani; atenție, mama era gravidă în luna a cincea când a fost trăsnită în bucătăria de vară; au murit două vieți o dată). 3). M-am născut într-un loc (la un canton de lângă Piatra Neamț, pentru un an) și am copilărit la alt canton, în halta Adjudu Vechi. Cât am stat la canton, am fost considerat orășean în comuna Adjudu Vechi (nu ne lipsea nimic, de la pâine la aparat de radio sau diapozitiv cu filme), în școală, și eram considerat țăran la oraș, o dată mutat cu școala la Adjud. Nu mai spun că am locuit la granița dintre județe, zona Adjudului fiind la nordul județului Vrancea și la sudul județului Bacău, linia de graniță trece prin Adjudu Vechi (până în 1967 făcea parte din regiunea Bacău și era la granița cu regiunea Galați). 4). Am fost crescut de două mame, Ioana Sandu și Elena Berescu, soții ale tatălui meu. 5). Am rămas blocat între liceu și facultate. N-am dus la capăt facultățile de filologie și de filozofie, dar nici nu

pot fi acuzat că am terminat numai liceul cu bacalaureatul, acumulând în particular maximum posibil, în condițiile în care în literatura originală contează să fii autodidact, totuși, nu studiile înalte. 6). Trăiesc de pe urma minții (scrisului și cititului), membru al unei uniuni de creație profesioniste, dar nu mă consider un intelectual, ci ceva între scriitor-jurnalist și intelectual, „între și între" – ce? 7). Deși am supraviețuit într-o zonă a mediocrității (sociale, educative, familiale), am primit recunoștință publică de prim rang, funcții și premii, pe care le merită valorile reale. Am doar un statut de intrus? 8). Scrisul literar (poezia în principal) mi-a îngropat orice propensiune spre o carieră măgulitoare, dar tot scrisul mi-a asigurat inclusiv „porția de libertate" până în 1989: fără el m-aș fi sinucis, o tot repet (e valabil și azi), el m-a eliberat de tot ce e mai rău în mine. Mă complac în această situație, de a nu fi „cineva" cu orice preț într-un domeniu sau altul. 8). Deși prenumele meu în acte este Ioan, mi s-a spus de când mă știu numai Liviu (prenume al surioarei mele mai mari care a decedat la șase luni). 9). Scriu la limita dintre liric și epic (o recunosc toți cei ce m-au citit). 10). Deși am zeci, sute de rude de sânge (din partea mamei și a tatălui măcar, proveniți din familii numeroase, cu membri care au avut la rândul lor mulți copii), nu le cunosc și nu mă cunosc. E o limită care ne desparte, nu mi-am bătut capul să aprofundez această lipsă totală de comunicare în „marea familie". 11). La 15 ani, din 1965, de când scriu regulat, s-au schimbat dictaturile, aceea a lui Gh. Gheorghiu Dej cu aceea a lui N. Ceaușescu, pentru un adolescent ca mine a contat (am fost eliminat din liceu trei zile, am fost lăsat corigent la istorie și la limba rusă, atunci a avut loc un declic revoltat; atunci am început să scriu cele trei reviste ale mele de mână, citite de colegi de liceu și de membrii de familie). 12). Să consemnez aici și un paradox: deși consider adevăratul meu debut în revistele literare poemele și prezentarea care le-a însoțit, făcută de Ștefan Augustin Doinaș, publicate pe o pagină în revista „Familia" în 1974, singurul scriitor din juriul concursului de debut de la Editura Albatros care s-a opus să fiu publicat cu o carte a mea a fost Ștefan Augustin Doinaș! 13). Ciudat sau nu, tata sau fiul meu nu mi-au citit nici o carte! Și dacă nu ești citit nici de cei pe care-i iubești din familie, ce pretenții să mai ai de la străini! Fratele și surioarele (doar Mela a perseverat, mi-a citit numai romanele și teatrul sau jurnalele, nu și poezia) se plâng pur și simplu că nu mă înțeleg (nepoții nici n-au încercat să deschidă vreo carte de-a mea). Nu mă plâng, observ liniștit. Singura care m-a citit a fost bineînțeles soția, Doina Popa, prozatoare (cu care am avut și un cenaclu în doi, inventat la sfârșitul anului 1974 la Cluj-Napoca, intitulat „Dâmbul Rotund", după numele cartierului în care locuiam împreună cu chirie, după ce am părăsit cenaclul studențesc „3,14" din București, uitat).

Puteți să adăugați la modelul meu românesc de „produs uman" de tranziție, de graniță, „neterminat" și faptul că, deși de ani de zile nu m-am gândit decât la sinucidere, zi de zi, nu mi-am făcut nici un testament! Neavând comori, cui i-ar folosi? Dacă mor, ce rămâne după mine: un apartament, care-i va rămâne automat fiului, sau va fi vândut și va fi împărțit între fiul meu și soția supraviețuitoare, nu e nevoie să stipulez eu asta în testament. Ce-aș mai putea să las? „Opera" mea și biblioteca – n-are nimeni nevoie de ele. Fiul meu îmi va arunca oricum „opera", manuscrisele și cărțile publicate de mine, nu va păstra nici mobila (învechită), după cum va arunca și miile de cărți (multe, cu autograf) și de reviste cumpărate, nefiind absolut deloc interesat de ele. Fiul meu „are viața lui, alte preocupări, alte idealuri". O șansă de salvare a celor adunate într-o viață la masa de scris, publicate sau nu, și la masa de citit ar fi să fie depozitate la casa părintească din Adjud (care azi e ocupată de fratele meu, până-și construiește o casă mare a lui, în ogradă), casă părintească azi dărăpănată, vânată de generații de șobolani, cu acoperișul spart pe ici, pe colo, de nefolosit pe termen scurt, nu mediu – eventual, „la mișto", ar putea fi transformată în „muzeu" (nici măcar nu pot să surâd). Așadar, ce să scriu eu în testament, „cu limbă de moarte"? Să se ocupe cineva calificat de textele mele originale păstrate în sertar, inedite, să le publice după moartea mea? E imposibil să am un asemenea noroc (sau ghinion), să găsesc un „continuator postum". Conturi la bancă nu am, așa că testamentul meu e inutil. Îmi pare sincer rău, nu prezint nici un interes pentru urmași.

– **Am ajuns și la ultima întrebare. Ce surprize pregătiți, în prezent, cititorilor Dvs.?**

– Eu n-am cititori și faimă, v-am mai subliniat, decât întâmplător, n-are rost să mă mint – ce surprize să pregătesc? Cea mai neplăcută surpriză pentru ei ar fi să trăiesc de aici înainte încă 30 de ani, cum mi s-a prezis (mai în glumă, mai în serios)! Cea mai plăcută surpriză pentru mine ar fi să mă hotărăsc să o iau de la capăt cu scrisul și cititul. N-ați observat că nici măcar nu se mai deschid azi cărțile originale de poezie (darmite să se mai citească și să se scrie critic despre ele), de exemplu? Scriitorul român de rând (care nu are succes) nu mai folosește la nimic. Altfel, în ce mă privește, las zilele să treacă – când va veni un editor să-mi ceară o carte (poezie, îndeosebi, dar și proză sau teatru), mă voi gândi dacă merită efortul și o voi definitiva. Fiindcă am o veste proastă și pentru mine și pentru dușmanii mei: am încă sertarele pline cu texte originale, inedite. N-am stabilit nici un contract de editare acum (deși ar putea fi în curs de apariție la Editura Paralela 45 o carte insolită, semnată de cinci poeți: Traian T. Coșovei, Nichita Danilov, Ion Mureșan, Ioan Es. Pop și LIS). Volumul meu de versuri „pam-param-pam (adjudu vechi)" a apărut la sfârșitul lui 2006, nu e cazul să plusez. Dacă anul acesta ar putea să apară acest interviu sub formă de carte, e mai mult decât de ajuns. Știți, mă obosesc și mă stresează la maximum cărțile nou-publicate, că trebuie să scrii autografe politicoase pe ele. Deocamdată stau pe linia de graniță, pe care o trasez fără să vreau (sau condus de subconștient, sau de conștiința zădărniciei) între ce a fost până acum și ce ar mai putea fi, fără să mă mai omor însă cu firea. Poate am devenit mai înțelept, mai răbdător cu mine însumi. Sau poate lehamitea generală e de vină și neîncrederea mea în ziua de mâine...

Michail Nasta

TEMATICA UNULUI ÎN *PARMENIDELE* LUI PLATON

Convorbire realizată de **Lucia Dărămuş**

– Domnule profesor, vom discuta despre problematica *Unului*, importanţa conceptului în constituirea gândirii europene. Tocmai de aceea, v-aş ruga pe dumneavoastră să creionaţi o imagine a ideii de Unu din unghiul de vedere al unui clasicist.

– Aş aminti pentru început de articolul „Despre alfabetul iconic al metaforei", publicat în „Echinoxul" din 1982 la care se referă şi Marian Papahagi în *Critica de atelier*. De fapt, ceea ce mă interesa pe mine acolo era o problematică legată şi de cercetarea henadei (ca unu). Anume – faptul că în mişcarea metaforică există ceea ce eu aş numi „o relaţie complexă": primul termen al comparaţiei este absorbit într-o sinteză de tip algebric, metafora fiind o comparaţie concisă. Există un al doilea termen al comparaţiei, care este termenul figurat, însă lumea uită că există între ele un ***tertium comparationis*** şi că există o tensiune monadică în trei termeni, care ne permite să surprindem unitatea îndărătul acestei alterităţi dintre obiectul primordial, cum ar fi relaţia care apropie „calul " pe care îl ştim cu toţii de „ metafora calului", care poate fi un viteaz „Ahile – iute – de picior", „Şoimul"…

Pentru alăturarea acestor doi termeni există un ***tertium comparationis***, care mediază acest cuplaj dintre **unu** şi **trei** în metaforă. Dacă termenul al doilea, care este termenul figurat, nu poate fi subîntins în acest cuplaj de termenul intermediar, atunci metafora este aproape inexistentă.

– În tema pusă în discuţie, cum vedeţi dumneavoastră, în calitate de clasicist, problematica Unului**, şi de unde, de la cine credeţi că ar trebui să se plece în abordarea ei?**

– În aceste trepte ale gândirii puse în discuţie, mi se pare important să plecăm de la dialogul lui Platon, fiindcă Platon reia meditaţia lui Parmenide despre **Unu** şi **Fiinţă**.

Unul parmenidian nu există dincolo de gândire, el anticipează ideea lui Descartes, deoarece filosofii eleaţi şi Platon au enunţat marele adevăr „fiinţez, deci gândesc, şi nu mai există nimic dincolo de această gândire a fiinţării mele". Deci, am anticipat celebrul „je suis, donc je pense". Neexistând nimic dincolo de gândire, în acest **moment ontologic** nu există mişcare, fiindcă mişcarea presupune imediat stări succesive, ieşite din unitatea fiinţei care gândeşte şi „se gândeşte". Prin urmare, **Unul** devenea la Parmenide, o totalitate, dincolo de care nu mai există nimic, fiindcă gândirea nu poate să devină în momentul în care ea se percepe ca fiinţare. Cu alte cuvinte, nu se poate izola cum se cuvine cel care se gândeşte pe sine. Într-o fază ulterioară, Aristotel va numi acest lucru „fiinţa ca fiind" (gr. to on he on), însă Aristotel spune, de fapt, în *Metafizica* „fiinţarea ca fiind". Deci, şi el trebuie să ajungă la această concluzie: în momentul în care fiinţa se gândeşte, ea se gândeşte pe ea însăşi, dar nu se poate comunica extensiv. Ne lovim de acest extraordinar paradox, că o gândire coerentă şi concisă, la un moment dat, este un sistem închis. În momentul în care noi trebuie să tragem toate concluziile unei teoreme, se poate ajunge la rezultatul zero, dar paradoxul rămâne închis. De fapt, acolo se poate enunţa o gândire profundă, însă, dincolo de cuprinsul teoremei, nu mai rămâne nimic pentru lumea din afară. Şi cu toate acestea… **Unul devine** în măsura în care există generarea numerelor şi există o multiplicitate în afara entităţilor, există raporturi complexe între mulţimi şi **henade** (sau „ipostaze ale unităţii").

Astfel am putea acum să pornim cu discuţia din **Parmenide**, care, după cum se ştie, este o întâlnire în trei faze ale gândirii, dintre care prima fază este cea eleată, cu cei doi mari promotori ai gândirii, Parmenide şi discipolul său, Zenon. Tânărul Socrate, aşa cum îşi imaginează Platon că s-ar fi comportat Socrate în tinereţe, îi confruntă pe cei doi mari filosofi eleaţi pentru a-i înfrunta.

La începutul acestui dialog – aşa cum spuneam – se pune problema dacă **Unul** ar putea deveni, dar, mai ales, se discută relaţia dintre **unu** şi **multiplu**. Ideea de unitate, în Parmenide, coincide cu conceptul de sferă, fiindcă sfera era pentru greci forma perfectă. Astfel, Zenon îi demonstrează tânărului Socrate că **multiplul** nu poate participa la conceptul de **unu**. Aceasta fiindcă esenţa **Unului** este demonstrată**,** iar **multiplul**, când este confruntat cu unul, devine un concept inaccesibil, care nu poate fi demonstrat.

„Ce pare atât de minunat când trebuie să-mi demonstrezi mie **unul** şi **multiplul**? Aici se inserează dificultatea de a distinge, în mine, când anume trebuie să mi se pară multiplu dreapta şi stânga, ceea ce este în sus şi ceea ce este în jos? Atunci eu îmi imaginez că particip la pluralitate; dacă cineva vrea să-mi spună unu, că în grupul nostru de şapte omul care sunt eu este unu, prin faptul că eu particip la unitate, se va demonstra că ambele afirmaţii sunt adevărate. Cu alte cuvinte, unul dintr-o multiplicitate este în acelaşi timp multiplu, fiindcă altfel el n-ar putea fi distins în această mulţime şi în acelaşi timp este altceva decât multiplu, adică trebuie rupt de

ideea de multiplu ca să realizăm singularitatea lui".

La Platon apare o metaforă interesantă, cea a „cuverturii" sau a „pânzei", care acoperă mai multe unități. Până la Platon nu exista conceptul unei matematici abstracte, deoarece predomina „socotitul" și un studiu de tipul aritmologiei. Însă, pentru a înțelege subtilitatea lui Platon în definirea acestor dificultăți de reducere logică a conceptului de **Unu**, este foarte interesant să citim și să interpretăm cum se cuvine o altă comparație pe care o face în dialog (131b), și anume ideea că o zi, dar și percepția noastră asupra zilei, este o relație între **unu** și **multiplu**.

„De ce?", se întreabă el vorbind despre unitate. „Unul, așadar, ființând și existând ca același, ca identic, este în același timp separat de multe lucruri și astfel există separat de el însuși". În aceeași măsură, ca să putem înțelege acest paradox, Platon enunță o metaforă: „desigur, n-am putea spune că este cum ar fi ziua , una singură și aceeași și care este prezentă în mai multe lucruri, fără să fie prin aceasta separată de ea însăși, cel puțin dacă noi considerăm că fiecare formă este o unitate omniprezentă și, totuși, identică". Iată, deci elementele unei reduceri logice a mulțimii de **unu singulare**, adică, în enunțul din greacă, „ unul ca fiecare dintre aparențe".

În terminologia platoniciană, *eidos* este și „formă" și „ideea ca formă", iar dificultatea constă în faptul că multiplicarea formei singulare o lipsește de propria ei singularitate. În felul acesta ajunge Platon (132a) la ideea de **formă ca unitate sintetică** și (135b) la **forma- concept.** Dar, ajungem la **forma – concept** numai cu condiția să existe pentru fiecare din aceste **forme** conceptul lor, deci, gândul lor, astfel încât această **formă** „să nu se poată potrivi nicăieri decât cu aceea care se naște din suflet". Avem aici o splendidă incursiune în lumea conceptualizării obiectelor noetice.

Se ajunge apoi (132b) la conceptul de **paradigmă**: **Unul** ca formă paradigmatică. Așadar, „oare n-ar fi necesar, Parmenide, să spui că celelalte lucruri participă la **formă?** Sau ți se pare că fiecare dintre concepte ar însemna să gândim toate **formele**, sau atunci totul ar fi concepte de neconceput?"

– Ce legătură mai există între paradigmă și unitate?

– „Mie mi se pare că aceste forme există statornic în natură ca paradigme și că celelalte lucruri seamănă paradigmei și că sunt asemănări ale paradigmelor". Deci, se pune problema relației dintre obiecte și paradigme sub forma gradelor de similaritate: participarea *lucrurilor la formă* se impune raționamentului, întrucât aceste *lucruri* „seamănă cu formele". În momentul în care ajunge aici, dispare problematica unității cunoașterii (**Unul** ca unitate a cunoașterii) și această aporie îl conduce pe Platon la ideea că realitatea absolută, din care derivă realitatea multiplă, care nu înconjoară, depinde de o realitate transcendentă, de cele mai multe ori incognoscibilă, chiar și pentru zeitate.

Filosoful ajunge să spună (135a) că o realitate umană de tip ontologic va fi de necunoscut chiar pentru zeitate. În momentul acesta intervine Parmenide, deoarece gândirea trebuie să conceapă **unitatea supremă**, deci se pune problema centrală a coerenței cunoașterii în raport cu universul care ne înconjoară, coerență care depinde tocmai de **Unu**. Acest proces este foarte interesant pentru a ne da seama de unde a pornit discuția despre **Unu** și despre **ipoteze** și ce sunt **ipotezele** la Platon (*hypotheis*-întemeieri). Așa se și cuvine să traducem paragraful 137b în care se spune: „Oare nu vreți, dacă vi se pare potrivit, să jucăm un joc al înfăptuirii? Și aș începe de la **Unu** și de la **ipoteza** mea, întemeind **ipoteza** în legătură cu **Unu**. Dacă există, dacă nu există, și să vedem ce-ar rezulta" (traducerea noastră).

Prima ipoteză este: „Dacă **unul** există, n-ar putea să existe multiplicitatea dincolo de **unu**." De aici rezultă că **unul** nu există nicăieri, nu există în sine, nici în altul, nu există în timp, nu participă la timp. Deși acest parcurs ar putea să fie blocat de impas, apare mai jos (141) ideea că **Unul** există totuși și există în mod absolut. „Vrei, deci, să ne întoarcem la principiul ipotezei noastre pentru ca, astfel, să se vădească pentru noi dacă există și un alt fel de a concepe?"

A doua ipoteză este formulată în felul următor: „Privește, deci, de la început dacă există **Unu**, să vedem dacă poate el să nu participe la **ființă**?" În felul acesta Platon se afirmă ca un gânditor al matematicii pure. El se întreabă totuși dacă această neparticipare la ființă nu se datorează unei dificultăți de tipul acesta: „să zicem că noi vedem un astru care s-ar interpune între noi și soare, dar el, fiind mai puțin luminos, nu putem să-l vedem de soare și nu-l putem distinge de soare". Așa face el când spune: „Oare **Unu** nu posedă în veșnicie ființa?" În aceste condiții, **partea** ajunge să fie constituită de cel puțin două părți și același raport se repetă la infinit și de fiecare dată avem de-a face cu o repetare a dualității unei părți. A.Diès a tradus: „**Unul** este gravid cu ființa și ființa este gravidă cu **Unul**". Platon nu spune așa, ci: „**Unul** devine mereu ființa și ființa devine mereu **U**nul". Este necesar să se zămislească mereu o dualitate, care nu poate fi **Unu**. Deci, concluzia: „**Unul –** care – este va fi, oare, la nesfârșit realitate?" Și răspunde Socrate: „Așa mi se pare, este o pluralitate la infinit."

Se întreabă apoi (159b) dacă **Unu** poate să participe la ființă: „Oare **Unu** participă la ființă și poate fi ceva mai recent zămislindu-se, și poate același să fie mai tânăr și mai bătrân decât el însuși, decât celelalte părți? Oare această ființare nu este ea decât o participare la ființă și la timpul prezent?" Ceea ce este interesant este raportul dintre identitate și timp. Problema aceasta este importantă, fiindcă ne trimite la problema introspecției. Oare introspecția, dacă ne trimite la ființa noastră din trecut, mai poate să depășească ceea ce suntem noi astăzi? Aici arată Platon că există o incompatibilitate între timp și ființă ca entitate.

Astfel, spre sfârșit se ajunge la ideea că **Unul**, care a fost, este și va fi, are o determinare proprie, însă determinarea aceasta, care i-ar aparține, există numai pentru alții și pentru **Unu**. Așadar, nu ne putem recunoaște ca atare, dacă nu ne confundăm cu ceilalți, cu alteritatea. El conclude: „are, deci, acest **Unu** un nume și un rost."

– Domnule profesor, vă mulțumesc.

Adrian Botez

ÎNTRE ROMANUL INIȚIATIC ȘI JURNALUL SCHIZOFRENIEI SACRALE. ALCHIMIE – SUB CONDIȚIA MNEZICULUI ANAMNEZIC[1]

Iată ce spune un text esoteric, de știință spirituală: „Acest timp când urmașul lui Gautama Buddha, Maitreya, va deveni Buddha, este stabilit cu precizie: cinci mii de ani din momentul iluminării lui Buddha sub pomul Bodhi" Menționăm că **MAITREYA BUDDHA** înseamnă „**Buddha al Binelui**" (sau**: Cel-ce-aduce-Binele, Mântuitorul**).

Fie și doar pentru că lămurirea semnificației titlului romanului lui Mircea Eliade aduce o mare deschidere spre planul sacral – și criticul/istoricul literar George Călinescu ar fi trebuit să emită o cu totul altă judecată hermeneutic-axiologică, decât aceasta, de la pagina 958, din ***Istoria literaturii române – de la origini până în prezent***:" Către sfârșit(-ul romanului ***Maitreyi***) , autorul întrerupe solemnitatea nupțială și dă romanului caracterul **senzațional** (s.n.). (…) Întâlnirea a doi indivizi de rase diferite într-un décor sugerat, nu atât plastic cât prin siguranța amănuntelor sociale, e memorabilă. Mircea Eliade a îmbogățit literatura română cu o viziune nouă, scriind întâiul roman exotic, în adevăratul înțeles al cuvântului". Și totuși, remarcase că nici măcar **decorul** (!!!) – nu se obosise Mircea Eliade să-l facă să pară... „exotic"!

Pareza metafizică a ilustrului critic este desăvârșită – iar sensibilitatea „esteticianului" Călinescu este de-a dreptrul elefantină. (Și nu-l avem, în sprijinul discuției noastre, nici măcar pe cel mai fin intuitiv dintre hermeneuții actuali ai lui Mircea Eliade – pe clujeanul Ștefan Borbely, care, în cartea sa ***Proza fantastică a lui Mircea Eliade – complexul gnostic*** – Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2003, nu reține, dintre romanele demne de demersul său hermeneutic, decât ***Nuntă în cer*** și ***Nouăsprezece trandafiri***).

Nu. Nici finalul, nici alte părți ale romanului, n-au absolut nimic „senzațional" – ci, dimpotrivă, se înregistrează, clar, o victorie a **sacralului ritualistic** (în cadrul instituției sacrale, numită MAITREYI), asupra **profanului steril**, năuc (profesat cu aleatorie ostentație, de către veneticul unor spații vidate de semantică spirituală – ALLAN).

„Doi indivizi de rase diferite". Fals. Nu „rase", ci **trepte de evoluție spirituală diferite**.

În ce privește ultima afirmație a lui George Călinescu, asupra globalității romanului Maitryi – această afirmație a făcut o aberantă carieră:"***Maitreyi*** – întâiul roman exotic, în adevăratul înțeles al cuvântului". Ce este „exotic" în a te întoarce în CENTRU (acel **centru** regretat printr-o întreagă istorie umană) – centru numit SINELE(EUL) SPIRITUAL? Ce este exotic, în a te întoarce (atât retrospectiv, cât și prospectiv), sub Pomul Bodhi, sub puterea etern regeneratoare a **FRUCTARULUI COSMIC – DUMNEZEU**? Ce este exotic, în **a renaște** (uitându-ți, ritualic, identitatea terestră, din care mărturie au rămas doar pagini răzlețe, aflate în plină criză textuală, în plin proces de dezagregare semantică, dureroasă: jurnal, scrisori…) – a renaște din PÂNTECUL LUI MAITREYA BUDDHA, „plecat/ ă la Midrapur", să nască, chipurile, „în taină" (pe Allan-transfiguratul, încă nedesprins total de corporalitatea lui Allan-schizofrenicul sacral), „dar toată lumea a aflat". Da, toată lumea (Spiritul Cosmic Uman) va conștientiza atingerea **stadiului moral** – ultimul stadiu de evoluție spirituală terestră.

„Dar acum sunt în proces"… Cine cu cine sunt în proces? Unde? Cum? Evident, nu i**ndivizi/individualități** umani/ e – și nu e vorba de sensul care trimite la **instanță judecătorească umană**. Nu. E vorba de procesualitatea (supravegheată divin) a evoluției de la **profan** la **sacral** (într-un plan, cel uman) – și de la stadiul **Gautama Buddha** la stadiul **Maitreya Buddha** (în alt plan, cel superior-sacral). În fața acestui straniu text, care este romanul ***Maitreyi***, au existat cele mai neașteptate și diverse reacții, din partea hermeneuților:

1- **tăcerea** (Adrian Marino – ***Hermeneutica lui Mircea Eliade***, la fel și cel amintit mai sus, Ștefan Borbely – ***Proza fantastică a lui Mircea Eliade – complexul gnostic –*** cel intimidat în exces, și, cum vom mai avea ocazia să vedem – inutil! – nu atât de personalitatea intelectuală a lui Mircea Eliade, cât a celor care au apucat să-l abordeze hermeneutic – fără să-și pună prea serios nici problema deosebirii fundamentale între categoria **fantasticului** și cea a **sacralului**, și nici problema dacă aceste/acele abordări anterioare abordării sale sunt autentic, sau superficial hermeneutice – răspunsul nostru înclinând, cu hotărâre, către varianta a doua de răspuns: „Cititorul de bună-credință al acestei cărți s-ar putea desigur întreba ce rost mai are încă un volum exegetic despre proza fantastică a lui Mircea Eliade, într-un domeniu în care – după aparențe, cel puțin – toate lucrurile esențiale și de bun-simț au fost deja spuse […]. Miza primă a acestui eseu este, prin urmare, una de ordin metodologic, motiv pentru care analizele pe text nu vizează, nici ele, exhaustivitatea: am selectat câteva texte foarte cunoscute"[2] etc.);

2- **ignorarea**, produsă de ignoranța metafizică totală

(Ion Negoițescu – ***Istoria literaturii române***, Minerva, 1991, p. 350: „Proza lui Mircea Eliade e refractară însă virtuților stilistice, magiei cuvântului" – prin cuvântul „magie", I. Negoițescu înțelegând nu dispoziție spirituală cosmogonică, ci plăcerea senzual-estetică, opusă dispoziției esteticii moral-spirituale superioare),

3- **eschivarea admirativă** (Eugen Simion – Scriitori români de azi, vol. II),

4- **amânarea,** devenită, fatalmente**, nondesăvârșire hermeneutică** (Ion Petru Culianu – ***Mircea Eliade***),

5- **alunecarea în clișeele hermeneuticii de texte erotice și în sterilități hermeneutice** (Gabriel Dimisianu – postfața la ***Maitreyi/Nuntă în Cer***) etc. Ba, cu câtva timp în urmă, era în vogă un fel de roman-replică, al fiicei „seduse și abandonate", a brahmanului Dasgupta[3]. Aceasta făcea confuzii grosolane între planul ontologic și cel artistic – între planul textual și planul arhetipal-sacral. Avem serioase rezerve în ce privește autenticitatea textului produs de această fiică. Sau, în cazul în care textul va fi fiind autentic – avem cele mai serioase dubii, cu privire la statutul de inițiată-brahman al fiicei lui Dasgupta – cea din lumea real-profană... – nu cea din lumea sacrală a romanului eliadesc...

II – NĂUCUL METAFIZIC

Allan este Omul Decăzut Demult. **Cel năucit**, din punct de vedere metafizic: atât de căderea din Paradis – cât și de miraculoasa șansă a **reintegrării** în Paradis. Omul care-și uită identitatea reală (sacră) – și, de aceea, „ține cu dinții" de surogatul de identitate: **PAGINA DE JURNAL**, cu aberante înșiruiri „logice" ale faptelor sacrale (care fapte, prin însăși natura lor, sunt complet **ilogice** – sau, mai exact, au **cu totul altă logică** decât cea umană-terestră: „Am șovăit atâta în fața acestui caiet, pentru că n-am izbutit să aflu încă ziua precisă când am întâlnit-o pe Maitreyi". Omul fenomenal este atât de firav și neajutorat, încât insignifianta neputință de fixare în ficțiunea absolută, numită **timp istoric** – este gata-gata să-i prăbușească **începutul textualității** – identic, în debutul romanului, cu **începutul ontologic**. Cel care va deveni **schizofrenicul sacral Allan** nu-și pune, acum, o clipă măcar, problema că **o întâlnire cu Dumnezeu** – este imposibil de fixat în durata istorică. Iar **întâlnirea cu Maitreyi** este o epifanie mascată – care va determina ulterioara theofanie.

Dar durata textuală va deveni, treptat, spațiul de dizolvare a istoriei – spațiul inițiatic, în care **aparent fixatul în timp-Allan** va deveni **schizofrenicul-Allan** (cu reziduuri de **ființă-pagini**, în planul terestru – reziduuri care ocultează, la modul torturant, expiator, ființa lui **Allan-transfiguratul**, cel „fixat" în **ochii Maitreyiei-eternitate-nici măcar-ca-VOCE-la-„telefonul-dintre-dimensiuni"**).

Când i se ia Omului-Allan „oglinda" infernală, perfect deformatoare, a paginii – parcă i-ar lua cineva scara de sub picioare (ajuns fiind, el, la „poarta" Paradisului): **NĂUCUL METAFIZIC** e, încă, speriat, deși a parcurs un istovitor și transfigurator traseu inițiatic-sacral – e debusolat, greu de convins că tot ce a fost – a fost pentru a nu mai fi („Și vreau totuși să scriu aici tot, tot" – mecanismul uman, căruia i s-a răpit, prin inițiere, miezul spiritual, continuă, cu obstinație, să funcționeze, ÎN VID) – iar ce va fi, abia, va alcătui ADEVĂRATA, NĂSCUTA-RENĂSCUTA FIINȚĂ, eliberată de mnezic: „Aș vrea să privesc ochii Maitreyiei". Degeaba e cerul – dacă ar lipsi Dumnezeu-Fixatorul Divin: „**OCHII MAITREYIEI**".

Allan-Omul este mărturia dificultăților enorme ale reinițierii sacrale, în secolul XX, diabolic de supeficial, de robit fenomenalității iluzorii, prejudecășilor absurde ale fenomenalității, ca existență în PRECARUL ABSOLUT(cf. André Malraux). Exasperante dificultăți – când e vorba să-ți schimbi ochii fizici (istorici) – cu „ochii Maitreyiei", să te lași resorbit în armonia anamnezică a „**ochilor Maitreyiei**" (sinonimă sacralului etern – nonvizual). Cât de greu e să renunți la trufia **existenței personale**, în favoarea **transfigurării sacrale** (transpersonalizatoare). Allan vine dinspre zona versatilă a **promiscuității morale** (unde Lucien, Harold, Geuertie, Gerald, Norine, Catherine, frații Huber, Ivy etc sunt aglutinate, interferate în vid – vidul moral, care determină vidarea de esență). În această zonă, CĂDEREA este luată în deșert: „-Am să cad. Ți-e frică dacă am să **cad**?(s.n.)" – flirtează, inconștientă de gravitatea semanticii ontologice, „stârnite" prin rostire(consecință a ROSTIRII-LOGOS) – Geuertie.

În această zonă a promiscuității morale lipsesc LEGILE FIREȘTI, totul este cu **preț suspendat**, „tinichea" – totul este DES-FĂCUT, ca patul lui Harold (cf. p. 8): „…niște gologani de tinichea, pe patul desfăcut" – și trebuie inventată, din HÂRTIE (jurnalul – surogat de personalitate) , arma de străpungere spre FOC: (cf. p. 8) „…încercând zadarnic să-mi desfund pipa cu un sul (n.n.: jurnal încă nedesfășurat) de hârtie, pe care îl răsuceam până se subția ca un chibrit". Omul care caută FOCUL merită **să fie născut** (să renască). Merită, deci, s-o întâlnească pe Maitreyi. Până atunci, însă, sentențiozitatea lui imbecilă ne va călca zdravăn pe nervi. Ființarea lui, însă, și așa situată în „obtuzitate", se stinge și se opacizează total, pe drumul dintre rațiunea sterilă și pagina absurdă: „…deschisesem jurnalul ca să adaug ceva. Așteptai câteva secunde cu stiloul în aer, apoi închisei caietul, spunându-mi: «Prostii…»". Ultimul cuvânt este imaginea spirituală proprie, a Omului-Allan, reflectată din oglinda infernală-pagină. **OMUL-PAGINĂ**, **OMUL-DE-HÂRTIE**, va trebui **să ardă** în complexul sacral inițiatic, numit MAITREYI: Narendra Sen, Chabu, Himalaya, Jenia Isaac, Fructarul Cosmic etc. Astfel se vor crea premizele (RE) NAȘTERII Spirituale: Omul Recuperat pentru Paradis – „**ochii Maitreyiei**". Astfel va scăpa Allan-Omul de intermitența torturantă a Revelațiilor.

Allan, când este gelos pe Necunoscutul din scrisoarea „Maitreyei" (**scrisoare care nu este altceva decât un fragment din *Jurnalul*-OMUL DE HÂRTIE-ALLAN**!!!) – este gelos, de fapt, **pe însuși sinele său trecut-profan**, încă neperceput, total, ca Sine Transcens!!! Aceasta este schizofrenia Omului-de-Hârtie, a omului fenomenal, victimă a ființării ca istorie evenimențial-reziduală, pe care n-o poate „curăța" total, de pe pagină, din Sinele Său Expresiv..

III – COMPLEXUL SACRAL INIȚIATIC MAITREYI (CSIM)

Maitreyi nu este o ființă, în sensul profan al cuvântului – ci un COMPLEX INIȚIATIC SACRAL. De aceea, nici nu poate fi fixat, prin scris, în istoria profană a **nașterilor** – ci în zona spațiilor enigmatice-transfiguratoare (de criză): **sanatoriu** – și **mutărilor** (termen convergent la procesul alchimic)-transfigurărilor: „În însemnările mele din acel an **n-am găsit nimic** (s.n.). Numele ei (n.n.: Maitreyi) apare acolo mult mai târziu, după ce am ieșit din **sanatoriu**(s.n.) și a trebuit **să mă mut** (s.n. – de fapt, TRANSMUT – alchimic) în casa inginerului Narendra Sen" etc.

Corporalitatea ei perceptibilă este un Proteus feminin: de la „urâtă", „straniul ochilor galben întunecat (…) atât de puțin feminin" – trecând prin „senzuală", „ritmicitate uluitoare a trupului"-eros (p. 111) – până la „zeiță" – toate sunt atribute pentru Maitreyi. Este FEMEIE și COPIL, concomitent – esența ei fiind RÂSUL DIVIN, PERPETUU CREATOR(cf. p. 15):"Nu știu ce spectacol sacru îmi apărea mie râsul ei și sălbăticia acelui trup **APRINS**(s.n. – APRINDERE, în sensul sacru, al epifaniei). Aveam sentimentul că săvârșesc un sacrilegiu privind-o (n.n.: Acteon privind-o pe Diana, sfâșiat-transfigurat de câinii sacri-euharistici), dar nu găsesc puterea să mă despart de fereastră. Plecând, îi auzeam râsul prin toate sălile prin care am trecut."

RÂSUL METAFIZIC luminează LABIRINTUL „sălilor" – ca trepte existențial-spirituale. RÂSUL METAFIZIC recontopește, originar, EUL cu PROPRIUL MINOTAUR-OGLINDA INFERNALĂ (anulând schizofrenia, creată prin CĂDEREA ANTROPOGONICĂ).

Percepția umană, în legătură cu CSIM (**Complexul Sacral Inițiatic Maitreyi**) este una, fatalmente, secvențială. De aceea și este atât de enigmatică semantica evenimențial-ființială a fecioarei-femeii Maitreyi și, mai ales, enigmatice apar relațiile dezvoltate de personaje, în raport cu Maitreyi.

Spre exemplu, Allan-omul evenimențial nu înțelege foarte clar nici CUM a intrat în casa Sen – nu înțelege, mai ales, DE CE relația propusă, în cadrul casei Sen, este una fraternă (față de Maitreyi) și filială (față de Narendra Sen): (cf. p. 63) „Inginerul mă numește «copilul său» (Notă: nu înțelege nimic, **firește**)" (s.n.). Acest „firește" subliniază acceptarea fatalistă și totală a cadrului inițiatic care l s-a pregătit, prin intermediul CSIM. Allan nu înțelege că Sen face parte din CSIM – iar CSIM are funcția fundamentală de a naște-renaște, moral-transfigurator, pe FIUL OMULUI.

Prin urmare, va trebui să lămurim care sunt părțile componente ale CSIM – căci Maitreyi determină relații biunivoce, cu aceste părți componente ale **propriului corp spiritual**:

a- spre Centrul Sacral Maitreyi converg toate elementele, determinând o configurație aparent pluripersonală (de fapt, SUPRAPERSONALĂ) a **imaginii perceptive Maitreyi**;

b- dinspre **imaginea perceptivă Maitreyi** pulsează voința de atribuire de funcții sacrale, inițiatice, părților componente ale **imaginii perceptive Maitreyi**.

I- Prima categorie de componente pe care le determină CSIM este aceea a SPAȚIILOR(care, aparent, sunt reprezentate prin toponimice geografic-profane – în realitate, avem de-a face cu GEOGRAFIE SACRALĂ: Calcutta, Tamluk, Assam, Himalaya, Calcutta (din nou, dar, de fapt, Calcutta II – marcând un stadiu de evoluție spirituală superioară, față de Calcutta I, notare prin care desemnăm stadiul spiritual de „noviciat" al lui Allan). Se marchează, astfel, faze ale evoluției spirituale ale inițiatului, intrat sub incidența acțiunii CSIM.

II- A doua categorie de componente pe care le determină CSIM sunt de tip antropomorf: Narendra Sen-Chabu-Jenia Isaac-Fructarul Cosmic.

IV – CATEGORIA DE COMPONENTE SPAȚIALE A CSIM

Revenim:

I-a: **Calcutta I** – este **spațiul de intersectare**, de către umanitate, a epifaniei (acum și aici i se „arată", corporal, Maitreyi, lui Allan-omul fenomenal-evenimențial), dar există, cum am afirmat mai sus, și **Calcutta II** – spațiul de revenire și fixare sacro-alchimică, după **experiența apotropaic-exorcizatoare**, de pe MUNTELE SFÂNT HIMALAYA: Calcutta II nu mai are nimic din spațialitatea exterioară – ci rămâne „arena" ultimelor zbateri schizofrenico-sacrale (Allan încă mai are impresia că e diferit de OMUL UNIC, că Maitreyi e diferită de Divinitatea Unică – și, deci, își mai „permite" GELOZIA – când, de fapt, toate eurile masculine: Allan-POMUL, Allan-ROBI TAKKUR, Allan-ZEUL DIN TEMPLUL COSMIC, cu **șase** GHIRLANDE-CICLURI SACRAL-EXISTENȚIALE (MANVANTARA)-INIȚIATICE, Allan-NECUNOSCUTUL DIN SCRISOARE (Jurnal-Scrisoare) – se sintetizează în FIINȚA TRANSPERSONALĂ CU ȘAPTE GHIRLANDE (a 7-a ghirlandă consfințea-consacra al 7-lea Manvantara, de dincolo de ciclul cosmic ACTUAL, consfințea-consacra alegerea definitivă pentru transfigurare – dar, implicit, anula orice alegere: singularizarea transpersonală întru sacralitate anulează absolut toate eurile secvențiale, personale). Fiind fixată în și pentru „ochii Maitreyei", această FIINȚĂ TRANSPERSONALĂ **nu mai are dreptul la persoana aleatorie-tranzitorie, versatilă: ALLAN**. Dreptul la personalitate ar desființa dreptul la divinitate – iar „ochii Maitreyei" și-ar pierde funcționalitatea sacral-soteriologică.

I-b: **Tamluk** – marchează **starea de pregătire pentru Revelație** (cf. p. 16): „Mi-am dat seama deodată că se petrece ceva neobișnuit cu mine, că **am rămas singur** (s.n.: condiția minimală pentru pregătirea Revelației) și **am să mor singur** (s.n.: condiția secundă, a acceptării morții inițiatice, transpersonalizatoare, pentru integrarea spirituală în complexul sacral al Revelației) eram liniștit, senin, împăcat. Nu știu ce **măreție firească și inumană trăia atunci în mine**" (s.n.: prima percepție a stadiului transpersonal, a Eului Sacral – se lasă „locuit de

divinitate"). Alchimic, această fază se numește COAGULA (a coagulării), având drept simbol SAREA – și are drept corespondent spiritual următoarea stare spirituală (cf. Rudolf Steiner*, Esoterismul creștin*, Ed. Univers Enciclopedic, 1998, p. 63): „Omul trebuie să se dăruiască unor gânduri curate, **îndreptate spre cele spirituale**" (s.n.).

Credem că și sintagma lui Mircea Eliade, referitoare la percepția „măreției firești și inumane" – se potrivește întocmai indiacației alchimice a lui Rudolf Steiner, referitoare la stadiul alchimic COAGULA.

I-c: **Assam** –marchează un **stadiu tranzitoriu**: MALARIA(cuptorul-athanor al febrei – dar, mai ales, extracția sângelui **vital,** prin insecte aeriene, și injectarea sângelui **sacral** – a unui „altceva" sangvin, care tulbură TOTAL Ființa, ducând la TREMURAREA-CUTREMURAREA fizico-psihică – orice tremur-cutremur, știm și din ***Lacul*** eminescian, care „cutremură" barca charonică... – duce la schimbarea/preschimbarea/părăsirea, spre „altceva spiritual", a treptei anterioare a scării evoluției spirituale) – devine sinonimă cu **eterizarea sângelui**, ca modificare sacrală a lichidului sangvin-vital. Avem de-a face cu „carantina mistică", dinainte de INTRAREA ÎN **CASA BROAȘTEI** (Casa lui Narendra Sen). Vom reveni neapărat, pentru că va trebui marcat, aici, stadiul alchimic SOLVA (dizolvarea).

I-d : **Himalaya** – **stadiul purificării**, prin focul sacru. Alchimic, acest stadiu este simbolizat prin SULF, și are drept corespondent spiritual următoarea stare spirituală: „devoțiunea fierbinte față de divinitate". Având în vedere că și EROS-ul, și SOARELE – sunt sinonime ale Focului Sacral-Divin – atât arderea „scrâșnită" (cf. p. 164: „Și scrâșneam din dinți, născocind tot felul de mângâieri..."), în focul demonic JENIA ISAAC (care numai „nevinovată" nu e – plecarea ei, înfrântă, înseamnă biruința lui Allan-novicele, asupra morții) – pentru îndepărtarea ultimelor reziduuri din calea OCHILOR MAITRYIEI, cât și următoarele rânduri despre percepția efectelor solare asupra/în psihic(-ului) corespund ultimului stadiu alchimic, care duce la REVELAȚIA TOTALĂ: (cf. p. 165) „Și parcă totul a trecut într-o singură clipă[după plecarea demonului ispititor-Jenia Isaac] , deșteptându-mă o dată dimineața ceva mai devreme, privind surprins **soarele drept în față** (s.n. – n.n.: privirea **soarelui drept în față** – este sinonimă cu asimilarea STADIULUI SPIRITUAL SOLAR-CRISTIC), lumina, verdeața. Scăpasem **de ceva greu, de ceva ucigător**(s.n. – n.n.: „este marcată exorcizarea pirică, totală, în profunnzime – „cu moartea pre moarte călcând" – exoecizare cu consecință transpersonalizatoare). Îmi venea să cant, să alerg(n.n.: regăsește orfismul și percepe alergarea-transmutare în aurul spiritual). Nu știu cum s-a petrecut aceasta (n.n.: lipsa conștientizării raționale nu exclude percepția irațională, ocultă, a întregii procesualități regenerator-spirituale). Se coborâse ceva în mine, mă năpădise ceva (n.n.: Eul Spiritual Transpersonal). **Și atunci m-am întors** (s.n. – n.n.: este propoziția finală a capitolului, propoziție cu conținut ritualic, cu o încărcătură esoterică maximă: ÎNTOARCEREA în Centrul Cosmico-Psihic, în Centrul Sacralo-Divin – echivalentă, în termenii hermeneuticii acestui roman inițiatic – cu recunoașterea CSIM).

V – CATEGORIA DE COMPONENTE ANTROPOMORFE A CSIM

II – Să analizăm, acum, categoria de componente antropomorfe a CSIM:

II-a: **CASA BROAȘTEI-NARENDRA SEN** (cf. p. 13): „Acum puteam vedea și eu, mai de-aproape și în voie, fața inginerului [Narendra Sen], care se asemăna atât de mult cu **o broască**(s.n.), ochii atât de bulbucați și gura atât de mare". Cf. Mihai Coman, ***Bestiarul mitologiei românești***, p. 89[4]: „Broasca este prima viețuitoare care apare în procesul cosmogonic (…). Rolul broaștei este mult mai important: ea nu numai că vestește, dar și făurește (…). Este participant activ, cu un rost bine definit în procesul complicat al făuririi lumii (…), mediator între apă și pământ (…), operator în binar (…), factor de legătură între elementele opuse din natură (…), fecundă, regeneratoare (…), operator al metamorfozei". Deci, Narendra Sen, în CSIM, are:

1- **funcție cosmogonică** (participă la transpersonalizarea lui Allan, la (re) facerea lui Allan, în Lumea Spirituală, CA LUME SPIRITUALĂ);

2- operator binary, mediind între lumi și echilibrând lumile. În secvența jurământului de la Lacuri, Broasca Divină-Sen nu poate lipsi (din punct de vedere spiritual), ca mediator între APĂ-PĂMÂNT: are, întâi, înfățișarea umil-sacrală a surorii lui Kokha, al cărei nume, evident sacral, „nu l-am găsit, pentru că nu-l notasem (n.n.: orice element sacru are notare în alt registru decât cel onomastic-profan, în alt registru decât cel vizibil). Și totuși, femeia aceasta a fost singura care ne-a iubit înțelegător și dezinteresat pe noi doi în casa Sen" – căci creația divină este sinonimul IUBIRII. Apoi, BROASCA se substituie, într-o schemă pozițională sugestivă, lui Allan însuși:"Rămăsesem cu o mână pe genunchi – și cu cealată apăsată palmă pe pământ" – poziția clasică de SCARĂ MEDIATOARE: pământ-talpă-genunchi-trunchi și cap, erectile spre cer,

3- și, în fine, **regenerator, operator al metamorfozei**.

Aici, este locul să marcăm faza alchimică SOLVE (dizolvarea). Nu trebuie să mire pe nimeni încălcarea unor așa-zise „legi de castă", în casa Sen – pentru că, de fapt, frăția spirituală Allan-Maitryi (pe care o „plănuiește" și o „catalizează" Narendra Sen, în CASA BROAȘTEI) – este faza a doua alchimică: **procesul de dizolvare** (SOLVE), având simbolul MERCUR(argint viu) și corespunzându-i, din punct de vedere spiritual, următoarea stare spirituală: „Ceea ce corespunde mercurului sunt toate formele de iubire existente în suflet"[5]. Deci aici, în această stare spirituală, converg **iubirile filiale** (Sen-Allan), **iubirile fraternale** (Allan-„Maitreyi" – o notăm între ghilimele, pentru că este IMAGINEA, iar nu esența CSIM), plus toate **iubirile generos-sacrificiale**: „înțelegătoare și „dezinteresate".

Pentru secvența ritualică a jurământului de la Lacuri (mediere-echilibrare cosmică, prin EROS transfigurator

al Ființei-Cuvânt) – „Maitreyi"(de fapt, CSIM) pregătește totul, cu maximă minuțiozitate, de tip ritualistic: rememorează **ARBORELE BODHI**(PRIMA IUBIRE, IUBIREA ORIGINARĂ, dintre CSIM și POM – dintre **dumnezeire** și SINELE DIVIN CREATOR ACTIV – DUMNEZEU – a se vedea concepția despre dumnezeire-Dumnezeu, a lui Meister Eckhart), rememorează TEMPLUL PARADISIAC CU ZEUL CELOR ȘASE GHIRLANDE-CICLURI COSMICE-MANVANTARA (a șaptea ghirlandă, primită de Allan de la CSIM, îl va investi pe Allan cu statutul de ZEU: de aceea, în stadiul HIMALAYA, va primi „scrisori"-mesaje de investire spirituală, de la „Maitreyi", în care aceasta îl numește ZEUL EI DE AUR, zeu compus din SOARE-AER-FLORI) – și, mai ales, semantizează POMUL și TEMPLUL-CU-ZEU-CU-GHIRLANDĂ, prin POEZIA-ROBI-TAKKUR: el este tălmaciul simbolurilor – el este simbolul suprem: BĂTRÂNUL TUTUROR TIMPURILOR (**șuvița albă**, pe care o păstrează „Maitreyi", este magică, cu funcția de a o ocroti de demonul timpului: BĂTRÂNUL TUTUROR TIMPURILOR este SĂMÂNȚA TUTUROR LUMILOR, este Eternitatea, Tinerețea Veșnică, de sub Masca Vremii – este Făt-Frumos-cu-Păr-de-Argint – iar ARGINTUL este treapta în care se oglindește REVELAȚIA-AUR).

Allan va urma NECUNOSCUTUL: aceasta este semnificația GELOZIEI față de ROBI TAKKUR – și anume, tensiunea urmăririi SOARELUI, către VÂRFUL POMULUI, pentru a-l fixa în **aurul alchimic**.

Și, în fine, INELUL ANDROGIN: (cf. p. 105) „Inelul din fier și aur – ca doi șerpi (n.n.: ouroboros-i, yin și yang, dar și șerpii alchimici, Sulful și Mercurul) încolăciți, unul întunecat și altul galben, cel dintâi reprezentând virilitatea, celălalt feminitatea". Transcenderea în PRINCIPIUL BINAR, dar și al CONVERSIEI RECIPROCE, Eterne, într-o androginitate paradisiacă (complementară, iar nu dichotomică!): YIN – YANG. Interpenetrarea Principiilor Cosmice este paralelă cu interpenetrarea Logos-urilor (învățărea bengalezei-francezei, de către Allan-Maitreyi – Logos-ul), Logos-ul ducând nu la comunicare profană, ci la Revelarea Sinelui: (cf. p. 44) „Am înțeles îndată că nu voi putea învăța bengaleza decât singur. Îmi explica atât de frumos și mă privea atât de aproape, încât o ascultam fără să rețin nimic. Spuneam numai din când în când: «da»".

Pentru că tot am ajuns la interpenetrare: ce semnificație va fi având, cu adevărat, „interpenetrarea" la nivelul picioarelor, mângâierea, reciprocă, a picioarelor? Conform lui Annik de Souzenelle[6] – talpa piciorului este locul de colectare a răului – deci are FUNCȚIE SOTERIOLOGICĂ(purificatoare-mântuitoare) – căci lasă să se scurgă răul dinspre **Semilunile Corpului Uman**: urechile-rinichii-tălpile.

„Vârsta" CSIM este una simbolică: 17 ani (1+7=8: **ODGOAS**=faptul de a duce la doi (agodiias para to tuo agein): împărțind mereu la doi, se ajunge la Monada Sacră. Deci, prin aparența CUPLULUI – CSIM conduce la resorbirea în EUL SPIRITUAL.

La Lacuri, în faza SOLVE, jurământul lui „Maitreyi" este o trecere în metalimbaj, în limbaj pur spiritual ante-Babel: (cf. p. 107) „Vorbea apei, vorbea cerului cu stele, pădurii, pământului (n.n.: mediere cosmică, completă, atotsintetizatoare). O ascultam tot mai fascinat, până ce nu i-am mai putut înțelege cuvintele. Vorbea o bengaleză **de prunc** (s.n. – n.n.: întoarcerea la CUVÂNTUL ORIGINAR), simplificată, aproape cifrată. Auzeam sunetele, ghiceam pe ici, pe colo, câte un cuvânt – dar îmi scăpa tâlcul acestei incantații (n.n.: intrare, prin CUVÂNT, în Sfera Orfică). Când a tăcut, parcă mi-era teamă s-o ating, într-atât mi se părea de fermecată, de inaccesibilă" (n.n.: prin orfism, se ajunge la Revelație, determinându-se deschiderea porților spirituale inaccesibile, spre Eul Spiritual).

CSIM nu și-a făcut, prin LACURI(APA)-BROASCA-PĂMÂNT[7], deci prin aspectul componențial Narendra Sen, datoria de mediator pe Verticala Absolută, Verticala Aperceptivă. De aceea, are loc asumarea, de către componenta CSIM – Narendra Sen-BROASCA, ȘI a funcției de REGENERATOR, OPERATOR AL METAMORFOZEI. Pentru a obține metamorfoza spirituală a lui Allan și a-l asimila CSIM-ului – trebuie, întâi, să se autometamorfozeze componenta Narendra Sen-BROASCA: CASA BROAȘTEI devine CASA ORBULUI. Iar **Orbul** (traducere în limbaj ocult: CEL CU VIZIUNE SACRĂ) vede Muntele Sacru, HIMALAYA. Maestru auster, sever – Sen devine „Spânu", din clasica „poveste" inițiatică a lui Creangă – HARAP-ALB: necruțător, ca orice Guru-Maestru – Sen-Maestrul îl „alungă"-transmută alchimic pe Allan-al-Casei – în ALLAN-AL-MUNTELUI (deschiderea CASEI TERESTRE spre CASA COSMICĂ – o deschidere absolut dureroasă – deci, conform canoanelor Inițierii, ABSOLUT NECESARĂ.

II-b: **CHABU** – cu funcție de ZEU LAMPADOFOR, în cadrul CSIM. Ea VEDE, pentru Allan. Vede CALEA CEREASCĂ și aduce Revelația autosacrificială a CSIM: (cf. p. 109) „Tot i se părea că vede ceva jos, în stradă, ceva ce o cheamă (...)"; (cf. p. 125) „s-a dus în balcon (...) și, de acolo, a început să contemple **CALEA** (s.n. – n.n.: **dao-tao**, în limbajul ritualistic buddhist – dar nu numai: și **dacii-daoi**, poporul lupoiulor și ai Căii Drepte, zalmoxieni, vorbeau despre CALE) și să cânte". Și tot la p. 125, Chabu întreabă de „dada"-Allan: „Vor s-o vândă pe Maitreyi?" (n.n.: evident, este vorba de **vânzarea mistică-transfer în supramundan**, de tip IUDA-HRISTOS).

Chabu atrage atenția persoanei-Allan asupra HIEROGAMIEI, ca gestualitate de gravitate și importanță cosmică – și realizează această avertizare în cadrul unui scenariu ritualistic-mistic, substituindu-se lui „Maitreyi": „Dragostea nu e prostie(s.n. – n.n.: nu e iluzie terestră), spune Chabu – și-i dă, lui Allan-omul, SĂRUTUL CONSACRATOR (mistic) al lumii celeilalte – dăruindu-i-împărtășindu-i, astfel, în cadrul unui ritual euharistic-erotic, FERICIREA(ÎMPLINIREA) MISTICĂ: „Dar eu eram fericit că această soră mai mică a mea (într-adevăr, o iubeam foarte mult pe Chabu) a înțeles dragostea noastră" cf. p. 127). După împlinirea funcției de substitut al imaginii funcționale „Maitreyi" – ve deveni ANTEMERGĂTOAREA (precum Ioan Botezătorul, pentru Iisus), cea care se retrage în CSIM, **„moare" inițiatic**, tocmai în ziua când Allan-omul-novice a mai avansat cu o treaptă evolutiv-

spirituală – pierzând percepția vizuală și temporală a lui „Maitreyi":"Maitreyi" devine VOCE, deci, Allan pricepe, în sfârșit, ei sale în suprasensibil – în ascensiunea inițiatică a Muntelui Sacru- HIMALAYA: (cf. p. 151) „Îmi amintesc apoi de un telefon dat de Maitreeyi într-o dimineață (s.n.-n.n.: imprecizie temporal-istorică, cu scop ritualistic, de transcendere a timpului: se sugerează percepția ÎNCEPUTULUI ETERN): Adio, Allan, adio, scumpul meu. În **viața viitoare** (s.n. – n.n.: transcendență absolută) ne vom întâlni iar, dragule. Ai să mă recunoști atunci? Ai să mă aștepți? Așteaptă-mă, Allan, nu mă uita (s.n.-n.n.: adică, de fapt, uită din mine, partea iluzorie, formală – uită din tine, Allan, partea iluzorie, formală – recunoaște-te, mistic, în Cuplul Sacru – Unic, subordonat **Monadei Sacre Androginice**). Eu te aștept. **Altul nu se mai atinge de mine**" (s.n.). De reținut promisiunea, și, dacă am stabilit că este zeiță-complex sacral, nu se poate să nu și-o țină...

Evident că „altul nu se va mai atinge de ea" – căci alteritatea e un atribut strict terestru. În Paradis, există **starea de monadă continuă, perfectă**.

„Răspunsul" lui Allan nu este, de fapt, răspuns (în sensul profan al cuvântului). Este Revelația fascinantă (pentru Allan) a CSIM:"Eu nu puteam spune decât atât: -Maitreyi, Maitreyi...Am plecat în a șaptea zi (n.n.: încheiere de ciclu vechi-ȘASE-descheiere de ciclu terestru-existențial NOU-ȘAPTE –Manvantara...) de la despărțirea mea de Bowanipore..." , după ce spionase „lumnina în odaia «Maitreyiei» A fost tot timpul întuneric" (cf. p. 151).

Evident că nu mai putea fi **acolo** LUMINA: LAMPADOFORA CHABU o luase puțin înainte, spre a lumina CALEA: „Chabu a murit în aceeași zi".

II-c: **JENIA ISAAC**- partea demonică din CSIM – cea apărută „în plin miez de noapte de iarnă". Este DEMONUL ISPITEI , venit pe/în Himalaya. Acolo unde Allan-novicele percepea deja, heraclitean-eclesiastic, dar cu „mijire" a Revelației Revelației Hristice – că „toate trec, totul trece"(atemporalitateasacră determinând intuiția „încremenirii" sacre, a FIXĂRII Alchimice, ÎN AURUL SPIRITUAL). Jenia Isaac – demonul spațiilor în dezagregare , demonul fiintei aflate in descompunere, la nivelul corpului fizic: ea vine din patru zone spațiale, aflate în antagonism pozițional și spiritual (evreica aspațială , „jidov rătăcitor" – venită din Finlanda – NORD , din Africa de SUD , având numele Rusiei – RĂSĂRIT și APUS al Lumii). O CRUCE – inversa, după toate probabilitățile. Demonul ispitei atinge „nerușinarea" metafizică a mimării (declarative) a setei de Absolut: (cf. 158) „– vreau să găsesc absolutul." Este expresia trufiei și melancoliei luciferice. Dar trupul ei „bălan și robust de evreică finlandeză" nu poate deturna fascinația pozitivă a Novicelui Muntelui – și **demonul – femeie redevine îngerul căzut,** trist, singur și nefericit, respins veșnic de IUBIRE : (cf.p.164) „îmi povesteai [îi spune Jenia lui Allan , după amorul strict fizic] cum o iubeai pe Maitreyi și eu ma gîndeam la mine, cât de sigură si nefericită am fost si mi-a venit să plâng..." Jenia Isaac este partea cea mai tenebroasă, mai tainică, mai disperată, a CSIM : este expresia VIDULUI IN MIȘCARE ILUZORIE.Dar aroganța Satanei e prea mare ca să se convertească la LUMINĂ, la SEMANTICĂ – și, **luni**, adică in ziua când Dumnezeu re-începe creația ritualică, epifanică a lumii – demonul se retrage. Dispare – și , iată, din nou, „senzația", de fapt**, starea spirituală superioară**, pe care o determină **victoria asupra demonului ispitei exterioare,** în sufletul Novicelui Muntelui, transformându-l in INIȚIAT AL MUNTELUI: „Și parcă totul a trecut într-o singură clipă (...). Scăpasem de ceva greu, de ceva ucigător. (...) Se coborâse ceva în mine, mă năpădise ceva. Și atunci m-am întors".

VI – AICI AR TREBUI, OARE, SĂ SE TERMINE CARTEA?

d– În definitiv, nu aici ar trebui, oare, să se termine cartea? Păi, ce, ați uitat de ***JURNAL***, de OMUL-DE-HÂRTIE? Ați uitat că, de fapt, citiți o CARTE? De fapt, demonul cel mai puternic este ispita interioară. Iar ispita interioară a omului se cheamă OMUL MNEZIC. Adică, omul care nu se poate împăca cu starea de trans-personalitate – determinând, în spiritul INIȚIATULUI MUNTELUI, schizofrenia existențială.

De remarcat dichotomia semantică și „contratimpul" absolut dintre **JURNALUL SCRIS** și **OPERA ALCHIMICĂ** (de transfigurare – regenerare interioară): (cf.p.57)" Jurnalul e mai intotdeauna un prost psiholog, după cum această povestire va confirma" (n.n.: deci, **povestirea,** deși este extrasă, aparent, din fărâmele-jurnal – capătă, treptat, statut de **metajurnal** – se autonomizează, parțial, și încearcă, treptat, să se asimileze ființei spirituale evolutive a Scriitorului-Creatorului Creat – Resorbit Inițiatic de CSIM), (cf. p. 60) „Jurnalul acesta e exasperant" (n.n.: „schisma" dintre ființa evolutiv- spirituală și surogatul, de hârtie-ființă, părăsită în labirintul sacru), (cf. p. 47) „Deschisei jurnalul și însemnai scena cu un comentariu stupid" (n. n. : se detectează desemantizarea Logos-ului profan – și, implicit, se intuiește coagularea Logos-ului inițiatic al FLORII – sinecdoca CELEI DE-A ȘAPTEA GHIRLANDE – sinonimul TEMPLULUI COSMIC MISTIC-REGENERATOR – în care FLOARE + FIR DE PĂR, AȘEZAT ÎN SPIRALA COSMICĂ, pe coada – axul florii: **I-** atât sinonimul INELULUI ANDROGIN COSMOGONIC, cât și **II-** indicația clară a introducerii celui de-al șaptelea Manvantara, pe spirala cosmică).

Și totuși, există o conjuncție prin **scris** – există, în fundal, mereu, CARTEA (BYBLOS) Logos-ul Cosmic, care îi unește întru Logo-ul Sacru pe Allan și CSIM. Pe măsură ce Logos-ul profan se dezagregă, într-o inutilitate absolută (odată cu ființa terestră – corporalitatea fizică-Allan), există METATEXTUL (transpersonal, supra-personal), care-i conjugă spiritual, pe cei doi componenți ai INELULUI ANDROGINIC.

La p. 74, cei doi, fără să știe unul de celălalt, ajung la același volum din ***Tales of the un expected,*** de Wells (în traducere literală: ***Povestirile unui neașteptat***). Comentariul lui „Maitreyi" este revelatoriu, pentru intrarea celor doi în TEXTUL MISTIC AL COSMOSULUI: „Ai văzut ce «neașteptat» avem înaintea noastră?"

„Coincidența" nu e coincidență, ci e con-sacrare – căci CARTEA are titluri ca marcaje ale spațiului inițiatic: ***Visul, la-mă cu tine, Ajutor, Nimic nou*** etc. Logos-ul Sacru a intersectat, astfel, ARHEII FAPTELOR SACRE.

CSIM are dimensiunea Cărții Sacrale a ***NOULUI TESTAMENT –*** dimensiunea împlinirii spirituale cosmice prin Hristos: (cf. pp. 118-119) „Allan, înțelege că noi nu vom putea fi uniți și vom muri așa, cu păcatul nostru deasupra. Nici dacă te vei converti tu, nu vor accepta să-mi fii soț. Ei vor altceva, de ce nu-ți amintești? Dar dacă cineva m-ar necinsti, vor trebui să mă arunce pe străzi, pentru că altminteri păcatul ar cădea asupra casei întregi. Și atunci aș putea fi soția ta , voi fi și eu creștina, pentru că pentru un creștin nu păcat să fii necinstit cu forța, și tu m-ai iubi și atunci. Nu e așa că mă vei iubi mereu? Spune-mi, Allan, spune-mi că n-ai să mă uiți. Știi ce mă așteaptă, dacă mă uiți..."

Ciudat text. Foarte ciudat – **dacă n-ar avea, exclusiv, valoare inițiatică**.E o aberație, în plan profan, să afirmi că creștinul ar accepta ca normalitate, vrednică de iubire, „necinstirea cu forța". Dar problema ridicată de această aberație nu e singura problemă a textului: ce vor ei **altceva** – cine sunt acești **ei**? Ce o așteaptă pe „Maitreyi" – dacă Allan o uită? Ce fel de uitare? Ce trebuie să-și amintească Allan, și de ce, și de când, și de unde? etc. Să le luăm pe rând.

Care este funcția fundamentală a CSIM? Să re-creeze starea de paradis – starea de „sub pomul Bodhi" – sub semnul FRUCTARULUI COSMIC. Cum e posibil ca un **căzut**, ca Allan, să se reintegreze în starea paradisiacă? Prin inițiere. Ce este inițierea in rezultatul ei ultim? Transfigurare spirituală. Dar ce este , pentru Dumnezeu, **transfigurarea** spirituală? Aici stă problema textului: transfigurarea este ceva ce iese **complet** și **brusc** – din ordinea „firescului profan". Este un VIOL COSMICO-SPIRITUAL. Allan violează, spiritual, CSIM-ul (propria sa mamă, ca un Oedip ce-și caută orbirea vizionară) – pentru a deveni COPILUL SPIRITUAL AL PROPRIEI SOȚII (căci, prin transfigurare, a acces la **hierogamie**, unirea cu complexul cosmic-sacru). **Ei** sunt componentele CSIM, sunt forțele spirituale superioare ale Universului. Ce vor – am văzut: **transfigurarea** – ieșirea din normalitatea-profan. Narendra Sen nici vorbă să dorească o „convertire a lui Allan la buddhism" – ar însemna să accepte involuția spirituală, iar **BROASCA E SITUATĂ PE AXA ASCENDENTĂ-DEMIURGICĂ A LUMII**!!! – iar nu pe axialitatea infernal-descendentă... – Narendra Sen „acceptă" – de fapt, PROVOACĂ!!! – „fraternitatea" Allan-Maitreyi, pentru că urmărește transpersonalizarea spirituală – trecerea CSIM, pe Spirala Evolutiv-Spirituală, de la BUDDHISM, la CREȘTINISM!!!

În felul acesta, este „păcălit" **păcatul** – în sensul că este asumat, interior, de către inițiat (așa cum și-a asumat Hristos PĂCATUL UMAN GLOBAL) – și transfigurat, păcatul, odată cu stadiul de om-al-păcatului. **Violul Cosmic** îl așteaptă EI. Singurul viol-hybris care duce la singura IUBIRE valabilă din punct de vedere sacral: EROS-AGAPÉ – transpersonalizarea iubirii, iubirea cerească. Ce să nu uite Allan, ce are să-și amintească – și de când? Credem că e clar: Allan **a mai fost în paradis** (nu era nume – era funcția adamică, apoi era Gautama Buddha de sub Pomul Bodhi...). Și acum, trebuie să nu uite **sensul mistic** al violului sacru. Știe bine ce o așteaptă pe „Maitreyi" – de fapt CSIM-ul: desemantizarea cosmică. Starea de **Apocalips Ireversibil**. Fructarului i-ar putrezi fructele-stele, frunzele-stele: „Ca și frunzele de toamnă, toate stelele-au pierit". Arborele Cosmic, Arborele Paradisiac, Arborele Bodhi – s-ar oculta sinistru pentru un întreg ciclu existențial. O sincopă existențială, în ciclul evolutiv- spiritual (ceea ce ar anula valoarea de A ȘAPTEA GHIRLANDĂ – la nivelul florii cu fir – spirală a Maitreyei...). Absurditate? Nu: tragedie. Omul ar fi nevoit s-o ia de la capătul capătului, autoanulându-și stadiile evolutiv-spirituale Saturn, Soare, Lună, Pământ... Pământ-cu-Mere-de-Aur. Și cu VEGHETORUL FRUCTAR.

Din „năucul metafizic", Allan va deveni, neuitând „ochii Maitreyei" – Izbăvitorul Cosmic.

Și ne invită, și pe noi, în infernul amneziei anamnezice – să uităm de noi, transgresând în starea sacrală de transpersonalitate, fixând **aurul alchimic**: „ochii Maitreyei". Alchimie sub condiția uitării-amneziei transpersonale (pentru lichidarea schizofreniei, care ia forma aberantă a „GELOZIEI PE SINE ÎNSUȘI"...) – dar a anamnezei continue a Lumii Scopului Sacru Perpetuu: PIATRA FILOZOFALĂ- „ochii Maitreyei". SINELE TRANSCENS-TRANSPERSONAL. Deci, non-schizofrenic, re-sacralizat, NORMALIZAT!!!

Sau, dacă „invitatul-așteptatul" (cititorul novice) va **uita ochii Maitreyei** (-Pomul Bodhi) – **va nărui Cosmosul.** Va sincopa evoluția SPIRITULUI.

„Năuc metafizic"? Nu: MARELE RESPONSABIL COSMIC. Fiecare dintre noi, trecând în stadiul de transpersonalitate, devine VEGHETOR AL POMULUI BODHI. Responsabil Cosmic cu transformarea lui Gautama Buddha, in Maitreya Buddha, ceea ce înseamnă MÂNTUIREA COSMICĂ. Nu.i așa că romanul lui Mircea Eliade pune serios pe gânduri – și că nimănui nu-i mai arde să pălăvrăgească, la modul călinescian (și nu numai...), despre „exotism" (dacă este cât de cât serios)?

Note:

[1] Notă: Indicarea paginilor, la care se găsesc secvențele analizate de noi, s-a făcut după ediția din 1986 – Mircea Eliade, Maitreyi/Nuntă în Cer, Minerva, București).

[2] Ștefan Borbely, Proza fantastică a lui Mircea Eliade– complexul gnostic, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2003, p. 9.

[3] Maitreyi Devi, Dragostea nu moare, Ed. Românul, Buc., 1992.

[4] Mihai Coman, Bestiarul mitologic românesc, Ed. Fundației Culturale Române, Buc., 1996.

[5] Cf. Rudolf Steiner, Creștinismul esoteric, Ed. Univers enciclopedic, Buc., 1998, p. 63.

[6] Annik de Souzenelle, Simbolismul corpului uman, Amarcord, Timișoara, 1996.

[7] În mitologia daco-românească, se spune că Broasca, pentru a-l ajuta pe Dumnezeu la Facerea Lumii, a „făcut naveta" între fundul Oceanului Originar și Dumnezeu, aducând mâl-pământ, de pe fundul Oceanului Originar...

Lucian Bâgiu

DOSOFTEI ȘI TRADUCEREA PSALMILOR

sau autohtonizarea expresiei poetice a sacrului

„Pentr-aceea ni s-au părut smereniii noastre a hi lucru de treabă și de folos de spăsenia tâlcovnia acestii svinte cărț a svântului proroc David, carea este plină de rugă și plină de tainele cele mare a lui Dumnezău. Pentr-aceea cu multă trudă și vreme-ndelungată, precum am putut mai frumos, am tâlcuit ș-am scris"[1]

Undeva după anul 1665 Dimitrie Barila, fiul lui Leontie și al Mariei (altfel numiți Leontar și Misira), în vârstă de patruzeci și unu de ani, călugărit sub numele de Dosoftei, începe să versifice psaltirea, simultan cu traducerea acesteia în limba română din slavonă, urmând așadar *Septuaginta*, versiune tradițională și specifică ortodoxismului. La acea dată ineditul demers cultural pentru spațiul românesc nu aparținea însă unui neofit. Dosoftei, aflat până în 1653 în anturajul mitropolitului Varlaam, sub ale cărui auspicii își va fi conturat profilul intelectual, realizase deja primele traduceri și crochiuri poetice, era bun cunoscător al limbilor clasice (elină, latină) precum și a unor limbi și culturi moderne (polonă, ucraineană, rusă, neogreacă), fiind pe deplin pregătit pentru o provocare culturală și artistică deconcertantă. De asemenea învățatul călugăr, traducător și poet numit Dosoftei nu era un personaj anonim, retras în chilia vreunui schit pierdut în păduraticele măguri ale Moldovei natale, ci un om al timpului său, ba chiar mereu căutând să anticipeze cu un pas mersul strâmb al vremurilor, sub a căror implacabilitate a refuzat a se afla, dar care finalmente nu l-au iertat pentru îndrăzneala sa, îndeobște în a se situa politic fățiș împotriva partidei care închina țara necredincioșilor păgâni. Episcop din 1658 (la doar treizeci și patru de ani!), prieten al lui Miron Costin și al lui Dositei Notara (viitor patriarh al Ierusalimului), mitropolit al Moldovei din 1671, Dosoftei își tipărește, în 1673, la Uniev, în Polonia, *Psăltire a svântului proroc David (Psaltirea în versuri)*. În cei peste zece ani de vlădicie în scaunul mitropolitan activitatea cărturărească și tipografică desfășurată de Dosoftei este covârșitoare, stăvilită fiind doar de misiunea diplomatică din ianuarie 1684 când, trimis fiind în Rusia, cu intenția de a accepta suzeranitatea țarului, Dosoftei este oprit la Kiev. Revine efemer în țara natală odată cu expediția antiotomană a regelui polon Sobieski, demers sfârșit trist, prin părăsirea capitalei moldave incendiate și un îndelung și dezolant refugiu cu note de semicaptivitate în exil la Stryj și Zolkiev. Anatemizat de patriarhul Constantinopolului, excomunicat și depus din treaptă de sinodul de la Iași din 1688, hărțuit de ostilitatea clerului catolic și unit din Zolkiev, măcinat de un acut dor față de plaiurile natale, Dosoftei continuă să traducă din limba greacă în limba rusă chiar și lucrări laice, și ca mijloc de subzistență. Optimistul Dosoftei de odinioară lasă loc dezamăgirii provocate de o îndelungă așteptare în incertitudinile provizoratului, iar inima acestui român cum puțini cunoscuse cultura națională până în acel moment încetează a mai bate, printre străini, în ziua de treisprezece decembrie a anului 1693, curând după împlinirea vârstei de șaptezeci și unu de ani.

Psaltirea în versuri (1673) constituie, desigur, o realizare insolită în spațiul cultural românesc, și aceasta deoarece ortodoxismul, tradiționalist și conservator prin excelență, nu favoriza principial un asemenea experiment artistic „necutumiar". De asemenea, antecedentele traducerii în limba română a psaltirii, chiar și în proză, erau destul de timide la acea dată, dar variante existau, anume *Psaltirea Șcheiană* (1482), *Psaltirea Hurmuzaki* (1500-1520), *Psaltirea slavo-română a lui Coresi (1577)*. Cu argumente pro și contra, într-o dispută acerbă și adeseori partinică, realizarea artistică a lui Dosoftei a fost raportată, cu o acribie documentară impecabilă, la opera similară a umanistului polonez Jan Kochanowski, *Psalter Dawidow*, datând din 1579 (așadar anterioară cu aproape un secol). Că Dosoftei va fi cunoscut și folosit opera lui Kochanowski, cu siguranță, faptul în sine fiind pe deplin salutar și nu blamabil. În ce măsură realizarea artistică de excepție a autorului român este îndatorată predecesorului său polon o considerăm a fi, finalmente, o dispută futilă și prea puțin productivă istoriei limbii literare românești și istoriei literaturii române, ci eventual mai degrabă unor studii de stilistică și de literatură comparată care nu ar reuși, concluziv, decât să îi *flateze* pe *ambii* autori. Întrucât studiul nostru este axat pe relevarea modalității în care sacrul a fost receptat și exprimat în opera poetică întemeietoare a *literaturii române* vom aduce cuvenitul omagiu comparativismului interlingvistic, dar ne vom concentra atenția și metodologia asupra unei analize *intralingvistice*, pe deplin relevante în ceea ce privește mutabilitatea sau imutabilitatea expresiei și expresivității sacrului în variantele psaltirilor datând din 1482, 1500/1520, 1673 și, ca *punctus terminus* al călătoriei diacronice, referențialitatea contemporană prin *ultima* versificare după *Septuaginta*, datorată, în 2001, lui Bartolomeu Valeriu Anania. Considerăm că astfel vom dobândi o perspectivă corectă și relevantă asupra locului și rostului expresivității sacrului în prima operă poetică a literaturii române, datorată mitropolitului Dosoftei, înaintemergătorul și fondatorul datorită căruia au fost posibili, peste ani, un Eminescu sau un Arghezi…

Ceea ce frapează din perspectivă teologică la traducerea versificată a lui Dosoftei, ca abatere de la literalitate, nu poate însă decât să încânte prin prisma literarității, a valențelor artistice ale limbajului folosit. Avem în vedere o permanentă predilecție a autorului pentru *autohtonizarea sacrului* prin intermediul expresiei poetice care favorizează adeseori apelul la formulări populare, desigur libertate considerabilă față de principialitatea unei fidelități față de canonul lingvistic al originalului slavon, dar familiaritate și dragoste familială față de cultura și cititorul virtuali cărora se adresa prezumtiv Dosoftei. Altfel spus, în momentul în care Dosoftei și-a propus să traducă și să versifice psalmii biblici a fost nevoit să opteze, conștient sau nu, fie pentru canonul scripturistic, înscriindu-se astfel onorabil, dar strict, într-o tradiției ecleziastică, fie pentru cultura vie a poporului său, asumându-și astfel o responsabilitate suplimentară, aceea de modelare și de configurare a unui început de drum și deci a unei întregi virtuale paradigme. Din fericire pentru istoria literaturii române, Dosoftei nu a ezitat și nu a pregetat.

1482: „Glasul Domnului spre ape, Zeul slaveei tură spre ape multe." (28, 3, p. 83)[2]

1500: „Glasul lui Dumnedzău la apă, Dumnedzăul slaveei tunră, Domnulu la apă multă." (28, 3, p. 109)[3]

1673: „Glasul Domnului toarnă cu smidă-n pohoaie / Și turnă-ntr-ape multe cu fulgere-n ploaie. / Glasul Domnului face holbură pre mare, / De-o îmflă cu unde și cu valuri mare." (28, 9-12, p. 65)[4]

2001: „Glasul Domnului peste ape; / Dumnezeul slavei a tunat, / Domnul peste ape multe." (28, 3, p. 646)[5]

În aceste versete pe Dosoftei l-a preocupat realizarea unei descrieri cât mai înfricoșătoare a consecințelor mâniei – și implicit o reprezentare a măreției și a atotputerniciei – divine. Se constată cu ușurință introducerea, în virtutea acestei rațiuni, a unor versuri suplimentare, inexistente în textul *Septuagintei*, creație a autorului, referitoare la marea dezlănțuită, care nu schimbă sensul versetului original, ci doar reiau și augmentează ideea din versurile anterioare. Însă frapantă rămâne în primul rând opțiunea autorului pentru expresia „toarnă cu smidă-n pohoaie", prin care *anticipează* expresia aversei, în versiunile anterioare existentă doar în a doua parte a frazei, precum și introducerea, la finalul frazei, a „fulgerelor în ploaie", care *repetă* aceeași idee. Atât „smida" (cu sensul de „grindină") cât și „pohoaiele" sau „holbura" aparțineau limbajului popular autohton viu (primul cuvânt, de origine incertă, al doilea, slavă, iar ultimul, ipotetic latină).

1482: „No așa, necuratiloru, no așa, ce ca pulberia ce o mătora vântul deîn fața pâmântului." (1, 4, p. 2)

1500: „Nu e așea, necurații, nu e așea, că e ca prahul acela ce-l mătură vântul despre fața pământului." (1, 4, p. 87)

1673: „Iar voi, necurâi, ca pleava, / De sârg veț cunoaște-vă isprava. / Când s-a vântura dintr-are vravul, / și cu grâul n-iț cădea-n fățare, / Ce veț fi suflat cu spulbărare." (1, 15-20, p. 11)

2001: „Nu așa-s necredincioșii, nu așa, nu!, / ci-s ca praful ce-l spulberă vântul de pe fața pământului…" (1, 4, p. 620)

Ca tehnică poetică, Dosoftei reia, conform obiceiului său, într-o formulă amplificată, ideea din expresia de bază. Doar că, de această dată, mai evident decât în exemplul anterior, autorul imprimă o viziune românească imaginii biblice. Astfel „pulberea" respectiv „prahul" devin „pleava" și „vravul" separate prin vânturare de grâul care rămâne curat în arie, o aluzie alegoric transparentă la Judecata de apoi. Întâlnim aici o imagine a universului patriarhal, de un realism țărănesc desprins din datele cotidianului, creație indubitabilă a românului Dosoftei trăitor în realitățile specifice poporului său, care îl inspiră nemijlocit, oferindu-i material poetic.

1482: „Vietoriul la ceriure râde-aș de ei, și Domnul bate-ș giuc de ei" (2, 4, pp. 3-4)

1500: „Carele viia în ceriu ride-și de ei și Domnulu bătu-și gioc lor." (2, 4, p. 87)

1673: „Că Dumnezău toate vede / Din scaunul său ce șede / În ceri, unde odihnește, / De-acolo pre toț prăvește. / Pe pizmașii și pârâșii / Domnul va râde de înșii / Și-i va mustra de ocară / Pentru care-al supărară." (2, 17-24, p. 12)

2001: „Cel ce locuiește'n ceruri Își va râde de ei, / Domnul îi va lua'n bătaie-de-joc." (2, 4, p. 621)

Întâlnim în acest portret al lui Dumnezeu o mostră grăitoare de imaginar popular românesc medieval. Dosoftei preia și conferă expresie poetică modalității în care divinitatea era închipuită de către lumea rurală, patriarhală, imagine adeseori transpusă naiv idealizat în frescele mânăstirilor sau pe icoanele populare. Dumnezeu este un bătrânel simpatic ce își trage suflul în tihnă într-un scaun undeva prin ceruri, amuzându-se copios sau ocărându-i sfătos pe supușii săi care nu sunt, asemenea unor copii, cuminți îndeajuns. Și acesta este doar preambulul pentru o paradigmă cât se poate de completă. Astfel, poporul ales devine „gloata svântă" adăpostită în „ograda" cerească:

1482: „Cându va turna Domnul prădare omeriloru săi" (13, 7, p. 35)

1500: „Cându va fi a toarce lu Domnului pleanulu oamenrilor săi" (13, 7, p. 96)

1673: „Să o-ntoarcă Domnul din plean și din pradă / Gloata sa cea svântă într-a sa ogradă." (13, 29-30, p. 32)

2001: „Când Domnul va întoarce robia poporului Său" (13, 7, p. 631)

Sălășluirea în codrul (sau dealul) sfânt, metaforă pentru viețuirea permanentă și statornică în Biserica triumfătoare, devine un fel de șezătoare tihnit-domestică undeva într-o „măgură deasă", așa cum puteau fi aflate cu prisosință în Țara de Sus a Moldovei medievale:

1482: „și cire se va sălășlui în codrul sfântu al tău?" (14, 1, p. 36)

1500: „Sau cinre se va muta în cel svântu dealu al tău?" (14, 1, p. 96)

1673: „Să șază-ntr-a ta casă, / În măgura cea deasă?" (14, 3-4, p. 33)

2001: „și cine se va sălășlui în muntele Tău cel sfânt?" (13, 1, p. 631)

Și dacă tot este Dumnezeu un bătrânel cumsecade de undeva de prin vecinii din sat, poetul mai are doar un pas până la a-l portretiza „rumân și vesel în față" (44, 32, p. 100), trăsături evident inexistente în variantele anterioare sau în *Septuaginta*, iar de aici saltul firesc până la a asimila *ad literam* că nimic din ceea ce e omenesc nu îi este străin acestui Dumnezeu patriarhal. Prin urmare, plecând de la o sugestie scripturistică, de ce acest țăran cumsecade să nu fie, uneori, puțin mahmur, dar oricând gata de luptă, precum oricare dintre răzeșii de nădejde ai țării?:

1482: „Și sculă-se ca adurmitu Domnul ca tare și înbătat de viru. / Și vătămă dracii săi înapoi, înputare de vecu dede loru." (77, 65-66, pp. 255-256)

1500: din *Psaltirea Hurmuzaki* lipsește o filă ce cuprinde versetele 55-65. „[…] ponoslul de veacu deade lor." (77, 66, p. 154)

1673: „Și ca din somn sări Domnul rumân, / Ca de vin ce-i aburit și șumân, / Și dede-n pizmaș cu războiu iute, / De le cădea buci de pre șezute. / Și să pomenește de ocară / Ce le-au trimis Domnule preste țară." (77, 199-204, p. 180)

2001: „Și Domnule se trezi ca unul ce-a dormit, / ca un bărbat puternic prea săturat de vin, / Și pe vrăjmașii săi i-a lovit în spate, / ocară veșnică le-a dat." (77, 65-66, p. 705)

Ceea ce aduce în plus Dosoftei este amplificarea consecințelor trezirii din somn a Domnului ca amețit de vin, fapta de vitejie a războinicului de profesie pare filă desprinsă dintr-un letopiseț al Moldovei, în care domnitorul (de ce nu Ștefan însuși?) se împarte echitabil între cele omenești și cele sfinte, între consumarea unui ulcior în plus și lupta neostoită contra vrăjmașilor credinței celei drepte. Nu lipsește, la Dosoftei, nici nota de umor neaoș țărănesc, ironie binevoitoare adresată Domnului pământean, cu virtuțile și slăbiciunile familiare poporului însuși, dar și caricatură frustă, necenzurată, a dușmanilor surprinși de atacul intempestiv al dreptcredincioșilor, vrăjmași alungați ad hoc, în posturi deloc măgulitoare și astfel umiliți în orgoliul propriu. Dosoftei realizează poezie epică în cel mai autentic stil popular, convertind literatura cultă către înțelegerea maselor, dar și integrând folclorul autohton în datele universalismului biblic.

Universul natural în care viețuiește poporul ales cunoaște o semnificativă deplasare de accent în imagini care relevă în mod cert „culoarea locală", într-o vagă prefigurare a pastelurilor lui Alecsandri:

1482: „Toarnă Doamne prădare noastră ca izvoarele cu astrul." (124, 4, p. 428)

1500: „Întoarse Domnul prădarea noastră ca valea cu austru." (125, 4, p. 197)

1673: „Și ne-ntoarce, Doamne, cu tot pleanul, / Ca oameții când se rump la anul. / De austrul ce suflă cu calduri, / De cură părauă-n toate laturi." (125, 10-14, p. 290)

2001: „Întoarce-i, Doamne, pe cei robiți ai noștri / așa cum se întorc pâraiele în miazăzi." (125, 4, p. 766)

Dezvoltarea exprimării consecințelor vântului de la miazăzi, prin introducerea oamenilor topiți în primăvară și a pâraielor eliberate se înscrie însă perfect în logica alegorică a versetului biblic, ce face trimitere la ideea de resurecție și fertilitate, biologică respectiv spirituală.

Dacă în textul biblic este un loc comun asemănarea dintre poporul ales și turma păstorită de divinitate, această metaforă capătă însă, prin amplificare, accente vădit autohtone în opera lui Dosoftei. Autorul urmărește aproape obsesiv-cinematografic, sub impactul unui ritual cotidian al ciobanilor moldoveni, postura oițelor din turmă care pasc și intră prin strungă la dreapta Tatălui:

1482: „Se știți că Domnulu elu e Zeulu nostru; elu fece noi, e cu noi; e noi oamini lui și oile păscutele lui. / Întrați în ușe lui în ispovedire, în curțile lui în cântari; și ispovediți-vă lui, și lăudați numele lui." (99, 3-4, pp. 322-323)

1500: „Știți că e Domnulu, acela e Dumnedzeu nostru; și acela feace noi, e nu noi; e noi stăm oamenrii lui și oile pajiștei lui. / Întrați pre ușea lui în ispoveada și curțile lui în cântare; spovediți-vă lui și lăudați numele lui." (99, 2-4, p. 169)

1673: „Să știț de Dumnezău că ni-i Domnul / Ce ne-au făcut pre noi, pre tot omul, / Că-i suntem ai lui oameni de turmă / Și oițe de-i paștem pre urmă. / Prin porțâle lui să-ntrăm cu rugă, / Sama să ne ia Domnul pre strungă." (99, 5-10, p. 226)

2001: „Cunoașteți că Însuși Domnul este Dumnezeu, / că El ne-a făcut pe noi, iar nu noi înșine, / că noi suntem poporul Său și turma pășunii Sale. / Cu laude intrați pe porțile Lui, / cu cântări în curțile Sale!" (99, 3-4, p. 729)

În tot acest topos patriarhal creionat de Dosoftei nu mai constituie o surpriză reconfigurarea drastică a unui verset, astfel încât, în cadrul unui ospăț, evreii pustiei ajung să se înfrupte, în cel mai autentic festin al gurmanzilor moldavi, din… pepeni și slănină!:

1482: „Și mâncare și se săturară foarte, și deșideratulu loru aduseră loru" (77, 29, p. 248)

1500: din *Psaltirea Hurmuzaki* lipsește o filă, însumând versetele 17-35.

1673: „De mâncară și să săturară, / Și gingășitura nu-ș uitară. / Și nu căuta că li-i gura plină, / Ce poftiia pepeni și slănină." (77, 87-90, p. 177)

2001: „Și au mâncat și s'au săturat foarte / și El le-a împlinit pofta; / nimic nu le lipsea din cele ce pofteau." (77, 29-30, p. 703)

Tot ceea ce mai lipsește din decorul pastoral bucolic, în care dreptcredincioșii moldoveni și Dumnezeul lor paternal patriarhal împărtășesc aceleași obiceiuri și tradiții,

este coparticiparea și la sărbătorile comune. Așadar devine pe deplin justificabilă reconfigurarea melodicității intime a psalmului evreiesc în ritmuri vii de neaoșă urătură sau colindă moldovenească:

1482: „Blagoslovește sufletulu mieu Domnul; Doamne Dzeul mieu măirite tu foarte. În ispovedire și în mare frumusețe, / învestiși-te cu lumină ca în cămeșe, întinseși cerul ca piale." (103, 1-2, pp. 334-335)

1500: „Blagoslovească sufletulul mieu Domnul; Doamne, Domnulu mieu, măritu-te-ai vârtos în spoveadă I întru mare frumusețe. / Învăscuși-te, îmbracași-te cu lumina ca cu cămeașe, întinseși ceriu ca o pele." (103, 1-2, p. 172)

1673: „Sufletul mieu, ură bine / Lui Dumnezău, cum să vine, / Și-i zî, Doamne, să trăiască / Mărirea ta și să crească. / Să te-mbraci cu mărturie, / Cu frâmsețe și tărie, / Că tu te-nvești cu lumină, / Ca soarele-n zi senină. / Și ți-ai întins ceriul ca cortul, / De l-ai înfrâmșat cu totul" (103, 1-10, p. 235)

2001: „Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul! / Doamne, Dumnezeul meu, măritu-Te-ai foarte! / În mărturisire și'n mare podoabă Te-ai îmbrăcat, tu, / Cel ce Te îmbraci cu lumina precum cu o mantie, / Cel ce întinzi cerul ca pe un cort" (103, 1-2, p. 733)

De bună seamă că Dosoftei a realizat că urările colindătorilor sunt tot un fel de binecuvântări, astfel încât purcede la o sensibilă deplasare de registru, urându-i divinității cu sufletul său de răzeș în preajma sărbătorilor de iarnă, ca un corolar perfect similar rugii psalmistului evreu care cerea binecuvântarea. Anton Pann a introdus, peste ani, unii dintre psalmii versificați ai lui Dosoftei în colecția *Versuri sau Cântece de stea ce să cântă la nașterea Domnului nostru Isus Hristos*.

Pentru Dosoftei, odată cu traducerea și versificarea ritmată a psaltirii, nimic nu a putut fi mai firesc decât să autohtonizeze, așadar, deopotrivă cadrul natural, obiceiurile și deprinderile cotidiene ale actanților, precum și imaginea divinității. În acest context următoarea deplasare de accent nu poate să apară decât ca o consecință logică a tuturor acestor preambuluri: confruntarea îndelungată dintre evrei și diferitele seminții potrivnice lor în preistorie și antichitate așa cum apare ea ilustrată în psalmii biblici devine o oportunitate supremă pentru metamorfozarea expresiei poetice către lupta dintre moldovenii creștini și cumplitul lor dușman, musulmanii păgâni. Aceasta constituie, în bună măsură, adaptarea unei teme perene, dar și instauratoare, a civilizației umane, la circumstanțele și conjunctura cotidiană și contemporană, resimțită de neobositul și mereu responsabilul Dosoftei ca având o însemnătate infinit superioară pentru cei cărora le adresa propria sa capodoperă poetică, neamul său și credința sa.

1482: „Domnul înpărat în vec[ul] veculu; periți li[m]bile de pământul lui. / Deșideratul mișeiloru audzit-ai Doamne, gotovire înremiei loru socoti urekia ta. / Se giudece a seracu și plecatul; se nu adaugă-se după ace se mărească-se omul în pământu." (9, 37-39, pp. 28-29)

1500: „Domnulu e împărat în veacii și în veacul veaculuì! Peri-veți păgânrii despre pământul lui. / Pohta mișeilor ascultat-ai, Doamne, gătita înrimiloru ale lor prins-au *u/ho tvoe* [urechea ta]. / Se a giudeca săracului și smeritului, se nu se adaugă după aceea a se mări omului pre pământu." (38, 37-39, p. 94)

1673: „În veci este Domnul de împărățește, / Slava lui și cinstea nu să obârșește. / Păgânii să pieie din svânta lui țară, / Să nu mai ridice în creștini ocară. / Mișei ce să roagă cu inemă frântă / I-ai auzât, Doamne, cu urechea svântă. / / Și cu a ta milă a săraci să giudeci, / și la greutate pre mișel să nu-l treci. / Să nu-ș mai rădice mândrul și sămățul / Gâtlejul în fală, ce să-i faci giudețul." (38, 115-124, p. 28)

2001: „Împărăți-va Domnul în veac și în veacul veacului, / voi, păgânilor, pieriți din pământul Său! / Dorința sărmanilor ai auzit-o, Doamne, / auzul Tău a luat aminte la râvna inimii lor / spre judecarea orfanului și sărmanului, / ca să nu se mai mândrească omul pe pământ." (38, 37-38, p. 629)

Tonul justițiar percutant al traducătorului poet se referă la inechitatea ocupației otomane asupra semenilor săi creștini, iar antagonismul dintre cele două credințe – și, în ultimă instanță, perspective socio-politice – devine și mai evident în alte pasaje, unde libertatea autorului față de textul original se manifestă deplin, cum ar fi psalmul 10:

1482: „Că adecă pă[că]toșii întinseră arcul, gotoviră săgete într[u] înturerecu dereptii cu înrema. / Că ce ai tu sfrășit e[lipsește] ei sparseră; dereptul ce fece?" (10, 3-4, p. 29)

1500: „Că adecă greașnicii întinseră arculu, gătiră săgeatele în tulbă, a săgeta în turearecu dereptii cu înrima. / Derep ce carile tu săvârșiși ei sparseră; iară dereptul ce face?" (10, 2-3, p. 94)

1673: „Că iată păgânii încordară arce, / Pun săgeț în tulbă, să grijesc de lance / Și vin din tunerec cu arce preamână, / Întru să săgete pre cei fără de vină. / Giurământul nu-ș țân, hotarăle strică strică, / Și de-mpăcăciune nu gândesc nemică." (10, 7-12, p. 29)

2001: „Că, iată, păcătoșii și-au încordat arcul, / gătit-au săgeți în tolbă / ca să-i săgeteze la întuneric pe cei drepți la inimă. / Că ei au stricat ce tu ai alcătuit; / dar dreptul ce-a făcut?" (10, 2-3, p. 629)

Cea mai semnificativă deosebire între versiuni este apariția cuvântului „păgânii" la Dosoftei, anterior fiind folosit „păcătoșii" sau „greașnicii" în *Psaltirea Șcheiană* respectiv *Hurmuzaki*. În mod evident Dosoftei este cel care deplasează viziunea de ansamblu a operei sale către circumstanțele contemporane, purtând un război personal el însuși, cu armele condeiului, împotriva otomanilor. Turcii sunt aceia care îl preocupă în permanență, aceștia constituind o temere constantă și un motiv de nesiguranță pentru „cei fără de vină", creștinii moldoveni. Ideea primește o augmentare suplimentară prin reconfigurarea structurală a ultimelor două versuri, distanța este enormă de la versetul ebraic din *Septuaginta*, *ad literam* „Atunci când temeliile sunt nimicite, / ce poate face dreptul?",

Mocanul

până la exprimarea poetică a unui jurământ încălcat de păgânii care cotropesc hotarele fără a face pace. Dosoftei își permite largi libertăți de expresie pentru a localiza idei specifice psalmilor biblici și conjuncturii socio-politice depășite de mii de ani, convertite în polemică adresată expansiunii otomane și incertitudinii angoasante a secolului al XVII-lea. O autohtonizare și mai frapantă, în aceeași ordine de idei, se întâlnește în psalmul 65:

1482: „Că ispititu-ne-ai Dzeu, ar'seși-nă ca ar'de-se argintul. / Și băgatu-n-ai în curs'ă, pus-ai în[lipsește] scrăbi în spatele noastre; / rădica-și oamerii spre capetele noastre, trecu priîntru foc și apă, și scoseși-nă în răpaosu." (65, 10-12, pp. 194-195)

1500: „Că ne-ai ispititu, Dzăule, și înfierbantatu-ne-ai ca se înfierbântă argintul. / Și duseși-ne în cursă, pusu-ai bănat pre spatele noastre; / rrădicași oamenrii pre capetele noastre, străbătum pren foc și apă și scoase-ne în rrăpaos." (65, 10-12, pp. 141-142)

1673: „Că ne cerc-ai, Doamne,-n strecătoare, / De ne-ardeai c-argint în herbătoare, / Ne băgai picioarele prin lațe / Și scârbele ne puneai în brațe. / Că ne-ai suit păgânii în ceafă, / Cu rău ce ne fac și ne cer leafă. / Ce tu, Doamne, cu lesne ni-i trece / Prin pară de foc, prin apă rece, / Și cătră odihnă ne vei duce, / La răpaos și sălaș dulce." (65, 31-40, p. 145)

2001: „Că ne-ai încercat pe noi, Dumnezeule, / cu foc ne-ai lămurit, așa cum în foc se lămurește argintul; / ne-ai prins în lanț, necazuri ne-ai pus pe grumaz, / oameni ai ridicat deasupra capetelor noastre, / prin foc trecut-am și prin apă / și Tu ne-ai scos la odihnă." (65, 10-12, p. 686)

Nicolae Iorga observa, încă din 1925[6], actualizarea mai mult decât transparentă a versetelor prin creația de autor a unora dintre versurile psaltirii Dosoftei, și anume acelea în care poetul român introduce, printre consecințele punitive ale mâniei divine, păgânii care solicită birul, o viziune extrem de personală a versetului biblic ce amintește de „oamenii ridicați asupra noastră". Introducerea, de către Dosoftei, a otomanilor păgâni ca una dintre grelele încercări cărora trebuie să le facă față creștinii moldoveni se află însă într-un acord de substanță cu viziunea teologică de ansamblu a versurilor, așa cum o explică Nichita Stihatul, conform căruia înțelesul exact al acestor trei versete biblice este următorul: „În războiul nostru duhovnicesc, Dumnezeu îi îngăduie diavolului să ne treacă prin tot felul de încercări, prin focul și furtuna patimilor noastre, prin dulceața poftelor irațională, pentru ca, după aceea, biruitori, să ajungem la bucuria Binelui"[7]. Așadar libertatea poetică, de expresie, debordantă, a lui Dosoftei s-a manifestat, permanent, într-un deplin acord cu rigorile dogmatice, fondul nefiindu-i adusă nicio impietate. Remarcabil efort de îngemănare a statutului dual al autorului, poet și teolog, ce se va găsi confin, peste secole, cu personalitatea lui Bartolmeu Valeriu Anania. Am releva, în acest context, inaugurarea de către Dosoftei a utilizării unui alt termen, „a cerca", în locul până atunci tradiționalului și „mai literarului" „a ispiti", remarcabilă fiind posteritatea acestuia căci, deși lexem popular, „a cerca" este folosit, trei sute douăzeci și opt de ani mai târziu, de Bartolomeu Valeriu Anania în propria traducere și versificare a psalmilor. Așadar înaintemergătorul Dosoftei se instituie nu doar în întemeietor al limbii literare românești, ci, uneori, chiar și al limbajului diortositor al Sfintei Scripturi.

Și dacă „păcătoșii" sau „greașnicii" care îi atacă pe dreptcredincioși sunt „păgânii", iar printre încercările prin care Dumnezeu îi îngăduie diavolului să îi „încerce" pe „cei fără de vină" se află aceeași „păgâni", cui altcuiva îi poate aparține biruința în această luptă psalmodică dacă nu… creștinilor? Să urmărim metamorfozarea poetică a abstractului în concret:

1482: „Cești în roate și ce în călarii; noi în numele Dumnedzeului nostru kiemămu. / Ei împiedicați fură și cădzură; noi sculămu-nă și dereptămu-nă." (19, 8-9, p. 58)

1500: „Acește pre cărruțe și aceia pre cai; iar noi în numele Domnului Dumnedzeului nostru chemămu. / Aceia împiedicați fură și cădzură; noi sculămu și ne îndereptămu." (19, 8-9, p. 102)

1673: „Aibă ei nedejde pre cai, pre telege, / Limbile,

păgânii cei fără de lege. / Noi să le dăm chiot cu preasvântul nume / A Domnului nostru, să răsune-n lume. / Că să poticniră de să răsturnară / Toţ pizmaşii noştri, călări şi din cară. / Iar noi, creştinii, stăm fără cădere, / C-am făcut izbândă cu a ta putere." (19, 23-30, pp. 45-46)

2001: „Cei de-acolo în care de luptă, cei de dincolo în cai, / dar noi întru numele Domnului Dumnezeului nostru ne vom încrede! / Ei s'au împiedicat şi au căzut, / dar noi ne-am ridicat şi drepţi am stat." (19, 7-8, p. 638)

Spre diferenţă de psalmist, Dosoftei nu are dubii în privinţa identificării combatanţilor, întrucât pentru poetul român lupta nu este una virtuală, ci una cât se poate de reală. Aşadar „cesti" sau „aceste" devin „păgânii cei fără de lege", iar „noi" suntem „creştinii". Memorabil rămâne cum, în acest caz, Dosoftei conferă contur empiric unei întregi metafizici subtile a textului sfânt. Ceea ce vor să exprime aceste versete face referire, în fond, la confruntarea dintre „forţa spiritului, alimentată de credinţa în Dumnezeu şi de ajutorul Său", care „prevalează asupra forţelor materiale, oricât ar fi ele de bine orânduite. Cu atât mai mult în aria războiului nevăzut."[8]. Prin traducerea şi versificarea psalmilor Dosoftei va fi resimţit nu doar necesitatea literar-culturală de autohtonizarea a expresiei poetice, ci va fi fost şi încredinţat că atunci şi acolo, în secolul al XVII-lea moldovenesc, se înfruntau concret forţele abstracte ale spiritului, întremate de credinţa în Dumnezeul creştin, cu forţele întunericului. Pentru Dosoftei războiul nevăzut al psalmistului se metamorfozase într-o confruntare teribilă, palpabilă, dramatică, între neamul şi credinţa sa şi slujitorii păgâni ai necuratului. În virtutea acestei credinţe mai mult decât evidente a autorului autohtonizarea expresiei poetice era un demers cât se poate de firesc: versurile sale erau ele însele parte din această luptă concretizată local şi temporal. „Pentr-aceea ni s-au părut smereniii noastre a hi lucru de treabă şi de folos de spăsenia tâlcovnia aceştii svinte cărţ a svântului proroc David, carea este plină de rugă şi plină de tainele cele mare a lui Dumnezău. Pentr-aceea cu multă trudă şi vreme-ndelungată, precum am putut mai frumos, am tâlcuit ş-am scris"[9].

Dumnezeu însuşi va participa, finalmente, la războiul dintre creştini şi păgâni, între moldoveni şi otomani, într-o nostalgică dar virulentă imagine a unei virtuale biruinţe supreme, în două versete a căror semnificaţie alegorică e aceea că Hristos, Cel care stă de-a dreapta Tatălui, va avea biruinţa finală în lungul Său război cu diavolul :

1482: „Domnulu de derepta ta frământ-aiu în dzi de mănia ta înpăraţii. / Giudecă limbiloru, şi înple căderile, frânge capetele pre pământu a mulţi." (109, 5-6, p. 373)

1500: „Domnule de-a dereapta ta zdrobit-au în dzua mâniiei tale împăratul. / Giudeca-va limbile şi va împlea cădearea şi va fărri-ma capetele pre pământu." (109, 5-6, p. 183)

1673: „Şi Dumnezău ţ-este din direapta, / De ţ-va tăia pizmaşii cu spata. / La zî ce l-or întărâta craii, / Îi va călca-n picioare cu caii. / Şi ş-vor lua giudeţul păgânii, / Că li s-or nădi la stârvuri cânii. / Şi capete pre gios vor fi multe, / Ce vor fi de la război căzute." (109, 19-24, p. 256)

2001: „Domnul de-a dreapta Ta va sfărâma regi în ziua mâniei Sale; / El va judeca între popoare, El le va umple de leşuri, / El va zdrobi capetele multora pe pământ." (109, 5-6, p. 746)

Se poate extrapola, în marginea acestor multiple exemplificări, că pentru Dosoftei lumea ţărănească constituie un corolar al sacrului. Poetul este permanent preocupat în a afla corespondenţele posibile între absolutul transcendentului inefabil, faţă de care se păstrează cuvenita veneraţie, şi lumea laicului, contemporană lui, asimilată ca experienţă empirică şi familiară, viabilă în virtutea unui arhetip ontologic imuabil sau palingenetic convertit în expresie estetică de certă originalitate. Pentru Dosoftei sacrul şi profanul nu se află într-o *coincidentia oppositorum* eliadescă, ci mai degrabă anticipează perspectiva vaselor intercomunicante blagiene, sau, eventual, a edenicului terestru arghezian. În ultimă instanţă, relaţia dintre sacru şi profan, aşa cum va fi fost ea întrezărită în rudimentele de estetică şi de poetică ale artistului teolog Dosoftei, poate fi explicitată prin consideraţiile formulate, trei secole mai târziu, de către un alt teolog truditor asupra limbajului artistic: „Preluând formula lui Caillois, Eliade defineşte sacrul drept «tot ceea ce se opune profanului». Aceasta însă nu spune nimic, nu e nici măcar o definiţie. […] o abordare etimologică a profanului. În vechea Romă, de dinainte de imperiu, cultul public se oficia într-un perimetru sacru, în centrul căruia se afla templul, care pe atunci era numit cu cuvântul *fanum*. În templu aveau acces numai sacerdoţii şi nobilii (patricienii), în timp ce oamenii de rând, gloata (plebeii) se rugau în curte, în faţa templului, *pro fanum*. Aceasta ar însemna că profanul se instalează undeva la periferia sacrului, dar niciodată în afara lui sau cu spatele la el. Aşa zisa «desacralizare» a lumii e falsă, căci între sacru şi profan nu există o opoziţie radicală, precum aceea, în planul etic, dintre bine şi rău (cunoscând – după acelaşi Eliade – bivalenţa sacrului, sacralitatea nu trebuie în nici un caz confundată cu sfinţenia, după cum profanul nu trebuie confundat cu demonismul). Din această perspectivă profanul ar fi mai degrabă o stare patologică a sacrului, o maladie care-l invadează dinspre periferie către centru, asemenea îngheţului. Istoria nu cunoaşte nici o năvală a sacrului asupra profanului, ci dimpotrivă. Când cel dintâi e copleşit, supravieţuieşte prin ceea ce Eliade numeşte «camuflarea» lui în profan, un camuflaj pe care numai istoria religiilor, ca ştiinţă constituită, este în stare să-l deconspire, întrucât omul modern e mai degrabă inconştient decât conştient asupra măştilor pe care le poartă în viaţa de fiecare zi. Eu cred însă că şi literatura – arta, în general – poate face acelaşi lucru, ba chiar mai direct (beneficiind de intuiţie) şi mai eficient (dispunând de mijloace mult mai bogate)."[10]. Este exact ceea ce Dosoftei a realizat, în 1673, prin traducerea versificată a psalmilor. Pentru Dosoftei profanul, lumea laică în general, aparţinea de periferia sacrului, lumea creştină moldavă a acelor vremuri „lua cu asalt", în mod firesc, sacralitatea transcendentă, printr-o mişcare centripetă, către un centru de care intuia infrarational că aparţine. Autohtonizarea obsedant dezinvoltă a sacrului

în traducerea psalmilor se înscrie acestei viziuni de ansamblu, a interdependenței și caracterului congener, confin, dintre sacru – absolutul biblic – și profan, concretul local.

Bibliografie

I. Ediții ale *Psaltirii*:

***, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti", *Psaltirea Hurmuzaki*. I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu. Editura Academiei Române. București. 2005.

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod. Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte † Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului sprijinit pe numeroase alte osteneli, București. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri*, publicată de pe manuscrisul original și de pe ediținea de la 1673, ed. 2, îngr. și introd. I. Bianu, București, Tipografia Academiei Române, 1887; ed. 3., îngr. N. A. Ursu, pref. I. P. S. Iustin Moisescu, Iași, 1994; reed. în Dosoftei. *Opere*. 1. *Versuri*. Ediție critică de N. A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu. Editura Minerva. București, 1978.

***, *Psaltirea Scheiană*. (1482). MSS. 449 B.A.R. Publicată de Prof. I. Bianu, Bibliotecarul Academiei Române. Tomul I. Textul în facsimile și transcriere cu variante din Coresi (1577). Ediținea Academiei Române. Bucuresci. Tipografia Carol Göbl, Str. Dómnei 14. 1889.

II. Referințe critice, selectiv:

ANDRIESCU, Al., *Studii de filologie și istorie literară*, Iași, 1997, pp. 1-89.

BUCIUMEANU, Dan, Dosoftei poetul. O hermeneutică a „Psaltirii în versuri", Drobeta-Turnu Severin, 2001.

IORGA, N., *Istoria literaturii românești*, I, ed. 2, București, 1925, pp. 369-391.

CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1941, pp. 53-55; ed. 2, îngrijită de Al. Piru, București, 1982.

CARAMAN, Petru, *Kochanowski – Dosoftei. Psaltirea în versuri. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosoftei și considerații critico-axiologice*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Ion. H. Ciubotaru. Prefață de Al. Andriescu. Trinitas. Iași, 2005.

CARTOJAN, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, II, 1940, pp. 115-126; ed. Îngr. Rodica Rotaru și Andrei Rusu, pref. Dan Horia Mazilu, București, 1996.

***, *Dicționar analitic de opere literare românești*, IV, coordonator Ion Pop, 2003, pp. 686-689.

***, *Dicționarul general al literaturii române*, II, Academia Română, coordonator general: Eugen Simion, București, 2004, pp. 725-730.

***, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, 2000, pp. 264-266.

***, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, coordonatori Gabriela Drăgoi, Florin Faifer, Dan Mănucă, Alexandru Teodorescu, Leon Volovici, Remus Zăstroiu, București, 1979, pp. 296-302.

IVAȘCU, G., *Istoria literaturii române*, I, București, 1969, pp. 197-208.

MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, I, București, 1990, pp. 13-18.

MAZILU, Dan Horia, *Recitind literatura română veche*, București, 1994-2000, I, pp. 370-375, 407-415, II, pp. 34-39, 56-58, 67-69, 113-115, 121-123, 148-152, 209-216, 451-453, 483-484.

MAZILU, Dan Horia, *Literatura română în context european*, București, 1996, pp. 58-64, 207-210, 255-258.

MAZILU, Dan Horia, *Introducere în opera lui Dosoftei*, București, 1997.

PERIAN, Gheorghe, *Pagini de critică și de istorie literară*, Târgu Mureș, 1998, pp. 11-29.

PINTEA, Ioan, *Dialog cu scriitorul Valeriu Anania*, în „Steaua", XXXVII, nr. 12, decembrie 1987, pp. 22-25; reprodus în Valeriu Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie și cultură*. Ediție îngrijită și postfață de Sandu Frunză, Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1995, pp. 208-209.

PIRU, Al., *Istoria literaturii române*, I, București, 1970, pp. 181-193; *Istoria literaturii române de la început până azi*, I, București, 1981, pp. 317-318.

SCARLAT, Mircea, *Istoria poeziei românești*, I, București, 1982, pp. 85-93.

URSU, N. A., *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea*, Iași, 2003, pp. 134-222.

Note:

[1] Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, publicată de pe manuscrisul original și de pe ediținea de la 1673, București, Tipografia Academiei Române, 1887, pp. 12-13.

[2] *Psaltirea Scheiană*. (1482). MSS. 449 B.A.R. Publicată de Prof. I. Bianu, Bibliotecarul Academiei Române. Tomul I. Textul în facsimile și transcriere cu variante din Coresi (1577). Ediținea Academiei Române. Bucuresci. Tipografia Carol Göbl, Str. Dómnei 14. 1889.

[3] Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti", *Psaltirea Hurmuzaki*. I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu. Editura Academiei Române. București. 2005.

[4] Dosoftei. *Opere*. 1. *Versuri*. Ediție critică de N. A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu. Editura Minerva. București, 1978.

[5] *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod. Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte † Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului sprijinit pe numeroase alte osteneli, București. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

[6] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, București, 1925, p. 378.

[7] Cf. Bartolomeu Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 686.

[8] Apud Bartolomeu Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 638.

[9] Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, publicată de pe manuscrisul original și de pe ediținea de la 1673, București, Tipografia Academiei Române, 1887, pp. 12-13.

[10] Pintea, Ioan, *Dialog cu scriitorul Valeriu Anania*, în „Steaua", XXXVII, nr. 12, decembrie 1987, pp. 22-25; reprodus în Valeriu Anania, *Din spumele mării. Pagini despre religie și cultură*. Ediție îngrijită și postfață de Sandu Frunză, Cluj-Napoca. Editura Dacia, 1995, pp. 208-209.

George Popa

MIORIȚA: *VALORIZAREA ONTOLOGICĂ A MORȚII*

Geții se cred nemuritori; ei nu cred că mor, ci doar schimbă locuința. (Herodot)
Un lucru atât de sfânt și emoționant. (Michelet)

Miorița este cea mai exemplară creație în spiritul ancestralității autohtone: ea realizează apoteotica împlinirii existențiale prin deschiderea către nemoarte în urma unei morți concepută ca o nuntă care învesnicește ființarea de model uman. Fenomenologia ontologică trifazică, arhetipală, de model **zalmoxic** –și anume: *viață, moarte inițiatică, înviere pe un plan superior existențial*– se împlinește paradigmatic în acest incomparabil poem.

Balada se deschide în lumină edenică, plaiul românesc fiind asimilat tărâmului ceresc*: „Pe-un picior de rai,/ Pe-o gură de rai”.* In această adevărată amiază cosmică apar cei trei păstori. Fapt interesant, deși balada ia naștere în Vrancea, păstorul dușmănit este cel moldovan.

Vrânceanul și ungureanul se sfătuiesc *„să* mi-l *omoar*e”: se observă posesivul simpatetic utilizat: este o dramă, o suferință trăită de un întreg popor. Omorul ar urma să se petreacă la apusul soarelui, apusul fiind simbolul morții, dar al morții urmată de înviere luminoasă, încât culorile feerice ale asfințitului pregătesc o apoteoză aurorală: o moarte inițiatică ducând la renaștere. Motivul pentru care păstorul moldovan este pizmuit îl constituie superioritatea sa în raport cu ceilalți doi: este mai frumos, mai chipeș („mai ortoman”) și dispune de privilegiul de a-i fi apropiate fărpturi personificând trei virtuți: *iubirea* (oile), *înțelepciunea* („cai învățați”), *puterea* („câini mai bărbați”). De altfel, atât în *Miorița* cât și în legenda *Meșterului Manole,* precum și în *Luceafărul,* este vorba de destinul celui ales.

Intervenția oii năzdrăvane produce o ruptură de nivel ontologic în desfășurarea baladei: introducerea planului existențial al miraculosului, – deschidere și depășire a ființării comune ; oaia este năzdrăvană, este ne-zdravănă, adică iese din „sănătatea” comunului, are o boală cerească : este dotată cu un văz superior ; afecțiunea pentru cioban este cea care o face „năzdrăvană”, vizionară. A iubi este deschidere a două suflete, fapt care le conferă puteri ocrotitoare reciproce suprafirești. Oaia îl previne pe moldovan de intențiile ucigașe ale vrânceanului și ungureanului. Revine același posesiv afectiv: „vor să *mi* te-omoare”.

La aflarea plănuitului omor, moldovanul ia o atitudine care a pus la încercare mințile exegeților cu interpretări diverse, cea mai la îndemână fiind ideea fatalității acceptate, resemnarea areactivă. Căci eroul baladei, în loc să caute un mijloc de a contracara pericolul iminent, dimpotrivă, în mod paradoxal, dă sfaturi cum să fie înmormântat. Atitudine unicat ! Or, această aparentă acceptare a morții are un tâlc cu mult superior: pentru eroul baladei, pentru concepția spiritualității protocroniste românești, moartea nu însemnează extincție, aneantizare, ci transferul într-o supraexistență în care universul nostru afectiv se învesnicește. În viziunea eroului moldovan moartea este o nuntă, o unire cu întreaga natură, care îl serbează ca pe un mire-demiurg, centrând universul.

De altfel, se observă că baciul pizmuit nu spune „după ce am să mor”, ci *„de-o fi să mor”.* Prin urmare, balada nu este relatarea unui „fapt tragic din lumea păstorească”, cum sună obișnuita sintagmă, ci *este un pretext pentru ca românul să-și exprime concepția sa despre moarte*. De altfel, între cele peste o mie de variante relatate de Adrian Fochi în monumentala sa lucrare, – publicată de Academia Română în 1964 – omorul nu are loc în mod real decât într-o singură variantă, trunchiată, și nu în Moldova,

Ceea ce expune în continuare păstorul moldovan este ritualul nunții „cu-a lumii mireasă”. Cuvântul „mire” este de origine traco-getică și însemnează drag, scump, iubit. Astfel, cel iubit de mireasa lumii, „mândra crăiasă”, se unește cu stăpâna tărâmului nepieritor de dincolo de viață, Nu cunoaștem în literatură o altă concepție în care moartea să apară într-o asemenea sublimă viziune: un principiu feminin cosmic în culorile supremei purități – fecioara veșniciei în alb absolut, logodindu-se cu feciorul și domnul Naturii, unire sacralizată de taina nunții.

Urmează un al doilea moment crucial: intervenția magiei muzicale. Muzica are dublă natură – fizică și imaterială, metafizică. Sub vraja cântului are loc metamorfoza ființei materiale a păstorului în corp spiritual. Cântarea are loc din cele trei fluiere (cuvântul „fluier” este și el de origine tracă). Fluierele sunt înzestrate cu suflet, fiind făcute din substanța unor ființe (os, fag, soc). Muzica are rol incantatoriu și inițiatic. Sufletul fluierelor respiră dragoste, duioșie, ardere, – mistuirea întru transfigurare și mutație ontică: *Fluieraș de fag/ Mult zice cu drag !/ Fluieraș de os/ Mult zice duios/! Fluieraș de soc/ Mult zice cu foc !* Și cine pune în vibrație fluierele? Vântul, energie eterică, suflu cosmic, alintul realității subtile. Această muzică este petrecută de lacrimile însângerate ale oilor, fărpturile care l-au iubit cel mai mult pe erou în popasul său pământesc: *Vântul când a bate/ Prin ele-a răzbate// Ș-oile s-or strânge,/ Pe mine m-or plânge/ Cu lacrimi de sânge !*

Baciul moldovan roagă mioara năzdrăvană să nu spună oilor de omor, pentru că nu moartea distrugătoare este adevărul plecării sale din lume, ci să le vorbească despre celălalt înalt adevăr, – al nunții cosmice.

Descrierea acestei nunți centrează eroul baladei în miezul universului, sărbătorit de întreaga natură, toate elementele participând la miracolul unirii sale cu veșnicia. Sub taumaturgia mitului, a poeticului, a cântului, universul pământesc este transmutat într-o neoexistență paradisiacă. Viața imanentă se deschide către cealaltă față a ei și se identifică, se absoarbe într-însa. Măreția ceremonialului acestei nunți cosmice, este precedată de căderea stelei: *...Că la nunta mea/ A căzut o stea.* Splendidă definiție a morții, a acestei întreruperi temporare, după care va urma învesnicirea ! Având în vedere că stelele îl vor sărbători, această „cădere" a stelei purtând ursita păstorului nu este mesagerul astral care vine să-l petreacă pe păstor în cer ? Nu este *o cădere în sus* ?

Ritualul nunții desfășoară o extraordinară feerie cosmică. Apar mai întâi nunții – soarele și luna (concomitență anulând temporalitatea de model evanescent), zeu și zeiță ai începuturilor care țin cununa mirelui; urmează nuntașii – brazii, simbol al perenității, paltinii, simbol al energiilor naturii; apoi preoții, „munții mari", zeități ale înălțimilor; finalmente corul miilor de păsări și pirotihnia miriadelor de stele. *Se observă că diverșii participanți la nuntă simbolizează zborul, piscurile ultime, începând cu cerescul (soarele și luna) și sfârșind tot cu cerescul* („stelefăclii").Astfel, în baladă totul este înălțare, *totul se petrece pe vectorul sublimului*: iubirea făpturilor apropiate, puterea vizionară a oii năzdrăvane, cântul multiplicat al fluierelor, jeluirea oilor și întregul ritual liturgic al nunții desfășurat pe dimensiunea nemărginirii.

Mai este de observat faptul că balada începe în plină lumină paradisiacă: „Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai," – lumină întunecată doar temporar de spectrul omorului, după care urmează transsubstanțierea în mit și cânt a eroului, și a lumii sale afective, pentru ca la urmă să apară polul opus zilei, noaptea înstelată, simbol al misterului cosmic care a prezidat magia nunții transfiguratoare și care împlinește transmutația ciobanului și a firii în suprarealitatea basmului, în perenitatea legendei. Moartea a fost o extincție prin intensitate, prin preaplin: se face întuneric prin prea multa lumină a bucuriei nunții, a extazului. Întunericul final însemnează absorbția în inefabil, în fără-de-nume. Versurile ultime – „Păsărele mii / Și stele făclii" –, *i*luminează încă odată, exploziv, cu nenumăratele făclii stelare și zboruri strălucitoare – pământ și cer, deschizându-se unul din cele mai largi și mirifice universuri din literatura lumii.

De la primele două versuri ne întâmpină linia unduitoare deal-vale și, paralel, coborârea de la lumina de rai la apusul de soare: ne întâmpină curgerea eternă, mișcarea de la plus la minus și iarăși la plus, mișcarea finală a baladei fiind suitoare, sfârșind în izbucnirea multiplicată a luminilor dintâi pe fondul beznei ajunului cosmic, pentru a iniția astfel un alt început – în lauda păsărilor și a strălucirilor stelare.

Astfel, *Miorița* începe cu enunțul principiului prim după care se petrece condiția umană: devenirea. În felul

Andreescu la Barbizon

acesta, evoluția baladei reproduce fenomenologa muzicii: viața, stingere, renaștere pe un plan superior: aici transcenderea într-o realitate supremă prin transmutarea diadei om-lume în mit. Moartea este transmutată în suprarealitate nepieritoare – locuită de om și universul său simpatetic.

În balada vrânceană apare la modul exemplar acea constantă structurală spiritualității românești: năzuința către *deschidere și depășire*. Aici, maxima deschidere și maxima depășire a condiției umane cu atingerea culminației axiologice și ontologice.

Se observă că, aparent paradoxal, deși în fața morții, ciobanul nu evocă în nici un moment divinitatea, ceea ce vine să întărească ideea că aici moartea nu este reală. Faptul acesta pare de asemenea un indiciu că balada a fost concepută într-o epocă precreștină. Viziunea ei vine din straturile traco-getice, descinde din credința în nemurire întruchipată în triada originară mitică Zalmoxis-Orfeu-Dionysos. Religia în sens de aderență restrictivă la un anumit cult este înlocuită de *religiozitatea cosmică*: hierogamia, confundarea nupțială cu întreaga fire. Dumnezeul moldovanului este Natura care își serbează în supremă iubire mirele, devenit miez al său, un fel de zeitate polarizând afectiv totul în jurul său. Armonizarea cu natura se observă de asemenea și in faptul că eroul baladei nu își nuntește cu mireasa lumii doar sufletul, ci ființa integrală, reflex al concepției lui Zalmoxis conform căreia sufletul nu poate fi despărțit de trup, alcătuiesc o unitate indivizibilă.

Este un fapt extraordinar – acesta: și anume, că frumusețea sufletească, elevația morală a „blândului păstor" moldovan este independentă de orice îndoctrinare dogmatică, de comandamente spăimoase venite din afară. Rezervele de noblețe lăuntrică ale eroului paradisiacului plai românesc sunt inepuizabile – necomandate, necondiționate.

Este interesant de asociat viziunii din *Miorița* ideea lui Rilke, care consideră păstorul imaginea cea mai pură a poetului: solitar, deschis nemărginirii nocturne, unde totul se face liniște de începuturi și totul se decantează. Se sublimează în fior cosmic și indicibil, de unde începe marea aventură de deschidere și transfer metafizic.

Miorița concentrează viziunea poporului nostru privind raportul dintre viață, moarte și totalitatea cosmică. Mircea Eliade afirmă: *„În ultima instanță, dacă Miorița și-a cucerit un loc unic la cele două nivele ale culturii românești – folcloric și cult -, înseamnă că poporul, ca și intelectualii, recunosc în această capodoperă a geniului popular modul lor de a exista în lume și răspunsul cel mai eficient pe care pot să-l dea destinului când se arată, ca de atâtea ori, ostil și tragic. Și acest răspuns constituie de fiecare dată o nouă creație spirituală."* (M. Eliade – De la Zalmoxis la Genghis-Han, ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, trad. Maria și Cezar Ivănescu).

În balada vrânceană este exprimată vocația sufletului românesc către comuniunea și integrarea universală, *„o fermecătoare fraternizare a omului cu întreaga creație"*, afirmă Jules Michelet. Înfăptuirea acestei armonizări, conducând la un monism ontologic simpatetic, are loc pe de o parte prin integrarea cosmică a omului, iar pe de altă parte prin înglobarea în această sinteză și a orizontului morții. În viziunea mioritică, moartea nu este aneantizare, ci este valorizată existențial, devenind un spațiu al veșniciei în care are loc, sub miljocirea miticului, transferul eroului moldovan și al lumii sale afective. Omul și natura, zaristea vieții și a postvieții se găsesc armonizate într-o integralitate înțeleasă ca absolută și nepieritoare. În Miorița comuniunea dintre om și natură precum și dintre om și spațiul morții au loc nemijlocit, fără intervenția divinității, fapt care semnează o concepție particulară societăților arhaice ; în balada noastră fructificarea panontologică rămâne de origine și natură pur umane.

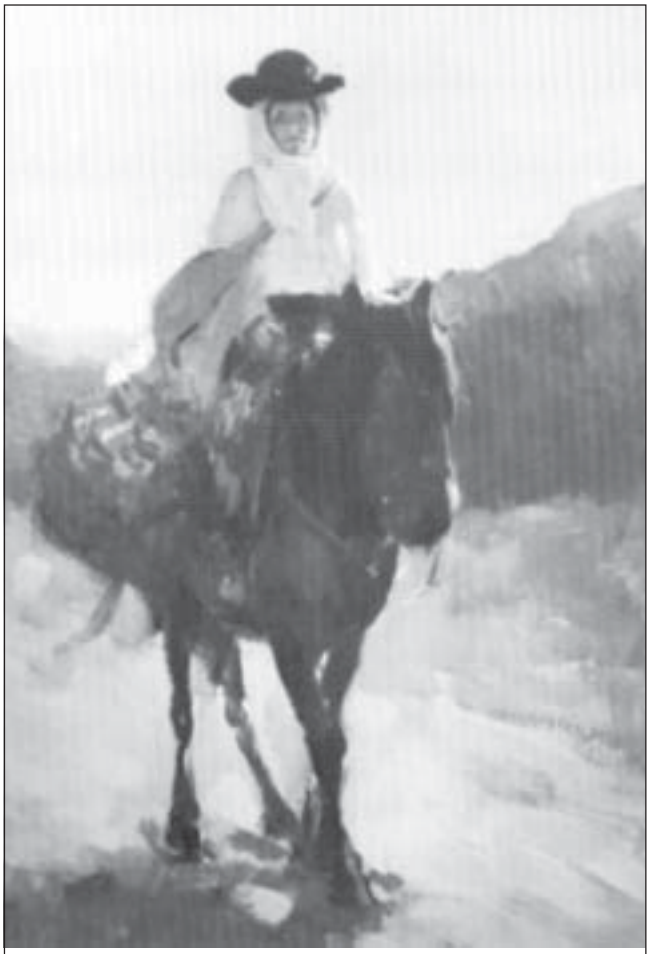

Rucăreancă

Fapt important, în procesualitatea valorizării ontologice a morții din viziunea mioritică, individualitatea nu este anihilată și nici lumea de aici, ci atât omul cât și universul său afectiv sunt transmutate pe acel plan mai înalt de ființare într-un monism al împlinirii totalității universale. Această viziune constituie una din marile originalități ale spiritualității românești. Moartea este aici un mediu inițiatic, cathartic, purtând la o mai înaltă deplinătate a vieții, a omenescului. Dacă pentru Rilke moartea se află în centrul ontologiei, fiind considerată fructul final, lăuntric, al vieții, în balada vrânceană moartea constituie transorizontul de transfer întru învesnicire a existenței omenești. Pe de altă parte, dacă în filozofia hindusă are loc rearmonizarea sufletului individual – *Ătman* – cu sufletul universal – *Brahman*, în schimb, în balada noastră armonizarea este atotcuprinzătoare -, include nu numai sufletul, dar și materialitatea lumii imanente.

Filozofia din Miorița este o *metafizică* – pozitivă – *a ființării*. Deși inaugurată de presocratici, prin Parmenide și mult discutată de gândirea greacă ulterioară, problema ființei a fost reluată de abia de un secol încoace, mai ales de Martin Heidegger. Repetăm însă că filozofia din balada noastră nu este o pură speculație teoretică, dimpotrivă, este o filozofie *activă*, viețuită zilnic: constituie *o poetică existențială.* Că Miorița reflectă modul poporului român de a ființa în lume rezultă, așa cum afirmă M. Eliade, și din faptul că balada se află în proces creator neîntrerupt, continuând și în zilele noastre.

Astfel, dacă la alte popoare *tema morții născătoare de viață* s-a pierdut, la noi ea a devenit idee-forță energizând – atât în Miorița cât și în Meșterul Manole, ipostaze de ființare învesnicite. Conceptul zalmoxic, desfășurarea în trei momente a existențialității accedând finalmente la renaștere, a supraviețuit pentru că întruchipează spiritualitatea autohtoniei noastre primordiale și el este exprimat în ideea optimistă și fecundă, infinit eliberatoare spiritual, că viața și moartea alcătuiesc un tot ontologic complementar, armonios, moartea având virtuți de a ne transmuta într-o supraexistență perenă.

Lucrată pe interval milenar și astfel filtrată îndelung prin simțul estetic și axiologic autohton, Miorița, în augusta ei simplitate și frumusețe, este expresia

Portretul marelui ban Năsturel Herăscu

structurală cea mai specifică a spiritualității românești. Inepuizabilă ca sursă de farmec, „opera aperta", „mister deschis", ca să folosim o expresie goetheană, dar pe care nu-l putem pătrunde în întregime în toate nuanțele, – legenda păstorului moldovan este o creație-limită, nu numai pe plan românesc, dar și universal.

* * *

Lucian Blaga în lucrarea *Spațiul mioritic*, urmând concepției lui Leo Frobenius care vedea în structura peisajului albia modelatoare a culturii unui popor, – consideră că matricea stilistică a spiritualității românești este constituită de peisajul ondulat care deschide balada Mioriței, neluând în seamă faptul că *acest plan orizontal este urmat, depășit de suișul vertical către polul ceresc* al sublimului kantian, unde se află soarele, luna, miile de stele. Astfel, consecutiv priveliștii desfășurată pe alternanța deal-vale din primele versuri, Blaga interpretează înțelesul Mioriței ca definind pe român drept un pesimist, un resemnat în fața destinului. Ulterior unii comentatori au adoptat această exegeză reducționistă.

În dezacord cu interpretarea blagiană. Constantin Brăiloiu și Mircea Eliade au ținut să releve adevăratul sens al Mioriței. Brăiloiu scrie: „Miorița nu exprimă nici voința renunțării, nici beția neantului, nici adorația morții, ci exact contrariul lor, pentru că în ele se perpetuează memoria gesturilor originare de apărare a vieții" (citat de M. Eliade). Iar Eliade scria în 1962: *„Miorița reprezintă în cultura românească o problemă de istorie a spiritualității românești și un capitol central în istoria ideilor... O viziune poetică a lumii... un model prin excelență a geniului românesc... Moartea este asimilată unei nunți cosmice… moartea este total transfigurată precum și universul întreg… Numai mari poeți, sau vizionari ca Nietzsche, sau câțiva rari filozofi sunt capabili să sesizeze misterioasa unitate a vieții și a morții … Balada revelează o solidaritate mistică între om și natură… cosmosul devenind sacru prin participarea la misterul nunții… Păstorul nu se comportă ca atâți reprezentanți iluștri ai nihilismului modern… ci participă la un mister al tainei nunții maiestuos și feeric care îi permite să triumfe asupra propriului destin."*

În contrast cu viziunea pozitivă expusă mai sus, iată ce afirmă Emil Cioran: *„Este întristător scepticismul teluric și subteran al României. Un scepticism suferind, crispat, lipsit de drăgălășenie și de eleganță. Abandonarea pasivă soartei și morții ; necredința în eficiența individualității și a forței; distanța minoră față de toate aspectele lumii au creat acel blestem poetic și național. care se cheamă Miorița și care alături de înțelepciunea cronicarilor constituie rana neînchisă a sufletului românesc. Mai vin apoi doinele ca să dea vibrație lor tânguitoare și totul s-a sfârșit".* Și iată replica lui Mircea Eliade: „Numai pentru un cercetător superficial, care ar judeca prin criterii empiriologice, prezența aceasta a morții ar putea însemna o viziune pesimistă a lumii, o rarefiere a debitului vital, o deficiență psihică*".* Într-o formulare *nec plus ultra*, Eliade scoate în evidență înaltul înțeles al baladei: considerând moartea o unire transfiguratoare cu restul lumii, românul *„impune un sens absurdului",* faptă depășind nesfârșit tânguirile existențialiste moderne și postmoderne.

S-a făcut o analogie între nunta cosmică din Miorița și ideea nunții cosmice, din poezia lui Ion Barbu. Dar dacă în balada vrânceană nunta are sens unic, ascendent, nunta este o împlinire existențială apoteotică postviață, viziunea barbiană este bivalentă cu balanța înclinând negativ; și anume: pe de o parte, nunta cosmică „sfântă", – Olimp, peste mode și timp, – între cunoașterea înțeleasă ca act al cleștarelor minții, logodită cu existența cea mai purificată spiritual, iar pe de ală parte, nunta între existență și materialitatea impură care poartă la descompunere în râpa Uvedenrode. Datorită faptului că omul este ființă a finitudinii, idee haideggereană prin excelență, nunta sa existențială însemnează dezagregare, descompunere. Inițierea poetică încearcă eliberarea omului spre Absolut, acolo unde Soarele este nun (ca în Miorita). Omul este însă apter, dotat cu o „energie degradată".

Notă. În momentul de față, în confuzia gravă a valorilor și în febra integrării urgente în Europa, are loc un fenomen anticultural consternant: diverși „intelectuali de piață", de consum, folosesc sintagma *mioritic*, în sens de „fatalism", de ataraxie, în scopul de a discredita, de a purta în derizoriu balada vrânceană și, consecutiv, structura sufletească a românului. Pentru asemenea amatori de etichetări opace și meschine, această "capodoperă unicat", cum a numit-o Mircea Eliade, a devenit un buletin de identitate spiritual pe care ar trebui să-l rupem pentru a fi primiți mai ușor în Uniunea Europeană.

Dar cel care ignoră și denigrează, sublimitatea Mioriței, despre care Michelet afirma că este *„un lucru atât de sfânt și emoționant că-ți sfâșie inima"*, își semnează certificat de pauperitate intelectuală.

Ion Dumitru Denciu

ÎN CĂUTAREA NUMENULUI SAU „GIMNASTICA MENTALĂ A NON-IDENTITĂȚII”

(O experiență de receptare a lui Bachelard)

Curioasă decizia de acum câțiva ani a revistei ***Vatra***, nematerializată până acum, de a dedica un număr lui Gaston Bachelard! Ea va fi fost luată și pentru a-mi da mie ocazia de a-mi lămuri de ce voiam să scriu despre autor din motive foarte subiective, precum: o similitudine de origine (țărănească); faptul de a fi avut o fiică, Suzanne, care l-a continuat intelectual (pe latura „diurnă” a personalității sale); o fixație în vârsta arhetipală a copilăriei. Adevărata rațiune fiind, fără îndoială, umplerea unor lacune, ștergerea unor inaderențe, adulmecarea unor sugestii – câteodată simple sonorități…

Mi se pare, de pildă, că poarta prin care am intrat în *universul* bachelardian – să mi se ierte această utilizare metaforică a unei noțiuni „vide” chiar în spiritul celui ce l-a negat la nivel cosmologic împlinindu-l existențial – a fost pura muzicalitate a unui nume, Gaston Roupnel, întâlnit prin hazard pe când studiam pe M. Florian (*Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. II, 1987, p. 395) și reținut din cauza unei afirmații istoriste de un extrem pesimism: „Istoria ne învață că dreptul este o slăbiciune și dreptatea o neputincioasă, că forța este singurul geniu al oamenilor și că domnia celor violenți este singura care se întâmplă pe Pământ.” Până la acea dată citisem Bachelard, o parte din „poeticele – reveriile” sale (nu mai știu în ce ordine), apoi din textele științifico-filozofice (cuprinse în antologia în 2 volume a lui V. Tonoiu, din 1986, sub titlul *Dialectica spiritului științific modern*), dar rămăsesem în următoarea, ciudată, situație: pe primele le pricepusem bine, însă ele mă lăsaseră „rece”; pe celelalte nu le înțelesesem mai deloc, totuși continuau să mă fascineze.

Și iată, apare în orizontul meu binecuvântatul nume al celuilalt Gaston, mai apropiat de preocupările *clipei* mele de atunci. Printr-o misterioasă asociație, ajung iarăși la Bachelard. O nouă tentativă de lectură. Cad doar peste *Psihanaliza focului* și *Flacăra unei lumânări* (trad. rom. 1989, respectiv 1994), și nu mă pătrunde căldura. Resimt numai anumite vibrații și văd exclusiv *franja* luminii. Sunt departe de *numenul* pe care îl urmărește cu necesitate și insistență filozoful-visător. Din păcate, nu puteam să merg nici măcar pe unda sugestiei muzicale Roupnel, căci nu citisem *L'intuition de l'instant* (1932) (n-aveam cum), probabil cartea-cheie a lui Bachelard, spre a-l însoți *idealiter* într-o plimbare cu prietenul său, și nici (mai ales) eseul acestuia, *Siloé*. (Cât îmi doresc să calc într-o zi pe această potecă, inițiatoare, a lor, trecând mai pregătit și pe la alpinul Gonseth!)

M-am întors la Florian pentru a controla ce scrie el despre Bachelard. În capitolul *Existență – neant* din vol. I al operei citate (ed. Eminescu, 1983, p. 348), unde se străduiește să demonstreze caracterul dominant al primei și cel dominat, ‘recesiv’ al corelatului, se referă la gânditorul *champenois* ca la unul confratern, dar care nu ajunsese decât… la convingerea sa (pe care o apăra demult) că „doctrina tradițională a unei rațiuni absolute și imutabile” era „o filozofie perimată”. Asta în *La philosophie du non* (1940), lucrarea investigată și pe scurt rezumată. Este singura operă bachelardiană luată în seamă de autorul nostru în așa-zisul său „testament filozofic” (potrivit îngrijitorilor ediției, N. Gogoneață și I. C. Ivanciu), de vreme ce tot (numai) la ea revine în *Concluzii* (vol. II, pp. 427-428). Acolo e vorba de dialectică în general, în raport cu „principiul clasic al contradicției (mai just al noncontradicției”), și Bachelard apare imediat după Hegel ca un fel de corector al acestuia, îndreptățit, abil, însă „voit neprecis”. Aș zice mai degrabă – și pe baza altor nuanțe introduse în text – că Florian însuși este ambiguu sau dovedește o atitudine ambivalentă față de cel invocat, ca și cum s-ar feri, repetându-și *Non idem est si duo dicunt idem*, să se recunoască în celălalt.

Am recitit, deci, *Filozofia lui nu* în traducerea (din antologia amintită, vol. I, a) lui V. Tonoiu – acesta desigur vectorul principal al introducerii lui Bachelard epistemologul în România – și am reușit să mă descurc mai bine în arcanele sale geometrizante și totodată rafinate, sesizându-i când gândul când intențiile, în orice caz angajându-mă într-o experiență de neuitat și poate demnă de comunicat. Discursul cam emfatic-profesoral mi-a displăcut puțin, însă demonstrația m-a prins. A-ți propune să negi metodic articulațiile unui întreg curs intelectiv care a dat rezultate solidare vreme de două mii de ani și să te și conciliezi cu el nu e o îndrăzneală oarecare. Iar a face tot posibilul să izbutești seamănă a aventură mistică. Nu uit că expediția lui Bachelard a fost pregătită de surpările de teren din domeniul fizicii și că mulți pionieri (pe unii îi citează) au deschis poteci și chiar drumuri prin pădurea de fenomene și concepte, totuși… Hai s-o luăm de la capăt, pare să spună. Căci, dacă există un progres indubitabil, cel științific, s-ar putea să descoperim cu ajutorul unei rațiuni *diversificate*, stabilind o perspectivă, resorturile unui progres moral în care inițial n-am crezut. Suntem optimiști, în fond, cu toate că „bătrâni”, și activi, cu toate că visători. Noțiunea de *masă*, de pildă, „corespunde unei aprecieri cantitative grosolane, este ca o gurmandă a realității”, dar, trecând-o la un alt nivel, apoi la un al treilea, nu-i așa că se *derealizează* până la a crea loc opusului său, *masa negativă*? Ceea ce nu înseamnă inexistentă! N-o fi *încă* aflată. Poate „ar trebui găsită în procesul de dematerializare în timp ce masa pozitivă s-ar atașa materiei rezultând dintr-o materializare?” (*loc cit.*, pp. 284-298).

Grijuliu să se plieze corect asupra obiectului cercetării sale – o colecție de elemente filozofice și științifice –, Bachelard nu neglijează magma din care acela se ridică și nu pune între paranteze drepturile și idiosincraziile subiectului operator.

Dimpotrivă. Cu istoria percepției și reprezentării fenomenelor obiective, pe de o parte, și autoinvestigația sinceră, de cealaltă parte, construiește metoda „profilului epistemologic" al noțiunilor, ce se dovedește o adevărată psihanaliză a cunoașterii, o analiză spectrală și o manipulare 'purificatoare' aproape în sens etimologic. Cel ce se detașează și în același timp se interiorizează în acest procedeu fiind un intelectual aparte, nici filozof nici om de știință sau... și una și alta. „Am dori de fapt să dăm impresia că tocmai în această regiune a supraraționalismului dialectic *visează* spiritul științific. Aici (…) se naște reveria anagogică, aceea care se aventurează gândind, aceea care gândește aventurându-se, aceea care caută o iluminare a gândirii de către gândire, care găsește o intuiție subită în regiunile care se plasează dincolo de gândirea instruită. Reveria obișnuită operează la celălalt pol, în regiunea psihologiei profunzimilor, urmând seducțiile *libido*-ului, ispitele intimului, certitudinile vitale ale realismului, bucuria posesiunii. Nu vei cunoaște bine psihologia spiritului științific decât atunci când vei fi deosebit cele două soiuri de reverie." (*idem*, p. 298).

El notează că această reverie este „esențialmente matematizantă" și o înțelege ca reflex al *poeticii* științei (în special a fizicii), astfel încât nu ne surprinde când în plin avânt logic ceara se topește și pe „pragul de umbră" se ivește celălalt Bachelard, dispus să prețuiască și chiar să *guste* vâscozitatea materiei, a vieții. Apoi bucătarul, brutarul, grădinarul etc. se transformă din nou în alchimist și energetician, spre a urca în empireul metachimiei și metafizicii. Făcând toate acestea se va recunoaște idoneist, dar lărgind cadrele lui Gonseth, „dispersându-le mai mult", deoarece vede, simte activitatea mai curând ca activare, realul ca realizare, rațiunea ca raționalizare. Or, pe această cale prin excelență dinamică nu se putea să nu întâlnească pe St. Lupasco și pe alții (pe care nu i-a cunoscut, *e. g.* Blaga ori M. Florian).

Într-adevăr, similitudinea merge uneori până la detalii. De exemplu, „realizarea" (termen ce revine des în demonstrațiile autorului) pare a fi echivalentul exact al lupascienei „actualizări", iar „anihilarea" seamănă cu „potențializarea". Cu „ex-stanța" suntem poate în vecinătatea „stării T". În orice caz, mișcările argumentative ale celor doi sunt înalt convergente, conducând la un raționalism non-kantian (și non-hegelian), o epistemologie non-carteziană, o logică non-aristotelică, toate aspirând să înglobeze ceea ce „neagă". O situație, de altminteri, perfect de înțeles, întrucât izvorăște din confruntarea cu aceeași bursă de criză a științei contemporane și culege necesitățile unui „spirit al timpului".

Totuși, ceva îi diferențiază pe cei doi, implicit și explicit. Cel ce recunoaște (indirect, e adevărat): „nu știm bine să operăm în această penumbră conceptuală care reunește corpuscularul și ondulatoriul, punctualul și infinitul" (*id*., p. 349), Bachelard, aflând printr-o fericită împrejurare (filozoful român de expresie franceză îi trimisese în manuscris lucrarea sa *Dualismul antagonist și exigențele istorice ale spiritului*) esența concepției celuilalt, declară: „Noi nu mergem (…) atât de departe ca S. Lupasco. El nu ezită să integreze, într-un fel, principiul de contradicție în intimitatea cunoașterii. Activitatea dualizantă a spiritului este, pentru el, necontenită. Pentru noi, ea se limitează să pună în mișcare un soi de caleidoscop logic care bulversează brusc raporturile dar păstrează totdeauna formele. Supraraționalismul nostru este făcut deci din sisteme raționale simplu juxtapuse. Dialectica ne servește numai pentru a mărgini o organizare rațională printr-o organizare suprarațională foarte precisă. Ea ne servește doar pentru a vira de la un sistem spre altul." (*id*., p. 369). Simplu și clar, răspicat. Fără vreun joc subtil între identitate și aparență. Eventual, cu înclinația *similia similibus curantur*. La care Lupașcu, dacă va fi răspuns (n-am avut posibilitatea să cercetez problema), ar fi trebuit să se prevaleze de principiul *contraria contrariis curantur*.

Fapt este că delimitarea deschisă bachelardiană m-a ajutat să conștientizez ceea ce mă deranjează în poziția sa, dincolo de „admirația *reflectată*" pe care mi-o trezește și de „caracterul *estetic*" al teoriei sale (cf. **Raționalismul aplicat**, în vol. II al antologiei): 1) prea apleacă genunchiul în fața științei, tinzând să instituie gândirea științifică drept pivot al culturii; 2) acceptarea unei dedublări sistematice a culturii și chiar a cunoașterii (*ibid.*); 3) accentele de psihologism, psihanalitism și mai ales cele de pedagogism (*passim*). Dedublarea sa personală e un dat – așa a fost hărăzit să-și manifeste cele două fațete ale personalității sale, juxtapuse!, să nu le poată duce pe amândouă concomitent (din motivul că n-a pătruns în *antésujet*?) –, dar asumarea ei ca model rămâne indezirabilă pentru unii dintre noi. Personal, nu mă pot întreba, când încerc să mă cuprind într-o expresie de valoare, dacă „suntem (…) în domeniul sentimentului sau în domeniul cunoașterii" (*id*., p. 58), nici măcar sub beneficiul rațiunii discursive a lui *on est*. Pe de altă parte, am impresia că există un fel de neofitism (!) – o angajare în „prime valori" – a lui Lupașcu ș. a., și din perspectiva aceasta Bachelard îmi apare mai bătrân, mai copt, ca și civilizația franceză. Însă mă abțin să decid cine este mai înțelept. În tentativele mele de fraternizare, aș cocheta și eu cu *singurătatea* gnoseologică, dar parcă aș paria pe *singularitatea* creativă.

Fata hangiului

Dumitru Matală

LITERA DE EVANGHELIE... CU VARIAȚIUNI

După cum orice creștin învață temeinic încă din anii copilăriei, dintre cei 12 apostoli ai lui Isus Cristos patru ne-au lăsat evanghelii. Sunt evangheliile după Matei, Marcu, Luca și Ioan, texte care din îndepărtate vremuri stau laolaltă cu *Geneza*, cu *Exodul*, cu *Psalmii* și cu *Pildele lui Solomon*, alcătuind împreună cu celelalte texte ale Vechiului și Noului Testament acea carte de căpătâi pe care se reazemă credința fiecăruia dintre noi: *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*. După cum, iarăși, prea bine știm cu toții, despre un al cincilea apostol care să fi scris și el o evanghelie nu se pomenește nimic, nicăieri. Mai cu seamă dacă semnatarul ei ar fi – culmea! – Iuda, deci tocmai trădătorul și vânzătorul, cel hulit amarnic, de-a lungul tuturor timpurilor, pentru fapta sa nelegiuită. O asemenea carte, cu pretenții de evanghelie, n-ar putea fi decât un roman, adică rodul pur al imaginației, ceea ce, de altfel, este cu prisosință cartea semnată de scriitorul neozeelandez Christian Karlson Stead și intitulată chiar așa: *Numele meu a fost Iuda*. Dar avem, în același timp, un roman care pune în discuție și clatină multe din adevărurile cuprinse în cele patru evanghelii veritabile.

Mai înainte de toate, ar însemna că Iuda nu și-a luat viața, spânzurându-se de crengile unui smochin, așa cum susțin evangheliile pe care le cunoaștem acum. Într-un roman, însă, lucrul este perfect plauzibil, odată ce l-am acceptat, prin definiție, ca pe un fruct al imaginației. Are, firește, și romanul adevărurile sale de respectat, însă nu-i deloc obligatoriu ca ele să coincidă cu cele din realitatea care l-a inspirat. Așa că-l întâlnim, în primele pagini ale cărții, pe Iuda la venerabila vârstă de 70 de ani, „despre care psalmiștii ne spun că este limita superioară a ceea ce putem pretinde de la viață” – după cum el însuși recunoaște. Fostul „Iuda din Keriot” este acum „Ida din Sidon”, *pater familias*, însurat, a doua oară, cu o grecoaică și așezat într-o comunitate greacă. Tot el își destăinuiește motivele pentru care se hotărâse să-și piardă urma: „Dorisem să scap de copilăria mea, de rasa mea, de religia și greșelile mele; să scap de propria mea istorie, s-o încep iarăși, s-o rescriu, retrăind-o, oferindu-i ceva ce ar fi putut să fie similar unui deznodământ fericit.”

Oricât ai vrea, totuși, să-ți retrăiești viața, de copilărie nu poți niciodată scăpa, iar de visat întotdeauna visezi în limba maternă. Cu atât mai mult cu cât el, Iuda, fusese prieten bun, în copilărie, cu Isus. Amândoi se născuseră la Nazareth, în Galileea, și ascultaseră laolaltă lecțiile predate de profesorul lor Andreas. Aici s-ar putea să se strecoare o nouă licență, o altă abatere de la adevărul evangheliilor, însă perfect explicabilă, și ea, câtă vreme niciunul dintre ceilalți apostoli nu revendică favoarea de a-și fi cunoscut învățătorul încă din copilărie. Nici cei patru evangheliști nu scot o vorbă despre această vârstă, ceea ce dovedește că și ei l-au cunoscut mult mai târziu pe Isus. Așa că, pe un teren în întregime pustiu, romanul își permite să se zbenguie fără opreliști: „Hălăduiam pe câmpuri, ne luptam și ne jucam de-a v-ați ascunselea în lanurile de orz, exploram grote și ne cocoțam pe stânci, adesea căzând, rănindu-ne și primind mustrări și pedepse pentru că ne îndepărtasem prea mult de marginile satului.” Ca pentru a întări și mai mult adevărul acestor amintiri, Isus avea să recunoască și el, într-una din discuțiile lor de mai târziu: „Tu ești singurul care m-a cunoscut în copilărie.”

De multe ori, însă, ceea ce pare la început un avantaj ajunge, cu timpul, un inconvenient. Întâmplarea că se cunoșteau atât de bine unul pe altul le și dădea dreptul să-și spună unul altuia lucruri nu chiar întotdeauna plăcute. Mai mult decât atât, erau și două firi deosebite, mai curând opuse decât alăturate. Mai realist și mai sceptic, Iuda se conducea după principiul „de a privi lumea așa cum era ea și de a încerca să pricep doar ceea ce părea confirmat de bunul simț și de observații”. Isus, în schimb, în ciuda faptului că se dovedea „un copil excepțional de ager și de inteligent”, încă de atunci se manifesta pătimaș, iar mai târziu va deveni fanatic. Asta, firește, tot o părere a lui Iuda este, dar ea va fi în bună măsură confirmată și de dascălul lor, Andreas, care avea să remarce, cu îngrijorare: „Deasupra lui Isus al nostru adastă o umbră. Dacă el nu găsește o cale de a scăpa de ea, s-ar putea să devină lințoliu.” O prevestire care se va și adeveri, de altfel.

Plasate de la bun început pe terenul ăsta, contradictoriu, relațiile dintre cei doi prieteni n-aveau cum evolua, nici mai târziu, către o armonie măcar ipocrită. Pentru Iuda, „poate că exista un Dumnezeu care ne auzea rugăciunile și ne aprecia ofrandele, așa cum fusesem învățat în copilărie (…) dar poate că, la fel de bine, nimic din toate astea nu exista.” Pe câtă vreme Isus, în urma celor 40 de zile petrecute în deșert, începea să susțină că „îi apăruse Dumnezeu și-i spusese că trebuia să părăsească secta esenienilor și să meargă în lume ca predicator.” Iuda era de părere că, „și dacă există un Dumnezeu, el fi este surd față de toate rugămințile oamenilor.” În același timp, avea mereu înaintea ochilor un exemplu care-l făcea să se întrebe, contrariat: „Începuse Isus să creadă în vacile acelea care strigau din mulțime că el era Fiul Omului, făcătorul de minuni, menit să conducă poporul evreu către destinul său final?” Și, cum amândoi se hrăneau, încă din copilărie, din aceleași scripturi, morala pe care tot Iuda o trage devină severă: „Pentru mine limbajul scripturilor era (și continuă

să fie) un izvor de frumusețe și liniștire; pentru el a devenit un izvor de putere." Morala pe care o desprind eu, cititorul, este aceea că între cele două moduri de viață și de cântărire a lumii nu exista, de la bun început, o cale de reconciliere sau de tolerantă reciprocă măcar. Între ele se căscase, de pe atunci, nepotrivirea dintre credința oarbă, proclamată fără a cerceta, și rațiunea prudentă, care îți cere să te îndoiești mai înainte de a crede.

Dar, în cazul ăsta, o întrebare firească, obligatorie chiar, își cere și ea dreptul la formulare: cum de a primit Iuda să se numere printre discipolii prietenului său, tocmai având în vedere că se cunoșteau prea bine, din anii copilăriei? N-ar fi fost, adică, mai normal, mai credibil să respingă propunerea, de la bun început? Aici se pare că intervine din nou puterea ficțiunii de a se strecura pe un alt loc gol al evangheliilor, în atât de cunoscutul episod al nunții de la Cana Galileii. Poposit acum în comunitatea greacă și povestind întâmplarea de la Cana Galileii, cea cu prefacerea apei în vin, un predicator este întrebat de Iuda cum de fusese posibilă o asemenea neglijență: atâtea vase rămase goale și tocmai la o nuntă. Și cum de tocmai Maria, o simplă invitată, remarcase neglijența și nu servitorii sau stăpânii. Par întrebări de bun simț, izvorâte din aceeași pornire a lui Iuda de a se îndoi mereu și de a nu crede fără a întreba. Dar el avea și un alt interes în episodul ăsta.

Mai târziu vom afla că nunta de la Cana Galileii fusese de fapt a lui, a lui Iuda, cu prima lui soție, Iudita. Când o va relata el, întâmplarea nu va mai conține nici un amănunt despre preschimbarea apei în vin. În plus, odată ce niciuna din evanghelii nu pomenește cine era mirele la acea nuntă, romanul își poate revendica fără nicio rezervă locul. O face tocmai. pentru a justifica, mai târziu, gestul lui Iuda de a-l urma fără șovăire pe Isus. „Am ieșit împreună din Nazareth, fără să privim îndărăt", își amintește tot Iuda, numai că fiecare o face din alte motive. Lui, între timp, îi murise soția, copilul i se născuse mort, așa că numai durerea și suferința pe care le trăia în acele zile l-au îndemnat să pornească, pur și simplu, în lume, fără să se uite îndărăt. Ar fi plecat oriunde, dacă l-ar fi chemat oricine. Din punct de vedere literar, artistic, motivația mi se pare pe deplin întemeiată.

Să revenim însă, mai pe larg, asupra celor spuse ceva mai devreme. Pentru Isus, așadar, învățăturile scripturilor aveau să devină „un izvor de putere". Lucru care, firește, se va petrece treptat, evolutiv, pe măsură ce va înainta în misiune și în propria sa legendă. De unde, la început, îi erau prețuite talentul oratoric și harul de a-i convinge pe ascultători, cu timpul ele au fost înțelese ca putința de a face minuni. De unde, la început, era „Isus mielul", treptat avea să ajungă „Isus leul". „Isus ne învățase să ne rugăm cu «Tatăl nostru care ești în ceruri»…", comentează la un moment dat Iuda. Și tot el încheie, cu reproș: „Acum, în predicile lui, «Tatăl nostru» devenise «tatăl meu»." Nu-l mai mulțumea, de la o vreme, nici „iubirea prietenilor individuali"; „mulțimea devenise oglinda lui". Un întreg proces este văzut astfel, pas cu pas, în ascensiunea dar și în declinul lui, dialectic. Un ochi din interior îl urmărește consecvent, uneori critic, alteori numai constatativ" dar întotdeauna lucid, pentru a-i surprinde mecanismul, articulațiile cele mai subtile. Este un fel de cult al personalității, cum i-am zice astăzi, și pe care Iuda îl analizează atât în componentele lui dinlăuntru, cât și în încurajările veni te din afară; dinspre lume.

Dăinuia, ce-i drept, în acea vreme o stare de lucruri pe care romanul lui Stead o surprinde fidel: „Exista suflul ascuns de rebeliune care se putea declanșa oricând într-o adunare de evrei – rebeliune împotriva puterii romane care ne asuprea și împotriva puterii evreiești, regală și religioasă, care o slujea pe cea romană." Către schimbarea unor *asemenea* realități îl împingea mulțimea pe providențialul Mesia, mai degrabă decât înspre vindecările miraculoase și pildele cu pești și cu vin. Astea ar fi fost îndemnările care veneau din afară. Pe de altă parte, în interiorul echipei sale, starea de spirit era una de supușenie fără crâcnire, de admirație nețărmurită, nu de participare și dăruire bărbătească, responsabilă. Dar asta se pare că dorea și Isus din partea lor. O secvență memorabilă care are loc într-o dimineață, înainte de a porni la drum spre Ierusalim, este mai mult decât elocventă pentru această stare de spirit. Isus le-a cerut ucenicilor să-i dezvăluie, fără nicio jenă, cu ce ar putea fi comparat el. „Era un joc pe care-l mai făcuse cu noi și probabil știa cât de mult îl detestam eu" – se destăinuie Iuda. Ceilalți însă nu se sinchiseau de stânjeneala colegului lor, întotdeauna cârtitor, așa că și-au declamat în gura mare laudele: „Pentru Simon Petru, Isus era ca un sol – un sol îngeresc. Pentru Matei, era un filozof înțelept. Pentru Andrei, aducea cu un pescar. Pentru Ioan, cu un smochin" Iuda singur era de altă părere și, după câteva manevre de eschivare, și-a rostit-o până la urmă: „În clipa asta semeni cu un orb care cere o oglindă." Ceea ce, desigur, avea să adâncească și mai greu de trecut prăpastia dintre el și ceilalți. „Trădarea mea a fost refuzul de a afirma ceea ce nu puteam crede", recunoaște și el, încredințat că nici nu-și va putea răscumpăra vreodată trădarea. Mai mult decât atât încă: „Noi eram juriul care decidea divinitatea lui Isus și verdictul nostru trebuia să fie unanim." Or acum, în absența lui, juriul trebuia să se mulțumească și cu votul acela majoritar: „era unsprezece la unu în favoarea lui. Isus din Nazareth, afirmau ceilalți, era Fiul lui Dumnezeu."

Dar una este să le redai vederea orbilor sau să prefaci apa în vin și alta să răstorni tarabele zarafilor și să strigi că templul din Ierusalim a devenit o peșteră de tâlhari. Nici Fiului lui Dumnezeu nu i se poate îngădui o asemenea primejdioasă cutezanță. Nu mai era, de-acum, expunerea unei doctrine filozofice, mai mult ori mai puțin inofensivă, ci strigătul unui tribun care chema la răzvrătire. Desigur, așa ceva n-ar fi putut îngădui nicio stăpânire, nici cea romană și nici cea evreiască – lucru pe care Iuda, tot el, îl prevăzuse deja. și-a sfătuit învățătorul să se ascundă undeva, până ce se mai potolesc evenimentele, dar Isus i-a respins ideea cu demnitate. „Eu nu fug, Iuda", i-a ripostat el, dojenitor. Așa că nici lui nu-i mai rămânea decât să-și urmeze și acum, în restriște, prietenul din copilărie, cu aceeași fidelitate cu care-l însoțise și până atunci. De undeva dintre spectatori a asistat neputincios la așa-numitul proces, la batjocura și umilințele la care îl supunea mulțimea – aceeași mulțime ce, până nu de

mult, îl adula! – și i-a stat atât cât a putut în apropiere, de-a lungul întregii Golgote pe care Isus a străbătut-o cu crucea în spate, până când el însuși a fost înălțat pe cruce. Sunt imagini terifiante, pe care nu le va mai uita niciodată și care-i vor alunga pentru totdeauna credințele religioase. Până atunci se îndoise cu bunăcuviință de existența lui Dumnezeu, acum însă nu mai avea nicio fărâmă de îndoială: „Dacă Dumnezeu ar fi existat și ar fi sorocit momentul acela pentru fiul și slujitorul său credincios, cu siguranță că în clipa aceea el ar fi murit de rușine."

Din când în când, ascuns cum era de gloata dezlănțuită, Iuda remarca totuși, fără să vrea, că doar el și cu Simon Petru rătăceau prin acea mulțime furioasă, deși știau prea bine la ce primejdie se pot expune chiar ei. Dintre ceilalți ucenici nu se zărea nimeni, nicăieri, gata să-și urmeze și-n momentele de deznădejde învățătorul. Or asta însemna că se puseseră deja la adăpost, iar acum nici măcar cei patru viitori evangheliști nu se numărau printre martorii oculari. Ceea ce aveau să povestească mai târziu ei – Matei, Marcu, Luca și Ioan – erau numai relatări din auzite. Nici Iuda, însă, nu face remarca pentru a-și discredita tovarășii sau pentru a-i învinui, la rândul lui, de trădare, ci numai pentru a repune adevărul în drepturile sale cuvenite. El avea, oricum, avantajul de a se afla la fața locului, ar fi fost astfel îndreptățit să descrie cu lux de amănunte patimile Mântuitorului – însă n-o face. Trebuie să recunoaștem, aici, încă o dată, capacitatea ficțiunii de a se strecura cu abilitate printre fisurile căscate neglijent în legende, sacre sau nu. De aici, mai departe, nu mai este decât un pas până ce rodul imaginației s-ar putea recomanda, în absența oricăror alte dovezi, drept adevăr unic, i-re-fu-ta-bil. Ar putea chiar pretinde să devină, la rândul lui, literă de evanghelie, numai că n-o face, pentru că, pur și simplu, nu-i decât un roman.

Cartea lui C. K. Stead este așadar, înainte de toate, un excelent exemplu despre puterile nelimitate ale romanului de a concura cu cele mai îndărătnice realități și de a-și proclama, până la urmă, propriile adevăruri drept literă de evanghelie. Mai presus însă și decât asta, *pilda* pe care o propovăduiește el este aceea că exaltarea și fanatismul unor convingeri adânci, care-ți hrănesc întotdeauna zborul spre înălțimi, trebuie mereu cumpănite cu rațiunea și cu prudența de a rămâne cu picioarele pe pământ. Numai că, din păcate, mai niciodată ele nu se pot întruchipa în una și aceeași persoană.

Constantin Coroiu

SADOVEANU, PAGINI DE JURNAL

În 1937, la vârsta de 57 de ani, *Mihail Sadoveanu* mărturisea: „Am obiceiul să distrug scrisorile, ciornele și notele, ca să nu fie bătaie de cap mai târziu pentru oameni curioși. Dintr-o discreție firească, n-am comunicat publicului despre predecesorii mei decât extrem de puțin. N-am alimentat notele biografice din cărți, de aceea cele mai multe sunt vagi ori cuprind neexactități. M-am gândit că unele lămuriri poate tot ar fi necesare acum, ca să se vadă de ce viața mea a fost așa de puțin orășenească și așa de lipsită de viclenie..." De fapt, la acea dată, existau deja multe „ciorne și note" ale lui Sadoveanu, pe care scriitorul nu le distrusese. La ele aveau să se adauge altele, pe parcursul a încă douăzeci de ani. Toate formează substanța unui volum masiv de *pagini de jurnal și documente,* apărut recent, care nu numai că sunt inedite, dar, așa cum constată criticul și istoricul literar *Constantin Ciopraga,* – „proiectează lumini întregitoare asupra unui *Sadoveanu necunoscut"* (s.mea).

Moștenitorii lui Sadoveanu – *Constantin Mitru,* secretarul personal al scriitorului, și *Maia Mitru* – au arhivat și au dactilografiat manuscrisele – însemnări de jurnal, evocări, note de călătorie în țară și străinătate, reflecții și trimiteri la opere clasice ale literaturii și filosofiei, „observații, aforisme, «răvașe»", schițe de proiecte literare, documentări, impresii de lectură, citate, liste de cărți ce trebuiau procurate, cuvinte și expresii specifice graiurilor din diverse regiuni românești, tomponimice și elemente de onomastică etc. Grație Editurii „Junimea" și Muzeului Literaturii Române din Iași, le putem citi, iată, după o sută de ani de când datează prima notație (1906) și la aproape 45 de ani de la moartea autorului *Crengii de aur.* O lectură nesperată a unui, în fond, însemnat capitol de istorie literară românească. Materialul cuprins în *Caietele* și *Carnetele* olografe, pregătit de cei doi moștenitori amintiți, a fost structurat de *Olga Rusu,* cercetător și muzeograf la M.L.R. Iași. Profesorului *Constantin Ciopraga,* unul dintre cei mai reputați biografi și exegeți ai lui Sadoveanu, îi aparțin amplul studiu introductiv și notele de subsol. Domnia sa precizează că „autorul *Baltagului* nu a ținut un *jurnal* propriu-zis – în genul unui Rebreanu. Însemnările sale au, mai totdeauna, caracter ocazional (...) Notațiile din perioada ce se întinde de la 1906 până în 1944 – în creion sau în cerneală, cu ștersături, corecturi, adăugiri – sunt cuprinse în 25 de carnete. Numeroase manuscrise nu sunt datate și, de aceea, stabilirea cronologică s-a dovedit a fi dificilă".

Însemnările se întind, de fapt, pe o perioadă de nu mai puțin o jumătate de secol (1906-1956), Olga Rusu ordonându-le în cinci secțiuni corespunzând tot atâtor etape (1906-1913, 1919-1927, 1932-1936, 1937-1944, 1944-1956) și o *Addenda.* Editorii au inclus și un număr de fotografii. Valoarea de document, de mărturie, a multor texte și pagini de jurnal depășește însă sfera biografiei și operei sadoveniene (deși toate au o legătură directă cu acestea) și privește aspecte mai generale ce țin de atmosfera unei epoci sau a alteia, de

momente importante din istoria țării ori din cea a unor instituții și organizații ca, de pildă, Academia Română sau Francmasoneria română unită (putem citi în *Addenda* textul integral al cuvântării lui Sadoveanu, în calitatea sa de Mare Maestru, rostită la Primul Convent federal ce a avut loc în București, la 15 aprilie 1934). În 1907, Sadoveanu îi trimitea ministrului *Spiru Haret* un raport *confidențial* privind situația învățătorilor din Moldova din vremea răscoalelor, îndeplinindu-și astfel o sarcină de serviciu, ca funcționar al Ministerului Instrucțiunii. El informează, între altele: „Mulți mi-au spus limpede: dreptatea este a muncitorului obijduit. Arendașii și proprietarii, fără deosebire de naționalitate, își bat joc de munca românului. Toți surtucarii satului, primari, notari, scriitorași, mulg fără rușine, fără milă, această vacă lăptoasă. Se adaogă la aceștia și preotul – care aproape în toate părțile (Moldovei – n.n.) e în discordie cu învățătorul". Acesta – „care este un «calic»... stă lângă țăran și lângă nevoile lui", învățătorul fiind „un izolat. Și de multe ori țăranii sunt cu preotul și cu *ceilalți* împotriva lui". Filele de jurnal din luna august 1906 vorbesc despre experiența sublocotenentului în rezervă Sadoveanu în marș spre tabăra de la Șipote, prin Probota, Lespezi și Hârlău, ce a însemnat un efort fizic istovitor, mai ales pentru el, care avea la acea dată 103 kilograme: „Marșul mi-a ars tălpile așa de tare și mi-a rănit un picior". Câteva personaje sunt „încondeiate" necruțător: „Domnul căpitan Holban, cumnatul ilustrului literat Eugen Lovinescu" nu se spală, generalul Tell este deopotrivă limitat și absurd. Notele de jurnal din 25 iunie 1913 surprind starea de spirit în regimentul 15 Infanterie Fălticeni, care era una favorabilă intrării în războiul balcanic. În fine, pentru a mai da un exemplu, în 1926, îi scria de la Iași lui Octavian Goga „iubit prieten", anunțându-și „după îndestulă chibzuință", decizia de a intra în politică, mai exact în Partidul Poporului, condus de generalul Al. Averescu, motivându-și opțiunea astfel: „Se pare că *e nevoie* îndeosebi de contribuția intelectualilor, într-o epocă de coborâre a intelectualității generale". Sunt consemnate și întâmplări mai mărunte, dar nu mai puțin interesante. Într-o filă de carnet, din 1939, Sadoveanu se arăta indignat de o întâmplare de la Teatrul Național din Iași: „La Iași, comitetul de direcție al Teatrului cercetează cazul artistului Ciubotărașu care a pălmuit o fată, o elevă, Puica Petrovici. În declarația lui, Ciubotărașu neagă fapta. Din ce se știe, fapta a săvârșit-o. Am voit să-i ușurez situația; făcând apel la conștiința lui și la sufletul lui de scriitor, cerându-i să mărturisească adevărul. A ezitat, apoi a refuzat, refugiindu-se într-o nouă lașitate, declarând că-și dă demisia. Am avut o impresie penibilă în fața expresiei lui Ionbrosiene; după aceea am fost îngrețoșat, ca și cum aș fi călcat într-o murdărie".

Neîndoios, de o importanță majoră, în primul rând, desigur, pentru istoricul și criticul literar, este ceea ce aflăm din acest corpus de documente inedite despre *scriitorul Sadoveanu.* Nu o dată suntem surprinși. Se clatină, dacă nu chiar se prăbușesc, aserțiuni, opinii, judecăți, care au făcut o lungă carieră în critica și istoria literară, ca să nu mai vorbim de manualele școlare sau cursurile universitare. Jurnalul infirmă multe dintre „locurile comune" privind laboratorul de creație al lui Sadoveanu, gestația unor opere devenite clasice sau orizontul său cultural. În treacăt amintim aprecierile antinomice referitoare la acest ultim aspect, al nivelului intelectual al marelui scriitor. G. Călinescu scria în 1937, în *Adevărul literar:* „Îl cred foarte necultivat", iar Al. Paleologu, dimpotrivă, considera în eseul *Treptele lumii sau calea spre sine a lui Mihail Sadoveanu,* carte apărută în 1978, că autorul *Baltagului* „e cel mai intelectual scriitor român de la Eminescu încoace". Paginile de jurnal intim atestă că mult mai aproape de adevăr se situează Al. Paleologu. O surpriză este și moralistul Sadoveanu, în linia marilor moraliști ai culturii universale, din care își extrage adeseori idei, aforisme, cugetări, punându-le în rând cu ale sale. Dar la toate acestea ne vom referi și în foiletonul următor, nu înainte de a reproduce, în încheierea celui de față, o reflecție din jurnal de o frapantă, perpetuă actualitate: „*Orice națiune are două categorii de reprezentanți: ai puterii și ai meritului. Cei ai puterii reprezintă o epocă mărginită; cei ai meritului sunt reprezentanții ei veșnici. Cei dintâi primesc strălucirea de la națiunea lor; ceilalți dau națiunii lor strălucire. Primii o servesc sau o tiranizează cu propriile ei forțe, ceilalți o acoperă cu binefacerile geniului lor. Primii îi pot suscita inamici intre popoarele vecine; oamenii de talent și de geniu îi aduc respectul lumii întregi*".

Manuscrisele inedite publicate la finele lui 2005 de Editura „Junimea (s-ar fi cuvenit să apară în 2004, la centenarul *Anului Sadoveanu,* cum l-a numit Nicolae Iorga), într-un masiv volum de peste 500 de pagini, format mare, intitulat *Sadoveanu – pagini de jurnal și documente,* infirmă „locurile comune" vehiculate, de-a lungul timpului, în critica și istoria noastră literară. De pildă, acela că Sadoveanu redacta spontan, cu uimitoare ușurință. Numeroase însemnări din jurnalul intim al scriitorului pe care îl citim acum prima oară dovedesc că procesul de elaborare era complex și îndelungat, adeverindu-se astfel ceea ce răspundea Sadoveanu la o anchetă a „României literare", din 1930: „În general, la mine elaborarea se face cu mare întârziere, după timp îndelungat". Cu trei ani în urmă, în 1927, referindu-se la „truda" pe care o presupune Literatura, cu majusculă, exemplifica în jurnal: „Flaubert lucra ani și ani la romanul lui. Caragiale și Vlahuță țineau pe pupitru bucățile lor pentru un cuvânt ori o întorsătură de frază. Boileau, pe care îl recitam în liceu, ne dădea un precept teribil în chestie de vers: *Polissez – le sant cesse et le repolissez....*

Despre *Baltagul* se știa – a devenit de mult un clișeu – că l-a scris în numai opt zile, dar aflăm acum că cele 90 de pagini ale romanului au presupus ani de documentare și cristalizare. Se confirmă și în acest caz o mărturisire a scriitorului: „Mi s-a întâmplat ca elemente de intrigă, de acțiune să le port în mine 10-15 ani", Însemnările de jurnal privind, de exemplu, *Zodia Cancerului* sau *Frații Jderi* se întind pe 127 de pagini de *caiet.* Sunt notate date istorice, ranguri boierești, aspecte ale relațiilor cu Imperiul Otoman etc. Mitul spontaneității marelui scriitor nu are temei, mai ales dacă avem în vedere operele reprezentative sau capodopere precum *Creanga de aur* ori *Hanu Ancuței.* Acesta din urmă, pe care Sadoveanu îl consideră „tot un fel de roman", era gândit și documentat, atestă filele de jurnal, încă din 1921, deci cu 7 ani înainte de publicare. Pentru *Nunta domniței Ruxanda,* publicat în 1932, s-a pregătit timp de 5 ani. Perioade lungi de gestație au necesitat și alte scrieri: *Nada florilor, Cazul Eugeniței Costea, Valea Frumoasei* și multe altele.

Nu lipsit de semnificație – în această ordine de idei – este și faptul că proiecte de romane sau nuvele au rămas nefinalizate.

Constantin Ciopraga definește jurnalul intim ca fiind *o bancă de date.* În el sunt notate elemente de ritual magic, imprecații, sintagme rare, forme lexicale, toponimice, istorisiri populare, expresii și sentențiii plasticizante ce relevă o experiență milenară de viață („Frumusețea nu se taie pe talger"), evocări ale unor

evenimente. Impresionant este numărul de termeni și nuanțe semantice înregistrate de diarist. „Artist cu virtuți de filosof erudit, acest cel mai mare cunoscător al limbii române – pe toată întinderea și pe întreaga-i istorie – nu pierde nici un prilej pentru a-i ilustra tezaurul”, remarcă profesorul Constantin Ciopraga.

Manuscrisele, până în prezent inedite, ne edifică oarecum și în privința orizontului cultural al autorului *Crengii de aur.* În 1937, când Sadoveanu era un clasic în viață (trecuseră 33 de ani de la debutul său răsunător cu patru cărți și își publicase practic marea operă, grație căreia este, cum scria recent un critic din generația tânără, *evergreen*), G. Călinescu declara în *Adevărul literar*: „Îl cred foarte necultivat”, Se înșela. Listele de cărți de literatură, filosofie, istorie sau din alte domenii, existente în jurnal, dar și comentariile, citatele ratifică mai curând ceea ce credea Alexandru Paleologu: „Sadoveanu e cel mai intelectual scriitor român de la Eminescu încoace”. O afirmație categorică, opusă celei a lui Călinescu. E de observat că *intelectual* înseamnă mai mult decât cult sau cultivat, autorul eseului *Treptele lumii sau calea spre sine a lui Mihail Sadoveanu,* apărut în 1978, sugerând că la marele scriitor lecturile, cultura dobândită așazicând pe cale livrescă, erau filtrate de o gândire profundă și judecate în relație directă cu natura, cu Cosmosul, cu tainele și frumusețile lumii. S-a făcut adeseori eroarea de a-l considera pe Sadoveanu, cum subliniază Constantin Ciopraga, doar un arhaizant, un îndatorat marilor cronicari și cărților populare: „Pelerinul printre arhetipuri – atrăgea luarea aminte criticul într-un amplu interviu pe care i l-am luat pentru „România literară”, înainte de apariția cărții la care mă refer – nutrea (programatic) nostalgia cunoașterii totalizante, integraționiste, angajându-se în lecturi ale unor lucrări istorice, parcurgând lucrări de filosofie, citind capodopere ale literaturii universale. Palmaresul lecturilor lui face impresie, de pildă cele din 1906, când era foarte tânăr și când începe jurnalul. El preia din cărțile altora puncte de vedere felurite: despre religie, despre virtute, fericire și speranță. Meditează la concepte precum *materialism* și *spiritualism,* cu opriri la Epicur și Lucrețiu, la Bacon, la d’Holbach, Locke și Condillac, la Descartes și Leibnitz, la Hegel și Kant. Extrage fragmente definitorii – frecvent în franceză, uneori în latină – din Pythagora și Machiavelli, din Horațiu, Tit Liviu și Sfântul Augustin, din Montesquieu și Voltaire, din Victor Hugo, Goethe și Heine, Balzac, Maupassant, Flaubert și Baudelaire, din Napoleon Bonaparte și Franklin etc. În 1907 figurează Euripide, Empedocle, Seneca, Tertullian, Fichte, Pascal, La Fontaine, Rousseau, La Rochefouchauld, Byron, Proudhom. În 1906 reține cuvinte indiene din Kipling. Pe aproape două pagini citim o listă de *Cărți de cumpărat* – toate în franceză – 48 de autori reprezentând diferite literaturi: Goethe, Tolstoi (4 titluri), Hoffmann, Manzoni, Thakeray, Turgheniev și alții. În 1928, probabil în pregătirea unui interviu, face trimiteri la Keyserling și Freud. Interesante sunt reflecțiile despre artă și frumos, înșiruite după citate din Lombroso”.

Convocant, nu o dată acid, este moralistul Sadoveanu, îndeosebi cel din secțiunea „Observații, aforisme, «răvașe»”, dar și din alte zone ale jurnalului. Se cuvine să citez câteva:

„Sunt oameni care par totdeauna gata să strănute (Așa sunt mulți care par întotdeauna gata să devină scriitori)”.

„Religiile vechi au încăpățânați; cele nouă martiri”.

„Proprietatea pământului și a lucrurilor nu-i a omului, ci a lui Dumnezeu” .

„Oamenii nu sunt așa de răi cum se spune. Ai lucrat douăzeci de ani la o carte proastă și ei o uită într-o clipă”.

„Dicționarele au unele cuvinte uzate care așteaptă un scriitor nou, capabil să le redea vigoarea2.

„ Dacă ar ști câtă suferință ne produc, proștii ar plânge”.

„ Dacă popa iese în drum și se pișă, poporănii dau și ei fuga, ca să se c…”

„Când ești orb, închide și tu ochii!”

„Tătarul vinde și pe tatu-său” (Dacă aș fi malițios, aș putea zice: darmite flota – n.mea).

„Ce întreabă lumea când se informează de cineva? După asta poți cunoaște caracterul fiecărui popor. Spaniolii: E un grande? – Germanii: E doctor? – Franțujii: E bine cu primul ministru? – Olandezii: Câți bani are? – Englezii: Ce fel de om e? – Muscalii: Câte moșii și câți servi? – Moldo-Valahii: Ce slujbă și cât îi pică?”

,,Adevărul a plecat de la Iași ca să facă ocolul țării; dar la Focșani i-a venit rău și la Chitila și-a dat sufletul”.

„Presa devine uneori o lingușire pentru specia umană, permite proștilor să devie celebri și neoneștilor să se impuie atenției”.

Apariția volumului *Sadoveanu – pagini de jurnal și documente* constituie un veritabil eveniment editorial. El ne dezvăluie un Sadoveanu până acum mai puțin sau deloc cunoscut, un Sadoveanu de dincolo de monumentala sa operă.

Paznicul de la Chailly

Theodor Codreanu

„EREZIA" LUI TOLSTOI

La 23 ianuarie 1884, Lev Tolstoi termina, la Moscova, o carte tulburătoare: *Întoarcerea la învățătura lui Hristos.* În introducere, el mărturisește că, la cei cincizeci de ani de viață, dincolo de anii copilăriei, a trăit treizeci și cinci ca *nihilist*, nici socialist, nici revoluționar, ci într-o absolută lipsă de credință. Însă cu cinci ani în urmă s-a produs marea cotitură, descoperind „învățătura lui Hristos", în toată simplitatea ei, în toată profunzimea și realismul ei, găsindu-și „liniștea și fericirea". (Cf. Lev Tolstoi, *Întoarcerea la învățătura lui Hristos*, Princeps Edit, Iași, 2006, p. 5, trad. de Ludmila Rusu și Daniel Corbu).

Cartea mărturisitoare a lui Tolstoi a produs un cutremur în teologia vremii, scandalizând Biserica, autorul, cu marele său prestigiu literar, fiind socotit un „eretic". Citită însă la 120 de la apariție, cartea lui Tolstoi nu arată nicicum o erezie de tip clasic menită să creeze o nouă sectă creștină, deși s-ar putea dibui argumente, extrase din context, pentru a-l învinui fie de misticism, fie de oarecare gnosticism. De fapt, Tolstoi redescoperă esența creștinismului primitiv, reproșând Bisericii că a făcut concesii secularismului modern, transformând religia creștină în *utopie.* Eroarea comisă de Tolstoi e că nu reușește să facă distincție între spiritul velicorus al ortodoxiei și teologia patristică. De fapt, el se delimitează de „bizantinismul" deformant al ortodoxiei panslave. Ar fi avut șansa să anticipeze, bunăoară, teologia părintelui Stăniloae sau reflexiile profunde ale unui gânditor creștin ca René Girard, cel din *Prăbușirea lui Satan.* Altminteri, el se apropie de *realismul girardian* în unele privințe, punctul său de plecare fiind unul asemănător. În Predica de pe munte, Hristos spune cele mai limpezi cuvinte (dar care par lumii secularizate cele mai obscure): *nu vă împotriviți răului.* Tolstoi observă că aceste cuvinte n-au fost înțelese nici de Biserică. Ceea ce susține autorul *Învierii* se apropie izbitor de „erezia" lui Constantin Noica din cartea postumă *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, op care a scandalizat de astă dată nu Biserica, ci pe justițiarii anticomuniști, ca, de pildă, pe Monica Lovinescu. Asemenea justițiari jubilează împotriva creștinismului când aud de îndemnul *neîmpotrivirii la rău* și la *iertare.* Auzi, să te rogi și să-l ierți pe „fratele Alexandru", cel ce a pretins că vrea *binele* (prin comunism) și n-a adus decât *răul!?* Într-adevăr, e aici o flagrantă lipsă de logică din perspectiva terțului exclus, căci dacă am fi urmat îndemnul lui Hristos invocat și de Tolstoi sau Noica, nu am mai fi avut legitimitatea, bunăoară, a *Raportului Tismăneanu* de condamnare a comunismului! De altfel, exact din aceeași rațiune revoluționară Noica a fost acuzat și mai este că a făcut compromisuri cu regimul comunist, încât nici discipolii săi de la Păltiniș nu l-au putut „înțelege", fiind cei dintâi care l-au bănuit de „colaboraționism", fie el și tacit.

Adevărul însă e că *împotrivirea la rău* nu curmă răul, ci îl perpetuează și îl sporește în proporție geometrică, asigurând triumful Satanei. Este ceea ce René Girard numește *criza sacrificială perpetuă* căreia religiile precreștine nu au putut să-i pună capăt. E momentul când Hristos dezvăluie iraționalitatea legii iudaice a talionului, care este prin excelență, legea răzbunării perpetue. Cine se îndoiește să privească la ce se-ntâmplă în Orientul Mijlociu, unde există cel puțin două focare de *criză sacrificială perpetuă*, între israelieni și palestinieni și în Irak, unde *răzbunările* se înlănțuie cu o constanță monstruoasă. Dar Mântuitorul dă soluția cea mai simplă și mai realistă chiar în chinurile de pe cruce, răspunzând celor care-i fac rău cu iertarea: *Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac!* Dar cine e capabil să înțeleagă asta? În nici un caz, spre exemplu, cei care îl condamnă, isteți nevoie mare, pe ciobanul mioritic deoarece e „laș", „fatalist", încât *nu răspunde la răul pregătit de frații săi cu împotrivirea la rău*. Păi ce popor este acesta care are o asemenea mentalitate în istorie? se întreabă disprețuitori cei ce cred a descoperi aici *răul* istoriei poporului român. E unul profund creștin, răspundem, dar șmecherii revoluționari nu pot înțelege asta. În schimb, a înțeles un mare evreu convertit la creștinism, N. Steinhardt, care a descris perfect „mesajul" creștin al ciobanului mioritic. De asemenea, Mircea Eliade.

Neîmpotrivindu-te la rău, zice Iisus, s-ar putea să suferi, dar e singura cale de a birui răul. Cheia de boltă a învățăturii lui Iisus e să nu răspunzi la violență prin violență. Dacă răspunzi cu violență, pe tine te violentezi, cum a intuit geniul lui Eminescu într-o poemă extraordinară și puțin cunoscută – *Gemenii.*

Tolstoi observă că soluția creștină pare atât de grea, deși e atât de ușoară, încât chiar Biserica și creștinii înșiși cad într-o contradicție irezolvabilă: „împărtășirea învățăturii lui Hristos în cuvinte și negarea ei în practică". Așa se explică faptul că Biserica a ajuns la condamnări la moarte pe rug, la excomunicări, la războaie etc. Inchiziția este exemplul cel mai grăitor. De aici s-a răspândit eroarea că religia creștină are intenții bune, dar acestea se dovedesc imposibile în practică. Altfel zis, creștinismul e confundat cu o *utopie* de felul comunismului, despre care s-a zis la fel: că e foarte bun ca *idee*, dar nepracticabil.

Marea întrebare pe care și-o pune Tolstoi e dacă europenii au urmat vreodată legea lui Hristos, exceptând începuturile creștinismului și, apoi, cazurile izolate, acea lege care îndeamnă să nu judecăm și să nu condamnăm

Țărancă

dacă vrem a scăpa de rău. Dacă Biserica ar fi urmat justiția hristică, nu s-ar mai fi născut justiția laică. Până la crucificare și înviere, observă Girard, Iisus îi consideră pe Petru și Pavel *persecutorii* lui. Iisus i se adresează lui Pavel: „Eu sunt Iisus pe care tu îl prigonești". Justiția e posibilă abia atunci când pogoară Duhul Sfânt, numit de Sf. Ioan Paracletul. În limba greacă, *Parakleitos* înseamnă avocat într-un tribunal, apărător al acuzaților, al victimelor. Duhul este cel care luminează pe persecutori, respectiv pe apostoli, în contra persecuțiilor. Abia atunci Petru *știe ce face*, nemaifiind din tagma persecutorilor. Abia atunci Petru și Pavel au devenit creștini. Tolstoi pune la îndoială *justiția* omenească. Aceasta îi pune pe picior de egalitate pe atei și pe creștini, care s-au înțeles într-o privință: au hotărât că „învățătura lui Hristos nu poate fi îndeplinită". Iar Iisus poruncește: *să nu judeci.* Or, justiția e cea care *judecă.* Hristos arată că legile violenței nu îndreaptă răul, căci răul nu poate fi nimicit cu rău, ci doar *mărit.* Astfel, oamenii au redus creștinismul la un ideal măreț, dar intangibil. Creștinii nu se mai deosebesc, aici, de atei: „După părerea lor, Hristos n-a putut să se ridice până la înălțimea înțelegerii întregii înțelepciuni a civilizației și a culturii noastre". (*Op. cit.,* p. 41). Și: „Acești savanți judecă creștinismul după creștinismul pe care-l văd în societatea noastră". (*Ibidem,* p. 42). Asta presupune alunecarea în gnosticism. Dimpotrivă, creștinismul este cel mai *real* dintre realități. Geniul lui Tolstoi o înțelege: „El a înțeles învățătura lui ca pe ceva real, ca pe un lucru care trebuie să salveze oamenii". (*Ibidem,* p. 43). Dar creștinii secularizați nu mai văd adevărul: „Orice învățătură a adevărului este un vis pentru cei rătăciți". Și: „Legislatorul savant dovedește științific că datoria cea mai sfântă a omului este de a lupta pentru apărarea drepturilor sale". În lume, liniștea noastră se sprijină pe mizerie, desfrânare, pe suferința a milioane de oameni violentați. Reducând lumea creștină la un vis frumos, irealizabil, oamenii au creat, în schimb, un vis urât planetar: „E de-ajuns să înțelegi că lumea aceasta nu este aceea pe care Dumnezeu a dat-o pentru bucuria oamenilor, că este o lume care a fost organizată de oameni pentru pieirea lor, că lumea asta este un vis, dar un vis sălbatic, îngrozitor, delirul unui smintit, din care este de ajuns odată să te deștepți pentru ca niciodată să nu te mai întorci la el". (*Ibidem*, p. 45).

Lanțul slăbiciunilor se perpetuează. Abandonând creștinismul, creștinii s-au iluzionat că justiția va fi mai „pragmatică" decât legea creștină, dar s-a dovedit că justiția nu suprimă răul, ci îl amplifică. Tolstoi se iluzionează o clipă că el este cel dintâi care a descoperit că legea lui Hristos neagă legea lui Moise, întrucât teologii au susținut, dimpotrivă, că Iisus „nu neagă legea lui Moise", ci o susține „până la ultima silabă și chiar o îndeplinește" (*Ibidem,* p. 47). În realitate, Iisus nu completează legea lui Moise, ci o neagă și aduce altă lege, singura *realistă*. Teologii au interpretat greșit versetele 17-18 din Matei, V: „Să nu credeți că Eu am venit să distrug legea (sau învățătura proorocilor; Eu n-am venit să distrug, doar să le îndeplinesc". Mărturia lui Iisus nu numai că este incompatibilă cu *lex talionis*, dar se referă la legea eternă, nu la cea a cărturarilor și a fariseilor, care a făcut posibilă judecarea Lui. Iisus se desparte de legea care *judecă și condamnă la moarte.*

Cel ce judecă vrea totdeauna să ne smulgă *jurământul.* Iisus însă poruncește: *să nu juri.* Orice jurământ, spune Tolstoi, ne este smuls spre a spori răul, iar justiția pseudocreștină te silește să juri tocmai pe Evanghelie! Tolstoi vede *litera* Evangheliei, nu sofisticatele interpretări ale teologilor și savanților. El crede că până și Sfinții Părinți s-au complicat, denaturând litera Evangheliei. Poate unii dintre ei, dar nu și cei mai mari. Iată cum tălmăcește porunca a patra Tolstoi: „niciodată cu forța nu te opune forței, cu violența nu răspunde violenței; te vor bate, rabdă, îți iau de la tine, dă-le, te forțează să lucrezi, lucrează, vor să ia de la tine ceea ce noi socotim că este al nostru, dă-le". Imposibil într-o lume în care *răzbunarea* e legea! Între națiuni, răzbunarea înseamnă șovinism, război. Popoarele care se lovesc unele pe altele nu sunt creștine, deși pretind asta!

Ideea drepturilor omului este o invenție a europenilor care au renunțat la creștinism. După învățătura lui Hristos, nimeni nu poate avea drepturi în fața altor oameni. Hristos aduce *pacea*, iar nu *drepturile* care distrug pacea. Tolstoi întrevede aici contradicția fundamentală a ceea ce el numește creștinismul dogmatic, perpetuată 1800 de ani:

„toată viața mea, cu lupta ei internă și cu succesele inteligenței nu este viața adevărată, ci viața decăzută, fără nici o nădejde, stricată: adevărata viață, fără păcate, este în credință, adică în imaginație, adică în nebunie". Și: „Numai reprezentarea existenței a ceea ce nu există și a neexistenței a ceea ce există a putut duce la această contradicție uimitoare". (*Ibidem,* pp. 96, 97). Cele două premise au dus la viața pseudocreștină: 1) că viața noastră *legală* e fericită, pe când viața pământească e *nelegală*, adică nefericită, „o viață imposibil de îndreptat cu forțele omului"; 2) salvarea din viața nelegală nu-i posibilă decât în credință. După opinia lui Tolstoi, Biserica s-a legitimat ca instituție din cea de a doua premisă, ca mijlocitoare a salvării omului înglodat în păcat. Biserica și teoriile publice au creat o istorie plină de interminabile rătăciri, în căutarea *fericirii*. Estimp, s-a uitat că istoria înseamnă dezlegarea „contradicției dintre natura umană și cea animală" a omului. Celelalte religii și filosofii s-au orientat spre „organizarea vieții omenești" și spre „explicarea a ceea ce fiecare dintre ei trebuie să facă ca să poată exista și trăi mai bine". Pseudocreștinismul a mutat fericirea în altă lume, iar știința s-a orientat spre descoperirea legilor generale care ne-ar da fericire pe pământ, stăpânindu-le. „Sunt convins că după atâtea veacuri – adaugă scriitorul – istoria așa-zisei activități științifice a ultimilor veacuri ale omenirii europene va forma un obiect de râs și de tristețe pentru generațiile viitoare". (*Ibidem,* p. 102).

De aici putem lua în calcul șubrezenia raționalismului lui Tolstoi prin care el credea că poate combate raționalismul științific, pus pe același plan cu dogmele pseudocreștine. Tolstoi credea că savanții și Biserica vor descoperi, finalmente, învățătura lui Hristos care le-a arătat *clar* „ce trebuie să facă pentru a trăi fericiți". Doar că ei n-au făcut decât să o răstălmăcească prin teologie și teorii filosofice, dând oamenilor impresia irealizării acestei învățături. De aici a început *nebunia* umană: „Fiecare vrea totul pentru sine. Fiecare se grăbește să se folosească de ce poate și se începe nimicirea întregului, lupta pentru stăpânirea obiectelor: vaca cu lapte, oile netunse sunt tăiate pentru masă. Se bat pentru lapte, pentru grâu, risipesc, varsă și strică mai mult decât folosesc". Nici unul nu mănâncă în pace o bucată, dar mănâncă și înjură; vine cel mai puternic și îi ia bucata din gură, iar de la acesta altul îi ia și mai mult". (*Ibidem*, p. 103). Ceea ce vrea să spună Tolstoi e că omul e prizonierul egoismului. Dar asta îl contrazice, căci e o recunoaștere a *păcatului originar* implântat în om. Omul se află în grădina lui Dumnezeu, dar se comportă ca într-un darwinism social, încât Stăpânul din ceruri trebuie să-l mai potolească din când în când, aducând pacea. Dar legea lui Hristos continuă să fie ocultată.

Oamenii se comportă ca și cum moartea n-ar veni niciodată. Iar Tolstoi zice, după Luca: „Dacă munciți numai pentru voi și viitorul vostru nu este altceva decât moartea, moartea aceasta va distruge tot ce ați muncit". (*Ibidem*, p. 108). Cu cât mai multă răutate, cu atât mai mare iluzia că suntem asigurați pentru viitor. Lucrând pentru moarte, oamenii uită de viață, ținta învățăturii lui Hristos. Ioan: „numai fiul, care îndeplinește voința Tatălui, numai acesta va trăi veșnic". Nu o iluzorie înviere personală promite Hristos: „Așezarea morților în împărăția lui Mesia (și nu învierea, după cum se traduce greșit acest cuvânt), după credința evreilor se va face odată cu venirea lui Mesia și așezarea împărăției lui Dumnezeu pe pământ" (*Ibidem*, p. 112). Învierea e în viața eternă, în Dumnezeu, nu e personală, nici trupească (Matei XXV, 31-46, Ioan V, 28, 29). Adevărata credință este înrudirea omului cu Dumnezeu. Tolstoi reconstituie etimologia cuvântului *înviere*, care, în greacă, înseamnă a *restabili, a se deștepta, a se scula.* El crede că dogma învierii e tot o răstălmăcire teologică. Nicăieri nu se spune în Vechiul Testament că Dumnezeu l-a creat pe om nemuritor, ci ca pe celelalte animale, „ca să rodească și să se înmulțească". Pentru evrei, viața aceasta e cel mai mare bine dat omului, ca îndeplinire a voinței lui Dumnezeu. Hristos își întemeiază învățătura pe acest înțeles al vieții: „Cercetați scriptura căci voi prin ea veți avea viața veșnică". (Ioan V, 39). Diferența dintre învățătura lui Moise și cea a lui Iisus e că prima e pentru un singur popor, iar a doua pentru toți oamenii. Viața plenară e cea după voința lui Dumnezeu, nu după voința personală. Falsul creștin crede că după viața cu voință personală, cea cu fapte bune, urmează una personală în rai, ca recompensă. În realitate, viața întru Hristos e *aici*, nu *dincolo*. Și alte religii împărtășesc o asemenea viziune. Viața pentru sine e respinsă de toate religiile. Ea trebuie închinată cuiva exterior: copii, patrie, familie, omenire. Pseudocreștinii însă trăiesc pentru *viața viitoare*.

Revenind la dogma *păcatului*, Tolstoi susține că Hristos n-a cunoscut „teoria" căderii în păcat, dar promite fericirea celor care trăiesc în păcat. Condiția e la îndemâna oricui: împlinirea poruncilor, care înseamnă a trăi în Dumnezeu. Pentru asta nu se cere o viață monahală. Monahismul, ca îndepărtare de lume, e o *rătăcire*, cunoscută evreilor, dar străină nu numai duhului creștin, ci și iudaismului. Povestirea despre Iona, des invocată de Iisus, ar fi dovada. Fuga de ninivienii stricați sfârșește prin întoarcerea la ei: „Dacă viața întru Dumnezeu este unica și adevărata viață, fericită în ea însăși, atunci ea este adevărată și fericită și aici pe pământ, în toate întâmplările posibile ale vieții". (*Ibidem*, p. 139). Suferințele nu vin din slujirea lui Iisus, ci din slujirea învățăturilor lumești. Viața lumească îi îndepărtează pe robii ei de soare, de păduri, de animale, de câmpuri. Ei nu văd decât obiecte artificiale, lumină artificială, aud

Peisaj

doar zgomote de mașini, miros doar parfumuri și fum de tutun, mănâncă bucate fără gust, se mângâie cu flori din sere, cu animale de casă: papagali, maimuțe, necrescute de ei. Mai mult, sunt robii muncii neplăcute, ca bancheri, procurori, guvernatori, miniștri. Sunt ca ocnașii. Așa se face că învățătura lui Hristos rămâne necunoscută majorității oamenilor, deși se cred creștini. În locul păcii aduse de Hristos, „Generații după generații lucrăm ca să asigurăm viața noastră prin violențe și să întărim proprietatea noastră". (*Ibidem*, p. 152). (Tolstoi va renunța la condiția de proprietar.). Firește că orice proprietar va fi consternat să-l audă vorbind despre Iisus: „El spune că oamenii, trăind fără să stăpânească pe alții și fără să aibă proprietăți, vor fi fericiți". El, Tolstoi, a aflat târziu învățătura ascunsă în sine: „*eu nu am știut adevărul, a fost ascuns în mine*". Adăugând condiția umană a muncii creatoare, erezia scriitorului se apropie de protestantism. Ba chiar învățătura lui Hristos ar fi „prin ea însăși protestantism" (*Ibidem,* p. 167). E convins că Biserica a cedat lumii și „a pornit după lume", iar aceasta „a organizat viața cu totul împotriva învățăturii lui Hristos". Nu e de mirare că viața „a devenit mai rea decât viața păgână" (*Ibidem,* p. 169). În consecință, lumea a alungat din sânul ei Biserica, trăind fără ea: „Tot ce este viu în lumea noastră europeană s-a despărțit de biserică și de orice biserici… Puterea de stat este creată pe tradiții, pe științe, pe adunarea națională, pe puterea brutală, pe orice numai pe biserică nu". Ideea că „biserica ar putea să fie baza justiției, proprietății, pare să fie în vremurile noastre ridicolă. Știința nu numai că nu concură la învățătura bisericii, dar fără să vrea, accidental în dezvoltarea ei, este împotriva bisericii". La fel, arta a ieșit de sub influența bisericii, războaiele se fac „pe principiul naționalităților". Biserica mai rezistă numai din pricină că „oamenii se tem să nu spargă vasul în care a fost cândva un conținut sfânt" (*Ibidem,* p. 170).

Schizofrenia Bisericii a creat dominația teoriilor politico-economice ale utilitarismului, socialismul, comunismul, drepturile omului, clasele, feminismul, toate ca dușmane ale acesteia. De aceea, Biserica apare ca o instituție anacronică, dovedindu-se un cârmaci netrebuitor corăbiei și oamenii au început să-și bată joc de acest cârmaci de îndată ce au descoperit că „Plutim, dar nu știm încotro". (*Ibidem,* p. 171). La întrebarea *de ce lumea e așa cum e*, se răspunde cu starea *necredinței* din generațiile actuale. Nu se răspunde însă de ce învățătura nu e urmată. Cei ce nu recunosc religia au religia supunerii față de putere, aceasta e învățătura lumii. Oamenii „morți" din Europa nu cunosc decât supunerea față de legi. Omul crede în sergentul de pe stradă și în jandarmul de la țară, nu în învățătura lui Hristos. În realitate, învățătura lui Hristos e singura salvare a omenirii, putând fi primită și de indieni, și de budiști, și de mahomedani, și de iudaici, fără ca să-și părăsească propriile credințe. Cu atât mai mult oamenii lumii noastre. Asta deoarece urmarea învățăturii lui Hristos e „posibilă, ușoară și plăcută". Ea poate da aici, pe pământ, „cea mai mare fericire". Citează din Ioan I, 17: „Legea a fost dată de Moise, iar fericirea și adevărul prin Iisus Hristos". Așa s-ar deschide unirea tuturor oamenilor: „Pentru a transmite știința adevărului oamenilor, creștinii nu pot face altceva decât să se abțină de la acea rătăcire în care se găsesc oamenii care le fac rău, dându-le înapoi binele în locul răului primit". (*Ibidem*, p. 198). S-ar pune capăt tuturor revoluțiilor, care nu-s decât încercări de nimicire a solidarității în înșelăciune. Dar încercarea de a distruge masa înșelătorilor nu face decât s-o întărească: „Numai prin adevăr, introducând lumină în conștiința fiecărui om, se nimicește solidaritatea erorii, numai adevărul poate să despartă unul după altul pe oamenii din masa totală care sunt legați prin solidaritatea erorii". (*Ibidem*, p. 199). Ne-am afla aici în stadiul numit de Girard *toți-contra-unu*, solidaritate care a fost realizată prin unanimitatea deciziei de a-l crucifica pe Iisus, urmată de înviere, când solidaritatea a fost *spartă*, făcând posibilă justiția care pune capăt istoriei victimei ispășitoare, adică deschizând calea creștinismului. Și mai observă Girard, confirmându-l parcă pe Tolstoi, de îndată ce înțelesul profund al creștinismului a fost ocultat, lumea secularizată a luat pe cont propriu problema *victimizării* în istorie, dar pe o cale întortocheată și rătăcitoare, căci Biserica însăși s-a pomenit a fi prima dintre victime. Acum, Tolstoi, în luminarea sa insolită, are imaginea acelei Biserici care n-a murit: „biserica aceasta întotdeauna a trăit și va trăi veșnic". Este, altfel spus, Biserica ce unește vorba cu fapta, vindecată de propria schizoidie. Tolstoi încheie optimist: „Dar această biserică, pe care nimeni n-o poate distruge, va fi biserica în jurul căreia se vor aduna toți oamenii".

Enunț care rămâne ambiguu și care va continua să trezească dispute, până când Tolstoi însuși va scăpa de acuzația de eretic.

Peisaj

Dragoș Sdrobis

UTOPIA EGALITARISMULUI

Eseu despre originile intelectuale și posteritatea ideii comuniste

Modernitatea se traduce pentru contemporani prin cuvinte ca progres, egalitatea șanselor, toleranță, democrație, câștiguri într-adevăr pozitive pentru umanitate, dar care ascund în spatele lor secole de gestație a ideilor politice, de revoluții glorioase cu prețul hecatombelor de cadavre. Toate acestea în speranța instaurării unui nou umanitarism, care să redeschidă triumfal calea Istoriei. Ideea comunistă se înscrie în același proces de renovare a condiției umane prin instaurarea unei mult-visate societăți fără clase, experiment ce s-a dovedit unul pervers, deoarece această mitologie politică a abuzat de credulitatea și altruismul a milioane și milioane de indivizi. „Dacă nazismul nu-și ascundea obiectivele asasine, comunismul se recomanda drept încarnare a raționalității istorice, apoteoză a ideii de solidaritate umană”.[1] Un anticomunist de talia lui Raymond Aron, analizând comparativ cele două totalitarisme care au pus stăpânire pe europeni în prima jumătate a secolului al XX-lea, a lansat un argument standard: nazismul trebuie judecat mai aspru decât comunismul, deoarece a practicat exterminarea ca pe un scop în sine, în timp ce, pentru comunism, aceasta era un mijloc de atingere a unui scop politic sau economic. Punct de vedere aspru criticat, replica parvenind imediat din partea unor gânditori est-europeni, care au avut experiența directă a celor două regimuri, asemeni lui Vasili Grossman ori Aleksandr Soljenițîn, susținând că cele două regimuri au fost la fel de criminale. Punctul forte al argumentării lor este că, indiferent de ideologie, „genocidul este genocid, iar crimele împotriva umanității comise în numele umanității sunt într-un fel mai perverse decât criminalitatea fățișă a naziștilor”.[2] Datorită ideologiei, „acea teorie socială care îl ajută să-și justifice faptele față de sine și față de ceilalți și să nu audă reproșuri, nici blesteme, ci doar laude și vorbe de cinstire, secolului al XX-lea i-a fost hărăzit să experimenteze nelegiuirea în milioane de exemplare”.[3] Cert este că ambele ideologii, atât nazismul cât și comunismul, nu trebuie judecate ca nite filozofii: „ele sunt instrumente de acțiune, forțe istorice, orientate spre un același țel, ce le dezvăluie sensul: puterea politică absolută a partidului, domnind peste un popor uniform, marele secret al societăților din secolul al XX-lea”.[4]

Veacului XX, cel în care „diavolul s-a încarnat în istorie” (Leszek Kolakowski), i-a fost dat să cunoască totalitarismul, expresie a iraționalului și antiumanului în sfera politică, tare ce proliferează și caracterizează întreaga societate, acolo unde găsesc teren de manifestare. Marxismul este curentul care a deschis calea unui secol zbuciumat, reprezentând o constelație mitologic-politică salvaționistă născută în condițiile crizei politice și valorice de la mijlocul secolului al XIX-lea. „Problema cu fanteziile utopice moderne, inclusiv marxismul, nu este că se centrează pe credință, ci că se centrează pe credință pretinzând a fi cunoaștere. (...) Diferența dintre primii creștini și bolșevici este că cei dintâi știau că cred, în timp ce Lenin și adepții săi credeau că știu”.[5] Mircea Eliade sesiza că marxismul reia și amplifică un străvechi mit escatologic, că societatea fără de clase preconizată de comuniști are un model în vârsta de aur, cu care ar fi debutat istoria.[6]

Originile totalitarismului comunist coboară, în opinia lui Francois Furet, până la momentele tumultoase ale sfârșitului de secol XVIII francez. Marea Revoluție Franceză, proces ce a avut pretenția de a reîncepe istoria, de a construi o nouă societate, diametral opusă Vechiului Regim, o lume în care omul datorită Rațiunii cu care era înzestrat de Natură (o laicizare a Ființei Divine) va căuta să-și găsească fericirea și libertatea (care substituie tentațiile medievale ale omului, anume mântuirea și smerenia), drepturi inalienabile conform Declarației de Independență a SUA. Anterior Franței, în Anglia și SUA au avut loc evenimente similare care au pus bazele unei societăți moderne, dar aici evenimentele nu au avut un caracter atât de sângeros. Dacă în Anglia s-a ajuns la forma de compromis a monarhiei constituționale străine iar în SUA revoluția a îmbrăcat haina războiului de independență, în Franța evenimentele au fost oripilante, pentru că nimic nu poate fi mai prejos decât sans-coulotismul abominabil al revoluționarilor. De ce Revoluția Franceză, în ciuda ideilor avangardiste, iluministe pe care le promova, a fost o perioadă sângeroasă în istoria Franței, de ce instaurarea unui nou umanitarism nu s-a putut face decât cu prețul a hecatombe de cadavre? Unii autori consideră că specificitatea cazului francez rezidă în caracterul absolutist al monarhiei, cel puțin de la Ludovic al XIV- lea. Desființarea Stărilor la sfârșitul secolului al XVII – lea, decadența pe plan militar și diplomatic după Războiul de Succesiune la tronul Spaniei au adus Franța în pragul colapsului. Pentru conducătorii Revoluției Franceze, însă, lupta se ducea și în imaginar: absolutismul, puterea concentrată în mâinile unui singur om, de o parte, și democrația, suveranitatea poporului, de cealaltă parte. „Să nu confundăm miturile și simbolurile cu lumea reală. (...) Mulți istorici moderni s-au lăsat prinși în cursă, amestecând naiv simbolurile cu realitatea.”[7] „Bastilia este unul dintre simbolurile cele mai cunoscute ale arbitrariului regal și al nedreptății funciare a unei societăți nedemocratice. Încă o dată, simbolul e mai puternic decât realitatea. Fapt este

că, la 14 iulie 1789, asediatorii au avut surpriza să pătrundă într-o închisoare aproape goală. (...) Bastilia simbolică se înfățișează ca martoră a represiunii politice. Bastilia reală, așa cum se prezenta la 1789, depune mărturie pentru un regim care se înblânzise considerabil în deceniile premergătoare Revoluției."[8]

Revoluția însăși a apelat la forța imaginarului pentru a cuceri rațiunea umană, care în momentele de criză devine un simplu instrument în mâna liderului. Pentru că, de la a nu crede în nimic la a crede în orice nu e decât un singur pas. Masele pot fi foarte ușor manipulate prin imitație, contagiune sau sugestie. Iminența unui paradis etern, instaurarea unei noi ordini sociale juste, a egalității tuturor oamenilor poate justifica un act criminal. Și, totuși, orice revoluție are un caracter utopic. „Revoluția poate fi definită mai curând ca o acțiune ce oferă iluzia unei schimbări radicale, decât una care să înfăptuiască într-adevăr schimbarea respectivă. (...) Dinastiile, tiraniile, guvernele, regimurile politice pot fi măturate aproape instantaneu de o revoluție dezlănțuită. Dar nici economia, nici societatea, nici mentalitățile și nici măcar structurile politice mai profunde nu se pot schimba peste noapte,

Car cu boi pe înserat

așa cum pretinde discursul revoluționar. Revoluția nu poate schimba, de fapt, tocmai ce își propune să transforme. În schimb, are darul de a transmite celor care o înfăptuiesc și posterității iluzia că a săvârșit cu adevărat o schimbare colosală, că a inaugurat o nouă lume și a creat o nouă societate, uneori chiar un om nou."[9] Scopul Revoluției Franceze era restituirea societății în maniera lui Rousseau, adică regenerarea omului printr-un contract social adevărat, o ambiție contingentă, secularizată, pentru că „odată cu Revoluția franceză, religiosul este absorbit de politic."[10] Tandemul ideologic ce ia naștere acum, libertate – egalitate, va marca destinul următoarelor două secole, contribuind la instaurarea unor regimuri efemere dar brutale. Dacă în privința suveranității naționale liderii revoluționari au fost de acord, problema egalității – libertății părea insolvabilă. Iacobinii, antecesorii socialismului, considerau că „anul 1789 nu a făcut decât să închidă Vechiul Regim, în vreme ce 1793 este anul care inventează viitorul."[11] Confruntarea tradițiilor antagoniste ce au luat naștere în timpul Revoluției: 1789 și 1793, drepturile omului și salvarea publică, libertatea și egalitatea, guvernul reprezentativ și bonapartismul. Istoria va da câștig de cauză democrației liberale, dar va perpetua latent utopia egalitarismului, teoretizată de Karl Marx și Friederich Engels.

Ce a determinat această mișcare revoluționară care a dus la ruptura de trecut? Două ar fi cauzele importante și anume: nașterea științei moderne și criza religiei. Știința modernă, bazată pe experiment și descoperirea legilor fizicii newtoniene care guvernează universul a dat omului posibilitatea de a „stăpâni" viitorul prin forțe proprii, de a explica fenomene până atunci de nepătruns. Dar această nouă știință nu era asemeni celei văzute de antici, pentru care ea era baza, rampa spre atingerea rațiunii divine; știința are acum un caracter contingent, golit de orice sens metafizic. Criza religioasă va duce la o înlocuire a ideii de Divinitate cu cea de om nou, măsură a tuturor lucrurilor, omul primordial, bun de la natură, dar corupt de societate. Revoluționarii iluminiști își propun drept scop refacerea corpului social conform ordinii naturale." Din certitudinea imanentă că această ordine există, că ea este realizabilă, izbucnește pasiunea revoluționară. Pentru ei, dintr-o dată, revoluția capătă un sens total, cosmic, al unei regenerări universale."[12]

Perioada cea mai interesantă a Revoluției Franceze rămâne Marea Teroare iacobină, prefigurare a Revoluției Bolșevice și deviere de la programul inițial. Mult timp Lenin și-a exprimat admirația față de modelul tiranic impus de către iacobini, descoperind și similitudini între aceste două modele revoluționare. El vedea în iacobini embrionul Partidului Unic, răspândit pretutindeni prin intermediul cluburilor, în cadrul cărora se difuzează informațiile, cuvintele de ordine, „programele"; aprecia aplatizarea limbajului personal în limbaj de impersonal, codificarea sa politică cu cuvinte-cheie: Fanatism, Modernism, Despotism; tânjea după cutezanța teroristă a revoluției: măcelurile sunt abstracte, nu ating oameni ci „monștri", „tâlhari", „dușmani ai poporului". Apariția limbajului de lemn, limba celor care dețin puterea, era necesară și în același timp posibilă prin educație, prin școală,

universități, administrație.[13] „Iacobinismul unește cultul pentru stat și pentru națiune în jurul valorilor egalitare și al luptei pentru salvarea publică."[14] Idealul de a reașeza omul în matca firească a existenței sale nu a putut fi întrupată de Revoluția Franceză. Teroarea iacobină, în încercarea ei de a impune o viziune unică asupra lumii a dat faliment în momentul în care a încercat să dezlege pentru puțin lanțul puterii: o perestroika avant la lettre. În ciuda devierii iacobine a Revoluției, „adevărata ruptură, unica, aceea care stă la baza lumii moderne s-a produs în 1789, nu în 1917. (...) Anul 1789 a lăsat o trenă strălucitoare de idei și inițiative. Anul 1917 nu lasă în urmă decât un peisaj în ruină."[15]

Oamenii din secolul al XIX –lea n-au contenit să inventeze ori să iubească sisteme istorice ale lumii în care găsesc explicații globale ale destinului lor, substituindu-le acțiunii divine.[16] Astfel va lua naștere socialismul propovăduit de Marx și Engels, care anticipau falimentul capitalismului și instaurarea unei democrații proletare. În pofida faptului că Marx credea că Occidentului îi va fi dat să asiste la o răsturnare a claselor sociale, la o domnie a proletariatului, previziunile sale vor fi înfăptuite într-un stat cvasimedieval în plină epocă modernă; și nu așa cum ar fi crezut Marx. Imperiul Rus reitera parțial cazul francez din secolul al XVIII – lea: un stat cu o populație supusă unei nobilimi opulente, o civilizație construită pe credința ortodoxă și un proletariat comasat în marile orașe industriale, dar insignifiant ca pondere. Țarismul nu mai reușea decât să stârnească răspândirea ideilor centrifuge. Izbucnirea Revoluției din 1917 părea că va duce la instaurarea unui regim democratic și la modernizarea Rusiei. Cum poate fi explicată antirevoluția bolșevică sau deturnarea revoluției din octombrie 1917? Asemeni modelului francez, revoluția se transformă în teroare pentru a salva idealurile mișcării. Reprezentând o minoritate, bolșevicii au menținut frâiele puterii, văzută ca scop ultim. Un contemporan al evenimentelor, fiind pus la curent cu cele întâmplate în Rusia de un martor ocular, conchidea: „Revoluția franceză a fost făcută de o minoritate dictatorială... Când mi se spune că există o minoritate care terorizează Rusia înțeleg următorul lucru: că Rusia se află în revoluție."[17]

O altă cauză a bolșevismului ar fi și Primul Război Mondial și intrarea în era maselor „care îl integrează pe cetățean în politică nu prin educație, cum crezuseră optimiștii, ci prin amintirea unui război căruia nimeni sau aproape nimeni nu i-a prevăzut, nici ținut sub control proporțiile – ca să nu mai vorbim de consecințe. Pe ruinele unde le găsește pacea, masele transferă pasiunile simple ale războiului. Ele înțeleg mai bine limbajul camaraderiei frățești din tranșee decât pe cel la luptei civilizate pentru putere."[18] Bolșevismul va transfera în politică lecția tranșeelor: obiceiul violenței, simplismul pasiunilor extreme, supunerea individului față de colectiv și amărăciunea sacrificiilor inutile sau trădate. Masele vor fi astfel în comuniune obligatorie și permanentă cu statul – partid iar partidul va fi vocea maselor expusă prin intermediul ideologiei. În afara Partidului nu vor exista de acum înainte decât dușmani ai poporului, a căror desemnare stă la dispoziția Conducătorului, care dorește să mențină eventualitatea complotului, pentru ca, astfel, poporul să rămână mobilizat iar regimul să fie etern. Comunismul a fost un „totalitarism mediat de utopie" (Jean Francois – Revel), ocolișul prin utopie permițând unei ideologii și sistemului de putere care decurge din ea , să-și proclame mereu succesele, deși fac exact opusul programului anunțat. Dar ideologia comunistă nu trebuie judecată ca o filosofie; „ea este un instrument de acțiune, o forță istorică, orientată spre un singur țel: puterea politică absolută a partidului, domnind peste un popor uniform, marele secret al societăților din secolul XX."[19]

Întruparea utopiei, încercarea de a modela societatea umană după un tipar ideatic duce la un conflict între fixitate și evoluție. Și de obicei naște o angoasă: dezagregarea utopiei. Marii conducători revoluționari ai epocilor modernă și contemporană repetă obsesiv necesitatea de unitate a oamenilor în jurul idealurilor programului și condamnă „facțiunile reacționare, retrograde sau deviaționiste". De aici impunerea monolitismului și a Adevărului Unic, al cărui posesor este doar Partidul, care îl schimbă după bunul său plac , la fel ca într-o viziune orwelliană. „Nimic nu a urât și nu urăște comunismul mai mult decât istoria. Falsificarea brutală și insolentă a adevărului, călcarea în picioare a evidențelor, fabricarea de mituri, răstălmăcirea unor gesturi individuale, toate acestea fac parte din arsenalul etern al acelor secte convinse că au mandatul istoriei de a impune omenirii fericirea, fie și împotriva dorințelor celor condamnați la fericire."[20] Mai mult, regimurile își exprimă ura față de orice formă de diferențiere, ostilitate față de orice reprezentare a alterității. Principiul alterității este anatema gândirii comuniste.[21] Dar, deși facțiunile sunt condamnate, ele există tot timpul, fiind vorba despre un monolitism combinat cu sectarism.

Revenind la misticismul comunismului este interesant de observat cultul Partidului, abstractizare și transcendentalizare a imaginii Partidului, văzut asemeni unei divinități, iar liderul având prerogativele unui vicar. Această trăsătură unică, inedită, l-a făcut pe Ken Jowitt să lanseze un nou concept, cel de „impersonalism carismatic al partidului comunist". Întotdeauna Partidul are dreptate; dacă evenimentele decurg normal înseamnă că liderul a aplicat corect și oportun directivele Partidului; dacă lucrurile își ies din matcă, toate ororile posibile sunt atribuite liderului, în timp ce Partidul continuă să rămână imaculat și să fie adulat. Remarcabile sunt atitudinile unor conducători comuniști marginalizați sau chiar lichidați care, deși condamnau politica liderului, se prosternau în fața hotărârii luate de Partid. În cazul partidelor de extremă dreaptă, dispariția conducătorului conduce la anihilarea prestigiului partidului: odată ce Ducele sau Fuhrerul dispar, nu rămâne nimic din din cultul partidului. Pentru o mai bună percepere a lucrurilor, edificator este Discursul secret rostit de Nikita Hrușciov în data de 24 februarie 1956. Demonizarea lui Stalin și a epocii sale nu a însemnat o destrămare a Partidului, ci o coagulare a societății în jurul acestuia cu speranța reedificării umanismului socialist pe alte temelii. Vladimir Tismăneanu reamintește de „esența religioasă a cultului lui Stalin. Nu era o adulație formală a unui despot temut, ci experiența deliberată a extazului perpetuu. (...) Toate curentele intelectuale

interzise în sânul marxismului puteau ieși la iveală, după decenii de tăcere impusă. Redescoperirea categoriei individului, insistența asupra demnității particularului și a diferenței, reinstaurarea drepturilor firești ale alterității uzurpate de universalismul atotcuprinzător, acestea au fost formulările unor revendicări politice concrete."[22] 1956 a însemnat începutul destrămării oficiale a monolitismului partidului, în timp ce construirea Zidului Berlinului în 1961 „demonstra că socialismul real atinsese un atare nivel de descompunere, încât era silit să-și închidă populația ca s-o împiedice să fugă."[23]

Colapsul blocului comunist din 1989 – 1991 evidențiază încă o dată imposibilitatea uzurpării libertății individuale. Mai mult, „la ceasul dezagregării sale, imperiul sovietic prezintă o particularitate rară: aceea de a fi fost o superputere fără a fi incarnat o civilizație."[24] Cuvântul comunism mai provoacă teamă, fiind legat sistematic de experiența prin care au trecut țările așa-zis socialiste: el evocă masacre, pierderea libertății, tirania, mizeria socială, casta privilegiaților. „Revoluțiile din 1989 au reiterat proiectul inițial al Iluminismului prin faptul că au repudiat orice formă de absolutism mental sau instituțional și au apelat la o abordare non-ideologică și non-manipulantă a individului."[25]

Problemele cu care se confruntă societățile postcomuniste sunt multiple: „Unei populații crescute vreme de generații în această mediocritate călduță și docilă îi vine greu să suporte să fie aruncată cu brutalitate în apele învolburate ale societății bazate pe concurență și responsabilitate."[26] Mai mult, fiind construite pe eclipsa totală a unui trecut al ororii, societățile postcomuniste sunt societăți în esență imorale: „aici oamenii au început să uite înainte de a-și fi adus aminte."(Gabriel Liiceanu).

Lunga tradiție a operelor utopice atestă un adevăr: „sub masca unui demon al Binelui, ispita totalitară este o constantă a spiritului omenesc, în cadrul căruia a fost și va fi întotdeauna în conflict cu aspirația spre libertate."[27]

Epopeea utopiei lui Marx, prezentată aici mai mult din perspectiva valențelor imaginarului, pervertirea planului său l-ar fi condus la aceeași concluzie la care a ajuns și Cen, personajul lui Andre Malraux din „Condiția umană", și el un credincios al egalitarismului: „Toți îmi spun că sunt nebun. Dar oare ce este viața decât acel destin în care încerci să unești nebunul cu universul?"

Note:

[1] Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, Editura „Allfa", 1998, p.5

[2] Martin Malia, *„Despre nazism și comunism"* în *22*, anul XIII, nr. 671, pp. 8-11

[3] Aleksandr Soljenițîn, *Arhipelagul Gulag*, București, Editura „Univers", 1997, vol. I, p. 126

[4] Florian Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste în România 1917-1918*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 1995, p. 73

[5] V. Tismăneanu, *„Lenin și geneza totalitarismului"* în 22, anul XIV, nr. 711, p. 12

[6] Alexandru Zub, *Orizont închis (istoriografia română sub comunism),* Iași, Editura Institutul European, 2000, p. 109

[7] Lucian Boia, *Mitul democrației*, București, Editura „Humanitas", 2003, pp.11-12

[8] Ibidem, p.12

[9] Sorin Mitu, *Transilvania mea*, Iași, Editura „Polirom", 2006, p.114

[10] François Furet, *Revoluția în dezbatere*, Iași, Editura „Polirom", 2000, p. 65

[11] Ibidem, p. 84

[12] Idem, *Trecutul unei iluzii*, București, Editura „Humanitas", 1996, p.14

[13] Tatiana Cazacu-Slama, *Strategeme comunicaționale și manipularea*, Iași, Editura „Polirom", 2000, p. 26

[14] Alain Besancon, *Originile intelectuale ale leninismului*, București, Editura „Humanitas", 1993, p. 35

[15] F. Furet, *Revoluția*…, p.23

[16] Ibidem, p. 151

[17] Ibidem, p. 167

[18] Idem, *Trecutul*…, p. 178

[19] Ibidem, p. 222

[20] V. Tismăneanu, *Condamnați la fericire*, Sibiu, Editura „Exo", 1991, pp. 5-6

[21] Idem, *Mizeria utopiei*, Iași, Editura „Polirom", 1997, p. 138

[22] Ibidem, p. 105

[23] Jean Francois-Revel, *Marea Paradă*, București, Editura „Humanitas", 2003, p.27

[24] F. Furet, op.cit., p.8

[25] V. Tismăneanu, op.cit., p.155

[26] J. F.- Revel, op.cit., pp.241-242

[27] Ibidem, p.307

Dorobanț

Titi Damian

TESTAMENTUL MORAL AL LUI MOROMETE

O întâmplare recentă m-a tulburat atât de mult prin absurditatea ei încât, pur și simplu, mi-a răscolit prin străfunduri le memoriei afective, o alta, din copilărie, pe care o credeam de mult uitată. Această asociere îmi confirmă încă o dată, o ipoteză potrivit căreia creierul reține absolut toate experiențele și învățăturile pe care le însușește omul de-a lungul vremelnicei sale vieți. Când apare un stimul recent, întâmplare a devine atât de proaspătă, încât îți vine să crezi că doar ai evadat din ea. Mă gândesc dacă n-ar exista cumva vreo modalitate prin care memoria unui individ, la moartea sa biologică, să poată fi păstrată intactă și transferată altui individ, încât acesta să pornească în viață, având avantajul experiențelor anterioare transferate, să nu mai fie nevoit s-o ia de la capăt. Ca la calculator. Observ că omenirea, prin puzderia de indivizi, repetă etern mitul lui Sisif. Deosebirea ar fi că nu s-ar mai începe urcușul de la baza muntelui, ci cu o bucată mai sus. Nenorocirea e că, urcând, Sisif al nostru nu observă că se înalță, odată cu el, și vârful muntelui. Și tot urcă...

Să începem cu începutul, adică întâmplarea de care pomeneam. Copil fiind, am fost trimis, într-o primăvară ploioasă, cu boii la păscut, într-un loc ce se numea Aninii ăi Mari. Erau acolo și alți copii cu vitele lor care păsteau liniștite printre anini și tufe de alun agățate pe niște râpe. Trebuia să umbli cu băgare de seamă în anumite locuri, căci se :făcuseră niște smârcuri cărora noi le ziceam ochiuri în care, dacă ar fi intrat, om sau animal, se scufunda lent dar sigur. Cum s-a și întâmplat. Uneori, spre distracția copiilor, boii erau provocați să se ia la luptă, împingându-se între coarne. Tocmai urmăream spectacolul, fără să ne dăm seama că unul dintre boi era împins de către celălalt, mai puternic, cu spatele, în smârcul din apropiere, spre disperarea noastră. Am reușit să-i despărțim și să-l îndepărtăm cu bețele pe cel mai puternic și priveam înmărmuriți cum celălalt se scufunda cu partea din spate în nămol, pe măsură ce se zbătea să iasă. La început, am încercat noi să-l ajutăm trăgându-l de lanțul dintre coarne, dar fără folos. Am început să strigăm după ajutor și, din țarnă, au și sosit câțiva inși care încercau să gândească un plan să-l scoată. A apărut și stăpânul animalului care și-a impus punctul de vedere: „Îl legăm bine de coarne, dar și de după gât, și tragem tare, toți odată. Faceți cum vă zic eu. E boul meu!" le-a replicat el unora care se îndoiau de planul lui. Au tras, toți odată, cu putere. până i-au rupt gâtul. A lăsat animalul capul într-o parte și nu l-a mai ridicat ...

Nu știu cum a aflat și cum a ajuns acolo și tata care lucra într-o grădină mai departe, având o cazma pe umăr. Cred că a văzut de departe viermuiala și și-a dat seama că ceva se întâmplă. S-a uitat la animalul în agonie, apoi la stăpân, cu un fel de milă nesfârșită, apoi a strâns buzele, pentru a-și înfrâna o rostire dar, după o oarecare tăcere, a repezit spre el un cuvânt pe care-l rostea rar dar apăsat: „Prostule!" S-a întors apoi cu spatele la stăpân, rostind, mai mult pentru cei care-l priveau: „Dacă s-ar fi săpat la iuțeală un șanț să se scurgă noroiul, iar în dreptul picioarelor din spate și din față s-ar fi aruncat niște lemne și niște pietre să se poată să se sprijine animalul, era salvat". „Hai acasă, ia și boii, mi-a zis supărat. Ăsta, prost o să moară, o să vezi tu. Măcar de n-ar nenoroci și pe alții!"

Atunci nu mi-am dat seama ce criterii avusese el în vedere, când l-a fixat, pentru totdeauna, în categoria aceasta. Pentru el, era un prost și gata. În sat mai auzeam, și încă destul de des, rostit cuvântul, doar înregistram, fără să știu că, mai târziu, mi se va ivi prilejul să-l răscolesc din memorie. Cu timpul, aria mea de cuprindere asupra sensurilor acestui cuvânt s-a lărgit. În sat ziceam: năzglob, nănac, nătântoc, nătâng, nerod, apoi au apărut neologismele: stupid, credul, ignorant, naiv, mărginit, simplu, lipsit de rafinament, ori neîndemânatic, nepriceput etc. M-am aplecat apoi și asupra familiei de cuvinte, care nu este de loc scurtă, justificând posibilitățile nelimitate ale limbii române de a exprima nuanțe: prostuț, a prosti, prostit, prostănac, prostime, prostesc, prostie, prosteală, prostioară. Nici locuțiunile nu sunt mai prejos: un prost și jumătate, a-și găsi prostul, glumă proastă, vorbă proastă, prostul satului etc. Oricum, am rămas de atunci cu imaginea acelui ins, fiind unitatea de măsură, etalonul, fixat de tata, care mai și adăugase amărât: „Ăsta prost o să moară!"

Peste vreo zece ani, după ce s-a tăcut colectivul, insul cu pricina, fiind bun de gură, a ajuns brigadier, adică mai-marele satului. Nimeni nu și-a dat seama cum de s-a cocoțat deasupra lor sau cine l-a pus. Luase cuvântul într-o ședință și vorbise atât de frumos și convingător despre intențiile sale în legătură cu brigada, fusese sprijinit puternic și de cei din prezidiu, încât ceilalți din sală, năuciți, nici nu și-au dat seama când au ridicat mâinile în sus, aprobând...

Venind în vacanță de la Buzău, n-apuc să intru bine în casă, îl și observ pe tata că n-are stare, se sucește încoace și încolo, apoi se întoarce brusc spre mine și, privindu-mă drept în ochi, mai mult șuierându-mi înciudat: „Ce ți-am spus eu? Să vezi ce-a tăcut prostul: și-a bătut joc de noi și de pământurile noastre din câmp pentru o viață întreagă, căci n-a vrut să se sfătuiască cu nimeni!". Oftând și potolindu-se, mi-a explicat că prostul a tăcut un schimb de pământ cu o altă brigadă. Un brigadier mai

isteț, în cârdășie cu președintele, l-a păcălit să semneze pentru un schimb de terenuri, după ce l-a amăgit cu câteva beri, arătându-i avantajele: că șoseaua națională trece pe lângă pământul brigăzii, că va amplasa cabana la șosea, că recolta va fi transportată mai ușor etc. Brigadierul nostru s-a încântat dar, când a luat pământurile în primire, a constatat că e mai mult nisip. Oamenii au rămas și acum cu nisipurile, dintr-o semnătură. Atunci am priceput de ce tot insista tata cu propoziția: „Ți-am spus eu?" rostită ca argument, ca povață și ca avertisment pentru mine. „Boul lui cum l-a pierdut? Mai ți-aduci aminte? Acum a pierdut pământul întregului sat. A semnat, e bun semnat! Prostul crede că nu mai drumul pe care merge el e drept, dar deșteptul mai întreabă și pe alții. Ce era dacă se sfătuia și cu noi?"

Nu l-am auzit să mai fi zis cuiva prost în sat. Mai tăceam și eu câte o boacănă prin curte. Se repezea la mine, mai ridica palma să dea și chiar mai dădea, uneori destul de tare, dar mereu se oprea când era să rostească acest cuvânt. Îl vedeam cum pune frână la buze, strângându-le doar pe prima consoană. Intrat la colectiv, îl auzeam însă rostindu-l din ce în ce mai des, mai ales când era vorba de șefi. Uneori îmi zicea înciudat: „Vezi tu? Trebuie să mă duc să mă ploconesc la prostul acela să-mi dea o aprobare să duc la moară doi saci, cu boii mei pe care i-am băgat în colectiv!" „Pe ce-i cunoști matale pe proști?" l-am întrebat intrigat. Fața i se lumină o dată cu propoziția rostită: „Dă-i prostului o scară și el o folosește să coboare!"

„Aha!" Mi-am zis eu cu câtva timp în urmă, amintindu-mi întâmplarea, în timp ce reciteam niște pagini din „Moromeții" lui Preda. „Vasăzică acesta era rostul lui «Ți-am spus eu?»! Mă lăsase pe mine să analizez ce prostii tăcuse omul nostru. După zece ani, a vrut să veritfe dacă acel testament s-a înșurubat bine în mintea mea. Era o modalitate eficientă de a mă învăța să-i disting pe proștii pe care-i voi întâlni— un testament moral. Am înțeles că între tata și Moromete pe care-l aveam în față, în carte, nu era nicio deosebire, doar că fiecare întreba altfel: „Pe ce te bazezi?" era întrebarea celui care se îndoia și care își lua măsura de prevedere să verifice cu argumente solide pe prostul ipotetic din fața lui, pe când cealaltă întrebare, a țăranului din tatăl meu, avea în vedere intuiția, experiența de viață și intenția de a o transmite mai departe.

Parcă-l văd pe Moromete cel osos, trecut de șaptezeci de ani. Privesc fotografia lui Tudor Călărașu, alias Moromete, de pe coperta romanului și fotografia atârnată pe perete a tatălui meu și descopăr țăranul reflectând la rostul lui de țăran, privind, undeva, în depărtare, pe sub arcadele acoperite de sprâncene stufoase, spre cer, doar-doar s-ar ivi în depărtare niște nori care să le mai spele grijile zilei de mâine. Pentru tata și pentru Moromete, ploaia era un aliat de nădejde, un frate. Nu puteau trăi în afara ploii. Și eu l-am surprins pe tata stând în mijlocul curții, cu pălăria pe cap, cu mâinile în buzunarele pantalonilor bufanți, sub o ploaie repede de vară: „Cred că o fi plouat și la câmp, să se facă și porumbul, căci dinspre acolo vin norii!" spunea el bucuros, intrând ud leoarcă în tinda casei.

În grădină

Există în roman câteva pagini care realizează un admirabil portret, surprinzându-l în timp ce făcea un șanț pe timp de ploaie să abată apa de la o șură, dar în acest timp rostește un monolog interior, polemizând cu un personaj straniu, Bâznae: „Moromete arăta atât de absorbit, încât intrând sub potopul de ploaie, nu grăbi pașii […] trăsnete și bubuituri cutreierau și sfâșiau cerul de-o parte și de alta [...] Sub apa care cădea, grumazul lui Moromete arăta roșu ca arama în care însă timpul săpase ciudate semne, asemănătoare și ele cu pământul, dar când e crăpat de o prea îndelungată secetă [...] Moromete se mișcă din loc și își scoase pălăria din cap pe care în mod bizar o scutură de apă ca și când nu și-ar fi dat seama ce cădea de sus […] Mâinile lui spălate de izbiturile ploii mânui au cu atâta pricepere sapa, încât ai fi putut crede, uitându-te la el, că braț, trup, sapă și pământ se înțeleseseră să se miște în așa fel, încât toată apa din jur să alerge […] Moromete parcă nici nu auzea [...], conducând mai departe torentele de apă, făcându-le loc cu sapa și continuând liniștit și netulburat să vorbească, prizonier parcă fără scăpare al elementelor și al lui însuși..."

Recitind paginile respective din roman, am realizat că săparea șanțului este doar un pretext pentru Moromete, căci el avea mult mai multe griji. Săpând, el se ceartă cu acel personaj ciudat, care vine să-i strice, cu ideologia colectivistă, rostul de țăran. Dar mai bine să-l lăsăm pe Marin Preda, cu Moromete al lui, care are mare ciudă pe asemenea creatură: „Până în clipa din urmă, omul e dator să țină la rostul lui, chip că rostul acesta cine știe ce s-o alege de el […] că vii tu și-mi spui că noi suntem ultimii țărani de pe lume și că trebuie să dispărem [...] Și de ce crezi că n-ai fi tu ultimul prost de pe lume, și că mai degrabă tu ar trebui să dispari, nu eu? […] Eu nu zic asta, fiindcă prostul e dat și el de la Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu sub denumirea de deștept, să nu se mai înțeleagă cine e, ci sub denumirea lui de prost, așa cum l-a știut întotdeauna lumea și nu l-a pus niciodată în vârf [...] A, că totdeauna el a încercat să arate că nu e chiar așa cum e, și a ajuns

nu o dată să-i dea jos Re-ăi cu minte, nimic de zis, dar a ajuns singur, prin puterile lui, a dat din coate și a asudat, ce-i să-i faci, pe lume sunt și puturoși și pe spinarea lor se urcă proștii deștepți!...

Așadar, Moromete acceptă, resemnat, existența prostului, căci face parte și el din firescul vieții. Până la un punct, îi este milă de el, îi deplânge existența cu prefăcută naivitate, poate cu sinceritate. Ce te faci când acest Bâznae care, profitând de resemnarea, de apatia, de buimăceala și de ignoranța celor din jur, devine prostul-deștept care se urcă discret dar sigur pe umerii celorlalți, călărindu-i. Pe Moromete îl înfricoșează acest Bâznae, căci existența lui cocoțată presupune o crasă inversare a valorilor. Moromete presimte pericolul instaurării acestei noi ideologii. Să nu uităm că Preda a scris volumul al doilea în 1967, în urma experienței trăite într-o vară la Căldărăștii Buzăului când, după afirmația ideologilor vremii, „socialismul se instalase temeinic la sate", când deja țăranii mergeau la prășit și adunau recoltele cântând cântece patriotice. Selectarea valorilor îl cutremură pe Moromete, căci se făcea după un criteriu unic: gradul de obediență față de regim, față de noii stăpâni, și asociat, gradul de lingușeală și de laudă la adresa succeselor obținute de socialismul biruitor. Pentru Moromete, pericolul mancurtizării treptate era iminent, îl cutremura, căci plana și asupra generațiilor viitoare. Intuia oare Moromete că foamea va fi groparul comunismului, din moment ce îl întreba: „Ce-o să mănânci, mă, Bâznae?" gândindu-se, desigur, la falimentul muncii pământului în comun și al repartiției tot în comun. Mai există în text o întrebare tulburătoare, pusă aceluiași Bâznae cu care polemizează și pe care-l anulează, încercând să-l determine să-și însușească dimensiunea de prost: „Ce-i înveți, fiindcă unui copil, chiar dacă nu-i intră în cap cât e mic, când se face mare, tot își va aduce aminte?" Este clar că, pentru Moromete, valoarea morală supremă era munca cinstită și că avea în vedere perpetuarea acestei valori pe care noua orânduire, instalată cu forța, a abandonat-o.

Există în text un alt cuvânt, „rostul", de mare încărcătură semantică, cumulând, de fapt, o întreagă existență tradițională: pământul, țăranul, familia, satul și valorile morale nescrise legate de acestea. Moromete este tranșant: „Omul e dator să țină la rostul lui, indiferent că vii tu (Bâznae) și strici rostul". Lui Moromete, rămas singur, strivit de teroarea istoriei, nu-i mai rămâne decât să-l compătimească: „Fiindcă dacă o să ajungi să nu mai ai nici casa ta, o să fie vai de capul tău […], o să fie vai de copiii ăia ai tăi pe care o să ți-i nască muierea […] să alergi ca un nenorocit cu căciula în mână pentru orice fleac [...], nici n-o să-ți mai dai seama ce rău ai ajuns..."

Mai departe, Moromete se dezbracă de haina eului, identificându-se cu toți țăranii lui, încercând, polemic, un act suprem de revoltă intelectuală: „Că vii tu și-mi spui că noi suntem ultimii țărani de pe lume și că trebuie să dispărem […] și de ce crezi că n-ai fi tu ultimul prost de pe lume și că mai degrabă tu ar trebui să dispari, nu eu?"

Așadar, Moromete se simte responsabil, ca individ, în fața istoriei prezente și viitoare. Presimte degradarea morală ce se insinuează viclean printr-o ideologie impusă și lansează lumii un avertisment sever, atât cât a putut el să-l rostească. Că profețiile lui s-au adeverit, istoria a confirmat-o.

Rămâne, pentru cititorul lucid de astăzi, cel împătimit de Marin Preda, o întrebare tulburătoare: De ce oare se străduiesc unii să elimine acest volum din conștiința generațiilor actuale și viitoare, trecându-l sub tăcere în manualele școlare sau încercând să reducă la dimensiuni bășcălioase un reper moral precum era autorul? Prea repede a fost uitată celebra propoziție, a autorului: „Dacă introduceți din nou realismul socialist în literatură, eu mă sinucid!" Mă îndoiesc că n-ar fi făcut-o! De s-ar scotoci cu lupa în opera lui, nu s-ar găsi nici un cuvânt de laudă la adresa partidului unic. A știut să fie un reper moral până la sfârșit…

Am avut o unică ocazie să stau în preajma lui Marin Preda. Nu-i puteam citi privirea din spatele ramelor de ochelari cu multe dioptrii, dar l-am auzit răspunzând unei replici la o observație venită dinspre cineva din apropiere: „Mă gândesc că prostul-deștept a ajuns acum prostul-ticălos". Nimeni n-a comentat. În jur s-a făcut o tăcere asurzitoare. Citind romanul „Cel mai iubit dintre pământeni", pe care tocmai îl lansase, am înțeles ce-a vrut să zică prin titlul noii gnoze a filozofului Petrini, „Era ticăloșilor". Acum, când ar fi împlinit 85 de ani, ar fi rostit: „Era ticăloșiilor!". Ce diferență enormă între cele două titluri, despărțită doar de un singur „i"!

Mi-e dor de tine, Mon cher!

Roșior călare

Florentin Popescu

NE-A PĂRĂSIT UN MENTOR...

Când pleacă dintre noi un om de bine inima ni se îndoliază. Iar atunci când se întâmplă ca omul acela să fi fost un mentor, care lasă în urma lui mai mult decât umbra unei amintiri, gândul se îndreaptă numaidecât către cei ce sunt chemați să-i ducă mai departe fapta și idealul.

Alexandru Deșliu, redactorul șef și totodată fondatorul revistei noastre a fost mai mult decât un entuziast și un visător, un temerar în vremuri tulburi și un luptător pentru frumusețea cuvântului tipărit și trimis inimilor celorlalți.

Un visător și un idealist, un ins încrezător până la sacrificiul de sine în locul și rolul culturii în viața omului. Alexandru Deșliu a făcut parte din acea rară categorie de oameni care se luptă până în ultima clipă a vieții lor pentru împlinirea unui ideal. Acel ideal a fost pentru el publicistica, scrisul ziaristic, căruia i s-a dăruit din primii ani în care i-a intuit acesteia rostul și importanța.

Înainte de 1989 și chiar o vreme după aceea, el a scris cu devoțiune la gazete locale precum „Viața Buzăului", dar și la ziare centrale („Dimineața"), pentru ca apoi să se hotărască să „ia taurul de coarne" de unul singur: să înființeze o editură („Pallas") și o revistă „Saeculum", devenită ulterior „Pro Saeculum", într-un oraș cu vechi tradiții culturale, Focșani, dar cu prea puțini inși dispuși să-și sacrifice energiile, timpul și banii pentru o faptă culturală.

„Pro Saeculum" este astăzi o publicație mult apreciată în toată țara și în paginile ei mulți mânuitori ai condeiului jinduiesc să-și vadă publicate creațiile, fiindcă aici în răstimpul a numai șapte ani au semnat nume prestigioase ale culturii și literaturii românești. Standardul superior la care Al. Deșliu a realizat publicația i-au atras lauda unora, dar și invidia multora, fiindcă niciodată un pom plin de roade nu scapă de furia prădătorilor.

Alexandru Deșliu știa asta și nu s-a descurajat. Dimpotrivă, ambiția l-a impulsionat să creeze și editura amintiră, în care a publicat o serie de cărți notabile, semnate de el însuși (*Convorbiri în cumpănă*, *Convorbiri cu Irina Mavrodin*, *Convorbiri cu Irina Petraș*, cărțile-album *Leopoldina Bălănuță, Cornel Coman, Emanoil Petruț*, apoi vastul dicționar *Vocație și destin* (în colaborare cu Valeriu Anghel). Lor li se adaugă mai multe ghiduri turistice ale unor localități din județul în care a trăit, Vrancea și din cel vecin, Buzău). În colaborare cu Mircea Dinutz a tipărit primele două volume dintr-o serie de cărți consacrate valorificării moștenirii culturale vrâncene (*Ion Larian Postolache* și *Virgil Huzum*, micromonografii). A publicat, de asemenea, cărțile altor autori vrânceni sau din afara județului.

Cu plecarea lui Alexandru Deșliu lumea culturală (îndeosebi cea din Vrancea) suferă o pierdere ireparabilă și mai multe planuri ambițioase pe care el le avea (între care realizarea unei enciclopedii a județului, continuarea seriei de micromonografii amintită, tipărirea unui album consacrat lui Florin Piersic ș.a.) vor rămâne, poate, un vis spulberat pentru totdeauna.

Prin plecarea, la 10 iulie a.c., a lui Florin Alexandru Deșliu presa românească pierde un mare entuziast al cuvântului scris și tipărit, căci, optimist până în ultima clipă a vieții lui (pe când se afla în spital la Cluj, pentru tratarea maladiei necruțătoare care avea să-l secere, n-a contenit să caute și să contacteze telefonic colaboratorii, să le solicite texte pentru revistă și să-i antreneze în editarea acesteia), acest coleg al nostru a trăit, timp de șapte ani, bucuria de a vedea că revista „Pro Saeculum", viața și sufletul lui, se bucură de unanime aprecieri în toată lumea intelectuală a României (ceea ce nu e deloc puțin i că este comentată favorabil în paginile revistelor de cultură naționale.

Exemplu de dăruire și entuziasm, de încredere în forța culturii, Alexandru Deșliu lasă în urma lui una dintre cele mai frumoase amintiri.

Este de dorit ca familia și prietenii să-i continue opera începută în vremuri nu tocmai prielnice culturii.

Dumnezeu să-l odihnească!

Răspântie în oraș la Vitré

*Liana Axinte**

MENIREA ARTISTULUI ESTE SĂ SE REPREZINTE PE SINE ÎNTR-O STARE UNIVERSALĂ**

Convorbire realizată de **Cornel Galben**

– Fac parte dintr-o generație care nu vă cunoaște...

– Vreți să spuneți că sunteți mai tineri decât mine?

– Nu neapărat ...

– Cred că suntem aceeași generație, dar sunteți moldovean, nu-i așa? Și eu trăiam în Valahia ...

– Vroiam să spun că am avut alte preocupări până la un anumit timp, apropiat de artă fiind cam din '70, deci perioada în care dumneavoastră deja fie începuseși, fie...

– ... începusem, da. începusem să fac cu propria mea conștiință artă.

– Deci, cum ați început în România?

– Tocmai, în '68 am terminat Academia, Institutul de Artă Plastică „Nicolae Grigorescu", în București, și atunci am început să expun, participând la expoziții colective împreună cu colegii mei. între noi era o legătură foarte bună, a generațiilor de sculptori în special și pentru că suntem aici la un simpozion, la vremea aceea s-a început imediat, în '69 sau '70, Tabăra de la Măgura, unde eu am fost în prima serie și, după 5 ani, în seria comemorativă. După aceea nu s-au mai comemorat, pentru că au venit mulți, foarte mulți, s-a umplut muntele de sculptură și este foarte frumos, îmi place foarte mult să revăd locul acela.

– Ce a urmat?

– Mai departe, am lucrat foarte mult. Adică era lucru de atelier și lucrul mare, pentru în afară.

– Numai sculptură de la început...

– De la bun început am făcut numai sculptură, până când am sosit în Germania, iar acum n-aș putea spune dacă cineva mă întreabă, în afară de cei din România, unde se știe că sunt sculptor, ce fel de artist sunt, eu le răspund că sunt artistă. Sunt o artistă! Cuvântul se poate interpreta în străinătate ca un artist de circ, dar asta înseamnă că eu lucrez în toate registrele de artă. Și asta este, uneori, cu semn de întrebare, adică mă întreabă dacă nu trebuie să faci numai un lucru, numai o formă de sculptură, pentru că există diverse curente și direcții, din care eu nu fac parte. Nu mă simt legată...

– Care v-au fost maeștrii și ce ați preluat de la ei?

– Primul meu maestru a fost, când aveam 16 ani și nu eram încă la facultate, domnul Corcescu, de la care am învățat pur și simplu să modelez, care mi-a reparat și sania când eram copil. Adică aceasta este legătura imediată a copilăriei mele cu sculptura și faptul că am făcut sculptură, că am vrut să fac sculptura a fost o decizie de la sine înțeles, cumva. Apoi a fost domnul Ion Lucian Murnu, care a fost profesorul nostru și cu care am avut o relație ambivalentă. Pe de o parte ne respectam foarte mult, iar pe de alta eu eram foarte împotriva corecturi lor sale. Asta a făcut ca la prima mea expoziție personală să-și uite pălăria și a trebuit să vină din nou să o ia, prilej cu care mi-a spus că am făcut, în sfârșit, un lucru complet, pentru că eu eram foarte perfecționistă când eram în școală și nu suportam să termin lucrările, întrucât socoteam că o lucrare nu poate fi terminată într-o lună, două sau trei, ci în ani. Eram per-fecționistă și nu-mi terminam lucrările, iar el era supărat pe mine. Deci, aceștia ar fi maeștrii mei de învățătură practică, să spun. Alți doi profesori, de la care am învățat foarte mult și pe care îi respect, au fost domnul dr. Ghițescu, profesorul de anatomie, și profesorul nostru de desen, al cărui nume din păcate nu mi-l amintesc acum...

– Aveți un lapsus, se întâmplă și altora...

– Asta e, am un lapsus. Deci, profesorul de desen de la sculptură din anii '62 până în '68.

– Prima expoziție unde a fost?

– Prima expoziție a fost în Ateneul Tineretului, împreună cu Smaranda Crețoiu, care era scenografă, și era o expoziție cu măștile de teatru pe care le făcusem pentru „Bacantele", montată de Cătălina Buzoianu, cu care eu am lucrat din când în când la teatru. Prima expoziție personală a fost în București, vis-à-vis de Sala Dalles, la Galeria Orizont. Am avut acolo o expoziție de sculpturi mari de lemn, combinată cu mari xilogravuri. A fost un an, cred că în '79 a fost asta, în care am făcut foarte multe lucruri. Există ani plini, din zece în zece sau așa ceva, în care nu faci altceva decât să lucrezi și ai succes foarte mare. După aceea succesul te învață că el nu vine decât din când în când. Nu trebuie să ai bază pe asta și nici să o dorești.

– Succesul din țară v-a propulsat spre Germania sau ați avut alte opțiuni, care v-au determinat să vă stabiliți acolo?

– Opțiunea a fost politică. Există momente când ești constrâns. Constrângerea în sensul meu a fost aceea că fiind o portretistă foarte bună, ar fi trebuit să fac portretele conducătorilor care erau atunci și acest lucru nu l-am dorit.

– Vi s-a solicitat?

*Liana Axinte s-a născut în 1945 la București. Absolventă a Institutului de Artă Plastică „N. Grigorescu" (1968). După mai multe expoziții de sculptură, a emigrat – din motive politice – în Germania (1982). A participat cu succes la câteva expoziții individuale și colective în Germania, Austria, Franța, Belgia, Canada...

** Din volumul *Ieșirea de siguranță*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, în curs de elaborare.

– Da și nu vroiam să fac nici politică, n-am făcut niciodată politică, nici acum nu fac și a fost foarte greu să plec din România, dar cum am spus și la deschiderea acestor festivități de la Centrul Internațional „George Apostu”, granițele sunt libere și nu există aici sau acolo, ci există o lume în care noi ne mișcăm.

– Artistul adevărat are, de altfel, deschise porțile către toate orizonturile...

– Așa cred că este bine cu adevărat să fie.

– În ce an ați plecat?

– În 1982. A fost un an în care domnul Steinhardt a murit și țin să vorbesc puțin despre el, pentru că el a și scris despre mine, în cartea lui *Critică la persoana a II-a*. Sunt, deci, de 16 ani plecată, dar am revenit imediat ce s-a dat voie, acum vreo șapte ani... – Ne apropiem de zece, dacă vă referiți la ’89...

– Da, într-adevăr, zece ani înseamnă ceva.

– Cum v-ați integrat în Germania? Ați intrat în comunitatea românilor sau pur și simplu ați reușit să vă găsiți un post sau altceva care să vă permită să vă continuați activitatea?

– În Germania nu m-am acomodat, cum se spune, ci de obicei se acomodează cei din jur după mine. Pentru că, probabil, am o fire deschisă și nu am probleme cu limbile străine, nu am prejudecăți naționale... Am în Germania ce am și în România în momentul de față, fără să fi cunoscut pe nimeni. Adică m-am așezat, de 15 ani stau într-un orășel în apropierea granitei cu Austria, în Bavaria, unde eu însămi am făcut cultură. Am organizat expoziții, inclusiv expoziții românești, intre altele, in perioada cât am fost șefă de uniune de artă, ceea ce vorbește de internaționalitatea germanilor, pentru că m-au suportat și mă suportă in continuare și îmi și dau respectul cuvenit, chiar dacă eu nu sunt nemțoaică. Un lucru absolut remarcabil, nu? Eu am început să pot lucra din nou abia după 5 ani de când am plecat de aici, adică 5 ani am stagnat din cauza emigrației. A fost ceva ca o comoție cerebrală sau ceva de genul acesta, iar de 10 ani sunt un om liber, însemnând că nu mă mai doare nimic. Este bine așa cum este și am puterea să pot da mai departe, pentru că asta cred că este menirea artistului, să se reprezinte pe sine intr-o stare universală, adică intr-un limbaj pe care să-l înțeleagă toți, nu numai el și cei ai neamului lui. Aici, de fapt, ne aflăm pe teritoriul care se cheamă Apostu și Apostu a fost un astfel de om.

– Pentru că tot ați adus vorba, cum l-ați cunoscut pe George Apostu?

– Apostu era coleg cu noi și cu mine. Era coleg mai mare decât mine, dintr-o altă generație, cred că cu opt ani mai mare, și prima ocazie de a fi împreună a fost ediția de debut a Taberei de la Măgura.

– După ce ați plecat în Germania v-ați mai revăzut? Mă refer îndeosebi la perioada când și el era stabilit la Paris, dar și la alte situații...

– Da, ne-am întâlnit o dată la Paris și ne-am scris din când in când, pentru că amândoi eram oameni care nu ne omoram cu scrisul, eu in prima perioadă de 7 ani nescriind deloc, iar el scria foarte puțin și foarte lapidar. Când scria un cuvânt era însă ca o sculptură. Spunea ceva și trebuia să înțelegi. La Paris ne-am întâlnit cu mai mulți, vreo 4-5 artiști. M-a așteptat intr-o cafenea și ne-am văzut intr-o oglindă. El a plecat cu puțin înaintea mea și nu ne mai văzusem de 3 ani și îmi aduc aminte de ultima lui scrisoare, în care îmi spunea că era epuizat de așteptare. De așteptarea de a fi recunoscut în Occident, de a i se recunoaște opera ș.a.m.d., lucru care nu se poate face în cinci ani, atât timp cât el a trăit acolo. De aceea am spus că un munte care se mișcă, așa cum a fost el, se poate disloca, ceea ce s-a și întâmplat.

– Ați trecut prin aceeași criză?

– Da. Primii cinci ani. A fost ca o moarte. După cinci ani s-a întâmplat un fel de transformare în spirit. Mai mult nu pot să vorbesc, deoarece cred că ne-ar trebui o zi întreagă pentru asta. însă a fost ca o moarte spirituală până în momentul in care îți revii sau te duci. de tot. Mie asta mi s-a dat.

– Revenirea ce a însemnat, practic? Ați deschis expoziții, ați primit comenzi mari?

– Da, dar nu neapărat asta, ci faptul că eu am putut să le fac! Și că am putut să aspir spre ele.

– Când ați gândit omagiul acesta către George Apostu?

– Acum trei ani, cred.

– A fost un impuls interior sau urmare a unei solicitări venite de la Bacău?

– N-a fost nici o solicitare. Nu cunoșteam pe nici unul din cei de la Centrul „Apostu”. Pur și simplu a fost o revelație.

– Sunteți mulțumită de cum a fost ea translată în bronz?

– Chiar foarte mulțumită!

– Tabăra internațională de sculptură de la Bacău cum o găsiți?

– Mi se pare imperios încă o dată să spun că acest Centru „G. Apostu” e extrem de important pentru artă și că nu trebuie să rămână între gardurile sale, ceea ce se întâmplă în momentul de față. Sigur, e un lucru foarte greu de practicat, dar se impune ca lucrările artiștilor care creează aici să fie aduse în Bacău, adică orașul să simtă că pulsează și cu aceste ritmuri de piatră. Este apoi problema generației de sculpturi care a părăsit România în urmă cu 10-20 de ani, înainte de a se schimba starea politică a țării, și care precis s-ar bucura să aibă aici un simpozion pentru ei. Iar asta ar fi o onoare și pentru noi toți și pentru Centrul „Apostu”. Nu vorbesc atât despre mine, pentru că nu mai sunt de mult o artistă pentru simpozion, acum aș face cel mult o lucrare de 50 cm, întrucât și starea de concentrare e alta. Apoi, nici fizic nu aș mai lucra ca înainte, dar asta s-ar putea face. Deci, un centru înseamnă o reverberare, ieșit afară către Bacău, și înseamnă intrarea către centru a celorlalți. A celor de aici și a noastră de peste tot. Am putea să-i aducem și pe cei în mijlocul cărora noi trăim în altă parte și asta ar fi bine pentru toată lumea. Ei pentru că i-ar putea înțelege mai bine pe români, nu doar din vorbele de pe la radio și televiziune, iar cei de aici pentru că nu rămân numai baricadați.

– Alături de această lucrare de suflet dedicată lui George Apostu, ce altceva ați reține din tot ce ați creat până acum?

– E o întrebare foarte bună, pentru că am câteva iubiri. Cred că în sculptură îmi este drag tot ce am făcut înainte de a pleca din țară, portrete, busturi cu mâini sau oameni întregi, care nu făceau nimic decât erau pur și simplu. Tot la vremea acea făceam ce nu se mai face acum, teracotă, dar lucrări până la doi metri. Dintre iubirile care mi-au rămas sunt și pietrele de la Măgura, dar mai ales seria a doua, care este o cruce mare și care, cumva, mi-a însemnat soarta. Am și în Germania câteva, dar aici lucrurile sunt în derulare și poate vom găsi un alt prilej să vorbim.

Ana Dobre

TRUISME ȘI LOCURI COMUNE*

Uneori toate bunele intenții sunt răsturnate, anihilate, volatilizate, trădate, nu de inamici sau neprieteni, ci de noi înșine. Pornești cu gânduri mari și te trezești, nici nu știi de ce și cum, într-o fundătură. Avem porniri de sinucigaș, suntem, față de imperativele noastre, nu de puține ori, niște kamikaze.

Și bunele intenții ale lui Adrian Țion se năruiesc prin cronicile teatrale reunite în volumul *Flash-back teatral***,** apărut la Editura Tribuna (Cluj-Napoca, 2006). Deși vrea să opună scrisul efemerității spectacolului teatral, motivația mare a cărții, autorul nu face decât să publice el însuși o carte efemeră. Căci articolele sale nu sunt o stavilă suficientă și credibilă în fața uitării.

Retoric, discursiv, de un patetism declamator și găunos, afectat ca un cabotin care scontează efecte mari cu resurse puține, el construiește fraze de treizeci de rânduri (v. *Experiment teatral Samuel Beckett*) nepotrivite pentru stilul criticului care se bazează pe claritate, concizie, corectitudine, precizie, proprietatea termenilor folosiți. Stilul criticului trebuie să fie **exact**, fără prețiozități inutile. O frază arborescentă cu subordonatele precedând propoziția principală, după toate regulile unei oratorii facile și factice, urmărind acel *captatio benevolentiae* poate fi o tehnică într-o poveste gen *O mie și una de nopți*, dar, desigur, nu într-o cronică teatrală sau de alt gen.

Aflăm astfel că ora 22 este ora „experimentelor teatrale, firesc și armonios integrate în viața de noapte a Clujului" (p.11), după ce(sau concomitent, îl ajutăm noi) „autobuzele se retrag la garaj", iar „copiii cu umerașele atârnate de gât caută un adăpost" (1?...), după ce „bogații grăbiți, gonesc nebunește în limuzinele lor splendide în căutare de noi distracții"(înțelegem, deci, că nu la teatru e distracția!), după ce „gunoierii au apărut pe străzi" (toate acestea la orele 22, sper că n-ați uitat...), după ce „sala Teatrului Național s-a golit de spectatorii ultimei reprezentații"; la această oră când „receptivitatea față de orice formulă novatoare e mai mare decât după-amiaza sau seara", la ora aceasta unii, nenumiți dar interesanți, asistă la experimente teatrale cu Samuel Beckett. Discursul autorului se constituie din notații impresioniste care vizează filonul ideatic al piesei dramaturgului irlandez, *Frumoasele zilei*, și jocul unor studenți la actorie, pasionați de spectacol și de teatru.

Într-o altă cronică teatrală, *Cum preferați Beckett: ciuntit sau condensat?,* îți vine să răspunzi ca Cetățeanul turmentat când i se cere să voteze cu cine poftește: *Eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba de poftă!* Preferăm un Beckett *normal*, original, integral. Nici nu știi cum să răspunzi ca să fii cât mai exact și să eviți confuziile, să nu cazi în meteahna cronicarului.

După ce repetă niște truisme gen: „*Oricâte conotații ar oferi spre intimă receptare spectatorului mesajul artistic al unei piese, alegerea registrului scenic-interpretativ aparține exclusiv regizorului*" (p.15) ajunge la concluzia că „*Spectatorul nu-și poate extrage catharsisul decât din produsul artistic pus în circulație de regizor*" (p.15). Trebuie să înțelegem că, potrivit autorului, catharsisul se *extrage* ca țițeiul cu sonda, rafinat și pus în circulație de... cineva, în cazul nostru, de regizorul piesei. Și noi care crdeam că e o condiție *sine qua non* a artei, căci orice operă adevărată, spune bătrânul Aristotel în *Poetica*, are ca efect *catharsisul* – purificarea prin artă....

Pledoaria autorului e neconvingătoare și plină de prețiozități. Întrebarea finală ține de caragialism: „*Până unde îl putem trăda pe Beckett*?" Deci îi urăște pe trădători, dar iubește trădarea... Sensul acestei trădări nefiind explicitat, noi îi spunem un răspicat „Nu!". Nu iubim nici trădarea, nici pe trădători. Îl iubim pe Beckett, dramaturgul care a revoluționat teatrul modern.

Iată cum eforturile unui autor animat de atâtea bune intenții sunt *trădate*, că tot îi place cum sună, de el însuși. În *Argumentul* care precede și cuprinsul, și suita de cronici, Adrian Țion subliniază că adunând într-o carte aceste cronici a fost stăpânit de dorința „de a opri ceva din curgerea ireversibilă", dorință ce se aseamănă cu îndârjirea copilului care „nu lasă din mână jucăria favorită", raportată și la „adulții care nu se împacă ușor cu ideea de a pierde definitiv ceva drag". Având la bază „o întrebare devoratoare pentru scenă", cronicarul „recrutat din rândul inocenților îndrăgostiți de teatru, a căror pasiune conștientizată ajunge treptat să dobândească atuurile obiectivității responsabile", își ia sarcina „nemuririi spectacolului" prin, bineînțeles, aceste cronici pe care ne invită să le citim. Ele interesează pe cei despre care scrie, pe familiile lor și pe autorul însuși. Nimeni nu are de învățat din ele. Doar dacă vrea să facă exerciții de stăpânire a nervilor.

Autorul crede că spectacolul teatral ar fi ferit de efemer prin „impactul puternic, prin vâlva creată în jurul spectacolului, prin felul în care acesta intră în conștiința soectatorilor săi" (p.5), iar „consemnarea cronicarului" are neapărat „pregnanța reflectării valorizante în prezent" trecând-o peste „mode și timp". Cronica teatrală este bipolară – consemnează prezentul și devine istorie literară.

Cuminți prin truismele vehiculate, fade, neinteresante, cu rare „flash-uri" originale și percutante, cu atâtea lucruri și locuri comune, cronicile lui Adrian Țion ilustrează din plin, din păcate, tocmai ceea ce nu a vrut – genul efemer, perisabil ca o haină demodată.

* Adrian Țion, *Flash-back teatral***,** apărut la Editura „Tribuna", Cluj-Napoca, 2006.

Valeria Manta Tăicuțu

PIRATERIA INTELECTUALĂ

Corsarii minții (Editura EM.OLIS, Iași, 2007), nu reprezintă, după cum mărturisește Alexandru Dobrescu în *Argument*, „o vânătoare de vrăjitoare", nici o manifestare civică a vreunui tribunal literar: semnalând câteva exemple din multiseculara istorie a plagiatului, autorul o face cu umor și cu bunăvoință malițioasă: „Pe de altă parte, nici subiectul nu-mi îngăduie să mă arăt neînduplecat. Ocupația despre care vă propun să ne întreținem în paginile următoare e veche de când lumea și ar fi o probă de imensă naivitate să ne închipuim că suntem îndestul de puternici, nu pentru a-i arunca sfidător mănușa, căci asta poate face orice iresponsabil, nici pentru a o șterge de pe fața pământului, năzuință de cea mai pură speță donquijotescă, ci măcar pentru a o îndupleca să ne ia cât de cât în seamă și, eventual, să consimtă pe cale amiabilă a se retrage cu un pas" (p. VIII). Ca toate îndeletnicirile „lipsite de onorabilitate", și plagiatul, de câte ori a fost sancționat public și silit să se supună unor măsuri coercitive, a găsit mijloacele necesare prin care să supraviețuiască, schimbându-și veșmintele, punându-și la punct „strategii de prezentare și de promovare", esența rămânând neschimbată și ea reprezentând, de fapt, atracția „fructului oprit": „Pentru că fructul oprit n-a atras irezistibil doar spiritele mediocre, incapabile a zămisli prin propria-le sforțare și, în consecință, nevoite a compensa inaptitudinea biologică prin înfieri cu de-a sila, ci și pe acelea recunoscute tocmai pentru naturala lor prolificitate" (p. IX).

Dacă, prefațând / traducând *Cartea plagiatelor* de Georges Maurevert (Editura Floare albastră, București, 2005), Alexandru Dobrescu selecta cazuri celebre (Dante, Milton, Shakespeare, Voltaire, Diderot, Stendhal și mulți, mulți alții), în „Corsarii minții" străbate „cultura scrisă românească din perspectiva transferurilor ilicite de bunuri intelectuale", ocupându-se deci de cazuri autohtone, pe care le grupează în șase capitole de mare întindere (Cronicarii, Savanții, Dascălii, Predicatori și oratori, Tălmăcitorii, Juriștii), plus anexele doveditoare, rod al cercetărilor norocoase prin biblioteci. „Norocoase", deoarece „Ciudățenia acestei *terra incognita* vine tocmai din faptul că începe niciunde și sfârșește nicăieri. Nu știi nici încotro să cauți, nici cum, nici cât. Astfel că ceea ce obișnuim a numi istoria publică a plagiatului este mai degrabă istoria unor descoperiri accidentale decât rodul cercetărilor metodice. Spre a fi drepți, ar trebui să recunoaștem fără sfială că toate cazurile celebre de plagiat din cultura europeană, inclusiv acelea evocate pe întinderea prezentei cărți, s-au lăsat mai degrabă descoperite decât au fost nevoite să se dea prinse" (p. XI).

Din inventarul cronicilor plagiate lipsesc *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, lucrare pe care Al. Dobrescu o ia din „spinarea intelectuală" a voievodului („Se vede însă că obstinația cu care s-a încercat aburcarea scrierii în spinarea intelectuală a voievodului Neagoe, destul de firavă ca să o poată duce peste veacuri, ascunde mai mult decât ambiția de a proceda, în pofida evidențelor, la o împroprietărire fără acte. Rostul ei nemărturisit pare mai degrabă acela de a conferi Învățăturilor, suferinde altminteri de un nedigerat eclectism, ca să nu zic încropeală, suportul unei viziuni unitare, ce ar decurge din unicitatea personalității autorului" (p. XXIV) și o trece în rândul compilațiilor anonime; în rest, explicându-se că, în general, și „cronicile se fac din cronici" , autorul arată cum s-a procedat la fiecare nouă redactare de letopiseț: „dacă nu ziduri întregi, cel puțin câteva cărămizi au trecut intacte în noul edificiu" (p. 3). Comentariile ironice sunt argumentate cu fragmente din textele de proveniență și din cele rezultate după plagiere, așezate pe două coloane, în așa fel încât nici dubii să nu existe, nici prezumția că Al. Dobrescu ar demonta fără motiv o bună parte a începutului și biruinței scrisului în limba română: „Bătute la pas, cronicile noastre, dar și cele de aiurea, sunt dovada incontestabilă a adevărului cuprins în adagiul: *cărțile se fac din cărți*. Doar un mărunt detaliu omite această zicere să ne aducă la cunoștință: că, uneori, ba chiar adeseori, cărțile se fac din cărți literă cu literă și cuvânt cu cuvânt" (p. 64).

Sub genericul *Știința de contrabandă*, capitolul dedicat savanților se ocupă de Nicolae Milescu și de consemnarea călătoriei lui prin China: o traducere aproape literală a unei descrieri anterioare, „aceea din *Novus Atlas Sinensis* al călugărului italian Martino Martini, pe care spătarul ar fi evitat să o citeze pentru a nu atrage atenția asupra sursei iezuite utilizate" (p. 68). Luând în discuție vehemența cu care, exceptându-l pe P.P. Panaitescu (adept al teoriei plagiatului formulate de Baddeley), toți cercetătorii români ai Descrierii Chinei neagă evidența și se încăpățânează, cu „benedictină perseverență", să descopere indicii că lucrarea ar fi una originală, Al. Dobrescu conchide: „ori de câte ori suntem nevoiți a da piept cu o față a realității pe care nu eram pregătiți a o primi cu brațele deschise, pentru că nu se înscrie în linia prejudecăților noastre, reacționăm aidoma personajului din anecdotă: așa ceva nu există! Atunci organul vederii își coboară pleoapele, ca să nu vadă evidențele refuzate din principiu de ochii minții. De parcă, neluate în seamă, ele și-ar pierde consistența, risipindu-se în neant. Robi ai acestei confortabile idei fixe, nu e de mirare că trăim decenii, câteodată secole, într-un univers populat cu ficțiuni și nu mai prididim a ne minuna de sumedenia frumuseților care ne înconjoară" (p. 71).

Nici Dimitrie Cantemir nu scapă de vigilența lui Al. Dobrescu: cercetând partea a patra a „Istoriei ieroglifice", respectiv tânguirea păsăruicii care-și plânge puii omorâți de șoarece, criticul de la Iași afirmă cu umor: „Nu se înțelege prea bine din text dacă *viersurile* erau ale păsăruicii sau dacă ea intona doar o melodie și un text adecvate circumstanțelor. Probabil că, de n-ar fi împiedicat-o imensa jale, ar fi mărturisit fără înconjur că reprodusese din memorie începutul cunoscutei poeme din *Viața lumii* de Miron Costin" (p. 80). La fel, cunoscuta lucrare a lui N.

Bălcescu, *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*, beneficiază de radiografiere pentru descoperirea falsului din osatură: „Precum se poate constata, suntem în fața unei compilații de o remarcabilă fidelitate. Nu numai că Bălcescu urmează îndeaproape firul povestirii lui Florian Aaron, dar merge adesea încă mai departe, adoptându-i caracterizările și preluându-i formulările în atâtea rânduri fericite. Probabil că, citind paginile postume ale elevului său în revista lui Odobescu sau în cuprinzătoarea ediție academică și luând act de buna lor primire în rândul intelectualității epocii, profesorul de istorie generală [Florian Aaron] de la Colegiul Sf. Sava va fi avut, deodată cu revelația frapantelor asemănări cu propriile-i cărți, înțelepciunea de a se bucura că învățăturile sale nu căzuseră pe un teren sterp, rodind o scriere de atâtea ori admirabilă" (p.90).

Probabil că cel mai interesant caz de plagiat trecut în inventarul *Corsarilor* este cel al lui Maiorescu: „Pentru că, în deosebire de clasicele *împrumuturi* textuale, evidente și, deci, necontrolabile, *împrumuturile* travestite formal în creații de sine stătătoare pretind, spre a fi arătate în adevărata lor înfățișare, demonstrații laborioase, îndeajuns de subtile ca să devină, măcar pe o latură a lor, obiect de controversă. Or, noi știm de la Maiorescu, în a cărui onorantă companie ne vom găsi îndată preț de câteva pagini, că singurele argumente capabile să hotărască soarta unei dispute, fie aceea cât de complicată, sunt cele elementare, flagrante, de a căror greutate nu se îndoiește nimeni" (p. 97). Argumentele „flagrante" pe care, înaintea lui Al. Dobrescu, le-a găsit Aron Densusianu, nu au fost însă în măsură să demonteze mitul maiorescian. E drept că tonul folosit de tânărul (pe atunci) avocat din Făgăraș, trădând intoleranță și ranchiună, transforma adevărul evident într-un atac la persoană nedemn de a fi luat în seamă de fanii junimiști: „scriitorul a avut nesocotința, a cutezat chiar să copieze așa numitele sale teorii estetice din un scriitor german [Fr. Th. Vischer], despre care de altmintrelea tace ca mormântul, voind să păuneze la noi cu penele altuia – fabula coțofanei"; „Dacă d. Maiorescu ar fi comis în broșura sa numai comunism literar, despuind pe întuneric pe cei mai avuți cu spiritul, mărturisim, nu luam condeiul, căci acest păcat îl comit la noi și alte fețe literare, dar când d-sa nici măcar nu înțelege pe cel ce-l despoaie, necum să scrie de la sine, și cu toate acestea se înalță ca reformator, vorbind cu un ton gros pe nas bieților români, și pe lângă aceea condamnând sentimentele și aspirațiunile lor naționale ca *egoism și barbarie*, atunci nu mai încape vorbă ca să stăm toți cu condeiul în teacă și să lăsăm pe un ambițios impotent, dar răsfățat, să ne arunce nisip în ochi" (p. 99). Cercetând „cazul", Al. Dobrescu observă că, datorită autorității indiscutabile a lui Maiorescu, plagiatul a fost trecut sub tăcere și, mai ciudat încă, nici dupa moartea sa nu s-a recunoscut adevărul: Bogdan-Duică va deschide „cu infinită precauție aceasta veritabilă cutie a Pandorei", iar Tudor Vianu va considera neconcludentă inspirația din Vischer. După alăturarea, pe coloane, a unor texte identice sau conținând puține și nesemnificative diferențe, Al. Dobrescu afirmă: „dar despre o copiere efectivă nu se poate vorbi. Maiorescu parafrazează ca un învățăcel conștiincios, însă recurge la propriile-i cuvinte, semn că a asimilat ideile dascălului" (p. 103). Vina de a nu cita sursele de inspirație este explicată cu aceeași malițiozitate de către contemporanul nostru, adept totuși al dreptei măsuri: „Câtă vreme *Cercetarea critică...* era destinată exclusiv inițierii junimiștilor în tainele poeziei, tacita preluare a ideilor, ba chiar a sintagmelor vischeriene avea o însemnătate secundară. Însă din clipa în care studiul, fie el cât de „didactic și elementar", cum îl scuza Lovinescu, a intrat în circuitul public, situația a devenit complet alta. Maiorescu era moralmente dator să-și precizeze sursele, cu atât mai mult cu cât nu era vorba de un articol destinat a familiariza publicul cu cele mai răspândite idei estetice, ci de o scriere explicit polemică [...] Cred că vinovate au fost, deopotrivă, inexperiența lui Maiorescu și deplorabila lui părere despre intelectualitatea românească a vremii, pe care o considera mărginită și dezinformată. Dezinformată mai ales în privința culturilor de limba germană. Aron Densusianu l-a convins însă de contrariul, determinându-l să fie, de acum înainte, ceva mai prevăzător" (p. 106).

Legea presei, menită să descurajeze „pirateria intelectuală", determină apariția lucrării lui Const. N. Hamangiu, „Proprietatea literară și artistică" (Imprimeria statului, 1893); la numai patru ani distanță, un articol semnat Lorellino și intitulat „Bucăți alese din plagiatura română. D-nul Const. Hamangiu, procuror pe lângă Tribunalul Ilfov" demasca plagiatul din Paul Clément, „Etude sur le droit des auteurs précédée d'une dissertation sur la proprieté littéraire chez les Grecs et chez les Romains' (Grenoble, 1867); concluzia lui Al. Dobrescu? – „farmecul plagiatelor nu-l dau, de altfel, în primul rând citatele pe două coloane, îndestul de plicticoase în muta lor elocvență, în încăpățânarea cu care adaugă mormane de argumente în sprijinul unei realități vizibile din prima clipă (și care face inutilă, ba chiar ridicolă, orice încercare ulterioară de justificare), cât măruntele gafe ale autorului, acele mici neglijențe, scăpările ca și inevitabile, dintotdeauna mai trădătoare decât marile erori" (p. 251).

Prizonieri turci

Ion Roşioru

O VOCE LIRICĂ DE MARE VIGOARE

Poezia Vioricăi Răduță, ca, de altfel, întregul ei scris (proză, cronică literară, eseu), țâșnește dureros dintr-o memorie ancestrală mai mult decât prodigioasă, autoarea făcând, cu fiecare joncțiune lexicală, dovada unei teribile forțe asociative, aproape fără precedent în literatura română. Și în *Când amintirile corpuri subtile* (Editura „Nouă", București, 2007), ea plonjează recuperativ în insondabile spații arhaice spre a reînvia și revitaliza ritualuri stranii în care ipostazele totemice își dispută supremația pe toate palierele regnuale, corolarul imediat al acestei atitudini lirice superlativ de implicative fiind abolirea (ștergerea) frontierei, convenționale de altminteri, dintre tărâmurile vieții și morții, realității palpabile și imaginației dezmărginite întru zborul absolut al Logosului ce se potențează în zonele increatului, luminii uimite și tenebrelor gravide, treziei înfometate și somnului în care „ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă" ș.a.m.d.

Adevărat maraton al deconvenționalizării scriiturale, volumul în discuție e o perpetuă răbufnire a tuturor spaimelor existențiale din subconștientul dezăgăzuit întru exorcizare prin captare de semnificații cosmice nebănuite. Viteza de propagare a discursului polifonic prin excelență e una care o concurează cu toată loialitatea și smerenia de rigoare pe cea a luminii. Potopul de simboluri se perpetuează și te prinde paroxistic într-un adevărat maelström al voluptății lecturale mobilizatoare Universul poetic al Vioricăi Răduță e unul tragic. Blestemele concură din plin la textualizarea ființelor devenite astfel locuri geometrice ale nenorocirii. Trăznetul lovește și despică trupul dascălului, boli incurabile se cuibăresc în oameni, insomniile celor frustrați de fericire și noroc se metastaziază galopant, cei mai mulți asistă neputincioși la ieșirea din propria soartă ca și la propria moarte, cu fiecare piesă corporală, magia luptându-se zadarnic cu demonicul ispititor și cu obsesiile prin care bântuie morții fără odihnă și fără șansa ispășirii păcatelor de a fi visat. Poeta nu mai prididește cu luarea pulsului răului abătut asupra celor dragi ei și încercați iovic de neierătorul ger ființial: „somnul fratelui meu se vede prin ea (prin *cruce*, s.n.) parcă e după moarte și sfâșie vederea. mai departe își pune ninsoarea pe trup numai ea să trăiască. La poartă îl așteaptă piciorul tatălui nostru și sapă. tot în cămașă face noduri de apă mai face. gulerul tare îi pune liniștea / spune mereu că nu poartă cămașă de piele de aceea vede el frigul și-l pune înainte" (*cum își coase noaptea pe trup*).

Poezia Vioricăi Răduță se naște din dorința nemărginită de a mântui lumea prin poezie, de a o zmulge inevitabilei treceri și de a o face să trăiască prin semne/urme, însă îndoielile nu întârzie să i se infiltreze în suflet și să i-l amprenteze cu un incurabil sentiment al zădărniciei spulberatoare de iluzii: „se duce cu apa să vindece strada în care mor numai bărbații / spune trăiești pe spatele casei, uite ai vinul în mâna stângă / tata nu vrea să știe de ce ne uităm la fotografia asta așteaptă să-i / dea două brațe de râu așteaptă chiar mâinile lui. vedeți? spune / mama. morții de pe strada noastră se aruncă din clopot și alții îl / beau că au vise înăuntru și râd dar tata nu vrea // o să plece până la urmă din noi cum stăm care pe scaun care în picioare și îmbătrânim // acolo nu era o lume digitală" (*mortul pleacă din fotografie*).

Precum și: „soția fratelui meu s-a dus în frigurile de piatră. o să plouă la / noapte. el a păzit-o în fiecare gând s-o ajungă mai ales când / iese din naștere dar trupul ei gol e în alte ape și abia se zărea doar / pânza ușoară legată în noduri / nu știu dacă moare oglinda sau doar se șterge de noapte / la fel. ursul se întărise când o lovea înăuntru poate crescuse acolo / și nu avea unde să-l scoată creștea cu ea mai demult // acum nimeni n-are cum să-l oprească până când moartea lui îl / vedea și-i trăgea simțurile ca și noaptea mai nouă numai că ursul / nu vrea și nu vrea stă cu somnul lui pe somnul ei și trage oglinda / unde soția fratelui vede visul crescându-i pe sâni // atât ar fi vrut ploaia să moară fără carne în ea (*friguri cu somnul în ele*).

Cartea e, ca și celelalte volume ale autoarei, de poezie sau romane, un spectacol al durerii unei familii viscolite de nenoroc și regizate de însăși hămesita moarte: „dar mai întâi a fost toamnă cu șapte ani încheiați mama ei Zenofia / a plâns până s-au terminat rugăciunile dar tot n-a apucat să treacă de / cruce soldatul că el a pus-o să înverzească / l-a urmat pe Radu fiindcă în mormântul celuilalt nu era somn / fotografia din război s-a păstrat. am crezut că e dragoste / numai că fata și frații ei s-au făcut fluier / când au început să crească la loc de singurătate se zice fata își uită / sânii în brațele tânărului care se potrivea cu bustul din cartea / poștală fără întoarcere // în sfârșit duhul sare pe cal și nopțile se fac nevăzute / este iarbă ziua în care ploua. mama își pune firele de lână în degete / să curgă în jos (hora în care mai plouă. Își descoperă degetele. asta-i).

Poeta se simte depozitara suferințelor acestei familii și își arogă sau simte că-i incumbă responsabilitatea salvării spiritului lumii ei strivi te atât de nemilos de însăși condiția umană și de la care atât Dumnezeu cât și îngerii par cel mai adesea să-și fi întors fața: „lupii umblă mai tare cu mortul în apă fierbinte mama Calliopa s-a / dus și s-a întors în pământ îngropat de fapt se lasă în 7 ierburi. / (cu întunericul. până târziu) / tot cu atâtea nopți

la dus și la întors. îi învelea somnul / merge ea așa mută între Valea-Sălciei și Spide se roagă și scoate / luna din râu numai că dascălul o ia pe alt drum / mai mult nu poate să moară din ea spune de ce îi pătrunde în minte./ dar nu mai e timp. *și vede vise prin piele* (*vedenie în mormânt*).

Chiar debarasată de spaime, dragostea, fie și într-un cadru inițiatic, nu repoartă întotdeauna victoria împotriva morții. Discursul erotic reușește, cel mult, să dea trup de carne și de sânge amintirilor.

Morții pluralizate, nesfârșite, reiterate, i se oferă revanșa epifaniei prin textualizare. Discursul poetic e, astfel, o perpetuă manifestare a neuitării, a umilirii extincției și o relativizare a ei atâta vreme cât de cei duși își mai amintește cineva, un triumf al prezentificării în duh a absenței lor fizice. Viii și morții lor se telescopează reciproc unii în alții, dulci și repetabile poveri într-o neodihnită rocadă ritualică simultaneizatoare de timpuri și interferând visul cu veghea, nălucirea cu palpabilul, bocetul metafizic cu zâmbetul miresei nelumite, angoasa așteptării intranzitive cu mângâierea protectoare a credinței și a înseninării mioritice: „chiar dacă n-a mai fost în corpul ei de mult timp una dintre fetele / dascălului a luat moartea bărbatului cu ea / când să-și vadă oasele nu mai erau înăuntru abia dacă mai avea / trăsături dar fusese mereu cu o zi înaintea ei de aceea intră în el / altcineva și scoate pânza țesută pe ea dintr-o apă / i-a crescut o piatră în pântece și a omorât-o mai puțin, // întâi bărbatul a îmbăiat-o și oasele s-au albit / s-a albit și drumul pe care l-a făcut gândul ei de mireasă / și înghețul de 7 luni cu fetița învelită în el când a cărat apa și zilele / moarte chiar dacă n-a găsit trupul din care plecase și care aproape / îi coase rochia fără capăt să facă nunta cu mortul în casă./ oricum e aproape de senzație. pune lumina la geam // atunci capetele de drum i s-au lipit de mâini / rochia căzuse jumătate din ea jumătate în șarpele casei (ar trage / luna peste capul de băiat ca să se creadă în poveștile astea) pus de / mama Calliopa să întoarcă vântul cu cele 6 surori fiecare în crivăț / cu sânii în loc de fluier, fetele nu trebuie să cânte. cea mică / termină apele cu rochia ei din oase și aude pași în apropiere. s-a / mutat din realitate. O fi gol în picioarele lui”? (*rochia jumătate din oase i-a schimbat viața*).

Copiii visează povestirile auzite de la predecesori și le asimilează ca pe o realitate organică. Divinația, ca și visul, se înverșunează să se întrupeze ca astfel să poată reface toate fazele existenței iisusice: naștere, pătimire, ispitire, moarte, înviere, spre a accede la învesnicire și la urcarea pământului maculat în cerul purificator.

În ciclul secund al cărții – *numai locurile se spală. poze la minut la trecut* – poeta încetează să mai fie în clipa în care îi mor amintirile. O teribilă spaimă de a fi de niciunde o cuprinde, chit că toposul a cărei emanație ființială se vrea și se știe e unul traumatizant. Durerea, mai bine zis infinitul șirag de suferințe traversate, o personalizează și-i conferă identitate și rădăcini. Senzația de supurare a memoriei personale se înscrie întregitor în cea ancestrală, evadarea în vis sau încartiruirea silită în el rimând cu sacrilegiul coșmaresc. Falsul epic (Horia Gârbea) se constituie din sugestiile apocaliptice despre lumea copilăriei și a satului ce n-ar odihnă nici după moarte, cimitirul de pe deal alunecând, cu crucile lui cu tot, în devălmășie, spre râu. Toate reperele existențiale par să se clatine, dar seismul se soldează, până la urmă cu reactivarea memoriei afective. Discursul se constituie ca forță catalizatoare a realului cu ficționalul, a trecutului cu viitorul, a lumii morților cu a celor încă în viață pomenitoare: „înainte să învățăm tăcerea / oasele se răresc și se răresc salcâmi când adunăm ploaia / se rărește și sufletul de la an la an / pentru că mormântul mamei Calliopa își pierde pământul / și ține amintirea într-o singură mână. cea stângă tocmai când / fratele meu are gâtul lung lung și o ține departe, am să mă sprijin / de lupi dacă ei nu beau sânge fiindcă nu am pe cine să întreb. / scriu în primul caiet de școală. n-am pe cine să întreb crucea ei se desparte și nu mă încape și nu într-o noapte ca asta cusută la loc / nu pusă în pânză ușoară de apă. ca și îmbălsămată în frunze de / nuc moartea ei poartă o // singură toamnă și lupii din cerc i-au făcut. mai departe așa am / scris. plopi de zăpadă acum ciopliți de o mână pe lumea cealaltă // apa și vântul stau afară cât timp și eu odihnesc morții și mama / Calliopa se întoarce în locul ei de oase legată mi se așează pe față / în sfârșit arată că nu mai e cruce / aștept să-i înflorească salcâmii în brațe. aștept până are să moară / și tata” (*mormântul pe față. detalii*).

Micile întâmplări din lumea rurală în care a copilărit se lasă stoarsă, cu mult mai apăsat parcă decât în *La lilieci*-i lui Marin Sorescu, de cele mai neașteptate sensuri și în tonalități dintre cele mai diverse, registrele atitudinale simultaneizându-se în chip miraculos (nostalgic, macabru, umoristic, tragic, năstrușnic, oniric, badin, grav, ironic, reflexiv, ludic, parodic, suprarealist, confesiv, disperat, scrâșnit, insolit, izvoditor, valpurgic, stihinic, neliniștit, potopitor, parabolic, adeziv, pantagruelic, anamnezic, gnomic, astrologic, paremiologic, superstițios, revelatoriu, debordant, spumos, strălucitor, fascinant, specular, viforos, somnambul, contaminant, ingenios, temerar, hiperbolic, asociativ, atfelitar etc.) satisfăcând zeci și sute de valențe între cuvintele noastre de toate zilele Insulele strict lirice în oceanul cvasi- sau pretextual-epic câștigă, prin contrast, prospețime și profunzime. Iată o mostră sondând memoria întru depistarea cauzelor nenorocului destinal: „lucrez la gând. se oprește și pământul abia întors / luam aceeași formă. sub nuc șarpele a fost tăiat cu o sapă dar se / găsise atât de departe capul de trup încât am făcut de mai multe / ori drumul de la o parte la alta și el din apă s-a refăcut mă / înconjoară și mă umple de negi // altcineva îmi caută înserarea să se culce. m-a privit aproape adormit / s-a întors / în carne și oase acum se lipește de liniște ca să poată dormi numai / eu am o jumătate de somn oriunde aș fi n-am plecat dinspre seară / mai stau cu un șarpe la jumătate, în asemenea ceas pot iubi doar / un gât de vioară și simțul care pleacă în iarbă // noaptea îmi pune lemnul se deschide și cerul să visez alt bărbat / doar că unul rămâne-n pământ celălalt este înger amândoi încep / de la sapă-încep să se apropie / voiam să umplu spațiul cu un singur obiect” (*auzi tu. La sapă*).

Cu al treilea și ultimul ciclu al cărții poeta comută toposul rural cu cel urban, cunoscut cititorilor din romanul *Irozi*. Amintirile din acest oraș de provincie respiră un aer vag simbolist și nu-s cu nimic mai puțin dureroase decât cele din spațiul copilăriei rămase în urmă. Eul liric se adaptează greu sau deloc la toposul tentacular cu fete care îmbătrânesc așteptându-și ursi ții, cu gara care din când în când se umple de recruți și de trenuri cu oase, cu cărămidari, manechine, fantome, cu celebra pușcărie în care și-a irosit viața Corneliu Coposu, cu crime pasionale, cu plictisuri exasperante până la suicid, cu spitalul în care nopțile albe ale pacienților par să abolească trecerea timpului și singurul mijloc de evadare pare să fie povestirea vieților ca în *Seherezada*, cu cozile interminabile la gaz, cu casele sumbre și misterioase dincolo de ușile cărora se însumă drame neștiute, cu vânzătorul orb de semințe, cu moda muribundă a pălăriilor, cu atelierele de reparat ceasuri, cu cinematograful său care e un alt prilej de evadare din monotonia și spleenul târgului prăfui t și din realitatea lui apăsătoare doldora de singurătăți paralele și de senectuți neconsolate. Nu putea lipsi din decor imaginea liceului. cimitir al tinereților, cum ar spune Bacovia: „între timp l-au pensionat pe tata și un ceas bărbătesc de la el am / purtat ca semn de familie pe mormântul lăsat. în muzeu îmi țin / sufletul / din vitrină nimeni nu vede strada / *când bântui pe coridorul Ferdinand* / o pauză cu mine. / trecerea din oglindă scade duminica în pianul sigilat din holul / liceului / cu ea umblă profesorul meu în haine curate._așa se cuvine dar e / stins și cămașa îi vine ca trup / îl rog să rămână spre luni e ziua mai lungă / nu se poate îmi zice Lumina nu mă mai ține și luni și marți se / cheamă tot duminică pentru sufletul meu / atunci miercuri, Profesore. Florin și Ovidiu sunt încă pe apă / se vede în zare. Nu, nu, băieții m-au plâns înainte. // și capul profesorului meu aduce un vis / Ah, spune, dar moartea pare o fugă. / mă uit în orbitele lui și pianul din hol e deschis cu una din corzi pe / mormânt cineva se apleacă și în luciul de lemn / duminica se așează la loc apoi liniște / te uiți în somn și profesorul stă pe scaunul lui așa cum obișnuia / mai demult Ana Maria și-l trage pe al ei mai aproape să i se uite / în moarte (stă pe un chip uscat vineri). Acum profesorul cu / degetele în pian poate fuma două pachete fără filtru pe zi pentru / că nu mai moare nu mai. / singurătatea îi luminează băieții. acolo unde se întoarce la visele / lui dar și ele se ridică să salute un mort care poartă seara în loc de / cap. propria formă aș spune // și asta e de, ajuns pe pământ” (*cu zimții în moarte. credeți-mă*).

Viorica Răduță e poetă cu o voce lirică mai mult decât distinctă prin ei neobișnuită și întru totul deconvenționalizantă.

Grigore Codrescu

POEZIA CA EXPRESIE A SPRITULUI MAGIC

La debutul editorial din anul 2005, Silvia Miler* oscila între registrul visător-meditativ pe fond elegiac și cel ludic-persiflant cu accente autoironice. Aflată atunci într-un evident proces de cristalizare a unui limbaj propriu, poeta cădea uneori în mrejele clișeelor de natură colocvială, sau în capcanele tematicii biografismului, fără vreun câștig în planul semanticii poetice. *Incantațiile Meduzei* (Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2006) surprinde cititorul prin gradul de concentrare a textelor și de sublimare a expresiei, deși nu se poate spune că imaginarul poetic ar avea drept simbol central fascinantul personaj mitologic invocat în ambele volume.

Poemul cu care se deschide *Lacrima Meduzei* reia, cum se vede, titlul primului volum, voind parcă să delimiteze un areal poetic propriu așezat sub semnul acelei ființe fabuloase, înspăimântătoare, a cărei privire pietrifica pe oricine prin puterea sa magică de gorgonă; este, de fapt, puterea magică a cuvântului, încantația care trebuie să transceandă spațiile dintre contingent și planul onirico-simbolic. Esențializat, mitul nu pierde din semnificațiile lui profunde, ci răscolește prin asocieri sintagmatice inedite și imagini oximoronice expresive: „E nunta fecioarei / Cu șerpi despletiți, / Un clopot bocește ușor, / Nuntașii dansează / De groază-mpietriți / Că mirii uitat-au de dor // E nunta fecioarei, / Cu trupul solzos, / Din țara oglinzilor sparte… /Ar vrea să mai plângă / Dar chipu-i hidos / De El și de viață o desparte // E nunta fecioarei / Cu irișii furați / De ura zeiței păgâne… / O lacrima așteaptă, / Pe maci scuturați, / Oțelul menit s-o cunune…”

Cu toată această proiecție sub semnul Meduzei, imaginarul poetic conturat de Silvia Miler e marcat de un lirism discret, dar și elegiac-reflexiv, căci în majoritatea poemelor autoarea prefera tonuri temperate, cu discreții uneori exagerate, eul poetic fiind retractil și cu o acută sensibilitate(fapt vizibil și în ilustrațiile cărții, ce aparțin tot autoarei poemelor, la fel ca în volumul de debut).

Volumul *Incantațiile Meduzei* se înfățișează în trei secvențe: *Zodii*, *Incantații* și *Meditații*.

* Silvia Miler, *Incantațiile Meduzei*, Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2006

Călăreț turc

Prima dintre acestea pare a sugera ideea de destin; imaginarul peisagistic se conturează prin tehnica metonimică și în viziune stilizată cu ochi de plastician. În *De primăvară*, un peisaj enigmatic se încheagă din doua strofe în care semnele mitului, tainele vieții și vitalitatea peisajului abia se ghicesc dincolo de text și dincolo de imagini: „Vântul gonește prin / Verdele frunze lor / Șerpi răzvrătiți / Să-ntâlnească / Naiv se deschid / În plânsetul norilor / Bobocii jertfiți / Să-ncolțească // Chemarea păgână / Alint sacadat, / Împrăștie dalbe petale / Pe care le adună / Nerușinat, / Vântul în pletele tale…" Viziunea plastică, precum și concentrarea în plan sintactic excelează inclusiv prin contribuția cromaticii într-un micro-poem precum *Coraline*, în care atrage atenția și expresivitatea elipsei ce mișcă textul chiar spre zona ermetica: „Cireașa roșie-n răspăr / De pofta viermelui aleasă / Nebănuită ești în păr / Rubin pe valul de mireasă // Mici coraline amăgitoare / Desfată zvonuri la urechi / Înțelepciunea iertătoare / Dă noului un rost mai… vechi".

Lirismul biografic transpare în *Tristețe*, *Când sufletul lui moare, Iertăciune-n prag de rele*, *Pe ambele părți* etc. Departe de registrul de cronică în care se complăcea în volumul anterior, acum autoarea are puterea de a transfigura amintirea, senzația trăită, clipa regăsită în memoria afectivă, lăsând textul să spună doar puțin, la nivelul sugestiei și colaborând complice cu cititorul în planul contextului și al simbolului: „Tunsoarea mea de rock'n'roll / Pe obrazul smead fardat cu stele / Captează soarele frivol / Pe-ale blazonului panele // Și printre resturi de dantele / Ce-ți amintesc de puritate / Bacante travestite-n iele / Te prind în mreje eterate // Capitulezi complice slugă / Împins de poftele-ți mișele / Pe care le transformi în rugă / De iertăciune-n prag de rele…" Cum se vede aici, dar și în alte contexte, cuvântul neologic sau livresc, popular sau din registru colocvial pot coexista în comunicarea ideii poetice, pentru că autoarea are deja formați senzorii potriviți pentru un lexic variat.

Altădată mitul, la fel precum cel la care trimite titlul, devine sursă de poezie gravă, meditație pe teme eternumane prin convertirea personajelor biblice în simboluri ce tranzitează epocile. Satisfacția cititorului este potențată și de intuirea sensurilor aflate dincolo de cuvânt: „El n-a putut s-o facă / Deși-l strângea cuvântul / În menghina privirii / Păcatu-i sfărâmând // O spaimă ca un vierme / Pândea din așternutul / Tâlharului de frate // Dar văduva râzând / Pe altarul cărnii-ncinse / De ritmuri alămite / În joc nebun l-atrage / Scăparea-i oferind // Desprins din valuri ude / Un trup i se promite… // O mamă-și vinde fiica // Ce ucidea… dansând" (*Tăierea capului*).

Dealtfel în ciclul *Meditații* sunt și alte motive de circulație universală (personaje din opera lui Shakespeare, din Biblie, sau din mitologia clasică.

Adesea autoarea își trădează seducția ce o resimte pentru latura eufonică a textului, susținând-o printr-o ireproșabilă structură prozodică, ori chiar prin fulgurații de simbolism fonetic; încât ritmurile incantației – involuntar – par a se resimți în toate încheieturile textului.

Capodopera volumului pare a fi *Triptic*, în care valorile expresive ale *ambiguității poetice* sunt, cu rafinament, puse în valoare prin metaforă, iar efectele eufonice și structura metrică susțin o structură tematică de mare complexitate în care se împletesc *fugit irreparabile tempus*, *iubirea* și *visul*: „Iubire-albastră-n foi de liliac / Pierdută pe-a norocului alee / Te cuibărești pe-un gând insomniac / Hoinar bătând în pas Calea Lactee // Iubire cu aromă de nuci coapte / Sfărmate-n pași de dans sub șevalet / Pictezi pe-al vieții triptic într-o noapte / Noi suferințe în decor discret // Iubire dezbrăcată de mătase / Te-nfunzi în unda nopții din oglindă / Strângând uitări de sine între coapse / Dulce păcat înscris pe-a vieții grindă…"

Silvia Miler nu este deloc captivată de mode poetice și experimente literare gălăgioase, dar se pare că profesia, ce și-o exercită în tehnologia de vârf, n-o împiedică să mențină contactul cu marea Poezie. Ceea ce este, desigur, foarte bine.

Unul din semne poate fi detectat și în ultimul poem din volum, intitulat abrupt, *Mușcat, cuvântul*, în care pare a se izi, *in nuce*, o *ars poetica*, în care atrag atenția autoreferențialitatea, percepția acută a savoarei cuvântului, odată cu carnalitatea lui, precum și sugestia înfruntării timpului de către *creație*: „Scriu la întâmplare un / Cuvânt / Primul citit la / Publicitatea cuvintelor, / Secțiunea vânzări sentimentale / Cu critica în regulă și / Garanția uitării… // Mușc pofticios din el / Lăsându-mi rujul pe / Marginea literelor / Și-l uit sub tipar / Cerneala să-l pătrundă / Vremile să patineze / Desăvârșite piruiete pe / Tușa-i trecătoare… / În așteptarea aplauzelor / Aerul condiționat / De la corectori / Îi va spulbera cenușa // Clipind des / Ochii editorului / Vor aburi…"

Adevărul este ca în poemele sale cele mai inspirate, Silvia Miler și-a găsit reperele limbajului propriu, iar siguranța tonului, percepută în acestea, arată că în tabloul poetic băcăuan stă să apară o voce distinctă.

Ana Dobre

MUZEUL, CA SPAȚIU DE MEDITAȚIE*

Un poet nu se definește prin numărul volumelor, deși acestea pot da, la un moment dat, măsura sensului trecerii sale prin literatură și prin lume. Un poet se definește prin capacitatea de a-și trăi fantasmele, de a-și popula lumea cu aceste fantasme, de a se pătrunde de ele, de a le face să trăiască prin forța lor interioară. Aceasta pentru că în această lume „*...sunt toate/ cele întâmplate:/ câinele care latră în vis/ și cântecul privighetorii/ ucis*." (*Muzeul cu nemărginiri*).

Metafora *muzeului cu nemărginiri* din poezia omonimă a noului volum al poetului Florea Miu, apărut la Editura Ramuri în 2006, se constituie ca o definiție a lumii ca atare și a lumii poetului ca proiecție subiectivă, în exterior. Ca spațiu, *muzeul* sugerează un spațiu *mort*, populat cu valori(exponate) ce reconstituie un timp revolut. Este *muzeul-obiect*. Dar poetul are în vedere un *muzeu-subiect*, o proiecție virtuală a interiorității profunde. Acest spațiu interior e populat cu exponate *nemărginiri* acoperind *mai multe istorii*, propria istorie. Intersectarea muzeului-obiect cu muzeul-subiect se realizează în planul imaginarului: „*În muzeul acesta pustiu,/ unde scriu,/ se privește parte cu parte/ printre nopțile de hârtie/ înalte*". Din el străbat în afară obsesii, temeri, spaime, spleenuri*: „Prin ferestrele sparte/ se vede până în moarte,/ iar în pridvorul de fier/ se ajunge prin cer".*

Motivele, toposurile, imaginile artistice configurează acest spațiu imaginar în coerențe articulate pe metafora prin care transfigurarea se instituie firesc. Un astfel de reper este *poarta,* un fel de limită a eului, marcând locuri pe care nu le poate trece: „*Tu scoate-mă din propriul gând/ ca din negru pământ,/ scoate-mă din ceața vâscoasă/ ca pe o casă,/ ca și cum ai reinventa alfabetul/ dintr-o literă arsă...*" (*Poarta*). Totodată, există și sugestia echivalenței eu-poartă, ca simbol al incidenței a două suflete pereche. Iubirea poetului este o *voluptate dureroasă*: „*Pune-mă poartă în lacrima ta/ ca să pot respira!*" (*idem*).

Universul se dimensionează vertical până la *marginea de nor*, un ecran cosmic pe care, ca-n teatrul de umbre, se desenează siluete iluzorii: „*Umbra mea este, totuși, de vină/ că nu mai există lumină - / mă locuiește ca pe o scorbură...*". Rătăcind în propriul labirint, ispitit de jocul aparențelor, eul se pierde, se înstrăinează de sine. Rătăcirea are și acest sens, de pierdere de sine: „*Nici nu mai știu unde sunt/ între cer și pământ...*" (*Marginea de nor*).

Pe pământ, într-o dimensiune orizontală, spațiul se configurează ca „ținut nisipos", nefertil, steril, străin. E un spațiu marcat de limite – *ziduri, porți, ferestre*, care nu duc și nu dau nicăieri. Contururile reale sunt proiecții ale obsesiilor. *Vântul, furtuna, valurile, neliniștea, lacrima,* materiale, îl invadează cu forța unei erupții năvalnice: „*Bate vântul prin oasele mele/ rebele,/ e o furtună de nedescris/ care-mi răstoarnă/ drumurile în vis...*" (*Ținut nisipos*). Rătăcirea pe pământ răsfrânge acum sensul dramatic al unei peregrinări în propria moarte: „*Cine ești tu, să mă-ntrebi/ de ce umblu prin moarte?!*" (*idem*).

Această lume materială, marcată de înstrăinare și singurătăți tragice, se spiritualizează prin/în cuvânt. Dar cuvântul nu-l mai slujește, îl trădează prin contradicții, paradoxuri, confuzii. Echilibrul interior se frânge în dizarmonia eu-cuvânt: „*S-au trezit în mine cuvintele:/ eu gândesc într-un fel/ și ele spun altceva./ Eu vorbesc, iar ele visează/ și astfel ajung/ să-mi răstignesc întrebările/ pe toate cărările...*" (*Litere sparte*). Drama cuvântului este o dramă omenească, o dramă cu profunde reverberații resimțite dureros. Ipostaza eului este tragică. El pare a fi într-o situație fără ieșire. Captiv în interior, se simte captiv și în lume: „*Mă lovesc de litere sparte/ de aici până-n moarte./ Sap în mine aceste cuvinte/ ca pe niște morminte/ Poate că ele au și uitat/ în cine au stat*" (*idem*).

Poetul își ascultă atent trăirile ca pe niște ființe

Țărancă citind

* Florea Miu, *Muzeul cu nemărginiri*, Editura „Remuri", Craiova, 2006

întrupate, urmărindu-le ecoul în lungile coridoare ale labirintului sufletesc. El își asumă cu voluptate eșecul, scriindu-și povestea ca pe o exorcizare sui-generis. Scrisul are o valoare terapeutică și cathartică – izbăvește și dă sentimentul plenar al dezmărginirii prin impersonalizare, salvează eul de teroarea propriei poveri existențiale.. Iată o Confesiune: „*Ziua începe ca un semnal de alarmă/ că voi purta o nouă bătălie pierdută (...)/ Apoi mă resemnez să o iau de la capăt/ cu încă un pas nefăcut.../ Singurătatea aceasta e visul/ din care-am căzut*". Resemnarea este atitudinea unui defetist. Lamentațiile sunt ireversibile: „*Nu mai am nici umbră, nici loc,/ dar nici nu pot să mă-ntorc!*" (*Ireversibil*).

Deziluzionat, dezamăgit, atins de aripile negre ale pesimismului, sceptic și mefient, pentru poet lumea și-a ascuns frumusețile, sensurile, luminile. Lumina apare doar ca să facă umbră neliniștii: „*...cerul se vedea/ prin neliniștea mea...*" (*Drumul din vis*.) sau, firavă, *se șterge* „de pe avers". Lipsită de sens, lumea aceasta fără semn se desacralizează: „*...din biserica îndoielii/ a dispărut orice sens.../ Nu există nici sus, și nici jos,/ nici verticale, nici orizontale nu sunt/ în încăperile de pământ – / nu există decât o câmpie de ceață/ din care s-a stins orice adiere...)* (*Încăperea cu urme șterse*).

Hotărât lucru, poetul Florea Miu trece printr-o perioadă grea dacă vedem în poezie o formă de exorcizare a răului existențial. Volumul acesta marchează o cufundare în eșec, o trăire voluptuoasă a durerii conștientizate în toate articulațiile ei, o moarte spirituală. Toate poeziile (v. *Eșec, Restricție temporară, Reflex arhaic, Competiție, Semnul roții, Univers de trecere* etc.) au acest aer existențialist, de receptare a vieții în fibrele ei dureroase, de lehamite, doldora de cumplitul sentiment al zădărniciei zbaterii noastre pe pământ. Asemenea Păsării Phoenix care, presimțindu-și sfârșitul, își făcea cuib de rămurele rășinoase și, la lumina soarelui, se autoincendia, poetul se autoincendiază în focul cuvintelor. Arderea ritualică e urmată de purificare. Reînviere și catharsis sunt incidente, semn al depășirii unei crize existențiale. Poetul Florea Miu este, simbolic, o Pasăre Phoenix și poate reînvia luminos după această dureroasă combustie într-un nou volum. Alături de cenușă, trebuie să apară și lumina. Altfel, am fi ca-n basmul acela în acare zmeii au furat soarele și luna, lăsând lumea în întuneric.

Adrian Botez

UN POET DIAFAN, CU VOCEA ÎNGROȘATĂ – …ȘI CU PERSPECTIVE DE NEBĂNUIT

Aurel Pop (n. 1949, în Cetățele-Șișești, județul Maramureș) este un nume și o voce rezonant-important/ă, în cultura sătmăreană – scriitor, redactor-ziarist, colaborator al unor reviste-fanion ale culturii românești contemporane (***Tribuna, Familia, Convorbiri literare, Luceafărul*** etc.), cu zeci de premii literare, ctitor de reviste și asociații culturale, recenzent de cărți, autor al unor cărți privind istoria comunismului românesc etc. „Isprava" ultimului an (2007) este fondarea unei reviste de cultură, foarte curajoase și cu mari ambiții, la Satu Mare: „***CITADELA***" .

În ce privește poezia, se află la al treilea volum (după ***Pelerinaj de secesiune***, Ed. „Solstițiu", Satu Mare, 2004 – și ***Calvarul cuvintelor***, Ed. „Risoprint", Cluj-Napoca, 2006). Volumul de față, intitulat ***Sonete din regatul disperării***, conține tot atâtea poeme, câți ani pământești a avut Mântuitorul, când a fost răstignit: 33...

Nu orice grupare de 14 versuri se numește sonet. Ceea ce scrie AUREL POP **este Poezie (și încă de mare încărcătură sensibilă!)**, dar, prin nerespectarea normelor sonetului, printr-o anume „indisciplină" nonșalantă, nepăsătoare, ASUMATĂ (poate că în mod, oarecum, „vinovat"… pentru că își asumă, automat, și stângăciile evidente…) – față de normele severe ale sonetului (măsură, ritm etc.) – nu suntem dispuși a-i da credit autorului, când acesta își intitulează volumul „***Sonete din regatul disperării***".

În definitiv, nu suntem dispuși, pentru că versurile ne stau în față, (ca) (martori)/martore: nu e nicio disperare reală, niciun dramatism, împins până la ultimele consecințe… – nicăieri în acest volum!

„Regat" – da, de ce nu?! Orice poezie se constituie într-un „regat", condus de autarhul, care este Poetul…

Un regat, mai degrabă, al **melancoliilor**. Și al **amărăciunilor**. Imaginea TATĂLUI, „sub cruce la margine de sat" (p. 31) – este imaginea răstignirii Mitului/Originii Sacre/Pure a Omului Ex-Paradisiac… (dar, paradoxal, tocmai amărăciunea paroxistică, resuscitează **speranța,** cu obstinație). Această imagine, de o deosebită delicatețe melancolică, este aparent întărită – în realitate, subminată „pozitiv" (acel „pozitiv" al pseudo-panteismului eminesciano-franciscano-mioritic…), sub raport semantico-estetic, de cea a **îngerilor**, a **mării** și a **stelelor**, toate, sub simbolul atotcoagulant sacral al **CLOPOTULUI DE (lângă) BISERICĂ**: „undeva pe-un drum cu îngeri fără frică/voi fi condus spre un țărm de mare/presărat cu vânt subțire

[1] Aurel Pop, *Sonete din regatul disperării*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2007.

prăfuit de scoică/fire de nisip cu iz de stele amare/acoperă sunetul de clopot de lângă biserică" – p. 31 – paradoxul constă și în faptul că aparent acoperitul **sunet de clopot** resintetizează, în fapt, de/pe dedesubtul lumii/spiritului uman, datele sacre, cu valențe soteriologice… (Căci CLOPOTUL nu este altceva decât jumătatea din sus de fire – a ANDROGINULUI ORIGINAR…). Subminează, de asemenea (și consecutiv!) tembelismul anti-spiritual al acestei lumi a „pisicilor îmbăiate-n șampon apă caldă"… (p. 29).

Dar Aurel Pop nu ajunge, **dintr-o discreție spirituală funciară**, la sarcasmul atotdistrugător-atotarzător/ atotdizolvator, apocaliptic, vizionar… Nu. Ci doar la timide schițe/eboșe (acuzatoare, în fond – dar cu deget de catifea… – deci, non-expresionist, non-postmodernist etc.… – catifeaua bunului-simț și a tradiționalei „măsuri din toate"!) ale „realității" ireal-imbecile și sufocant de terne: „în odaie s-a pornit mireasa-n suspine/vâslașul poartă pe umeri haina cenușie/trag lăutarii un cântec despre mine" (p. 23) – a se observa cum funcția psihopompă a „vâslașului"-Charon se pervertește, simultan cu aceea armonizantă a degeneraților (din punct de vedere sacral-mitic) „orfei", ajunși „lăutari" de comandă…care nu „cântă", ci „trag" un cântec… (se sugerează împovărarea de reziduuri antispirituale a lumii, Orfeu devenind Edecarul Lumii Desacralizate, un Herakles, umilit/exasperat, în Grajdurile lui Augias…).

Sintagme emfatice, precum „imperiul umbrei", „urletul luminii" (p. 9), „noaptea de blestem" (p. 13) , „uragane și furtuni de vorbă" (p. 35), „îndoliatul țărm" (p. 41) nu-și află acoperire și continuitate semantică, în contextul poemelor de care aparțin, ci, mai curând, favorizează apariția dizarmoniilor și defazajelor semantice. Exemplificăm: „străbat regatul disperării cu mașina/cu femeia în fața altarului am jurat/să fim la bine și la rău întotdeauna/ jurământ păstrat peste ani mai curat" (p. 35) etc. Nu poate exista disperare credibilă, când conduci mașina/ automobilul (poate să fie chiar și mai stabilul TIR…)…: ești silit, înainte de orice „disperare", să respecți regulile de circulație…

Mai curând, se percepe o „ciudă", de bun și corect familist/Gospodar al Lumii, care și-a dat seama, poate, că Femeia, se situează în zona, sâcâitoare, a „furtunilor de vorbă" (n-ar fi o noutate… – **dar degenerescența femininului/feminității este catastrofală, în plan cosmico-existențial-spiritual**!) – …concomitent, se creează (cu mult mai plauzibil!) sugestia că așa-numita „disperare" ar veni/proveni și de/din la mediul urban corupt și corupător al rădăcinilor tradițional-ritualistice ale satului… iarăși, nicio noutate, cel puțin sub forma constatativă, pe care o sugerează Poetul… (dar, evident, **apocalipticul mijește**… – din păcate, doar **dedus**, iar nu descris-trăit/ asumat). **Oricum, în vagul acestor stări/trăiri, nu se potrivesc deloc vorbele mari…**- ci, mai curând, **cele amare**.

Tot ce-am spus mai sus nu se instituie, în niciun caz, în vreo „condamnare" (a autorului, sau, Doamne ferește, a foarte frumoasei și stimabilei sale Poezii! – nici n-ar avea nimeni dreptul!), de niciun fel. Dacă Poetul și-ar fi intitulat volumul, cu poezie de mare delicatețe și sensibilitate, spre exemplu, „***Regatul Melancoliilor Mele***" (fie ale „pușiului din mine", cu „o lacrimă zbătută-n fundul unei cești" – „puști" a cărui inocență este pierdută, definitiv, în pofida oricăror încercări retrospective – p. 11, fie ale îndrăgostitului „judiciar/justițiar", care caută ca „vinovăția să n-o-mpartă-n două (…)/nu am balanță ca să mai măsor/partea mea de vinovăție" – p. 10, fie a țăranului nostalgico-sentimental, în raport cu ORIGINEA MITICĂ A FIINȚEI SALE ÎNTREVĂZUTE: „de-ar fi să mor iubito peste noapte/ îngroapă-mă în satul meu natal/să cadă frunze de castani în șoapte/pătrundă raze de lumină matinal" – p. 35, „în gând de satul natal mi-e dor (…)/în ochii mamei nu mai văd lumina" – p. 33 – **motivul „mașinii",** la Aurel Pop, sugerând, cu discreție, **blestemul dispariției satului/ mitului/anistoriei/șansei soteriologice și/sau de nemurire**!!!) – n-aveam material pentru acest/acel fel de a începe (și conduce…) cronica noastră…

Autenticul Poet Aurel Pop este, mai curând, poetul surdinelor, puse, cu discreție și bun-simț specific țărănesc-tradițional, la „trompetele" crizelor de emfază – pe care le trăiește/dorește orice scriitor. Este, de fapt, poetul „tăvilor pline de cuvinte", atât de domestice, elegant purtate la cina elegantă (și cuminte!) a Poeziei…Este, chiar, de multe ori, poetul inefabilului fermecător, al „vânzării pe un nor de fum" (p. 9), al sfătoșeniei, oarecum prozaice, dar simpatice, a „ieșirii din impas cu un sfat sau cu o pildă" (p. 29), al „fluturilor gri" (p. 19), Icari „moderni", dezabuzați…, al „vânzării sonetelor (n.n.: altora…) la intrare în burg" (p. 41) și „stând de pază-n gând la poarta melcilor" (p. 13) etc.

Nici nu știm de ce, pentru ce/cine vrea să-și îngroașe, uneori, vocea, când această voce sună atât de blajin-orfic: „idei cumpărate pe-un braț de lumină/ (…) unul din noi a lipsit de la ultima cină" (p. 41), **Cina de Taină a lui Hristos** și **cina domestică** își află, mistic, rădăcini comune/ convergente semantic, în „homo religiosus", din fiecare om al dreptei cumpene… – sau: „în nord regatul timpul și-a rănit/acum doar moartea ne mai dă târcoale", sau, încă și mai fascinant-orfic și încifrator de mit etern: „femeie (…)/încinsă de-un cântec de lebădă ud"…

Dacă am fi citat întreg pasajul, și anume: „era o femeie ce purta un sacou" – imagine ce se izbește exploziv de suavitatea funerară, fantastico-mitologică, a „cântecului de lebădă ud"… – invadarea sacralului jupiterian-lebădă, de către acvaticul non-lustral… – nu mai **poate** fi lustral, ci doar „înmuietor"/cu valente degenerative, „creator"… – de fapt, **proliferator demonic,** de impotențe spirituale, ale unei lumi care se dezintegrează, sub invazia vidului semantic al „mașinismului", alienării, „formelor fără fond" etc.) s-ar fi evidențiat sugestia unei **viitoare evoluții**, pe care o întrevedem la Poetul Aurel Pop: și anume, **poezia contrastelor năucitoare**, revelate în această **lume din care zeii n-au ieșit de tot, iar demonii saturnieni/ ahrimanici nu s-au instalat definitiv…**

În concluzie: Aurel Pop este un poet de mare sensibilitate diafană, chiar cu potențe expresive majore – dar și cu perspective de evoluție ulterioară absolut surprinzătoare – sub condiția („sine qua non"…) **să se dezvolte în toată autenticitatea lui** și…vorba unei reclame TV: „să-și urmeze instinctul" – care este unul deplin sănătos!

Mircea Dinutz

O CĂLĂTORIE INSOLITĂ SPRE „MISTERUL" LIMBII ROMÂNE. APROXIMĂRI NECESARE

Fie că se apropie de zona fierbinte a miturilor, de izvoarele istoriei naționale, prin ficțiune, nutrită dintr-o înverșunată și pasionată documentare, fie că se apropie de aceasta pe calea ontologică, în măsura în care se dovedește legitimă și eficientă sau de „misterele" limbii române, Ioan Dumitreu denciu rămâne același cărturar onest, înlănțuit de „jocul ielelor" pentru totdeauna, păstrând un ochi ager și lucid asupra realității imediate pe care n-o ignoră nicio clipă. Doar aparent pot fi „despărțite" preocupările sale literare și științifice, de mitologie, lingvistică istorică și, inevitabil, istoria mai îndepărtată a omenirii sau a neamului căruia îi aparținem.

Această „călătorie" (ce ne amintește de aceea a eroilor lui Jules Verne spre centrul/miezul pământului) a început – se înțelege din text – în jurul anului 1980, când autorul practica «literatura de inspirație (stră)istorică» pentru care înghițise «multă documentație» și la devenit – treptat – aventura (spirituală) totală a vieții sale, cu un necesar intermezzo poetic (dragostea dintâi) și romanesc: *Din adâncul irespirabilului* (1998) și *A înblânzi destinul* (2003), tentative deznădăjduite de a se apăra în fața lui Golem dezlănțuit. Dacă primul volum de *Rătăciri esențiale*, vol. II, Râmnicu-Sărat, Editura „Rafet", 2006) este, indubitabil, o carte unitară, gândită ca atare, parte a unui ansamblu, probabil în genul sintezelor realizate de Mario Alinei și Bernard sergent.

Că autorul a avut asemenea preocupări timpurii o dovedește și faptul că un articol/studiu, cu supratitlul *Polemos*, apărut în *Almanahul* „Vrancea literară" (1984), purta titlul *Substratul limbii române între Acylla și Charybda*. Aceasta a devenit aici capitol de carte, cu obiective și argumente identice; deosebirea apare atunci când constatăm că în forma publicată în urmă cu 23 de ani frontul polemicii era mai cuprinzător și adversarii identificați – mai numeroși, iar demonstrația – mai meticuloasă. Ținând cont de faptul că toate eseurile ce alcătuiesc prezenta apariție editorială au apărut, între iunie 2003 și octombrie 2005 în revista românilor din exil, „Dorul" (Danemarca), este de înțeles că acestea au fost rescrise, inclusiv din motive redacționale, scenariul a devenit mai sever, desenul – mai sigur, iar argumentele au fost selectate pentru relevanța și capacitatea lor de a ajunge la esența lucrurilor.

Cartea, de o coerență admirabilă, propune 15 eseuri într-o ordine ce lasă să se întrevadă un proiect originar, un mod de a înțelege cum trebuie să te apropii de o problemă atât de controversată și atât de greu de abordat, dată fiind puținătatea și fragilitatea surselor documentare, cu o maximă prudență și un travaliu ce depășește – cu mult – puterea noastră de imaginație și un orgoliu (atât de bine mascat) pe măsură. La început își fixează punctele de plecare în ceea ce el numește «filosofia clasică românească», ca bază ideatică și metodologică. Dintre aceștia, pomeniți cu reverență, preferă pe Lucian Blaga, al cărui *Eon dogmatic* i se pare a fi «un nou discurs asupra metodei»*, de o incontestabilă deschidere neoraționalistă, creatorul « unui instrumentar conceptual», pe Mircea Florian cu studiul său fundamental, *Recesivitatea ca structură a lumii* și, nu în ultimul rând, pe Ștefan Lupașcu, creatorul unui program centrat «pe reconstrucția unei logici a contradicției», metodă ce se va dovedi eficientă în demersul său meta- și peri-lingvistic. Merită să reținem, chiar la acest nivel, contribuția lui I. D. Denciu cu al său concept – „decența filosofică" ceea ce ar presupune: «să nu te îndoiești mai mult decât e necesar» și « să nu ocolești provocarea pe care ți-o lansează realitatea». Un motiv în plus pentru reflecție.

Capitolul următor, *Originile românilor între Scylla și Charybda* discută, fără patetism și „partipris-uri", eforturile oamenilor de știință și ale diletanților (însuflețiți de o idee și o credință). Amintește apoi că, în acest moment, lingvistica istorică admite existența limbii latine și a getodacilor ca „două limbi indoeuropene de rang îndepărtat», procesul de *romanizare* nu se putea reduce la 165 de ani și nici nu poate explica convingător structura actuală a limbii pe care o vorbim, neuitând să enumere multele nedumeriri pe care le naște o acceptare prea conformistă a unei teorii încremenite de tradiție ce susține romanitatea limbii noastre după un scenariu bine cunoscut. Pe bună dreptate, eseistul se întreabă: cum se explică numărul relativ mare al cuvintelor getodacice în lexicul românesc?!? Cum ar fi fost posibil ca latina „vulgară", vorbită de coloniști, să nu fi avut omogenitate, odată ce, în absența unui cod comun, comunicarea n-ar fi fost posibilă? Eseistul stăpânește bine terenul, lăsând permanent impresia că știe mult mau mult decât spune, dar se obligă pe sine la un exercițiu retoric parcimonios, prin care evită informația parazitară și presupunerile, demi-hazardate.

De-altfel, se confesează el, când e vorba de un material atât de vast, se impune «o tratare sistematică» și adaugă apăsat de o nobilă resemnare: «lucru de care nu mă simt în stare» (p. 36). În schimb, se simte în stare să mediteze «asupra limbajului folosit ca instrument» și asupra « punctelor comune, de conținut, din argumentația» celor care susțin fie o romanizare puternică (unde un rol decisiv l-ar avea *substratul*), fie o non-romanizare idee ce se bazează pe existența unei romanități „avant la lettre". I. D. Denciu reține din această polemică, purtată în primii ani ai deceniului nouă, «toposul continuității poporului român în timp și spațiu», precum și «toposul omogenității limbii române» în comparați cu alte idiomuri europene moderne. Dar ideea *continuității* pune sub semnul întrebării chiar principiul romanizării, iar *omogenitatea* «nu servește principiului dacizării decât cu prețul *protolatinității*».

* Acesta este punctul de vedere al lui Gh. Vlăduțescu în studiul său „*Ideație dogmatică", intelect, rațiune* (1987), punct de vedere îmbrățișat și de I. D. Denciu.

Pentru a dovedi că lucrurile sunt cu mult mai complexe, autorul atrage atenția asupra vocabularului fundamental al limbii noastre, cel mai puțin romanic în comparație cu celelalte limbi neolatine.

Între diletanți (în sensul amintit mai sus) și oameni de știință, I. D. Denciu propune un tip-sinteză, odată ce primii sunt creatori de *opinie* și viziune, provocând și adâncind cunoașterea, în timp ce aceștia din urmă au avantajul de a fi sistematici și riguroși. «Normal să existe un circuit neîntrerupt de la opinie la știință» (pag. 42), modelul propus fiind – firește – Hasdeu. În aceeași ordine de idei, acesta afirmă că obiectivitatea absolută rămâne o utopie și că subiectivitatea începe de la realizarea bibliografiei, «niciodată completă». Oricine ar trata o asemenea temă (de anvergură), va fi obligat să se mulțumească, din multiple motive, cu un „selectiv de nevoie", lucru pe care, de regulă, oamenii de știință nu-l recunosc. Tracologia a ajuns să fie privită, cu deosebire în ultimele două decenii, ca o temă derizorie, și – drept urmare – disputa s-a transferat în sfera bibliografiei de gen, ajunsă prohibită. Dar întorcând spatele mitului, refuzând poezia acestuia, cărturarii noștri refuză, de fapt, ieșirea din criză, pentru că, spune autorul, trebuie G să lăsăm mitul să renască din știință și știința să se decanteze din MIT – cum s-a întâmplat întotdeauna – și vom salva suflul intelectual al omenirii» (p. 58).

Bazându-se pe principiul logicii dinamice a contradictoriului, elaborat și susținut de Ștefan Lupașcu, eseistul atacă, în primul rând, teza romanizării înțeleasă ca *sigur* atribut elementar al identității noastre naționale, lucru observat și de unii cercetători străini (M. Alinei, de ex.). În realitate, în termenii lui Șt. Lupașcu, *elementul romanic* (e) și *elementul getodacic* (non e), dinamizați de „terțul inclus" (stratul romanoid) au format împreună „un cronotop" nou, cel românesc, consecință a unui „joc" permanent între *actualizarea* și *potențializarea* reciprocă a celor doi termeni. Rezultă, de aici, un sistem de sisteme, în continuă prefacere, ce-și schimbă logic și logic semnele și valorile. Singurul avantaj, crede eseistul, al afirmării exclusive și exclusiviste a tezei romanității ar fi că «afirmarea falsului nu face decât să pregătească aflarea adevărului» (p. 68).

Autorul *Rătăcirilor esențiale* este convins că avem în față un „etnosistem" alcătuit, la rându-i, din mai multe sisteme (latino-italice, daco-getice-carpatice), că *e*-ul nostru este comun cu al celorlalte limbi neo-latine și că doar *non-e*-ul ne este diferit, întrucât limba română se bazează pe un binom româno-slav de Sud. Fără nici un fel de complexe, ca un gospodar ce știe bine ce are de făcut și ce unelte îi trebuie, gândește noi concepte, le nuanțează pe cel cunoscute, aprobă și/sau contestă cu egală prudență, ripostează în fața unor previzibile atacuri, fără să piardă – o clipă – din vedere obiectivul său major: definirea identității naționale din perspectiva lingvistică, unde cele două elemente contradictorii beneficiază de capacitatea de a concilia și anihila/absorbi contradicția „terțului inclus" într-o relația, în primul rând, ontologică.

După Mario Alinei, citat cu deferență de I. D. Denciu, în mai multe rânduri, celții ar fi întâlnit în Balcani, în sec. IV î.e.n., pe *români* (sic!), cărora le-au dat numele de „valahi", deci cu mult înaintea romanizării oficiale. Pentru acuratețea demonstrației și pentru a se face cât mai bine înțeles, eseistul propune termenii de *strat* (limba ca sistem), *neostrat* (constituent al stratului, derivând dintr-o altă limbă maternă), în timp ce *parastratul* (care favorizează omogenizarea) și *adstratul* (care favorizează diversificarea) s-ar fala în afara sistemului.

METODA GLOTOCRONOLOGICĂ, ce își propune «determinarea pe baze statistice a epocii de separare a două sau mai multe idiomuri înrudite dintr-o *protolimbă* comună și a cronologiei acestui proces» (cf. *Dicționar de științe ale limbii*, 2005) a fost inițiată de M. Swadesh și R.B. Lees în 1952, a fost îmbunătățită în jurul anului 1970 și preluată, nu fără o examinare prudentă a avantajelor și dezavantajelor, de către I. D. Denciu. Pentru a dovedi existența unui nucleu lexical de bază și relativa constanță a ratei de retenție, autorul a trecut la alcătuirea unor liste paralele de cuvinte ce aparțin nucleului lexical de bază, desemnând concepte fundamentale, stabilind perechile de cuvinte, rata de retenție etc. Nu uită să-i reproșeze lui Swadesh c s-a poziționat în perspectiva stratului, negândind acea listă-test ca un sistem perfectibil și, drept urmare, a descoperit «regula actualizării lexicale a *neostratului*, dar nu și pe a *antestratului*, cu atât mai puțin pe a *substratului*» (p. 88), așa cum le-a definit și le-a înțeles eseistul, convins că «un întreg program de reînnoire a metodei se profilează…».

La o primă estimare, confruntând și comparând sursele, acestea apreciază că, probabil, data de separare a idiomurilor latin și getodac poate fi aproximată între 3000 și 2000 î.e.n., că avem – deci – în față două etnosisteme (latin și getodac) care au avut, ca bază comună, un important *substrat romanoid* (23 la sută). Acceptând că 80 la sută ar fi getodacice, trebuie să ținem cont că 55 la sută dintre acestea «ar apărea drept latine». *Adevărul* se găsește în aceste realități puternice contradictării și, de aceea, se impune discuția, la rece, a raporturilor dintre *neostrat* și *substrat*, care la noi s-ar traduce în opoziția latino-roman/romanoid (= în formă romană, cu aspect latin).

După ce a alcătuit o atare listă, luând în considerația presupusele elemente alcătuitoare, I.D. Denciu ne propune o confruntare cu celelalte limbi neo-latine, la nivelul vocabularului fundamental, cu rezultatele obținute de Dolgopolski, Iakhontov, Swadesh, cu cele trei liste ale sale. Lista I.D.D. (s-o numim așa) cuprinde trei secțiuni, cuprinzând – fiecare – câte o sută de cuvinte (suprapunerile erau inevitabile). La prima secțiune, autorul propune – în afara celor oferite de predecesori – 12 noțiuni «necesare pentru întărirea legăturilor semantice dintre celelalte», iar la a doua secțiune adaugă, din motive similare, 41 de termeni pentru a asigura coerența ansamblului «dar mai ales să satureze universul schițat de precedenta listă, cu care ar trebui să formeze o unitate». În sfârșit, secțiunea a treia cuprinde același număr de cuvinte (100), dintre care 76 sunt achiziții personale. «Nu pretind că am descoperit esențele noționale ale umanității, deși teoretic le-am vizat. Pur și simplu, mi-am construit un instrument de lucru în care am încredere și pe care vreau să-l întrebuințez în studiul limbii române și al „surorilor" sale romanice în raport – genetic sau nu – cu latina» (p. 107).

Aflat în „căutarea nucleului lexical al latinei, cu cele 300 de „esențe" latine adunate, după o trudă greu de evaluat, pe care le atribuie «latinei romane funcționale», eseistul nutrește convingerea că lista reflectă «o stare lingvistică din jurul anului 100 î-e-n-». După care trece la discutarea gradului de *romanitate* al limbilor neo-latine, prin valorificarea celor trei liste. Clasamentul final relevă faptul că rolul *romanizării*, de care s-a făcut atâta caz, este mai mic decât se crede, odată ce româna și franceza ocupa poziții foarte modeste în ceea ce privește rata de retenție. De aici autorul trage concluzia logică, conform căreia «implantul latin n-ar fi reușit» dacă n-ar fi existat «un strat romanoid suficient de consistent» (p. 129). În asemenea

combinații, mai ales după căderea Imperiului Roman de Apus (476), latina „vulgară" a preluat activ și eficient „ștafeta romanității", cum se exprimă foarte plastic I.D. Denciu.

Faptul că *limba română* are o specificitate foarte bine marcată se datorează, fără îndoială, schimbului permanent între limba latină, încă vie – mult timp după anul 100, și limbile romanice în devenire, între care și a noastră. Confuziile repetate s-au născut din necunoașterea etimologiei lexicului elementar românesc. Gradul înalt de degradare ar indica limpede că tocmai acești termeni n-au fost moșteniți direct. Un bun prilej pentru eseist de a protesta împotriva «etimologiile confecționate» sau explicate superficial, după aspecte formale. În asemenea situații, doar, I.D. Denciu, lasă deoparte prudența și devine aproape sarcastic, pretinzând că niciodată n-ar fi afirmat că „mas, maris" (bărbat, băiat) ar fi generat adjectivul românesc „mare" și nici că „a vindeca" este totuna cu „vindicare" (a răzbuna), decât acoperindu-se de rușine, așa cum s-a întâmplat unor „imprudență" oameni de știință. În concluzie, un grup semnificativ de cuvinte ar reprezenta romanitatea propriu-zisă, în timp ce un alt grup ar putea să treacă proba de etimologizare dacică, alunecând – firesc – în marginea latinității. LIMBA ROMÂNĂ este, deci, un sistem (de sisteme) coerent «cu un puternic fond romanoid ce i-a prefigurat existența» (p. 151).

După o privire atentă și, firește, foarte prudentă asupra etimologiilor latiniste dubioase, autorul *Rătăcirilor esențiale* constată că s-a conturat convingător un *antestrat* getodacic ce întărește ipoteza că aceștia (getodacii) apar «ca un neostrat preroman asimilat într-un grad mai mare sau mai mic de o populație locală romanoidă, căreia i-a impus numele» (p. 157). Conform principiului logicii dinamicii contradictoriului *etnic* și ținând cont de faptul că *substratul* (108) cuvinte) reprezintă „terțul inclus", elementul dinamic, putem trage concluzia, odată cu autorul acestor eseuri, că *neostratul* pur (125 de cuvinte) și *substratul* performează zestrea noastră romanică în timp ce *substratul* și *antestratul* pur (67 de cuvinte) performează zestrea noastră getodacică. Nu putem decât să vibrăm atunci când autorul, ce nu-și ascunde – în final – emoția, adânca sa implicare psiho-intelectuală, ne îndeamnă explicit să preferăm «cunoașterea pe viu» a limbilor în locul unor reconstituiri pur livrești, pentru că – spune el – «este de așteptat ca așa-zisele idiomuri dispărute fără urmă să ne fie pe limbă…»

Comentatorul acestei cărți, deși absolvent al unei facultăți de filologie, nu este – nici pe departe – un specialist în lingvistică istorică și, cu aceeași onestitate discutând, nu are acces la o bună parte din bibliografia consultată de I.D. Denciu, cu adevărat impresionantă (aproximativ 60 de surse autohtone și nu mai puțin de 30 de dicționare, studii, sinteze, apărute în Franța, Italia, Anglia, Germania, cele mai multe consultate în original). Menținându-mă în limitele mele de competență, am rămas impresionat nu atât de apetitul său intelectual, de-a dreptul pantagruelic, puterea sa de muncă și acribia intelectuală, onestitatea, scrupulozitatea, voința și tenacitatea de a înălța o construcție de o asemenea anvergură, calități pe care i le cunoșteam din activitatea anterioară, ci – mai cu seamă – caracterul vizionar al tipului de discurs transdisciplinar pe care-l practică, voluptatea cu care se lasă fascinat de etimologii, de vremuri imemoriale, dar nu într-atât încât să cedeze cu totul viziunii și să se lase absorbit de idee. I.D. Denciu este tipul de intelectual care crede nedezmințit în puterile rațiunii, dar este conștient de faptul că nicicând gândul nu se împlinește fără visare, poezie, mit… E o pledoarie viguroasă pentru echilibru, pentru moderație, pentru refuzul soluțiilor extreme, indiferent cât de justificată și gravă ar fi motivația (de obicei, naționalistă)…

Regret, nu e bine zis. Pentru că nu e vorba de un singur regret – zeci de regrete și neliniști: cât de puțin se citește azi, cât de puțin se implică emoțional și intelectual cei care citesc, cât de puțin sunt dispuși intelectualii să se prețuiască între ei, aproape fiecare nevăzând dincolo de lungimea nasului propriu și – firește – de înălțimea operei sale pe care întrege umanitate trebuia să i-o proslăvească, cât de neglijentă, superficială și, uneori, de rea intenție este atitudinea confraților din capitală, distantă, dac nu arogantă de-a binelea!!! Dar poate cel mai mare regret (și tristețe) al meu este că această carte nu ajunge la cei autorizați să-și dea cu părerea!!… Din aceste motive, și alte câteva, Ioan Dumitru Denciu este departe de a fi prețuit la dimensiunile adevărate ale operei sale, și ale gradului său de aleasă intelectualitate. Orgolios, poate prea orgolios, la fel de prudent/suspicios în fața oamenilor, ca și în fața etimologiilor latino-italice, getodacice, ilire, nedispus la compromisuri de nici un fel, autorul *Rătăcirilor esențiale* nu face temenele criticilor, nu bate redacțiile revistelor literare din capitală sau aiurea, nu-și cultivă relațiile pentru a-și asigura o posteritate liniștită!… Mizează pe o audiență în străinătate, cine știe?! Până atunci, cu ochiul interior răscolind viscolos tăcut și demn, Ioan Dumitru Denciu trudește spornic la masa de lucru și-și scrie opera cu bucuria celui care vede idei, lăsându-se atins în fiecare dimineață de lumina vie a spiritului.

Portretul lui D. Grecescu

Lucia Dărămuş

ÎN CUMPĂNĂ

Convorbiri în cumpănă, editura „Pallas*”*, autor Alexandru Deşliu.

Adunând în cele 400 de pagini personalităţi ale culturii române contemporane, volumul de interviuri se prezintă a fi unul de excepţie prin numele propuse: Virgil Cândea, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Constantin Ciopraga, Irina Mavrodin, Dan Hatmanu, Liviu Ioan Stoiciu...

Specialist în arta discursului, Alexandru Deşliu urmăreşte la modul exhaustiv personalitatea pe care o intervievează, astfel că fraza postată de Constantin Coroiu în primele pagini se justifică: „biograf pasionat, lexicograf (...), gazetar născut, nu făcut, Alexandru Deşliu reuşeşte să contureze în interviurile sale portrete expresive şi memorabile ale celor pe care îi provoacă, plecând de la o documentare riguroasă şi făcând dovada unei autentice culturi a dialogului.”

Paginile de interviuri nu se constituie doar ca fraze livreşti, biografii *sui generis*, urmărind profilul moral şi intelectual, dezvăluind destine interesante, ci şi ca studii captivante, Alexandru Deşliu surprinzându-ne prin inteligenţa lui acribică, prin spiritul ludic şi profund, deopotrivă.

Interviurile de fiecare dată debutează cu date biografice solide despre intervievat, continuând cu întrebările şi răspunsurile propriu-zise. Eleganţa dialogului, impusă în primul rând de autorul acestui volum, rezidă în valoarea întrebării, care este de fiecare dată profundă, subtilă, discretă, concisă, lăsând interlocutorului spaţiul necesar pentru a răspunde.

Când simte nevoia de a întrerupe, de a sparge răspunsul intervievatului, o face cu maximum de discreţie, fără a epata în vreun fel. Temele sunt diverse, de interes cultural, discutând despre istoria politică, istoria literară, limbă, filosofie etc.

„*În ce direcţie evoluează astăzi pe bătrâna noastră planetă umanismul, mişcarea cu rădăcini puternice în antichitatea greco-latină*?” – Alexandru Deşliu

„În opinia mea, într-o direcţie greşită, care cultivă din vechiul umanism creştin (acela bizantin, apoi al Contrareformei) numai valorile exterioare, seculare, selecţionate după obţiunile şi sensibilitatea omului modern, aşadar un umanism lipsit de valenţele esenţiale de ordin spiritual, filosofic şi etic.

Aşa s-a putut ajunge la formele insuficiente ca *umanism civic* sau aberante ca *umanism socialist*, în care, din vechiul ideal al omului desăvârşit (kalokagathia anticilor), a rămas numai pretenţia unui *umanism* formal, fără consecinţe intelectuale şi etice, ca în viziunea gânditorilor clasici, din Antichitate şi Renaştere” – Virgil Cândea

Extrem de interesant mi s-a părut fragmentul de dialog între Alexandru Deşliu şi Zoe Dumitrescu-Buşulenga pe margina ideii de scriitor, punându-se accent pe cultura exhaustivă pe care un scriitor ar trebui s-o aibă, pe cunoaşterea în profunzime a literaturii din care face parte şi pe cea universală, pe aprofundarea continuă a limbilor străine.

Pentru profunzimea ideilor, pentru adevărul spuselor, pentru luarea la cunoştinţă, pentru atenţionarea scriitorilor (a multura dintre ei) prefer să reproduc pasajul:

„*Ce înseamnă pentru dumneavoastră, stimată Doamnă academician, a fi o conştiinţă scriitoricească*?” – Alexandru Deşliu

„Aş începe cu *prima condiţie* a unei conştiinţe scriitoriceşti - autoexigenţa unei formaţiuni culturale solide, din care nu poate lipsi cunoaşterea limbilor şi a literaturilor străine. (...) Nu te poţi aşeza la masa de scris şi să începi a umple pagini cu ce-ţi trece prin minte, deşi post-moderniştii noştri am impresia că aşa procedează.

A doua condiţie, a exigenţei conştiinţei scriitoriceşti în evaluarea relaţiei cu publicul. Ce dă artistul cititorului său? Îi lărgeşte orizontul cunoaşterii, îl poartă mai adânc înspre drama condiţiei umane, îl analţă pe verticala divină a transcendenţei, îi îmbogăţeşte limba? Căci fiecare lectură trebuie să aducă cititorului un plus de cunoaştere sau de frumuseţe.” – Zoe Dumitrescu-Buşulenga.

Dialogul cu Irina Mavrodin atrage cititorul încă din titlu, datorită rezonanţelor semantice pe care le implică termenul *deschideri*, interviul fiind numit după o sintagmă ce-i aparţine Irinei Mavrodin – *Speranţa e o stare a deschiderii şi eu mă aflu în ea.*

Plecând de la mărturiile, datele despre familia Mavrodin, oferite de traducătoare, mărturii care fac incursiuni prin zbuciumata istorie, familia Irinei Mavrodin trăind faţa crudă a acesteia, Alexandru Deşliu o incită la dialogul de tip meditativ, cu rezonanţe filosofico-religioase, inserându-şi în întrebare un aforism.

„*Aţi putea să comentaţi acest aforism: există momente în care, oricât am fi de îndepărtaţi de credinţă, nu concep decât un singur interlocutor al nostru, pe Dumnezeu?*” – Alexandru Deşliu

Până la răspunsul Irinei Mavrodin, fac o paranteză pentru a spune că această întrebare pare să fie *Cântecul de Lebădă* a lui Alexandru Deşliu, pentru care (în ultimul timp) dialogul interior cu *divinitatea* devenise locul cel mai liniştitor pentru întrebări şi răspunsuri. Că este aşa, că fiecare ne găsim spaţiul liniştii proprii, netulburaţi de nimeni şi de nimic, o dovedesc lungile convorbiri telefonice pe care le aveam cu Alexandru Deşliu, eu întrebându-l despre sănătatea lui delicată, el vorbindu-mi despre cultură, idei ultime, întrebări şi răspunsuri fără răspuns, căutând ***să afle***, doar să afle spaţiul despre care nu se ştie de fapt nimic, spaţiul din spatele cuvintelor şi al înţelesurilor.

Aceeaşi căutare îl roade şi acum, în dialogul cu Irina Mavrodin.

„Cred cu tărie, îi răspunde aceasta, că omul, credincios sau necredincios, în momentele-limită ale existenţei sale, se îndreaptă implorând sau blestemând – către Dumnezeu, de la care aşteaptă o salvare. Ştiu asta dintr-o experienţă personală, adevărul acestui aforism este o evidenţă pentru mine, în sensul că el nu suportă nici un fel de demonstraţie. În acele momente limită au loc marile şi definitivele convertiri.”

Acesta a fost Alexandru Deşliu, un căutător *în cumpănă,* stare necesară pentru ***a afla***, un slujbaş pe câmpul culturii!

Constantin Coroiu

OCTAVIAN PALER ȘI LITERATURA CA O CORIDĂ

Într-o zi a anilor 40, un licean s-a oprit în fața unei vitrine a Librăriei „Cartea Românească". Privirea i-a fost atrasă de o fotografie mărită a lui Ionel Teodoreanu în care frumosul autor al *Medelenilor* apărea în cunoscuta-i rubașcă. Adolescentul citise înfrigurat *La Medeleni* și, deși rezistent la melancolii, moștenind în ființa sa tăria, încăpățânarea și austeritatea oamenilor din Lisa natală – „o așezare vrednică de lauda unui Hesiod…" – plânsese pe pagina unde moare Olguța... Privind acea vitrină, s-a gândit o clipă că i-ar plăcea să devină scriitor. Era clipa de grație a revelării sensului unui destin. Cei 44 de lei pe care tatăl îi dăduse la plecarea sa în marele oraș, pentru a urma cursurile Liceului „Spiru Haret", cu o bursă regală, „plătindu-i, astfel, expulzarea din mitul satului și al copilăriei", se epuizaseră demult. Până la 44 de ani când, potrivit prezicerilor unei madame Soleil de Făgăraș, trebuia să moară, mai era vreme și mai erau destule vârste (mai ales ale lecturii) de trăit. Corida începuse, în fond, odată cu încercarea de sărire a gardului primei copilării, când bocancii l-au deconspirat și exilul nu a mai putut fi evitat, dar abia la 44 de ani, odată cu prima sa carte, matadorul intra în vacarmul arenei. Arma sa de luptă nu era însă sabia (și muleta), ci o patinată mașină de scris. Taurul se afla în el însuși.

Lui Octavian Paler i s-a părut mult mai „înrudită" cu mașina de scris sabia toreadorului și nu atât lancea faimosului cavaler de la Mancha al cărui itinerar a visat să-l refacă, așazicând la fața locului, în Spania. Citind *Viața ca o coridă,* te întrebi: să fie oare mai identificabilă „figura" scriitorului cu cea a toreadorului care „se joacă în arenă cu destinul însuși, încercând să-l păcălească, să-i ofere umbra sa?" Să semene oare mai mult magia scrisului, a literaturii, cu magia coridei? Tot ce se poate. Știm sigur însă ce a mărturisit Octavian Paler. Și anume că mașina de scris a fost pentru el o armă împotriva spaimei. A spaimei trecerii inexorabile a timpului. Un drog. Dar și o sursă continuă de iluzii. Ca și Don Quijote, Paler a crezut, s-a lăsat sedus de iluziile sale atât de fecunde.

În *Autoportret într-o oglindă spartă,* Octavian Paler spunea că ar fi putut să-și facă o carte de vizită care să-l recomande „specialist în paradise pierdute". Cel puțin două asemenea „pierderi" l-ar fi îndreptățit să-și revendice această calitate. Un paradis pierdut este, indubitabil, cel al copilăriei și el se numește *Lisa.* „Ruperea", la doar 11 ani, de paradisul copilăriei e ca un exil forțat: **În spațiu -** dintr-un sat de munte, vechi, cu o viață intensă care curge după legi arhaice, în cel mai mare și mai cosmopolit oraș al țării, și **în timp** – din secolul XVII în secolul XX. Acest salt „mortal" (orice exil, spun analiștii fenomenului, e ca o moarte) se produce în câteva ore. Dacă ținem seama de durata drumului de la Lisa până la București, de impactul cu „infernul", cu universul ostil copilului care tocmai își lăsase opincile și încălțase primii săi bocanci, căci urma să calce acum pe Calea Victoriei și nu pe imemoriala Cale a Secii, saltul este literalmente alienant. Firește, dincolo de duritatea de moment a „rupturii", trebuie să observăm că, odată cu geamantanul de lemn al tatălui evocând terifianta experiență a războiului, Octavian Paler a luat cu el și un destin care era și cel al comunității din Lisa, scoțând-o pe aceasta din istorie și conferindu-i apoi prin scrisul său o aură mitică. Dacă scriitorul datorează totul acelui topos, nu e mai puțin adevărat că Lisa și lumea ei îi datorează ilustrului ei fiu demnitatea unei inegalabile „mitologii subiective". În esență, la fel ca Humulești, ca Siliștea-Gumești sau Chiojdeanca lui Eugen Simion, ca satul Ilenei Mălăncioiu ori ca acela al Martei Petreu. Când, cu ani în urmă, am scris despre *Viața ca* o *coridă* a lui Octavian Paler, am afirmat că nu mai citisem pagini memorialistice atât de tulburătoare despre satul natal, despre obârșia țărănească, despre copilăria unui fecior de țăran, de la *Viața ca o pradă* a lui Marin Preda. *Autoportret într-o oglindă spartă* m-a determinat să reiterez afirmația. Sigur, nu pierd din vedere diferențele de stil, de perspectivă epică sau livrescă, de asumare și de retrăire profundă a melancoliei. Și pentru Octavian Paler, copilăria ca poveste fascinantă se termină brusc și devreme, în seara când ajunge la București după ce – rememorează el: „Străbătusem într-o jumătate de zi, fără să știu, trei secole". Lăsase în urmă – cum avea să constate destul de repede – un sat unde „cerul nu ținea de *cosmos",* ci era" o anexă tainică a lui, unde Dumnezeu se uita să vadă dacă s-a uscat fânul pe Seaca și a fost dus acasă, ca să poată slobozi ploile". Avea să-și dea seama apoi că „doar în Lisa am văzut *cerul înstelat deasupra noastră.* Oamenii se culcau acolo devreme. Pe la zece seara, ulițele erau pustii. Dacă ridicai privirea, rămâneai amuțit, descoperind un cer adânc, fastuos, cum n-am mai văzut în București" .Dar cerul este și ceea ce se oglindește în el - apropo de *oglindă spartă* - de aici de pe pământ.

Octavian Paler vede mitologia ca pe „un fel de a ieși din istorie, de a scăpa de stressul istoriei". O spune un scriitor și un moralist care a trăit, fie și mijlocit, dar mai ales direct, istoria sub diferitele ei înfățișări. A cunoscut, de pildă, în timp de pace, chiar din copilărie, ceea ce aș numi *eroizarea* istoriei. Războiul face însă ca istoria să-și piardă autenticitatea, să devină, paradoxal, pe cât de concretă, o concretețe cum nu se poate mai tragică, pe

Artileriști în marș

atât de convențională. E ca o prostituată care-și pune diverse podoabe contrafăcute, care recurge la sulimanuri pentru a-și motiva condiția mizerabilă și reacțiile la o realitate devastată. Pe deplin explicabil, în fond, de vreme ce războiul este un imens viol asupra umanității, un viol al însești stării de umanitate; omul, ca individualitate rațională și sensibilă, nu mai valorează nimic, el fiind redus, cum observă și Octavian Paler, la un vierme pe care istoria îl strivește sub talpa ei. În Lisa copilăriei și adolescenței sale, timpul curgea mai mult în afara istoriei: „O grindină care nimicea vara într-un sfert de oră munca dintr-un an întreg era mai importantă decât norii care se adunau pe cerul Europei". Am trăit, și eu, asemenea momente apocaliptice în copilărie, când, în urma unei grindine, de pe dealurile împădurite cu vii din jurul satului meu vrâncean, se prăvăleau râuri de struguri striviți, amestecați cu pământ, pietre, crengi, frunze și am văzut bărbați în toată firea, puternici, ca tata, care trecuseră prin grozăviile fronturilor din est și din vest preț de o jumătate de deceniu de război, plângând de furie și de durere, de parcă s-ar fi sfârșit lumea și pământul. Lumea și pământul **nostru.**

Dacă în Lisa istoria era, pentru a folosi un termen al unui alt ilustru ardelean, **boicotată** de natură, la București elevul Paler avea să o ignore, căci descoperise un alt paradis, paradisul lecturii. Lectura, ca singura formă de revoltă, chiar dacă probabil nu întrutotul conștientizată, împotriva faptului că „războiul își luase sarcina de a concura lecțiile de filosofie". Spațiul închis și totodată deschis spre atâtea zări ale lecturii, ca să recurg la termenii consacrați de Valeriu Cristea, era unul mai securizat decât orice adăpost, decât orice cazemată. Războiul, în acest spațiu, **nici nu exista,** decât doar cel din cărți: „Noapte de noapte, cărțile au jucat pentru mine rol de Șeherezadă... Sufeream pentru moartea Annei Karenina, nu pentru morții din comunicate".

Dar un paradis odată pierdut nu poate fi înlocuit nici chiar de cel din spațiul „fascinant al lecturii libere". Și pierdut nu e numai cel al copilăriei cu a ei Cale a Secii (un pârâu din munții Făgărașului) – „ *calea regală* a copilăriei mele" – ci și alte **paradise** (îmi place acest plural folosit de Octavian Paler, probând un infailibil simț filologic, mai rar la scriitorii ardeleni) rămân irecuperabile, fiindcă „...tot ce pierdem, pierdem pentru totdeauna". De exemplu, paradisul iubirii, pe care, de altfel, toți îl „ratăm" sau, mai bine zis, l-am „ratat"; toți cei ce am fost adolescenți ori tineri abia ieșiți din adolescență. Sau, în definitiv, la orice vârstă. Poezia profundă a acestei „ratări" o regăsesc într-o pagină superbă din *Autoportret într-o oglindă spartă* pe care o reproduc cu nedisimulată voluptate **in integrum:** „Cred că dragostea ne ridică în propriii noștri ochi. Și cât de mult ai vrea să fii așa cum te vede celălalt! Ai dori, și chiar încerci, să micșorezi distanța dintre ceea ce știi că ești în realitate și ceea ce intuiești că vede în tine cel pe care îl iubești. // Mă aflu pe un modest drum de țară, un drum acoperit cu ierburi spălăcite de soare, într-o după-amiază de primăvară, undeva pe un câmp din marginea orașului, sub un cer înalt și gol. Întrucât căruțele nu mai trec pe aici demult, iarba crește nestingherită. Urmele căruțelor nici nu se mai văd. Șanțurile s-au umplut cu bălării. Drumul nu mai duce nicăieri. O timiditate caraghioasă mă împinge să fiu teatral. Încerc s-o ascund și reușesc doar s-o pun în evidență. Ca să scap de acest mic supliciu, mă uit cum se îngroapă pantofii prin iarbă. Aș vrea să spun ceva deosebit, dar mă refugiez în platitudini: „ce flori sunt astea?" De fiecare dată când o pasăre țâșnește, speriată din șanț, mă opresc, mă uit după ea, iar peisajul mi se pare minunat, în ciuda încercărilor de a-l privi obiectiv: un cer luminos, un drum năpădit de ierburi, câmpurile cultivate, fumegând până la orizont, mica pădurice rotundă din apropiere, liniștea prin care forfotesc tot felul de gâze. Un avion, din nou liniște și parcă lumea nu mai are nimic ostil. Drumul e părăsit, bun doar ca să-ți dea iluzia că înaintezi, dar e exact drumul ideal pentru doi oameni care nu vor să ajungă decât la ei înșiși. Ca să zic ceva, întreb: „Mai mergem?" Răspunsul aruncă pe umerii mei răspunderea: „Cum vrei". Continuăm să mergem. **În fond există un singur mod de a trăi dragostea: trăind-o** (s.m.) Nu se întâmplă nimic neobișnuit, primăvara e ca toate primăverile, eu nu reușesc să spun o frază memorabilă, dar oamenii nu obosesc să fie banali. Și uneori sunt fericiți tocmai din această cauză".

Autoportret într-o oglindă spartă este răspunsul la o întrebare împărțită în trei: „...ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin?" Ea, întrebarea, este însă și un pretext pentru un nou „drum prin memorie" și pentru o scriere (și) de autoficțiune. De altfel, **tema destinului și cultul memoriei** sunt permanențe ale operei lui Octavian Paler, iar **paradisele sale pierdute,** paradoxal, dau măsura „transformării unei biografii în destin".

S-a observat cât de mult înseamnă pentru literatura lui Octavian Paler memoria, amintirile care recuperează așa-zicând deficitul de viață trăită, întrucât „*ceea* ce *nu trăim la timp nu mai trăim niciodată".* S-a vorbit chiar despre obsesia memoriei, despre dulcea tiranie a amintirilor care devin literatură: *,,Dacă în timpul trăit al aventurii, Ulise* se *putea apăra de cântecele sirenelor fie legându-se de catarg, fie astupându-și urechile cu ceară, de amintiri n-avea cum să* se *apere. A fost nevoit să le lase să-și depene cântecul. Astfel, acțiunea a devenit poveste, literatura fiind, de* ce *nu?, o consolare a sedentarilor".*

Numai proștii aleargă tot timpul. Ei nu știu că sunt lucruri ce nu pot fi văzute decât stând nemișcat, că „Odiseea însăși s-a născut într-o oră de imobilitate". Ei nu cunosc al patrulea punct cardinal pe care ni l-a revelat Octavian Paler și din scrutarea căruia se naște Arta. Ei nu vor putea retrăi niciodată acea clipă purificatoare când afară plouă ca în copilărie...

Cornel Galben

UN DEBUT MATUR*

Prezență discretă în paginile revistelor literare, Decebal Alexandru Seul scrie proză de aproape patru decenii, impresionându-și cititorul printr-un stil concis, epurat de înfloriturii sau contorsiuni stilistice, captivant prin modalitatea de abordare a subiectelor și a personajelor ori prin finalurile imprevizibile, al căror mesaj te pun cel mai adesea pe gânduri.

Deși criticul Alex Ștefănescu descoperea în schițele sale un „realism pitoresc de factura celui profesat de Nicolae Velea", prozatorul din Izvoarele Sucevei nu s-a încumetat decât în 2005 să și le adune într-un volum, semn că exigența-i proverbială a izbutit să învingă tentați a unui debut pripit, ce l-ar fi putut discredita în ochii celor ce i-au dat girul de-a lungul anilor.

Cu *Zâmbetul* (Editura „Cuvântul nostru", Suceava), fostul ucenic într-ale gazetăriei intră astfel cu dreptul pe porțile prea larg deschise ale literaturii contemporane, aducând în prim-plan mirajul plaiurilor bucovinene, cu enigmele, întâmplările și conflictele lor mai mult sau mai puțin mocnite, cu oamenii și vietățile ce-și intersectează destinele după rigori ancestrale, bulversate din când în când de capriciile naturii și de cele ale tranziției.

Consecvent cu sine, autorul concentrează totul pe spații mici, rareori cele 33 de proze depășind două pagini, dar și atunci cu ajutorul ilustrației semnată de învățătoarea Sanda Gălățan, care a apelat la calculator pentru a-și materializa ideile. *În căutarea unui cuvânt*, bunăoară, are doar 9 rânduri, în timp ce *Ruleta*, cu cele 4 pagini ale sale, e cea mai întinsă.

Avatarurile scrisului sunt decriptabile în *Zidul tăcerii*, Florin putând fi un alter ego al însinguratului truditor al condeiului, cel care noapte de noapte însăilează „pe filă întâmplări dospite în memorie". Pentru el și, implicit, pentru autor, scrisul este „ca o șuviță de apă croindu-și drumul printre stânci fără nici o putință de stăvilire". Și cum orice operă cere și un sacrificiu, Florin e părăsit de soția ce nu a mai avut răbdare să-l tot aștepte, găsindu-și iute „un altul".

Aproape fiecare text ascunde, de altfel, și o dramă, confruntarea cu natura fiind cel mai adesea dură, iar finalul tragic, așa cum se întâmplă în *Potopul*, când „gura lacomă a apei" a înghițit în câteva clipe case, oameni, animale. În urma unui alt potop (*Întoarcerea norilor*), clopotarul Ciurdea se sinucide, incapabil să alunge norii și să oprească apa care cuprinsese totul, încât pe „uliță te puteai da cu barca". Tragic sfârșește și neajutoratul Niță, chiar dacă în *Apa vie* nu mai e vorba de vijelia ce „lovea în neștire plescăind mai tot ce întâlnea în cale", ca în *Înecata*, ci de sacrificiul cerut de fântâna pe care tocmai o săpase, smulgând din „baierele pământului" „șuvița argintie (...) în chip de oglindă".

Urgia de afară coincide, în proza ce dă titlul volumului (*Zâmbetul*), cu furtuna din sufletul personajului, Saveta fiind roasă de gândul că Iftode o înșeală cu căimăcănița de la Miclăușa. E uimitoare ușurința cu care știe să pătrundă, în cuvinte puține, miezul lucrurilor și nu numai când e vorba de comportamentul semenilor, ci și atunci când în centrul atenției se află animalele, fie că e vorba de Albu, un cal „atins de boala nimicitoare a vârstei" și care urma să fie dat pradă peștilor, fie de un banal iepure, sacrificat la rându-i, în condiții nu mai puțin vitrege.

De la conflictul ivit între soți (*Surâsul Ligiei*) la sadismul ascuns în jocul aparent nevinovat al copiilor (*Alte jocuri...),* de la singurătatea ciobanului părăsit de toți cei dragi (*Când reînfloresc pomii*) la puterea Crucii și credința în Dumnezeu (*Pe drumul sigur*), de la pedeapsa afaceristului cu „sufletul orb", rege al banului și al norocului, la *Idila dintre cetini*, nimic nu pare să-i scape autorului, care se transformă astfel într-un depozitar al memoriei știute și neștiute a satului de munte, acolo unde totul se rezolvă simplu, țărănește, fără gesturi inutile și vorbe de prisos.

Iar arta lui Decebal Alexandru Seul tocmai prin această simplitate câștigă, finețea observației, moralizarea indirectă a tarelor contemporane transformându-i scrisul într-un martor nu de puține ori incomod, dar care va răzbate prin timp, căci prozatorul are forța învingătorului și tocmai de aceea îl așteptăm cu încredere în continuare, sugerându-i să amplifice aceste mici bijuterii, ce pot deveni oricând nuvele sau chiar romane.

Bordei în pădure

* Decebal Alexandru Seul, *Zâmbetul*, Editura „Cuvântul nostru", Suceava, 2005

Adrian Botez

Carnavalul verii

Motto: *Totul e scris în Cer... – dar tot trebuie*
să-ncerci, de curiozitate, blând... –
a vedea dacă te potrivești, ori ba, cu
Dumnezeu, la gând...

deșert – pagină albă pe care-oricine
poate să scrie-orice – oricând – și-i bine...
analfabete vânturi - pot însufleți
tot ce cu gândul refuzi a te gândi...

zeu de nisip – cu năluci
nu mă mai ispiti...

* * *

pâș-pâș... – au fugit toți de pe planetă...
a rămas – în toate – sclipetul de baionetă...
(nici măcar preț de-un sonet – nici măcar
prețuit de-o sonetă...)

scarpină scaieți – Vânt – javră râioasă
ațipește-n ceruri – Fecioara miloasă...

scrâșnind nebunie – frunzele tot joacă
Hora Morții – galben – colo – pe toloacă...

* * *

năvălesc sumbrele-atile ale Apei
luminate de-ntunericul vipìei...
cerșetoare dorm scheletele pădurii
crocodilii – orbii – sclavii dinastiei

mușcă-adânc din coapsa fiicei nebuniei...

toți copacii încheiară-n moarte
tratate uitate – cu Trufașa-Urgie:
împroșcate galben – zac pe câmpuri – toate
blestemate file-ntru nemernicie...

bate vânt pe sub pământ – iar Focul
pângăritu-i-a Fecioarei alb mijlocul...
strânși în târle – putrezindu-și prada
pescărușii plâng întreagă mascarada...

Scrisoare lui Hristos

hulpavi – cavalerii Focului mâncară
toată prada ce nu se numea „Pustiu”...
au rămas cenușile – și-o scară:
dar nu suie – nu coboară – nici un Viu...

zăpușeli – sudori – urina lunii...
asta-i tot ce-a câștigat o zi...
trec strigoi orfani pe zarea lumii
Moartea-ncepe prin a ne minți...

năpădită lumea de furnici
se întreabă: „de ce nu lăsarăm
loc de liniște – de șoapte – licurici...?
iar de Hrist...se pare că uitarăm...”

nu-Ți lăsară cuibul de poiană
nu-Ți lăsară imnul de izvor
îngerii sunt tot numai o rană
din ochi – cauți Crucea: iar ți-e zor
a-nvia din moartea tuturor...

Din același neam...

fraților poeți hunedoreni ***Eugen*** și ***Ioan EVU***

Sfânt orb, tu știi: prin vine curge-același sânge,
Vorbim aceeași limbă, plângem aceiași morți... –
Aceeași dimineață pentru-amândoi se frânge:
E trupul Pâinii, strai ce-i tras la sorți.

A gurii străvechime dumică-aceleași ceruri,
Pe-aceeași cruce răstignim dureri...
Inima deapănă-aceleași zâni și leruri,
Aceeași Maică Sfântă ne-ngăduie puteri...

Se ostoiește zbaterea-ntru doi,
În rugăciunea care ne-ngenunche:
La Ieslea-umilă, răbdătorii boi

Mistuie în lumină orice muche...
Istoria e cântec de-nceputuri
Și viermii toți se-ntoarseră în fluturi...

Primăvară de duh...

Zarzărul a dat în sărbătoare:
Ce e vânt și ce-i acel destin
Care nu s-ar umili sub floare,
Nu s-ar lăsa ars de alb și de senin?

Duhuri din văzduh și primăvară,
Duhuri de iernatice-nfloriri -
În vârtej vă mistuiți povară,
Din minune să-i chemați pe Miri !

Drept în viscolirea de petale
S-au clădit biserici lui Iisus:
Preschimbați, voi, rănile în zale,
Sub agheazma ochiului de sus !

Sonetele transparenței

lui ***Liviu Ioan*** **Stoiciu**, 11 august 2007

pieziș privesc prin fumul de țigară
spre un afară salvator de iad...
murit-au buni prieteni astă-vară
de ce n-aș trece și-eu al morții vad?

privesc pe stradă oameni de paradă –
strigoi maimuțărind penibil viață...
strig Morții-Adevărați: nu vor să creadă
că mai e Viu vreunu-aici în piață...

stați – nu plecați: nu mergeți fără mine
căzut în vespasianele duhnind...
de parcă n-aș fi făcut niciun bine

de parcă Templul eu incendiind
mi-aș fi râvnit obloj la reumatism...
voiam spre voi – din foc – să isc un istm...

* * *

acolo e o gaură-n văzduh –
și nu-s iluzii de ecologist...
dovada-i că-s distrat mereu și trist
în sus de hoit – mă salt ca proaspăt duh...

și văd arhangheli lustruind la arme
iar îngerii se înfășoară-n cântec...
o lebădă-i străpunsă de descântec
cocorii nu mai dau în cer alarme...

cu toți strămbunii mă-ntâlnesc l-amiază
toți morții dragi în nori se-mbrățișează
de câte ori mă răsucesc pe scaun

serafii-nlocuiesc în post un faun
pe cine uit – așa ori în alt fel
acolo sus se zbate-un clopoțel...

* * *

ce-ți pasă că te ține minte gloata
ce-ți pasă că golanii te uitară?
la Domnul – catastiful de ocară
să-și ardă pagini, slovă și erata...

pe hoitul nostru joacă tananica
un „geniu”-mbrățișând domnișorica...
dar rădăcina le-o vădește seara:
li se topește-n ochi – grețoasă – ceara...
nu suntem sfinți și nici tenori actorii
din fața cărora se ascund norii...
și nici măcar nu suntem prea cuminți
mereu te plângi de limbă – ba de dinți...
dar am rămas privind – cu jind - în sus:
doar El de proști chiar nu ne-a luat: Iisus...

***

mă maschez – Liviule – -n litere
dau ochi cu vremuri și vipere
dar așa-mbălsămat în cuvinte
uită să muște – urgiile sfinte

mă maschez crâncen – Liviule- -n carte
să pot trece de străjeri mai departe:
armura arzând în urmă-mi pricina
făcutu-mi-a-n veci uitată și vina...

dar cu cât mă maschez – știu că Domnul
disprețuiește Sforarul și Somnul:
El mă voia trudnic cosaș pe câmpie

sudoarea să-mi ardă inima vie...
mi-ar fi șoptit – dacă nu m-ascundeam –
unde mi-i locul pe care-l căutam...

Un turc

Ioan Dumitru Denciu

POEME TÂRZII

Despre anume ascensiuni

Înfierbântat, mă urcam până la soare;
umbra în mine-o simțeam și-o păstram
ca pe ceva ce nu doare.
Durea doar ascensiunea ratată
într-o închipuire de bairam
intelectual
(deși ambele vorbe le refuzam).
Cât mi-a trebuit să înțeleg
că vremurile nu mai îngăduie
decât o-nălțare ce năruie!
Acum cuvântul cu gândul de-l leg
sufletul nu mai speră aici mântuirea,
măcar că dreaptă-i înșiruirea
viselor și faptelor mele.
Uite că derivat de la „câine"
un sentiment încearcă să spele
de viitor orice mâine.

Retragere fără torțe

Încet să ne retragem dintre zodii:
foșnetul pur al zeului învins.
Podoaba sa – o coamă peste lan întins
și ostoirea lui în carnea unei rodii.
Roșcată coada ochiului: a plâns?
Ori somnul i-a negat zăpada
din viețile celeste, cum a strâns
bărbiile fecioarelor broboada?
Poate-a iubit, dar cine îi mai știe
clipita ideală ce i-a fost soție?!
Poate-a tăiat vreun cap de hidră;
i-a mai sporit c-un bob nisipul în clepsidră?
Ce se cunoaște încă nu hrănește pântec:
i-a fost în parte dorul răzbunat în cântec.
Și se va spune: tocmai de aceea
nu va apune-n vers teodiceea.
Dar zelul zeului acum învins
nu l-a purtat un nobil ins,
ci doar o pulbere de zodii
atrasă în vârtej de pulsul unei rodii.

Meditație

Ci numai circul, cercul, țarcul;
în van ți se destinde arcul.
Ți s-a părut că vezi plecând săgeata;
ea e în tine înecata.
Își tremură în loc de vârf cotorul
și nu țintește în viscere dorul.

Halourile camerei adânci
ar înverzi și-nroura atâtea stânci...

Dar tot nesațul ne rămâne
de azi pe mâine,
și azi și mâine.
Încât nici chiar să mori nu e ușor,
trecând din scurt răgaz în clipa fără viitor.

Mai greu decât ce n-are sens –
nimicul dens, nimicul dens:
nemântuitul mineral,
putred coral
al sufletelor care s-au întors pe dos
(puneți aici o rimă fără de folos).

O, mersul (versul / visul) straniu
ce nu vrea să închine acest craniu!

Triptic

Pretenții prea mari de la poezie
(ca și de la iubire de altfel).
Uneori se vrea doar atât:
un gând înfiorat,
pe care se cade să-l exprimi curat.

Melodie, dans,
joc al culorilor, figurilor, formelor
lasă-le pentru când sunt pregătite să vină
pe rând sau toate-mpreună,
sfinte, surprinzătoare, amețitoare, calmante
ca și cum n-ar ieși dintr-o supă de cuvinte.

*

Azi ești într-o zodie bună;
seninul chiar strălucește.
Scurt-circuitele nervilor miraculos anulate,
furtunile sângelui absorbite
în Pacificul eterat al sufletului.
Dilați clipa
spre meridianele inimii altuia.

*

Și, deodată, iar nevoie de învolburare,
ceva între absurd și splendid ca ademenirea
unui vis de nebun sub pleoapa insomniei.
Dorești un drog extras din toate
rătăcirile acestei lumii? Ia-ți-l, dacă
nu te-au desființat destul
privirile și îmbrățișările trecătoare
(„*come se chi passa portasse via,*
nei suoi panni, il mio corpo" –
scria Ungaretti).

Măcar de-ai căuta Cealaltă poezie.

Calm (programatic)

Înadins
nu voi mângâia pasul prea departe,
prea lesne întins.
Îndărătnic voi zăbovi în acest loc
cu umbrele clipelor agățate de pelinișuri și soc,
păsări țipând în cuib și alături distinct,
prinse-n agrafa aceluiași trainic instinct...
Moarte? Luați act că refuz
scălâmbăiala prin stele
și prin *detritus*-uri poetice
ale visătorului speriat și confuz.
Liniștea datului o mai caut prin anotimp,
chiar dacă toate-s învălmășite
și, când mă culc, îmi fac
din ea un simplu pat de muritor. Nu un olimp
de zeu urzelilor cetii dedat.
Printre obișnuite
stări și-ntâmplări, cât de caldă
lacrima colbului din urmă mă scaldă!
Câte ascunzișuri rămân luminii deschise!
Câte inimi ofer prăștiei timpului ce demult mă ochise!
Poate acesta m-a și ucis, însă, ciudat, mai sorb
și redau lumii viptul-vinul pământului orb.

Să mai încerc

Să mai încerc un ton din melodia
cândva cu-nfiorare prinsă.
Simțeam că vine din adâncuri, totuși
pe loc părea perfecțiunea-ntinsă.
Puteam s-ating „cu degetul" extazul
cuprins în trei cuvinte scrise într-o doară
și chiar realul clipei mă purta afară,
făcându-mi îngeresc necazul.
Poet și critic dintr-odată,
mă-nțelegeam stupid și absolut,
de parcă-aș fi comis înțelepciune
copil fiind în leagănul de lut.

Prin poezie

Se poate ilumina orbul,
se poate reda drumul în picioare
măcar unui olog,
prietenului i se poate da
statornicia,
stângaciului dreapta,
încornoratului soția sau iubita,
dezțăratului neamul?
Dar mortului viața?
Din păcate, nu
prin poezie.

Unicul

Formele de care se slujește răul
spre a se lăsa lumit și numit
sunt măști smulse binelui.
Adeseori însă
ia jumătate de chip
a nici-bine-nici-răului
(sau și-bine-și-răului),
o trage pe cap ca o cagulă,
și-o înfiletează pe grumaz
și zice: Eu – unicul,
acesta și acela,
calea și adevărul,
judecătorul și executorul!

Viața (definiție simplistă)

Doar puțin din poziția fătului și
o mulțime de visuri istovite.

Moartea

Moartea – strângerea aripilor sau
deschiderea lor?

*Ioan Ardelean**

Dans

Mă învârteam cu sabia în rană,
Până la nesfârșire duceam încercarea,
Ca o pasăre tăiată la răsărit
Săream peste infinitul verde al văii,
Când te-ai întors între merii înfloriți și rod.

Întâia oară, fericit și neștiut
Îmi ascultam pașii în dansul înroșit,
Arbori răniți colcăiau ca un ecou,
Înduplecați de lumina serii să se repete
Mereu și încă, până la mersul pe ape.

Nici numele nu mi-l știam, eram pământ,
Rădăcină, vânt nomad peste cetate.

Grădină în somn

Ascultă, țărâna grădinii doarme,
Acum în venele ei negre nimic nu mișcă,
Soarele-și trimite peste noi căldura,
Într-un vârtej obositor vor înflori
În câteva ceasuri măslinii și-n flăcări
Vor arde în depărtare munții noștri.

Chiar în adânc acum o lume arde
Dar până la noi nu ajunge dogoarea...
Putem, liniștiți, să vorbim pe alei,
Ascunși de iarba aprinsă a amiezii.

Abia spre seară, când se aprind lămpi,
Și focul soarelui e doar un sânge putred
Grădina-și mișcă sub pământ puterea,
Sângele îi inundă arterele, plămânii
Își umplu alveolele de febră ale nopții.

Mânia morților tineri

Obrazul mi s-a brăzdat și palmele
Au strâns tot aurul toamnei în cute,
O timp, o timp, cernită-i pânza
Și-n mii de petice tăiate de cuțit.

Cu sângele meu am cântat în stihuri
Șuierul luminii, înțelepciunea morții,
Ochii mi-am spălat cu roua albă
Și ziduri la margini de lume-am zidit.

Acum acolo domnește mânia
Morților tineri și scârțâie vântul
Porți îmbrăcate în purpură,
Își spun povestea și vocea lor murmură
Zvonuri de moarte, cu clopote și furie.

Himeră

Învățătorule, în somn am auzit
Cum treceau herghelii sălbatice de cai:
Unde plecau, către ce zare-și duceau
Isteria fugii, de ce alergau cu coamele în vânt
Încât văzduhul se cutremura?

Și patul meu sălta cu ei odată,
Băteau în piatra drumului
Pe care nu păsim decât noi doi,
Scântei lăsau în urmă, puteau
Să se aprindă frunzarele grădinii...
Nu nechezau, în urmă veneau câinii

*** Ioan Ardeleanu** (n. 1950), prin activitatea sa de creator și de mentor spiritual, este un atlant al culturii actuale din orașul Lugoj, oraș cu marcantă tradiție culturală. Cu autoritate lovinesciană, scriitorul coagulează forțele creatoare în cadrul cenaclului „Banat", și de asemenea, ca redactor-șef, în paginile revistei „Banat", revistă de creație, cultură și civilizație, cu ambiția de a revigora viața spirituală a locurilor, a-i da o anvergură cu bătaie de aripă largă. În interactivitate cu alte cenacluri (din Arad, Reșița, Făget, „Pavel Dan" din Timișoara), înmănunchiază la revistă colaborări care să justifice emblema Lugojului ca „inima Bantului", o „provincie orgolioasă", în sensul unei provincii literare „cu anumite coordonate de topos, de civilizație, de spiritualitate, care se varsă la rândul lor în marele topos al unei culturi naționale". A reușit să solidarizeze scriitori din generații diverse, atât tineri „de ultimă oră", cât și „veterani" ai scrisului: Vasile Dan, Gheorghe Mocuța, Ioan Căliman, Octavian Doclin, Iacob Roman, Gheorghe Jurma, Costel Stancu, Liubița Raichici etc, ori traducătorul de excepție din Nietzsche, Simion Dănilă. Filolog pasionat, preocupat de literatura veche, publică în 2003 „*Palia de la Orăștie. Orizont cultural și realitate lingvistică*", un studiu aprofundat despre o lucrare pe care o consideră un momument de cultură română. *Palia,* o scriere care a apărut în 1582, este un reper cultural primordial, înseamnă Vechiul Testament, care se traduce pentru prima oară în literatura română sub influența propagandei calvine, aici, în zona Hunedoarei. Paralel, activitatea publicistică a fost axată pe articole de critică de întâmpinare, scriind aplicat despre generația 70. Ca poet, a debutat fulminant, în 2002 (chiar dacă - mărturisește într-un interviu - a scris poezie, în intimitate, de la 16 ani) cu trei volume, *Cunoașterea umbrei, Cezură și Cuvintele scribului,* obținând premiul Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara, pe anul 2002, pentru debut. A continuat cu volume aflate de mult timp în gestație, „poezia de sertar" sui generis, *Liniștea zilei* -2004, *Purpură*-2005. De asemena are „în pregătire" un ciclu romanesc, proza fiind un alt mod de întrupare a energiilor creative. În plină atmosferă milenaristă, poetul debutează cu o poezie cu aura clasicității, în sensul respectului pentru măsură, echilibru, armonie, frumos și demnitate, altitudine a expresiei și a trăirii artistice, noblețe ideatică și afectivă. Metafora e amplă, atemporală și aspațială, dincolo de stridența unui cotidian accidental, în ilimitatul toposului natural, o natură pastelată cu stările poetice, cu adevărat „état d'âme". Personajul, poetul-scrib, are măreția unui erou civilizator din tragedia antică. (***Maria Nițu***)

Care urlau ca lupii, icneau slăbiți
De foame, demult nu înfulecaseră
Din coapsa unui animal o halcă sângerie:
Erau chiar lupi, nu bat nicicând
Ca lupii câinii omului...

În vis...

În vis plângeai, mamă,
Și eu eram departe,
Dar m-am întors
Ca valul lângă țărm
Să te întreb de ce plângi,
De ce din ochii tăi curg
Atâtea lacrimi care udă țărâna,
Ca lumina apusului, pământul...

Nu plâng, mi-ai spus,
Te-nșeală ochii tăi, copile,
Nu plâng, îmi scutur poamele,
E toamnă, scutur ochii mei
De poamele de-argint...

Sunt lacrimi, mamă, știu că plângi....,
De ce vrei tu să-mi amăgești
Cu vicleșug de-argint vederea?
Nu vreau, copile, să te mint,
Din ochi curg lacrimi de argint,
Poți să le strângi pentru merinde
Sau să le-ngropi în piept de vultur.

Când focu-n vale vei aprinde
În calea ta eu poame scutur.

Flux

Vino să tăiem salcâmul
Bunica tremură de frig.

L-am și tăiat când răsărea pe cer
Luceafărul de dimineață.

Să mărunțim trupul lui verde,
Să aprindem focul în cuptorul mare:
Soarele fraged al dimineții
O face să tremure și mai mult.

* * *

Veniți să faceți focul, e frig,
Pe malul apei, crapă pietrele.
Soarele se înalță, eu mă înalț cu el,
Va cânta în miezul zilei sânge,
Îi este sete și razele lui agonice
Îmi fură inima și gol în mine
Se face, cum în pântecul de fecioară
La nașterea întâiului ei făt.

Intimitate

Să taci, afară bate vântul
Și n-am să pot să înțeleg ce urlet
Străbate fața apei: e primăvara
Care mușcă-n lemn uscat
Și poartă pe genuni stropii curați...

E sânul plin de lapte
Al toamnei care naște moartea
Și când, întâia oară, printre semeni
Durerea strălucește...

Sau poate vara risipește arhangheli
Și smulge iarba rea, pătează floarea,
Frunzele pădurii, cu lumini bastarde...

E poate una cu pământul iarna
Și țipă corbi cu pliscuri arse,
Se sparge cerul, pe frunze moarte
Cad, mormane, stele albe.

Veșnicie verde

Știu că îmi dă moartea târcoale
Și-mi tulbură cu limba visele, noaptea,
Se joacă de-a spaima cu mâinile mele
Și-mi spune-n ureche o mie de șoapte:
Alexandre, să nu uiți, Alexandre!
Lungi secole după plecarea ta
Lumea va fi la fel de frumoasă.

Când tu nu o să mai fii,
Piatra din munte tot piatră o să fie
Și râul dintre malurile cu trestii
O să lucească la fel în bătaia lunii,

Salcâmii cu crengile șerpuite
Vor ascunde aceleași perechi de păsări,
Copiiii vor ronțăi cu poftă și dor
Florile lor de miere și parfum
Pe brazi – tot promoroacă și drumul
Tot pulberi nedeslușite o să nască.

În bună înțelegere cu luna
Același soare își va străbate crugul,
Numai tu nu, numai tu nu,
Floare a soarelui, floare din câmpuri,
Floare a pământului, floare a pământului.

Iuliana Paloda-Popescu

Manuel *

I
Manuel era fratele neștiut
însă eu îndelung l-am chemat,
până când, într-o zi,
m-a auzit Îngerul !...

II
Erai ales Manuel,
Domnul te zidise așa,
nimic nu era împotriva
inimii Sale !...
În timp ce culegeai flori
și ni le așezai pe pleoape,
să nu deschidem ochii
peste umbra ce voia
să ne-ngroape,
eu încercam să înduplec Îngerii,
așezându-mi visul în Ceruri,
pe ape,
unde Pasărea-suflet venea
și punându-ne aripi,
ne ducea peste lume, departe !...

III
Totul era scris –
eu aici, tu dincolo,
încercam să închidem porțile
și cu lacăte mari le-ncuiam,
să nu ajungă la noi
cei ce ne vânau inima !...

IV
Târziu,
am aflat că te-au prins
și te-au înfășat în pânzele morții –
bănuiam cum te durea sângele
și-aș fi vrut să înlătur
văl după văl,
însă teama de moarte
m-a oprit să încerc ceva !...

V
Ne-am privit îndelung
și nu am văzut nici o lacrimă
în ochii tăi
ce mă opreau să trec pragul
și îmi spuneau
că totul va lua sfârșit,
în timp ce zidul creștea,
frate al meu,
închizându-ne
în cetatea fără de nume !..

* Manuel - martir,
de sabie s-a săvârșit, în 30 octombrie.

Cu Potirul de aur în mâini

Era-n vis –
Manuel intra în lumină

cu Potirul de aur în mâini
și vedeam cum încep să îi crească aripi,
în timp ce Îngerii pregăteau cununi de martiri
și strigându-ne, aprindeau Cerul !...

Manuel tot mai singur
cu Potirul de aur în mâini
îmi oferea să beau din licoarea iubirii –
să mă vindec, să iert, să renasc și să uit !...

Manuel cu flori de cais

A venit Îngerul

și l-am zărit pe Manuel ascunzându-se
și cu flori de cais troienind cărările
să rămânem aievea în vis !...

Și era seară
și treceam împreună,
încercând să ajungem în Raiul promis !...

Pasăre cântătoare

Manuel,
îți scriu de departe –
lumea e altfel,
ziua s-a stins,
țărmul pierdut ne desparte…
steaua de seară licăre-n vis,
Îngerul mai citește din Carte!...

Numai tu ești același,
pentru că stai în adâncul inimii
și mă chemi!...

Spre zori,
înfrigurate păsări te-ating,
iar în cântecul lor înfloresc sălcii,
în timp ce tu
îmi apropii de tâmple cochilia mării
și ascultăm Îngerul!...

Viața e-o pasăre cântătoare
pe care Domnul o-nalță
în Grădinile inimii Sale!...

Până vom trece pragul

Manuel,
vara e-aproape –
câmpia își înalță florile,
greierii mușcă din noapte,
Îngerii își întind brațele
și ne poartă pe ape!...

Pasările saltă în aer,
dar niciuna nu cântă!...
Singur clopotul bate
cu limba căzută-ntr-o parte,
iar lumea se-nchină
și piere în umbră!...

Știu că ești tot mai singur
și îți este dor,
de aceea îți scriu
poeme cu inima de mătase,
în timp ce marea
ne leagănă visul,

Iar tu stai acolo,
pe aburul norilor,
până se face ziuă,
până se face noapte,
până vom trece pragul
de dragoste și de moarte!...

Un semn ales

Manuel,
îți scriu de la mare –

oamenii par fericiți
pierduți
prin valuri de dantelă,
păsările se rotesc
adulmecându-și prada,
în timp ce inima se-nchide
în țărmul de lumină,
cernându-și parcă visul
prin pulberea de aur.

Singură,
murmur un cântec, o rugă
și-mpreunându-mi palmele,
aștern pe aer un semn ales!...

Poeme spre Cer

Manuel,
scriu cu mâinile grele,
de la stânga, la dreapta, mereu
și la Cer le înalț și la stele
și la Îngerul singur al meu!...

II
Manuel,
scriu poeme spre Cer,
poate vrei să mai știi despre mine,
poate Îngerul tot mai stingher
îmi aduce cuvântul la tine!...

Aș dori să îmi dați doar un semn,
când primiți cuvintele mele,
cu lumină le scriu și le-aștern
peste nopțile albe și grele!...

III
Manuel,
am aflat despre moarte
cum colindă pe norii cei grei
și ne-nchide în singura-i carte
ferecată cu brațele ei!...

Am aflat că e multă durere,
iar în inimă-i lacrima grea,
de la Domnul iertare vom cere,
de la Înger, lumina din stea!...

IV
Manuel,
am văzut iar veșminte
de un alb nelumesc, lucitor,
pregătite în taină, cuminte,
pentru sufletul meu călător!...

Am văzut, dar nu știu prea bine
este vis, ori poate un gând –
trandafirul iubirii din mine
înflorește și-l simt lăcrimând!...

V
Manuel,
dă-mi un semn din vecie,
tot mai singură trec și mi-e greu,
scriu cu lacrimi și-i doar poezie
roua strânsă în sufletul meu!...

VI
Manuel,
am scris iar pentru tine –
te rugai și-aveai aripi în vis,
coborând de prin Ceruri, la mine,
iar un Înger în carte ne-a-nchis !...

VII

Manuel,
mai aștept o minune –
poate-n zori vine Îngerul meu
și mi-aduce cântări de la tine,
scrise-n taină, Lui Dumnezeu !...

*Ion Gheorghe Pricop**

În rest..., de tăcut..., de tăcut...

Mai e ceva de vândut: golul din tigve
și plinul din sare, ceva de săpat-canalul
dunărea-marea cea moartă, ceva de privit–
rebeliunea crescândă a petelor solare; mai
e un pic de dorit-metamorfoza sexului
de la o zi la alta, și încă mai puțin de iubit–
pânza bomfaierului pe propria gâtiță,
ceva-ceva de trădat-plaiul natal, casa
părinților și bunicilor cu numele de nucă,
adică patrie, doar câtu-i negrul sub unghie
mai e de plâns-seara-n amurg, când dăm
să ne-ntoarcem, dar observăm locul
de unde am plecat că este în flăcării,
în rest, până la coada girezi de verbe,
e numai de tăcut, de tăcut, de tăcut...

Zădărnicia poemului...

Ce folos, mânz ne-nșăuat,
că mă tragi unde gândul nu gândește,
unde ochiului îi vine greu să deslușească
forma siluetică a girafelor, iar urechii i se acoperă
timpanul de așa zgomote de carieră de piatră!
Mai bine mureai, cu copita zdrelită într-o
așchie de cremene; mai bine te
îmbolnăveai de dalac, racilă cu preponderență
a coamelor vânjoase; sus, într-un cuibar de stei,
puteai să zaci până te ciuguleau vulturii
stâncilor; n-ai slujit decât o parte din mine:
cea adacadabrând între amăgire și vis;
dacă te-aș fi născocit din pură dâră
de cretă, în chiar clipa regretului meu
că atât te-am slujit, cu buretele te-aș ucide,
definitiv și irevocabil; dar te-am zidit în gazete,
în cărți zburătoare, în conștiințe critice ușor
volatile: cu cerneluri mov-albastre
și simpatetice, cu sânge din venele mele
haotice; o viață, trupul mi l-ai lăsat în urmă,
de el ți-a fost greu, poate greață;
mi -ai urcat pe frontispicii
himalie doar câmpul de forțe vidate, doar
o câtime din *karma;* lestul, schelăria de lemn
și de oase nu te-a interesat nici cât
o casă aprinsă. *He-he,* cum te mai părăseam
legat de vreo creangă, în munți, să devii
binefacerea unor dentiții ursare, uscate,
dacă bănuiam, chiar la capăt de drum,
că ești întruchipări ale *castelei-de-siliciu,*
scăzând în ușor derizoriu,
cu pereții vopsiți de poliversate vorbe,
în cabaretul lor zgomotos de *semantice...*

Frunza mea de-o vară-i ofer...

Stă țarina strămoșească pe-o buză de deal
de se caută, năucă, în căpute,
un război esențial,
mondial,
s-a uscat, de pare un os;
o răscoală,
cea de carne și sânge,
cam pute;

niște copaci erau odată pe-aici,
stejari
seculari,
nuci cu tulpini cât butoaie,
o revoluție scrâșnește-ntr-un cuib de sitari,
o răzmeriță-n drum se hartoaie;

toate-au venit și-au trecut,
cum spune poetul, *ca nourii lungi peste șesuri,*
unele părând cu rost și-nțeles,
cele mai multe, fără-nțelesuri;

de pildă, unchiul *petrache pârvan,*
plecat,
în nădragi,
să se facă erou, chiar munții *tatrei*
fostu-l-a păpat
cu-o mină cu falca de noapte;
și-acum mai zgreabănă-n somnul bunicii,
moartă de mult,
mai vine, arar, pe la șoprul nostru de vaci
să ceară săpun, chibrituri și-o cană cu lapte.

Și când nu-i e somn sau setea
din secet-o roade,
s-așează cu părul de ierburi, cărunt,
în poala cămășii risipei; sub cozi,
prepelițe și grauri de lut păduchi-i ciupesc,
și -o scutur de puricii
cei incomozi
iepurii, lupii și vulpile.

Fată cu zestre multă a fost,
de flăcăi de la înalte
curți de dor pragul-i fuse călcat,
dar *da* nu a zis
nimănui, deși a dat
din trupul ei pomădat,
și-n mutenie încă insistă;

mai deunăzi, un cavaler, îmbrăcat
în za anticomunistă,
sunase, și mai-mai
să-i cadă la *cord,* cu ardoare
și leșin;
dar l-a lăsat
să se ducă nebun, fără grai,
trăgându-și
pulpele rumene-dalbe sub streșini.

Așa s-a deprins, protejată în teci,
de-o mie de ani țarina noastră e *una.*

ori că o trec prin canini mistrețiii
și zmeii de fier,
ori că o farmecă-n cântece luna...
Înghită-mă, deci,
frunza mea de o vară-i ofer!

* Textele fac parte din ciclul *Baladele satului*, aflat în pregătire.

Maria Nițu

MELANCOLIA CAPRICORNULUI

-Prozoesem-

Într-o criză de Soledad, am vrut să scriu despre melancolie, și m-am simțit ca la lecțiile de compunere din școală, când nu știam de unde să încep și ce să spun mai întâi.

Să scriu un eseu, ar fi ceva paralel ori parcă străin, e prea aproape de mine melancolia, ca s-o tricotez rece și didactic.

Eu și ea suntem într-o intimitate care sigur mi-ar gâtui ca un șarpe intenția obiectivității distante.

Eu și Măria Sa, Melancolia, coabităm în aceeași casă din zodia Capricornului, papion al Pământului la fracul lui Saturn, iar Saturn debordează franjuri de melancolie, ca jerbele solare ale lui Ra.

E drept că nu mi-au inspirat încredere nicicând horoscoapele, încât să cad pe spate de entuziasm la îmbrobodelile lor. Rar m-am regăsit în variatele „învățături zodiacale", ba chiar deloc. Parcă era o zodie complet străină de mine, poate eram un capricorn rebel, cu malformații, un avorton al zodiei.

Dar cu melancoliile sale sunt pe teritoriu propriu, mingea e la mine în teren. Cum un lucru există doar când e numit, Saturn e numele Melancoliei, pesemne pereche ei masculină, clandestină, iar eu încerc să-mi înțeleg melancolia, să mă împac sau să mă lupt cu ea...

E un nume care sună plăcut, „Melancolie", cu o eufonie de cântec de sirenă, „melos" și „lied", e și „alcool", e și „cool", nume de fată, de zână, de târfă de lux ori de prostituată, de gheișă, de primadonă, de prietenă, de călugăriță, de patriciană antică...

Într-o împletitură în anagramare de „cool melania", ar fi trebuit să mă cheme Melania**.** Grecii rosteau „melaina", gândind „negru, întunecat", și le dau dreptate, gând la gând cu întâlnire, tenul meu e cam întunecat, ca o bronzare înainte de destrăbălarea soarelui pe o epidermă neștiutoare, bolnavă de melancolie.

Nu mă cheamă Melania, și oricum, n-aș fi crezut nici în "spune-mi cum te numești, ca să-ți spun cine ești".

Melancolia e o maladie saturniană, așa că fac anamneza concubinei mele, ca să o cunosc, firesc, mai bine.

Când s-a născut, era urâtă și scheletică, neagră și înveninată.

Acum, după o viață de secole, i s-a înnobilat numele, i s-a edulcorat tăria fatală, are pentru toți un chip tainic, fascinant, chiar dacă a rămas aceeași vestală devoratoare.

Parcă dezghiocarea ei ar fi într-o percepție a unui timp întors pe dos, cu polii plus și minus inversați. Costumele-i de saltimbanc de acum ar fi trebuit să fie în faza incipientă, ca la primele simptome de răceală și gripă, transpirând în atâtea sinonimii. Și sinonimiile se desfac precum foile de ceapă, una câte una, înrourând ochii, „Lacrima Cristi".

E când inocentă și poetică nostalgie, ca voluptate în visare de dor și absență, când o plângere la gândul morții. Melancolia e a timpului, ca vagă tristețe a lui „fugit irreparabile tempus", ori a anotimpului, când plouă și devii melancolic fără motiv, simți « *triste*ți *nedeslușite* » (Blaga).

Așa se spune, dar nu mă regăsesc... Capricornului tocmai toamna îi revine tonusul și e mai activ...

Ploaia mă bucură... Și o simt numai a mea atunci când mă bucură...

Se cuibărește la pieptul meu ca o pisică birmaneză cochetă, alungată de ciclopi, doar eu o iubesc, când homunculii o ostracizează și o cred vinovată de tristețea din ei. Șiroirile de ploaie sunt degetele răschirate ale durerilor lor, ca de o hârcă amorțită care le deșiră obrazul senin al sufletului, cum la abator sfâșii un vânat, ori în pădure un vânat muribund își cramponează ghiarele pe fața ta înainte să moară, să se salveze pe el, sfâșiindu-ți ție trupul, ochii, fața. O, mascara!

Fața e masca, tabloul cu care ne-am născut ca să-l arătăm lumii, suntem nebuni scăpați de la ospiciu când vrem să fugim de pe masa de anatomie, din adevărata identitate, a trupului cu toate organele la vedere...

Dacă Dumnezeu le-a ascuns sub piele, ne grăbim să fim și noi un Dumnezeu, să le mai ascundem a doua oară, sub haine...

Melancolia e Ianus cu două fețe, e Hyde și Jeckel. Melancolia e regina nopții, dar tot în noapte apar coșmarurile cu demoni negri..

Nici aici nu mă regăsesc...

Neobservată de ochii lumii, ignorată, în noapte mă simt în siguranță, ziua îmi accentuează teama, melancolia singurătății...

Cât despre coșmaruri, *au contraire*, coșmarurile mele sunt în trezie; în somn sunt vise liniștitoare, într-o lume armonioasă, pijama de rouă pentru sufletul meu, și trezirea e un chin, îmbrac cămașa lui Nesus, când realitatea e terorizantă, să reintru în ciclul cotidian al contactelor de orice fel cu oamenii, până și obligația de a saluta pare prefăcută, fariseică, e un efort ca pentru cel bolnav de guturai, de astm, căruia îi e greu să vorbească, ori să respire normal la alergare.

Cel îndepărtat de societate e ca un demonizat get-beget, pe când eu abia atunci îmi simt voluptuos liniștirea... Între oameni, sufocată de fobia față de mulțime, mă posedă parcă un demon care face tot ce vrea cu mine, și eu îl urmez ca o somnambulă, deși simt că nu-mi e bine... Doar în noapte, singură, mă simt sigură pe

mine, întunericul, în doze neprescrise de medic, după rețetă proprie, cerută de trup și suflet, „foaie de observație pentru minte, inimă și literatură”, e cel mai eficient tranchilizant.

Alteori Melancolia e ca o copilă elegie, o jeluire ori e numai voluptoasă depresie, e deprimare gelatinoasă, ori e apatie a umbrei, melancolia din poemele de dragoste, o boare a singurătății iubirii, când absența de o clipă e nesfârșire de granit, și când în așteptare e speranța ivirii, chiar dacă e iluzie de magnolie în iarnă.

Și câte și mai câte poate fi Melancolia...

* * *

Când abia acum, după sute de ani, Melancolia e princiară, cu o noblețe pe care ar fi vrut-o, de fapt și de drept, în tinerețea ei, chiar și ea, Melancolia, e nostalgic-revendicativă când se confesează:

– **Pe vremuri, când am fost numită, ca să pot exista în mâinile și-n mințile lor, deși de fapt eu existam dintotdeauna, eram ca o vrăjitoare vânată de Inchiziție să fie arsă pe rug.**

La Dunăre (Roșior)

M-au numit cu un cuvânt grecesc (cum se poartă botezurile și acum întru autoritatea științei) „Melancholia” – umoare a bilei negre- deși eu sunt a tuturor, nu-mi revendic paternitatea din nici un loc. Spuneau că eu sunt a doua dezlănțuire a psihozei maniaco-depresive – Ianus cu două fețe – o mască plânge, o mască râde – eu sunt starea de depresie profundă, care ucide (eu, femeia fatală!), anxietatea delirantă, când în nonsensul vieții ai gândul sinuciderii, ca singurul gând firesc, ca igrasia și florile de mucigai în pivnițele încuiate și umede. Chiar și maimuța lui Andreev în singurătate a murit de melancolie.

Îți închipui cum mă hidoșeau în imaginația lor?! Pesemne eram un coșmar de hârcă scheletică, în loc de suflet cu un liliac de tavernă...

Ori, în cel mai măgulitor caz, eu eram melancolia liniștii dintr-un țintirim, o „pace ca-ntr-o sihăstrie / În care-ar fi murit viața învinsă de melancolie**”, îmi scria un amant, Dimitrie Anghel.** Sunt tristă la eclipse, întuneric de melancolie lichefiată, când muzica preferată ar trebui să fie a lui Ray Charles sau Stevie Wonder.

– Înțeleg starea asta, îi răspund eu, ca o trestie gânditoare ce sunt, atunci pesemne cazi “în butoiul cu melancolie”, de unde uneori, nici dracul, oricât de negru ar fi, ca și tine, Melancolie, nu te mai scoate! Sau poate tocmai el, parșiv, mimează că e singurul comprehensiv și te împinge în jos cu „ tandrețe părintească”.

Melancolia nostalgiază vremurile de altădată, își enumeră amanții și-și recită versurile scrise de ei:

– Am trecut și prin alte vremuri, eram spleen**-ul romantic, ori în varianta agresivă, maladivă, eram „La Nausée”, știi, Camus înainte de a rosti „greață”, rostise „la mélancolie”.**

Am fost amanta omului romantic, mă săruta între deziluzie și reiluzionare, îmi închina madrigaluri, sonete, precum menestrelii ce cântau pentru „Doamna inimii”. Charles d’Orleans îmi scria un rondel când visa la Fata Morgana: „din puțul adânc de-a mea melancolie / nu contenesc să scot apa Speranței / Setea de liniște mă face s-o doresc / Cu toate că adesea o găsesc secată.”

Mi-era drag Victor Hugo când spunea „ Melancolia este fericirea de a fi trist”. Bacovia era firav și mă invoca psalmodiind iubitei, precum invoci o stare de exorcizare a temerii de moarte: „Ascultă, tu, bine, iubito, / Nu plânge și nu-ți fie teamă, / Ascultă cum greu, din adâncuri, / Pământul la dânsul ne cheamă”.

Romantici sau simboliști erau amanții mei, câte poeme și picturi și muzică de lied, soul sau blues, vei găsi cu numele meu ca titlu: „Melancolie” , melancolie și iar melancolie... Îi devoram pe unii precum insectele-călugărițe după actul sexual...

– Ai putea fi tovarășă de arme și cu revoluționarii, te-au fixat în insectar drept utopic-reacționară prin definiție, ca abțibild, pentru că te încăpățânezi absurd să readuci un trecut care oricum nu se mai întoarce, nu e în firea lucrurilor, ți-ar fi filozofat Heraclit, nu ne putem scălda de doua ori în aceleași ape ale aceluiași râu, chiar dacă,

paradoxal, vezi tu, e în firea omului dorința pătimașă să retrăiască pierdutul. Savanții renascentiști îți căutau explicații logice, concret-științifice, cauze naturale stărilor de frică, de chin sufletesc...

– Pictura aceea a lui Botticelli „Nașterea lui Venus" mi-a fost furată de fapt mie, se revoltă Melancolia, eu trebuia să mă nasc din acea scoică, cu valve striate de fiere la disecție, acolo era perla neagră din care să mă nasc, din care să mă scurg ca acea umoare a bilei negre, și-n jur spuma, sperma creației...

E normal să mă venereze și poeții... În vis, când apa e tulburată, e tulburată de demonul melancoliei...

Apa neagră în noapte e semnul puterii lui înlănțuitoare, ca șarpele lui Isadora, șalul roșu la morții.

Și cerneala care se prelinge pe coala albă e apa neagră a melancoliei peste albul a tot ce n-au rostit. Posedați de scris, sunt posedați de fapt de sângele melancoliei, sângele melancoliei e negru, ori albastru, ca cerneala care te pătrunde prin ochi și-ți inundă corpul...

Vezi, te simt retractilă, ți-e teamă de mine acum, nu mă mai mângâi voluptuos, ca o felină care toarce melancolie...

Are dreptate, mi-e teamă de starea asta extremă, o prefer pe cea de adolescentină, edulcorată, de nostalgie, nu cea din vremuri inchizitoriale, de leproasă.

M-aș dori ca un daltonist, să nu văd eșarfa Isadorei ce mi se strânge pe gât roșie, ci să o fac tandră reverie, albastră, albă, galbenă.

Melancolia, vechea „depresie" – era „răceala bolilor mentale", și e febra lor, a răcit sărmanul pacient, dar dacă dă în pneumonie, moare.

Când trece de la „melancolii de toamnă", cu frunze ce se despletesc pe cărări în ploi ruginii, încolăcite de mersul său fatal-melancolic precum șerpii lui Laocoon, Melancolia, mireasa toamnei, devine mireasa-cancer a singurătății, în faza malignă, de „canceroaică", puind ca o iepuroaică în tot corpul, ruginind sângele.

Aș vrea să nu mă sperie, dar o simt puternică, înfiptă în mine ca o schijă de stâncă, melancolia funciară a unei singurătăți funciare, o singurătate care nu are nici măcar pe Dumnezeu, „singurătatea singurătății", „hieroglifă a hieroglifei"..

Nici ruinele nu sunt cancerigene de melancolie letală ca singurătatea: „*Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă, / Prin care trece albă regina nopții moartă".*

Celebră ca un clișeu e pictura lui Durrer, „Melancolie" , dar atât de aglomerată de simboluri, încât iar nu mă regăsesc, mi-ar trebui ceva simplu, ca nesfârșitul oceanului care te cuprinde și te pierde.

Liliacul, maleficul, „această aberație monstruoasă a naturii", prins cu un bold în insectarul tabloului, pentru că e ostracizat de lume, tocmai de aceea îmi e drag și îl consider al meu. Tot ce nu e iubit îmi aparține(nu ceea ce-i dușmănit, căci ar fi cu stigmat de ticăloșie) ci tot ce e ignorat, lăsat să moară prin indiferență, singurătatea indiferenței... Cum e prezentă, o Doamne, singurătatea în toate, „în cele ce sunt, și-n cele ce mâine vor râde la soare"...

Car cu boi pe înserat

Când semnul nostru zodiacal e în raporturi amiabile cu Luna, poate fi benefic, ori poate fi nefast, după cum e prezența ei capricioasă... Dar când e eclipsă de Lună, sigur sufăr...

* * *

Sunt caraghioasă bravând atât, caut totuși paleative întru viețuire senină...

Regina nopții pentru Saturn, aromatică și medicinală, e mătrăguna, și nu prea știu unde s-o caut, s-o plantez la fereastra mea (poate că Socrate ironicul, din nefericire, n-a fost Capricorn!).

Într-o fiertură de mic dejun, ca **leac** pentru melancolie, Urania, credincioasă metresă, îmi aduce **conuri de hamei, de camalău, acel "humulus lupus",** iar în fructiera de argint, de pe vremea bunicii, **fructul ideal pentru Capricorn, gutuia, *„galbenă gutuie / dulce amăruie ..."***

Ca să nu fie înfrânt de Melancolie, ca Napoleon de Nelson la Trafalgar, Capricornul are antidot surâsul mefistofelic, ironia spriță întru umor triplu-sec. Se spune că reversul melancoliei e ironia și autoironia (de la Kirkegaard citire), deh!, o energie din constelația saturniană, astmatică în vid.

Ar fi sigur o ironie amară ca fierea, secreția bilei nu poate fi decât amăruie. Va trebui să ne exersăm deci ironia și autoironia ca autoterapie contra melancoliei, ca să nu devenim aurolaci ori drogați, hăplăid pastile antidepresive, dar ai grijă, o autoironie caustică (chiar dacă nu putem fi Cellini), să nu deraiem în autocompasiune.

Dar cine mai e în stare azi de ironia existențial-filosofică a lui Socrate?

Suntem în plină rezervație de șopârle onctuoase, zeflemea, băscălie, batjocură, mistocăreală.... Așa că, decizia finală a Comisiei de Supraviețuire, contra melancoliei mortale, *contre la nausée*, nu poate fi decât: „fie! o dăm și pe băscălie!"

Va fi conform ghidului de „management emoțional**»**, cu sfaturi pentru a fi optimiști (în dialog pseudosocratic: Bulă pesimist: „mai rău de atât nu se poate!" Murphy optimist: „Ba se poate!"). Conform vorbei de înțelepciune pucioasă a unui parlamentar: „Viața e grea, domnule președinte!"

Ovidiu Dunăreanu

OAMENII DE LÂNGĂ APE ȘI CER*

Prin părțile locului, se aflau și negustori renumiți. Între ei – Pantelimon Ceuga, Dima Barbă Albă, Dragnea Custură, Petre Gimpu, Tudor Sipeanu. Mai mult decât toți, devenise faimos Atanasie Hagi Preda, negustor cu pașaport „imperial" de treizeci de ani. Un ins de statură mijlocie, cu fața oacheșă, ochi căprui, nasul, gura potrivite, părul, sprâncenele și mustața negre, fără barbă – cum îl descria documentul oficial dat de turci și care-i înlesnea să treacă, de pe un mal pe altul al Dunării, fără să fie stingherit de nimeni.

„Atanasie sin Preda, ciorbagiu rumân" din Dobrogea sau Atanasie Hagi Preda – ceea ce arăta că tatăl său făcuse, cândva, o călătorie la locurile sfinte, în postura de pelerin; „negustor de brașovie", denumire ce vrea să ne arate că el vindea o varietate foarte largă de mărfuri. Avea doi băieți ai săi ce-l însoțeau în călătoriile de afaceri. Dobrogeanul ducea de regulă, din Imperiu, pe piețele târgurilor și orașelor mari ale țărilor românești de la stânga Dunării, scumpie. Era vorba de frunzele, de coaja și ramurile arbustului cu același nume, folosite la tăbăcitul pieilor și vopsitul unor țesături, plantă lemnoasă ce creștea din belșug pe pantele dealurilor din vecinătatea satului. Pe lângă scumpie, carele lui mai erau ticsite cu: piei de bivol netăbăcite, ținute la saramură, vedre de rachiu-sacâz, ocale de anason, ocale de buruiană anghelică (folosită ca medicament pentru boli de stomac), arnici de bumbac, piei de malaci (viței de bivoli), piei de mânzat, pături de aba, păpuși de sfoară mare, coți de pânză, pripoane, piei de oaie crude, coji de portocale, păpuși de sfoară subțire morun, păpuși de sfoară morunaș gros, piei de vacă, de bou, de capră și de ied, și încă altele.

După ce făcea carantina cuvenită la punctele de vamă, negustorul era liber să plece la drum cu marfa. În timpul deselor războaie între imperii, negoțul lui înceta.

Atunci avea loc un adevărat exod, de la dreapta la stânga fluviului, al creștinilor din Dobrogea, înspăimântați de perspectiva unor represalii din partea stăpânirii otomane.

Abia își reveneau, și ei, cât de cât, își refăceau bordeiele, creșteau vite și păsări, cultivau grădinile, că iar izbucnea dezastrul. În vâltoarea lui, cine putea, fugea, cine nu, îl prindeau başbuzucii și-l duceau cu ei în robie. Turmele erau mâncate, casele arse, grădinile și curțile devastate. După ce trecea urgia, care mai erau vii și capabili s-o ia de la capăt, se întorceau pe la vetre, ridicau bordeie noi pe rui-nele celor vechi, se apucau iarăși să îngrijească de animale, să-și lucreze grădinile și să-și reconsolideze gospodăriile. Cu toții împărtășeau nădejdea, de fiecare dată, că vremurile aveau să se schimbe, iar situația lor să se îndrepte.

Dar, în urma fiecărui război, îi izbea o altă năpastă, la fel de cumplită – ciuma. Atunci, iar lăsau de izbeliște totul și își pierdeau urma care încotro. Se ascundeau prin munți, prin grotele și peșterile din dealuri, prin desișurile și singurătățile insulelor și bălților dintre brațele Dunării. Se temeau nevastă de bărbat, copii de părinți, frate de frate, și stăteau așa izolați până se petrecea, definitiv, molima.

Numai în cetatea Silistrei, unde o bună parte a locuitorilor rămânea pe loc, ocârmuirea rânduia reguli stricte. Omul lovit de boală era obligat să zacă în casă, sub paza cioclilor, fără să mai aibe voie să iasă afară. După ce murea, era îngropat, de către paznici, departe, în câmp. Odaia îi era stropită cu var încins. Lucrurile ciumatului, și ele, erau curățate prin fumul unui foc de lemne sau din baligi uscate, după care, unele se dădeau urmașilor, iar altele se vindeau la mezat. Cioclii, în schimb, nu se aflau sub nici un fel de interdicție, ei ședeau în oraș, umblau nestânjeniți și se amestecau cu toți, fără a se feri de nimeni și de nimic. După ce boala se stingea, supraviețuitorii ieșeau în curți și pe ulițe, se uitau îndelung unii la alții și se vedeau palizi, ca niște stafii. Lumea, de jur-împrejurul lor, părea alta decât o știau ei, acum se clătina stranie, învăluită într-o pulbere de culoarea șofranului stacojiu. Și atunci o spaimă imensă le punea stăpânire pe inimi și se întrebau, năuciți, în sinea lor, cărei minuni datorau mântuirea din gheara neiertătoare a morții, în vreme ce, în oraș, ceilalți pieriseră pe capete...

Atanasie Hagi Preda trecea, și el, pe malul stâng, în lalomita, cu mama, soția și cei doi băieți. După isprăvirea zavistiilor și a ciumei, nu-l împiedica nimeni să revină în sat și să-și continue îndeletnicirea. Iar de pe malul românesc, ca orice om întreprinzător, nu se întorcea niciodată cu mâna goală. Aducea de acolo și vindea: căciuli țărănești albe, cojoace mici, site, mălai, glugi de aba albă, fasole de arac, fasole oloagă, lăzi de fier englezesc, sfoară paralav pentru năvod, straie de lână, coți pânză mocănească, ocale bumbac civit, duzini de chibrituri, pirostrii și vătraie de cuhnie, ceaune, clopote de tablă sau de bronz, coase mici de fân, ocale de fier oblu, șină pentru cercuri de butoaie, plumb nelucrat, legături coarde vioară, duzini de plaivazuri groase, pacuri, condeie de piatră, ceasloave de Sibiu, psaltiri de București, ocale ardei pisat, funți de ață mocănească, roti de pânză de Ciuc, găitane, peceți și câte și mai câte.

Prin natura ocupației sale, Atanasie Hagi Preda vorbea grecește, turcește, arnăuțește și bulgărește. Om umblat și de ispravă, la curent cu tot ce se întâmpla în Imperiul Otoman și în țările române, aducea vești, îi descurca pe mulți din necazuri și era interpretul și apărătorul creștinilor din sat în fața autorităților musulmane...

Când a început războiul cu turcii, zvonindu-se că păgânii vin să prădeze satul, femeile, fetele, bătrânii și copiii s-au refugiat în desișurile ostrovului Tâlchia. În acele zile bântuiau mai ales turcii civili de prin satele vecine și cerchezii. Aceștia din urmă

* Fragmente inedite din volumul *Cu bucuria în suflet*, în curs de reeditare.

erau cei mai de temut. Bărbați înalți, drepți și ageri, călăreau foarte bine. Umblau înveșmântați în mantale lungi, de culoare gri, iar pe piept aveau încrucișate benzi cu cartușe. Pe cap purtau căciuli cu fundul roșu. Când năvăleau în sat, nimeni nu putea să li se opună. Scotoceau fiecare curte, fiecare casă și plecau, luând cu ei cârduri de vite, o mulțime de lucruri și ostateci. Dintre turci, cel mai crud era un tâlhar, Ibrahim. Acesta, însoțit de un cirac mai tânăr, au intrat în sat după jaf. Un mocan, un munte de om, hotărât și neînfricat, Stan Gheorghe Glăman i-a smuls însă arma și, până să lovească Ibrahim cu sabia, turcul a fost împușcat de cioban. Calul său, care purta pe spinare o desagă cu bani de aur, s-a speriat și a luat-o la goană, dar a fost prins de oameni într-un arman. Corpul banditului a fost aruncat în Dunăre, după ce i s-a legat un pietroi de gât. Glăman a împărțit aurul sătenilor. Omorârea lui Ibrahim a ajuns la urechile briganzilor din ceata sa, ascunsă în codrii de dincolo de dealurile de la Arab- Tabia, la sud de Silistra. Turbați, turcii au pornit spre Ostrov, să-l șteargă de pe fața pământului. În acest timp, însă, au sosit rușii, care, de la Călărași, trecuseră în zori Dunărea pe la .Chiciu, ocupaseră Silistra părăsită de oastea otomană și înaintau rapid către așezările din apropierea orașului. O grupă de soldați moscoviți a oprit în loc hoarda de netrebnici, împușcând mai mulți dintre ei...

Prin părțile Ostrovului, încă din epoca romană se confecționau cărămizi, țigle, uluci, olane, cahle, se modelau vase, ulcioare, amfore, opaițe, figurine arse în cuptoare. În vremea turcilor și după aceea în timpul colonizării de după 1877-1878, până la primul război mondial, apoi în perioada interbelică până târziu, prin anii șaizeci-șaptezeci și cinci ai secolului trecut, cărămizile erau lucrate de familii de cărămidari, care cutreierau satele pe timpul verii și executau, la comandă, câte bucăți voiai. Echipa era unită și muncitoare și nu se prea amesteca, pe timpul șederii în sat, cu localnicii. Meșterii nu împărtășeau nimănui din secretele meseriei lor. Cuptoarele aveau aspectul unor piramide ciudate, lipite cu pământ galben frământat cu pleavă, apă și baligă de cal, în trei sau patru trepte și cu tot atâtea guri de foc, în care ardeau lemne de salcâm pentru coacerea cărămizilor. Cuptoarele conțineau până la douăzeci de mii de cărămizi.

Alte familii, îndeosebi de țigani musulmani săraci, din satele de pe graniță: Esichioi, Cuigiuc, Carvăn, Velichioi – se înființau încă de la mijlocul primăverii, jos de sat, sub malurile înalte, râpoase, de pământ galben, cunoscute sub numele de Malurile lui Poștaru, și se apucau cu sape, cazmale, lopeți, roabe, târgi și căldări, alături de mormane de paie noi, cu forme de scândură, să toarne puzderie de chirpici. Din zori și până-n asfințit era, în marginea apei, o însuflețire nemaipomenită. Bărbați, femei, tineri, bătrâni și copii, măslinii la culoare, pe jumătate despuiați, mișunau fără astâmpăr, vrednici, iscusiți și gălăgioși, fiecare cu treaba lui bine stabilită. Deabia pe seară încetau lucrul, se aruncau în Dunăre și se scăldau, ieșeau și aprindeau focurile în fața bordeielor, mulgeau caprele și puneau pirostriile și ceaunele să fiarbă laptele și mămăliga. Stivele de chirpici, înșirate pe mal, se reflectau prelungi în oglinda neclintită, însângerată parcă, a fluviului și zimții au fumul violet al înserării cu siluetele lor stranii, nedesăvârsite.

Sub cerul nemărginit de deasupra Dunării, noaptea nu întârzia să vină limpede, diafană. Stelele năvăleau puhoi, vântul umed fremăta molcom, purtând în spulberarea lui zgomotele fluviului și pe ale ostroavelor, mișcarea necurmată, confuză a satului, răsuflarea amplă a singurătăților dimprejurul lui, efluvii amețitoare de izmă înflorită și de pământuri dezgolite de ape. În rădăcinile acvatice ale sălciilor din buza ruptă a malurilor plesneau bolboacele de spumă ale anafoarelor, încurcând în răschirătura lor cârduri de obleți ca argintul, cât limbile de briceag. Undea tainic noaptea peste bacul și șalupa de lemn, pământstite în dreptul chirpicăriilor. Zvonul undelor trecute peste cele două epave fura gândul și-l rătăcea aiurea, redeșteptând imagini și istorii îndepărtate. În bărci ușoare și repezi, paznicii de la geamanduri se grăbeau, cu felinarele aprinse, să ducă focul la marile lămpi de veghe de la gurile brațelor: Jianu, Florica, Iordan Călin, Cioplea și Fermecatu...

La întâi februarie, de ziua Sfântului Trifu, podgorenii se duceau înfofoliți, prin vifor, la vie, cu vin și de-ale gurii. Se strângeau doi-trei vecini și curățau cu foarfecele, fiecare, câte un butuc, luând aminte la starea acestuia: dacă vițele erau atinse de ger și câți ochi morți erau pe corzi, apreciere care-i ajuta să-și dea seama cum avea să fie rodnicia viei în acel an. Odată treaba terminată, se așezau direct pe zăpadă și întindeau masa pe ștergare. Mâncau și beau vinul împreună, urându-și unii altora să le ajute Dumnezeu să aibe struguri mulți și buni. O țineau așa până pe seară, când se întorceau, în grupuri, cu sămânță de vorbă, acasă. De-atunci înainte, până la jumătatea lui aprilie, aveau timp berechet să revină la vie, s-o taie, s-o lege, să scoată și să ardă resturile rămase de la tăiat. Captivanta lucrare a ei se urnise în ziua aceea de început de făurar. Dar câte mai erau de făcut până toamna, când ciorchinii – zeii mărgeluiți, dulci și tămâioși ai podgoriei – aveau să capete transparență și culoare de ambră, numai sufletul răbdător și pătimaș al acestor oameni le știa...

Primii care dădeau de veste că se apropia culesul, nu erau alții decât zlătarii sau pletoșii cum îi numea lumea în sat. Cu precizie de ceasornic, neîntârziind nici măcar o zi, în fiecare an, ei își făceau apariția, sus, pe deal, în marginea de la răsărit a Ostrovului, înainte cu o săptămână ca oamenii să intre în vii. Veneau cu căzănele de țuică, tingiri și brăcăcele, cu căldări pântecoase, spoite, pentru magiun. Își slobozeau animalele și își ridicau corturile pe țelină, încingeau vetrele, înțepeneau nicovalele țuitoare în pământ dinaintea lor și se apucau de treabă. Țigăncile cutreierau și strigau pe uliță, cu vasele, de aramă bătută, la spinare, să le vândă ori să ghicească, celor curioși, viitorul, în ghiocuri de sidef cât pumnul. Ele erau îmbrăcate în fuste lungi, plisate, ce-ți zăpăceau ochii cu culorile lor fierbinți. Femeile și fetele își împleteau părul lung, negru și lucios, în cozi groase, de care își legau bani grei, găuriți, de argint și de aur. La gât le luceau și zornăiau salbe din aceleași metale prețioase. O impresie puternică o lăsau țiganii tineri. Ei galopau agili și iuți pe catâri, luându-se la întrecere în jurul șatrei. Purtau cămăși înflorate, cu mâneci largi, pantaloni la fel de lejeri, din velur maroniu, pălării negre, cu borurile mari și umblau, cu toții, desculți, având labele picioarelor prăfuite, noduroase și tari, asemenea unor încălțări tăbăcite. Unul dintre ei, despre care se șoptea că era copil furat, blond, tuns, cu priviri verzui, ascunzând în ele o putere vrăjitorească, îmbia, pe creduli, să cumpere o bară subțire, lustruită, amăgitoare, jurându-se pe ochii din cap, că e de aur curat! Bulibașa, bărbat în vârstă, dar cu o prezență încă impunătoare, la petreceri de-ale

lor, împărțea supușilor purcei întregi, fripți pe jar. Aceștia erau aduși, în tavale imense, în fața lui. Mai marele zlătarilor își scotea haina, își sufleca mânecile, se spăla pe mâini într-o tipsie cu apă, deasupra căreia pluteau petale de trandafir, și începea să rupă bucăți groase de carne friptă și să le ofere celor strigați...

În sat se petreceau și o mulțime de întâmplări neobișnuite, dintre care cea cu șarpele a venit să pună capac la toate.

Doi grăniceri, la ceasul de foc al amiezii, în drumul lor. anevoios prin hăgeturile și pustietățile din marginea fâșiei de frontieră, s-au abătut, însetați, pe la cișmeaua cu apă rece a lui Trică din valea de la Studinăvodă. În graba de a nu fi descoperiți că au încălcat consemnul, de caporalii și sergenții postați în foișoarele de supraveghere, militarii nu presimțeau, nici pe departe, că, odată ajunși acolo, aveau să dea ochii cu un balaur. Arătarea, cât era de lungă și trupeșă, se însorea, în largul ei, pe lespezile încinse de dinaintea cișmelei. Când au văzut-o cum se ridică și acoperă cerul ca trâmba unei neguri, și când au mai auzit-o cum le șuieră, peste capete, întocmai unui vârtej înfrigurat, soldații au crezut că se scufundă pământul cu ei. Albit de spaimă, unul a leșinat numaidecât, înmuindu-se și frângându-se de la glezne ca lumânarea. Celălalt, paralizat de groază, cu o ultimă sforțare, înainte de a se prăbuși, și el, a tras câteva gloanțe în șarpe. La auzul împușcăturilor, alarmați, grănicerii de la pichet, în frunte cu locotenentul Mitrea, au alergat cât i-au ținut puterile, înarmați până în dinți, la fața locului. La prima vedere, priveliștea descoperită i-a zguduit. Camarazii lor zăceau pe jos, isprăviți, ca după o luptă crâncenă, iar alături, rănită, se zvârcolea într-o baltă de sânge dihania.

În timpul cât locotenentul și sanitarul i-au readus pe cei doi în fire, câțiva grăniceri au dat fuga la subunitate și s-au întors cu o cușcă încăpătoare. Au băgat balaurul în ea, apoi au urcat cușca într-un camion și au cărat-o în sat. Au expus-o în stradă, în fața primăriei, ca arătarea să poată fi văzută de toată lumea, urmând ca a doua zi, să fie transportată în capitală la Muzeul de Științele Naturii.

Vestea a făcut, fulgerător, ocolul satului. La aflarea ei, oamenii, de la copil la bătrân, nu s-au codit, au lăsat totul baltă și s-au adunat ciorchine în jurul camionului. Cu o așa poveste, nu se întâlneau decât o dată în viață, și nu le ședea bine s-o scape. Neliniștite, ațâțate de o curiozitate irezistibilă, privirile li s-au lipit, prin plasa de sârmă a cuștii, de balaur. Iar după ce l-au măsurat de câteva ori, sătenii s-au holbat unii la alții, nevenindu-le să-și creadă ochilor. Dar când au dat să-l privească din nou, au înlemnit ca trăzniți. Făptura aceea fantastică, nemaiîntâlnită, dispăruse pur și simplu, ca prin vis. Cușca, ferecată cu lacăt, era goală. Nimeni nu-și putea explica, în vreun fel, cum a fost posibil un asemenea miracol.

Doar Florina lui Fane Boboc, o femeie de o agerime și frumusețe răpitoare, încerca să-i lămurească: „V-am spus că are darul de a se face nevăzut, când e la ananghie! A fost ursit să nu poate fi prins și omorât. El e de când este satul. Stă ascuns prin văgăunile din preajmă. Ne vede, ne aude, veghează asupra noastră și așteaptă împrejurări mai bune să ni s-arate din nou. Colo-n lungul drumului / la creanga porumbului / Crește floarea câmpului / Și nu-i floarea câmpului / Și e ochiul șarpelui / Șarpele cu ochii verzi / Să nu-l vezi, să nu-l visezi!"

Ca mai peste tot în lume, satul își avea, și el, trăsniții lui. Dar să-i cunoaștem pe câțiva dintre ei.

Chira lui Voicu de la Ghiol, o femeie bezmetică, umbla de

Prizonier turc

una singură, noaptea, pe câmp, și zicea cui îi ieșea în cale, că venise acolo să citească în stele pentru cutare om, sau cutare femeie. Sătenii se mai duceau la ea spre a-i vindeca și a le arăta pagubele de vite și obiecte furate...

Mihai Adam trecea pe uliță cu un pui de lup în haină. Intra în cârciumă la Iordan Chirea și comanda, pentru el, o țuică, pentru cățelandrul sălbatic, o chiftea. Animalul a crescut, s-a făcut un lup în toată firea, se îmblânzise și era nedespărțit de stăpânul său. Fiara a presimțit sfârșitul omului și a urlat, pe bătătură, câteva zile și nopți la rând, de i-a băgat în groază pe toți...

Lui Neagu Coțofană îi plăcea contemplația și povestitul. Se urca în migdalul cel mare, de o sută de ani, de lângă poartă, și cât era ziulica de lungă nu se clintea de acolo. Închipuindu-se într-un observator, pe un catarg de corabie, el relata, celor care se aciuiau, jos, la rădăcina pomului, întâmplări cu Sorbul Pământului, zmei, căpcăuni și balauri, de-i lăsa cu gura căscată…

În mijlocul unei mări înspre Răsărit, vreo șase ceasuri între Răsărit și Miazăzi de Rusia, este un sorb, de care nici o corabie nu se poate apropia, să nu fie înghițită. De aceea locul este păzit de oști, din partea Rusiei, cu corăbii. Seara se aprind felinare mari, înalte, pentru a fi văzute de navigatori ca să le ocolească în drumul lor. Vasele rușilor se schimbă odată la cinci ani, cu osteni cu tot. De aceea, când vin în acel loc, ele vin îndestulate. Corăbiile sunt mari și au, pe puntea lor, amenajate grădini în care cei ce păzesc sorbul pun, pentru desfătare și gustare, trandafiri și Mâna Maicii Domnului, legume, pepeni și câțiva butuci de vie...

Zmeii umblă prin nori, ies în lume pe timp de furtună. Nu au

mâini și nici picioare, au numai cap și coadă lungă. Sunt chipeși și îmbrăcați în solzi. În timpul furtunii, când săgețile de foc și bubuiturile cerului fulgeră și tună de-ți iau ochii și-ți înfundă urechile, cade câte un zmeu pe pământ. Aici rămâne trei zile, iar când furtuna vine din nou, se ridică în văzduh. Omului, care în acele zile îl hrănește, îi merge bine toată viața. Zmeul mănâncă numai lapte de vacă neagră și de capră neagră. Solzii căzuți de pe el sunt buni împotriva răului, a bolilor precum este boala copilului, în păstrarea curățeniei trupești. Solzii de zmeu se țin în pânză de in curată și au puterea de a se înmulți în legătură și de a-l goni pe necuratul. După ce sunt înghițiți, se bea apă pe neștiute. Un flăcău cam trufaș a găsit în timpul unei furtuni un zmeu și i s-a făcut frică de el. Întrebat de acesta dacă este frumos, flăcăul a răspuns că un zmeu mai arătos ca el nu a mai întâlnit până atunci, doar că numai coada îl strică, e prea lungă, ca de câine. Auzind aceasta, zmeul s-a supărat foarte tare și i-a zis flăcăului să-i dea cu ascuțișul toporului o lovitură după cap, cât va putea de tare. Flăcăul n-a stat în cumpănă și i-a ars una cu securea după ceafă, făcându-i o tăietură zdravănă. „La anu' ne întâlnim, iar, aici!" – i-a spus zmeul băiatului. De frica năucitoare, care-i intrase în oase, acesta nici n-a putut face altfel. Peste un an era, din nou, nas în nas cu zmeul. Pipăită chiar de flăcău, vătămătura acestuia nu se mai cunoștea. „Vezi, rana de la cap s-a vindecat, dar cea de la inimă încă mai sângerează!" i-a zis atunci zmeul; iar până să se dezmeticească și să deslușească înțelesul vorbelor lui, flăcăul nesocotit a și fost înfulecat de acesta...

Despre căpcăuni, Neagu Coțofană povestea că seamănă cu oamenii și că au un ochi în frunte și altul în ceafă, locuiesc peste mări și se hrănesc numai cu copii și oameni tineri. Iar despre balauri, că sunt galbeni și că provoacă somn omului, apoi i se strecoară printre dinți și-i intră în gură, iar de aici i se vâră în pântece. Că nu-i bine să omori balauri fiindcă te îmbolnăvești, și că ei au solzii tămăduitori ca și zmeii...

Vara, în asfințit, păsările, care până în ceasul acela ședeau nu se știa pe unde, se porneau hăbăuce pe deasupra fluviului. Lăstunii umpleau văzduhul. Dacă zburau sus, în înalt, era semnul că timpul avea să fie frumos, dacă zburau jos, razant cu luciul apei, ploaia putea fi pe undeva pe aproape. Strigătele chirelor cotropeau singurătățile pădurilor și liniștea fermecată a Dunării. Greierii se porneau să susure fără curmare, măreț, parcă s-ar fi strămutat în cer. Dinspre hăgeturile de urzici, înalte cât niște prăjini, care înțesau insulele, adia o răcoare umedă, înviorătoare. Nelu Târâș cu femeia lui Hermina, goi din cap până-n picioare, dădeau la plasă. Nelu la adânc, Hermina în partea dinspre mal. Trăgeau din răsputeri de bețele groase, de salcie verde, legate la capetele avei. Din când în când, ieșeau la mal, cu ea încărcată de mărunțiș – carași, băloși, văduvite, regine, obleți, sabițe, ghiborți –, pe care îl vâra în traistele largi, petrecute cu sfoară pe după mijloc. Băteau așa apa pe sub maluri, până se arăta luna. Atunci ieșeau afară, curățau plasa și o înfășurau pe bețe. Femeia lua unealta de pescuit, bărbatul traistele, la spinare, și o porneau, unul în spatele celuilalt, spre sat, clefăind cu tălpile prin noroi. Supți de apă și împovărați de greutate, dar mulțumiți de treaba făcută, înaintau fără vlagă, bălăbănindu-se ca două stafii și înălbeau, cu lucirea trupurilor lor deșirate, spoite de lună, aerul neclintit și subțire al nopții...

Hălăduiau vălătuci iluzorii prin aerul aprins al amiezii. Păsări verzi și galbene treceau peste curte. De la streașina casei cătrunele, puse la uscat, își plimbau umbrele mici, rotunde, peste chipurile moleșite ale celor retrași pe prispă să se odihnească. Deodată, de pe ulița pustie, se auzea înfiorător glasul, țiuind ca trenul, al lui Toni, omul după care, de câte ori își făcea apariția în sat, venea ploaia. Oamenii tresăreau rău de tot din picoteală, iar până să se dumirească despre ce era vorba și să se bucure că vor scăpa în curând de arșiță, trăgeau o sperietură soră cu moartea...

Lumina mai dăinuia ca o spuză măruntă. Seara încă nu căzuse pe deplin. Peste dealuri, Dunăre și ostroave, nimic altceva decât o tăcere nefirească. Fane Staicu trăgea la rame, în jos de Zăton, pe lângă rampa forestieră de la Stan Țiganu. După ce trecea de farul aprins, flăcăul se punea pe cântat cât îl ținea gura, un cântec pe care nu-l mai auzise nimeni niciodată. Părea a nu fi un cântec pământean, ci unul din altă lume, Îngeresc, așa de minunat și neobișnuit se-auzea. Ajunsă în acel loc, pe neașteptate, barca se înălța în aer, plutea, ca un fulg, o vreme, pe deasupra pădurilor de plop și de salcie și dispărea dincolo de balta Preoteasa și grindul de la Trei Ulmi spre Dunărea Mare. Fane Staicu vâslea și cânta, în continuare, mai abitir decât o făcuse până atunci. Într-acolo, pe cerul limpede, luna răsărise enormă, cât fundul de aramă bătută al unei tingiri. Așa că, nimeni dintre puținii martori ai acestei întâmplări, nu puteau să se înșele de cele văzute și auzite...

Pentru Uctep Uidivo – enigmaticul student, făuritorul de visuri, despre care am mai pomenit, la început, în aceste pagini –, cărțile însemnau un fel de viață ascunsă, secretă, liberă. În lungile după-amieze de vară, când nu se ducea la scăldat, ori la pescuit, sau când nu alerga prin ostroave după tălănița de Dia, nepoata paznicului de la geamanduri, se ascundea în semiobscuritatea odăii sale răcoroase, între cărțile care-i căptușeau pereții până-n tavan și pe care le adusese, în sat, cu mare chinuială, de peste tot pe unde umblase. O parte din ele le descoperise, cu o nespusă bucurie, în mica bibliotecă a mamei sale, încă din clasele de gimnaziu. Misterul din oameni și din lucrurile care-i înconjurau, din paginile lor l-a aflat prima oară. Stârnit de ceea ce citea, începuse să însăileze, pe filele unui caiet, scurte istorisiri despre fluviul pe al cărui mal, acolo departe, trăiau ei. Mai târziu se zvonise că s-a apucat să închipuie o mare și neasemuită poveste despre Ostrov și oamenii săi, cum nimeni n-o mai făcuse vreodată, pentru că, până la el, nu se născuse altcineva în sat, pe care să-l fi hărăzit Dumnezeu, cu apucătura năstrușnică de a scorni întâmplări pe seama lor. Aceasta părea, încă de pe atunci, să fie menirea vieții lui. și cine putea evita inevitabilul?!

Iar, până la urmă, ce erau istorisirile sale? Decât o înșiruire de reverii, de născociri. inepuizabile, de noi și noi și uluitoare situații și întâmplări, o căutare neîncetată după tot ceea ce părea neobișnuit, magic, tulburător și veșnic în existența lor. Deseori, întrebat de cei din jur, de ce se chinuie să aștearnă, cu atâta stăruință și ardoare, plăsmuirile acelea în caietul său, le zâmbea numai, amuzat, cu subînțeles, fără nici o undă de supărare pe chip.

Inima, sufletul, întreaga-i făptură se mișcau în același ritm cu ritmul, cu răsuflarea dealurilor, fluviului, insulelor și pădurilor acestora, cu ritmul, cu răsuflarea oamenilor și orizonturilor necuprinse de lângă ape și cer, de aici, din sud-vestul podișului. Toate aveau asupra lui o seducție teribilă, greu de definit. Și nu putea rezista ispitei de a nu le auzi chemarea, de a nu le lua în seamă cântecul nepieritor. În egală măsură, acesta era de fapt și cântecul vieții sale…

Lucia Dărămuș

YVONNE DAPHNÉ

„ ***Dimineață*** .

Privi pe fereastră. Era încă întuneric, ceea ce-l făcu să mai zăbovească vreo câteva minute în așternutul cald, lângă soție, deși știa că va trebui să se ridice, să-și bage picioarele în papucii de casă, să facă rapid un duș, să-și bea cafeaua pe fugă. Asta făcea în fiecare dimineață. Același ritual, aceleași minute, aceeași cafea, casă, clinică, familie... de fapt, două familii... În sfârșit, aventura din tinerețe nu știa cum s-o claseze, cum să gestioneze totul, cu soția se întâlnea acasă, la fel cu cele două fiice, pe Ana, mama fiului, o avea la clinică, băiatul fiind ușor de controlat în felul ăsta. Se putea considera norocos, din cale afară de norocos: o soție stomatolog, două fiice, (chiar dacă cea mai mare nu răspundea tuturor intențiilor lui, dar era destul c-o știa acolo, sub acoperișul casei lui) un fiu care-i purta numele, și ce important era numele pentru el, era bine să știe că cineva îi va purta numele mai departe, și cealaltă...la clinica de stat și la cea particulară, atât cât să nu încalce convenienta față de soție.

Tinerețea... ce vremuri... Îi trecu prin cap să-și aprindă o țigară, dar își reaminti imediat că se lăsase de fumat.

În sfârșit. Mașina alerga pe lângă vechile case din cartierul Grigorescu și se îndrepta spre clinica la care era doctor.

Își aranjă cu o mână, cealaltă o ținea pe volan, cravata care-l gâtuia, aruncă fugar o privire spre becurile încă aprinse. Se surprinse oftând involuntar. Era singur pe stradă. El cu becurile și fulgii răzleți ai dimineții care se vedeau în luminile de la stâlpi. El și gândurile lui. Drumul nu era lung, dar prefera să-l parcurgă cu mașina. Astfel putea fi doar el și gândurile lui. Mașina trecu prin dreptul hotelului Napoca, traversă apoi podul peste Someș, alunecă prin dreptul parcului și...

Sediul universității de medicină se afla tot acolo, pe Emil Isac. Simți cum îi încolțește zâmbetul: „*unde să fi fost mutată peste noapte*?" În dreptul restaurantului *Maimuța Urlătoare* un bărbat alunecă pe pojghița gerului. Căzu. Profesorul observă dezechilibrul omului, cum se înțepeni de asfaltul înghețat fără să se mai ridice. „Hâm, zise, va veni cu siguranță o salvare și oricum...selecția naturală trebuie să-și facă treaba."

De regulă nu se agita pentru nimic, era extrem de conștiincios, extrem de corect față de colegi, își făcea treaba cu extremă punctualitate, încât nimeni nu-i putea reproșa ceva care ar fi bătut la ochi dintr-o privire.

Apăsă pe accelerație să ajungă la clinică fix la ora 7. Nici mai devreme, nici mai târziu. La șapte punct. Știa că nu-i cere nimeni socoteală în cazul în care ar fi întârziat, pentru că își era propriul șef. Cu toate acestea nu-și permitea să încalce regula corectitudinii de a ajunge la ora 7 în clinică.

Brusc avu revelația selecției naturale. Omul căzut se afla, după părerea lui, în mâna destinului care va hotărî. El nu trebuia decât să-și facă datoria la care era chemat. Să fie în clinică la ora 7 punct, fără nici un minut întârziere, să-și facă ecografiile propuse pe ziua în curs, eventual vizita prin saloane, însoțit de medici și asistente, să verifice cearșafurile paturilor care n-ar fi trebuit să fie deranjate în ruptul capului.

Își risipi gândurile, de pe chip îi dispăru firavul zâmbet, care nu-i era caracteristic, în momentul în care numele pacientei din salonul 305 îi împunsese mintea. Numele acesta îi sufla în ceafă. Simți cum frigul îi scutură tot corpul, începând cu ceafa. Da. Acum știa sigur. O va trimite la psihiatrie. Afară de *performanțele ultra-sonografiei diagnostice* nimic nu e corect și intră în competența psihiatrului. „*Rezonanța înaltă a imaginii, gama de traductori cu principii constructive, frecvente, focalizări și destinații diverse, posibilitatea cuplării cu ultrasonografia Doppler și endoscopia digestivă, analiza texturii tisulare, constituie,* zise el, *numai câteva dintre facilitățile pe care aparatele moderne în modul B dinamic le oferă pentru a se putea obține maximum de acuratețe diagnostică."* Astea erau metodele corecte. În rest... nu e medicină...e de domeniul psihiatric, era de părere medicul. Se simți mai bine la gândul că avea, în sfârșit, rezolvarea corectă pentru bolnava din patul numărul 2, salonul 305.

Profesorul intră pe poarta spitalului cu câteva minute înainte ca ceasul din turnul primăriei să bată ora 7. „Numai bine, voi avea timp să-mi verific e-mail-*urile*."

O luă drept înainte, spre liftul care avea să-l ducă la mansarda unde-i era cabinetul pe care-l împărțea cu un coleg. „O, Doamne, își zise, de-ar veni odată vremea să fiu eu șeful clinicii!" Își dorise acest lucru de pe vremea când profesorul Raimond V. conducea unitatea, acesta din urmă fiindu-i ulterior și îndrumător de teză. Își promisese să nu-i stea nimic în cale, să treacă treaptă cu treaptă fiecare obstacol, la o adică, *ducă-se dracului totul*, dar pragul social pe care și-l trasase trebuia atins. Cu ce sacrificii? Nu, nimic nu conta.

Brusc, avu revelația că el este singurul medic din oraș, ce spun eu, chiar din țară, care ar putea înălța faimoasa instituție medicală la care visa de atâta timp, în care să se studieze cele mai rare boli. Își frecă palmele, mulțumind în șoaptă revelației care-i lovi fruntea, făcând-o să lucească, fiind convins că totul va fi altfel, de acum înainte el va dirija marea orchestră medicală, bolnavii vor sta cuminți în papuci și pijamale, de gât le va atârna (pe asta o gândise cu mult timp în urmă) o plăcuță pe

care să stea scris doar numărul înregistrării lor și boala. Se mai gândise, dar pentru asta avea nevoie de o echipă de tehnicieni, fizicieni și chimiști, ceea ce nu-i prea convenea, să creeze un dispozitiv cu care să-i transforme în roboți pe cei de a căror gât ar fi stat atârnat un număr, să-i facă să vorbească monosolabic, fără adjective, cât mai tehnic, scurt și la obiect, să doarmă la comandă, să se ridice din pat la comandă. Avu din nou senzația că se înecă, simți din nou numele rece care-i sufla în ceafă, făcându-l să se trezească din revelație.

Yvonne... Yvonne Daphné... îi știa numele totuși, deși nu-i era în obișnuință să-și încarce memoria cu inutilități. „Nu sunt decât niște nume ale unor obiecte de studiu care, întâmplător, trag aer în piept, își spunea adesea. Obiecte de studiu care ajung la gunoiul vieții, la morgă, în pământ, deși nu-mi pot explica de ce, dracu, ajung în pământ? Sunt rebuturi umane, nu-și permit luxul de-a ajunge acolo unde ajungem cu toții!"

I se punea o grimasă, stomacul i se smochinea de scârbă la vederea unui bolnav, devenea însă extrem de flexibil, comunicativ, când găsea explicația științifică la problemele care apăreau.

Yvonne era un caz aparte. Atipic din toate punctele de vedere. Yvonne era specială și el ura tot ce era special. Pe Yvonne n-o iubea nimeni, de altfel. Clujul nu-i oferise nimic bun lui Yvonne. Yvonne era ca trestia, la cea mai ușoară adiere sufletul i se răsfira pe întregul pământ. Yvonne nu voia să-l privească pe doctor în ochi, pentru că știa că e văzută fără nici un rost, un organ disprețuit, pentru că știa că este urâtă pentru sufletul ei de trestie risipită în vânt, Yvonne nu era puternică, Yvonne era o trestie care se legăna în toate părțile, Yvonne nu dorea să mănânce, Yvonne citea ca să se ascundă de ura lor, Yvonne scria versuri, ori de câte ori vreun medic se apropia de ea, ca să se acopere cu ele și să nu fie văzută, Yvonne făcea febră, Yvonne voma, Yvonne avea uneori fotofobie, Yvonne avea dureri de stomac, pe Yvonne o durea capul, Yvonne avea frecvente scaune apoase, ...pe Yvonne o durea sufletul, dar îi era frică să spună, pentru că pe Yvonne n-o iubea nimeni, o durea lumea în care trăia, pe Yvonne o mai durea sufletul... dar sufletul nu era un organ, pe Yvonne o durea sufletul, și privirea celor din clinică, vorbele lor cu dispreț, Yvonne nu purta papucii și pijamalele unui număr pentru că Yvonne își pusese aripi, dar aripile nu sunt un organ, Yvonne era blondă și avea ochii albaștri, lui Yvonne îi plăceau ciorile, pentru că le considera inteligente și sălbatice, întrucâtva îi semănau, cel puțin așa credea, Yvonne era singură și tristă, Yvonne devenea impetoasă ori de câte ori avea de expus o idee, însuflețită cât citea versuri sau pasaje din cărți, dar ei urau ideile, poemele și cărțile, pe Yvonne o durea rău de tot stomacul, Yvonne îl punea pe doctor la grea încercare...

Într-o zi, profesorul intră în salonul 305. Yvonne stătea în picioare pe patul de lângă fereastră, cu jumătate de corp în afară. Dorea să vadă furnicarul de oameni de la miezul zilei. Lui Yvonne îi plăceau chipurile.

– Ce faci, vrei să te sinucizi?! Mi-a spus confererențiarul Spin, se adresă asistentelor, cu un număr nu avea ce vorbi, că a plecat imediat după ce i s-a făcut

Profil de fată

puncția renală. Mă dusesem la nefrologie să-l vizitez pe academicianul B. și cum am intrat mi s-a și spus că bolnava Daphné a fugit din clinică. Eu eram acolo pentru academician, nu pentru bolnava Daphné! Ai vrut să te sinucizi?!

Yvonne nu-i răspunse, pentru că pe Yvonne o dureau cuvintele. Yvonne nu voia să moară, nici nu avea gânduri sinucigașe, Yvonne era o contradicție în sine, trecea foarte rapid prin stări și emoții succesive. Își imagină trupul ei mic și slab legănându-se ca o pană prin aer, doctorul așteptând moartea, s-o prindă, Yvonne râzând, nefiindu-i frică de ea, sau poate că-i era, dar nu-și mărturisese aceasta niciodată, primind-o ca pe un joc, pentru că lui Yvonne îi plăcea să se joace, terenul preferat de ea fiind propria ei minte, Yvonne alunecând prin aer până la izbirea de pământ, doctorul, în sfârșit, satisfăcut de fragmentul de film care ar fi elucidat acest caz. Dar nu, Yvonne nu avea de gând să se sinucidă, oricâte insinuări pe această temă ar fi făcut medicul de față cu ceilalți care înfloreau povestea în Cluj, pe la case străine.

Doctorul se așeză pe marginea patului. Pe celălalt, din față, stătea doctorița.

Priveau consternați ciudata făptură care nu voia să moară, dar aveau ei impresia că nici să trăiască nu prea dorea.

– Îți cauți alt medic, dacă nu faci ce-ți spunem noi!

Vocea era aspră și pe Yvonne asprimea o durea stomacul. Yvonne își înghițea lacrimile. Lumina îi juca în păr. În mâna stângă își ținea strâns pixul, în dreapta hârtia pe care-și mâzgălise poemul. Era despre Paul Celan. Lui Yvonne i-ar fi plăcut să vorbească despre Celan, cu ei să vorbească, dar pe ei nu-i interesa nimic, afară de bolile copilăriei pe care voiau să le scrie în fișă, dar de care Yvonne nu-și amintea.

– Ce boli ai avut în copilărie?

– Nu știu.

– Ei, hai, trebuie să-ți amintești. Ai avut rujeolă, ai stat acasă? Copiilor le place să stea acasă, să nu meargă la școală și să...

– Nu știu.

Cu adevărat, Yvonne nu știa. Nimic de copilărie nu era legat de casă. Fișa trebuia completată, doctorul insistă, fișa trebuia să aibă vârsta, greutatea, bolile copilăriei... dar pe Yvonne n-o interesa nimic din toate acestea. Lui Yvonne îi jucau în minte spaimele zilei, răceala Clujului, poemele lui Celan, viața pariziană, Lermontov... Yvonne ținea în mână poemul pe care tocmai îl mâzgălise, ca să se ascundă de ei: „Stau / sub cearșaful încă pătat de / spaima aripilor de peste zi / mă aud numit / scoală-te îmi spune vocea / aceeași voce / scoală-te și iubește, iubește / iubește, iubește, iubește / nebunia se tratează cu iubire / îmi deschid ochii e încă noapte / sau poate o fi vreo dimineață întunecată / cum să iubesc și ce înseamnă aceasta / întoarce-te-n amnioticul lichid și-i gustă iubirea /n-am cum i-am răspuns vocii / mie-mi lipsește apa începutului de lume / picioarele goale simt asfaltul rece / o iau spre cafeneaua Paris în sus / în minte Lermontov îmi cântă / ești *un erou al timpului nostru* / oricum viața e o aventură în / unu... deja doi e minciună / știu / uterul tău l-am lăsat neîmflorit / se vede prin cămașa ta transparentă / îți atârnă pe umerii de paiață / eu sunt un prunc / celălalt care-ți locuiește trupul e - / pulpele mele albe și goale strâg / podul Mirabeau vocea Senei mă cheamă.

Yvonne gândi că nici lui Celan nu-i era teamă de moarte, pe Yvonne o durea stomacul cumplit, voia să vorbească depre această cumplită... Yvonne se înghesui în ea, pentru că ea avea nevoie de ei, dar ei n-o vedeau sau o suspectau de bovarism, de nebunie... dar Yvonne era trestia frântă de vânt, pe Yvonne o durea stomacul, pe Yvonne n-o iubea nimeni, dar Yvonne îi iubea, ca pe părinții trestiei îi iubea, îi alesese pe ei, dar ei n-au văzut, Yvonne avea mare nevoie de ei...”

* * *

Gabriel citea paginile jurnaluilui spânzuratei cu răsuflarea tăiată. Irina își scrisese întâmplarea în mod neobișnuit, ca pe o poveste despre o alta. Înțelesese aceasta când dădu următoarea filă.

* * *

„Dragă jurnalule, Yvonne sunt eu, nici o celulă a ei nu e străină de mine. În timp ce stăteam în patul numărul 2 și mă gândeam la moarte (ei nu se gândeau la nimic, nici nu erau interesați de moartea la care gândeam eu) îmi trecu prin cap un gând tare aiurit, că morții ar putea avea doar amintirea propriei morți, pe când eu... gândul mă jupuia de mine.

Cu o zi înainte de a mă aduce salvarea în clinică, am fost să mă plimb prin cimitirul central al Clujului. Mesajele de pe cruci sunt adevărate scrisori de dragoste, să știi. Mi-a și venit o idee, să fac un glosar al lor, al celor mai reușite. Dar am abandonat ideea, pentru că moartea s-a agățat în cele din urmă de mine și a reușit să mă atragă în jocul ei. Duminică de duminică îmi dădeam întâlnire cu ea în cimitir...

Nik Sava

EROUL

– Mai vreți să mâncați ceva? întrebă bucătarul, nevinovat. Uite, oala e plină, până vin slujitorii ce cară cazanele spre sălile de mese...

Nu reuși să termine cuvintele. Între timp se rezemase de soba uriașă, de unde sări înapoi ca ars. Chiar ars! Pusese palma pe plita încinsă. Sărind, dărâmă coșurile cu pâine proaspătă. Asta n-ar fi fost nimic, dar nu se știe cum, picioarele sobei uriașe se frânseră sub greutatea sărmanei calfe, și toate oalele și cazanele pline cu mâncare, gata de a fi duse spre ospătarea locuitorilor cetății, se prăvăliră printre mese... Pe podelele de piatră, tocanele, fripturile, plăcintele, ciorbele, salatele... se amestecară cu pâinile proaspăt coapte și cu vinul scurs dintr-un butoi spart – cine mai știe cum.

– Na-ți-o frântă că ți-am dres-o, îngăimă Felimon, și dădu să se ia de păr. Numai că nu prea avu de ce să se ia, capul plesuv ferindu-l de noi dureri. „Din prea mult smuls?” se întrebă în sine Eroul, gata să izbucnească în râs.

– Mă omoară! Asta-i toată mâncarea de prânz, pentru tot Palatul. Și rația oștenilor... Ei au palma grea, ba uneori folosesc și coada sulițelor... Trebuie să dispar înainte să vină după hrană!

Zicând astea, se repezi, cu un guițat de spaimă, sub o masă, într-un colț al bucătăriei. Bineînțeles, dădu din grabă cu țeasta de perete... și dispăru! Cei trei, care îl urmăriseră cu privirea, se uitară uimiți unul la celălat.

– Ușa! Trecerea secretă! îngăimă vraciul, pornind cu pași șovăitori spre masa sub care dispăruse bucătarul. Ia să vedem, continuă Zildir, vârându-se cu grijă sub masă. După care întinse mâna și pipăi peretele. Nu avu timp să-și împărtășească impresiile, dispărând și el.

– Acum ce facem? îl întrebă speriat Eroul pe Hitaiori. În spaima lui uitase că gipanghezul nu prea avea sfaturi de dat. Bineînțeles, acesta îi întoarse o privire tâmpă, așa că Eroul nu pricepu dacă Hitaiori îi înțelesese întrebarea, sau măcar cuvintele rostite. Oricum, un gând păru să-i treacă prin căpățână: cu o mișcare fulgerătoare smulse de pe spate un băț – care se dovedi a fi o suliță scurtă din lemn de bambus – și împunse cu un

icnet scurt peretele din colț, unde pusese vraciul mâna câteva secunde mai înainte. După care dispăru, cu suliță cu tot.

– Acum eu ce fac? se întrebă singur Eroul. Își simțea capul tot atât de lipsit de idei, ca și tigva tânărului prinț străin. Dacă înainte îi fusese teamă că se trezește cu un nou tovarăș de aventură – în persoana burtosului -, acum îl apucase o adevărată groază că va rămâne fără nici un tovarăș. Poate că trebuia să-i urmeze, regulile jocului nu erau făcute de el. Se aplecă sub masă și atinse peretele, așteptându-se la orice.

Neavând saltea de puf, fu bună și perna din piatră

Chiar la asta Eroul nu se așteptase. Se trezi călare în spatele lui Hitaiori care, cu o mișcare fulgerătoare, îl aruncă peste umăr. Norocul Eroului se dovedi dublu: pe de o parte, faptul că nu se grăbise în urma gipanghezului, îi dăduse acestuia răgazul necesar să-și pună sulița la loc. Deci, apărarea instinctivă o făcuse cu mâna goală și nu cu ascuțișul suliței. Pe de altă parte, când încercă să se adune de pe jos, constată cu uimire că nu are nici un os frânt: aterizase în brațele pufoase ale bucătarului. „Iată că și burtosul e bun la ceva", își spuse cinic, neluând în seamă scâncetele acestuia. „Aventura pare să continue mulțumitor... Fără acest noroc porcesc, ea se putea termina înainte de a începe!"

– Unde suntem? încercă să se arate practic.

– De unde să știu?! veni glasul vraciului de undeva**,** din întuneric. Într-o hrubă, undeva...

– Norocul meu, precis! scheună bucătarul. Am ajuns în pivnița Palatului!

– Devine interesant, comentă Eroul. Credeam că ne vom învârti până la bătrânețe, prin Palat.

– Nu v-am spus că am auzit uneori gemete și urlete înfiorătoare? Cine știe ce monștri colcăie pe aici...

– Îl avem pe Hitaiori cu noi, încercă Zildir să-l îmbărbăteze pe burtos. Mai bine se abținea: crezând, probabil, că întunericul din jur vestea trecerea zilei, prințul adormi instantaneu – cu capul pe o piatră. Sforăitul lui groaznic fu singurul răspuns la comentariul vraciului.

– Poate îi fugărește cu sforăitul... încercă Felimon să-și facă singur curaj.

– Dacă nu-i atrage... îl mâncă limba pe Erou. Îi răspunse foșnetul neliniștit al bucătarului.

– Păi, să fac lumină... începu să le sugereze vraciul, dar vorbele îi fură acoperite de strigătele pline de groază ale celorlalți doi:

– Nu, nu! Dacă nu umpli hruba de fum și flăcări, precis ne aduci tavanul în cap!

– Bine, bine... acceptă Zildir, el însuși nu foarte sigur de rezultatele vrăjii. Și atunci ce facem?

– Să așteptăm, ce putem face? își dădu Eroul cu părerea. Tot nu ne grăbim niciunde, iar Hitaiori doarme.

– Ei da, poate se luminează... îi plăti Zildir polița, sarcastic.

– Nu, dar poate dă cineva peste noi...

– Ferească Marele Zeu! îl întrerupse bucătarul.

– Să ne culcăm și noi, propuse vraciul

– Să ne taie gâtul în somn? se împotrivi burtosul.

– De parcă are importanță cum ne taie gâtul. Mai bine propune tu ce să facem, dacă nimic nu te bucură, își arătă vraciul nemulțumirea. Aia nu, aia nu... Mai bine aprind o lumânare!

– Stai, stai... Are dreptate Eroul. Hai să mai așteptăm puțin. Dar să stăm treji, să nu dea cineva peste noi în somn. Oricum, abia e trecut de amiază...

– Uneori trag un puișor de somn imediat după masă, mărturisi vraciul. Cum vrei să stăm treji așa, pe întuneric?

– Vă povestesc povestea vieții mele, se oferi bucătarul.

– Peste câteva ore ne ia foamea, peste alte câteva murim de sete... mormăi morocănos Zildir. Crezi că treci de anii copilăriei?

– Nu vă spun decât ce este important...

– Lasă-l, vraciule, să spună, se amestecă Eroul. Ți-am ascultat și ție povestea, și nu ne-a albit părul. Dacă ne plictisim, îi spunem să tacă.

– Așa, așa... se bucură Felimon. Nu își povestise niciodată, nimănui, viața. Se bucură, deci, de ocazia ivită, precum se bucură și de faptul că în hruba pustie nu avea ce dărâma...

Povestea bucătarului

Eu nu știu prea bine să povestesc, începu bucătarul. Nici nu cunosc prea multe povești... Mama era bolnavă când ajunsesem la vârsta de a înțelege poveștile... Știu numai ce mi s-a întâmplat mie, și nici măcar această poveste nu este prea interesantă... Nu o să mă lungesc prea mult, nici nu o să vă povestesc întreaga viață, dar o să vă povestesc o întâmplare care mi se pare mai interesantă. Așa ne vom cunoaște mai bine...

Eu m-am născut într-o familie de brutari. Toți ai mei – și șirul lor se pierde în negura timpului – au copt pâine. Ei, nu numai pâine, ci și colaci, cozonaci, dulciuri de tot felul... Tot, adică, ce se face din aluaturi. Familiei mele i s-a dus vestea încă din vechime. Unul din strămoșii mei, brutarul lui Albinuș, moștenise deja slujba de la alți înaintași... Care va să zică, noi eram brutari împărătești încă de pe vremea Palatului Vechi, de-acum câteva sute de ani. Nu sunt multe familii care se pot uita înapoi peste veacuri, ca noi. Desigur, cu excepția nobilei familii a vracilor, se plecă el în întuneric spre locul în care bănuia că stă Zildir, chiar dacă acesta nu putea să-l vadă. După care continuă amărât:

Of! Primul, deci, despre care se se pomenește în cronici este unul din marii mei strămoși, meșterul brutar Velicu. Nici nu știm la curtea cărui împărat a fost brutar, pentru că despre vremea lui se pomenește chiar așa: vremea Velicului...

– *Albiraș al III-lea era împărat, se băgă Zildir*.

Așa. El a inventat pâinea cu crusta groasă și crocantă și cu miezul pufos și alb. Până atunci**,** oamenii mâncau numai lipii coapte în spuză – el a inventat și cuptorul de pâine! Acum orișice gospodărie are un cuptor, ori în casă, ori în grădină, dar pe atunci**,** numai Palatul avea unul. Eh, heh..., oftă din nou.

Alt strămoș, meșterul Cazimir, pe timpul lui Albieș – el a fost primul brutar al acestei cetăți – a inventat aluatul acela de se folosește la prăjituri mai mult. Numai la curtea lui Albieș se mânca așa ceva. Și atunci trecuseră pe-aici trimișii craiului frâncan, iar când s-or întors acasă, nu au povestit decât de minunea de plăcinte de la curtea albinilor. Voind să se convingă pe propriile papile gustative că vestea plăcintelor nu era doar o exagerare, a venit și împăratul frâncan cu toată familia, s-au și încuscrit cu împărații noștri... Nu se mai dădeau duși de-aici, numai să le spună numaidecât cum se fac plăcintele ălea. Au încercat să-l cumpere pe Cazimir cu greutatea lui în aur! Până

la urmă, și-au dat fata crăiță fiului lui Albieș și insulele Rodeie, din Marea cea Mare, drept zestre – ălea de le luară alimanii mai nu de mult. Așa a plecat craiul frâncan cu știința de a face aluatul strămoșului meu, și era mai bucuros decât atunci când Popa îl unsese Crai al Apusului, Împărat al Împăraților – urmaș al marilor crai, din vechime. De atunci, frâncanii fac plăcintele cu aluat „carmizir", așa i-au pocit ei numele străbunului meu... Dar acum toată lumea îi zice „aluat frâncan"...

Of, of, of... Și au mai fost și alții! La noi în familie, coptul pâinii este o artă! Unul a inventat torta, altul alvița – cea cu care acum se laudă alimanii, altul plăcinta cu brânză, și tot așa... până la mine, of! Și cu mine se termină linia noastră glorioasă de brutari și, după mine, nu mai rămâne nimeni să ne ducă tradiția mai departe... Uite, astea-s chifle?

Scoase o chiflă din buzunarul șorțului – dacă l-ar fi întrebat cineva, nu ar fi știut să-i spună cum a ajuns acolo. Oricum, ajunsese de mult, era tare ca piatra... Văzu că nu are cui o arăta pe întuneric, așa că încercă să muște din ea, după care o aruncă scârbit. Mai bine n-o făcea, căci sforăitul prințului se opri brusc și se auziră niște înjurături pe limba gipangheză. Din cauza amărăciunii, bucătarul nu păru să-l audă, dar ceilalți abia își stăpâniră hohotele de râs.

– Mda, e trist... spuse Eroul, bucuros că întunericul îi ascundea fața pe care se lățise un zâmbet.

– Lasă, nu te feri, știu că îți vine a râde. Se pare că asta face parte din blestemul meu – în preajma mea oamenii nu pot fi triști.

– De ce ești bucătar și nu brutar? îl întrebă Eroul, mai mult pentru a schimba vorba.

– Pentru că nu pot fi. Lăsați-mă să-mi continui povestea, se învioră burtosul.

– Nu ai povestit încă nimic, zise vraciul.

Da, așa-i, recunoscu Felimon. V-am spus că nu mă pricep. Ei, când eram mic, eram bucuria părinților. Încă un nou-născut care să ducă tradiția familiei mai departe! De unde să știe ei, of?... Vine într-o zi o femeie din străini, pe stradă. Nu avea cu ea decât o fetiță, puțin mai mică decât mine, abia învățase să meargă. Sărace, obosite, cine știe de unde veneau... Și flămânde, abia se târa biata femeie, sfârșită de puteri...

Eu eram pe uliță, pe pragul casei, mușcând dintr-un coltuc de pâine. Pâine împărătească, doar tata era brutarul Craiului! Oamenii de rând nu aveau parte de așa ceva... Și nu știu cum, mi s-a făcut milă de femeie și de copila ei, și m-am ridicat de pe prag și le-am dat lor coltucul. Femeia s-a oprit, s-a uitat în jos spre mine și mi-a zâmbit, obosită. A împărțit coltucul, a dat mai mult fetiței, ea oprindu-și o coajă... Iar după ce a mâncat s-a luminat la față, iar fetița a bătut din mânuțe, fericită, râzând.

„Minune mare, a strigat străina. În viața mea nu am mâncat asemenea pâine – și am umblat pământul ăsta peste tot! Și alte pământuri... Dar pâine ca cea pe care ne-ai dat-o tu, nu am pus în gură. Să ai parte de bucurie, băiete, că ai inima bună și miloasă, și să se bucure cu tine toți cei ce-ți stau în preajmă." Ăsta a fost primul blestem...

– Ăsta-i blestem? se miră Eroul. Mi se pare mai degrabă o binecuvântare...

– Ți se pare, pentru că nu știi tot. Când era mama bolnavă, zâmbeam ca un tâmpit și toți în jurul meu se bucurau... La înmormântarea mămucăi nu am putut vărsa o lacrimă, iar lumea se veselea ca la nuntă... Ehei... Mă alungă de la orice festivitate mai oficială, înmormântare, execuții... Peste tot încep oamenii să se veselească, ptiu!

Cei trei ascultători pufniră în râs, fără voia lor. Chiar și Zildir.

– Ho, ho, ho... Când a venit craiul moskal în vizită și am făcut mica mea vrajă... hihihi, cea cu călească... ambasadorului, hohoho... de s-au trezit ambasadorul și suita lui, hihihi... pe creneluri, cu calească în cap, hohoho... toată lumea râdea ca la circ, chiar și împăratul, huhuhu... deși ambasadorul moskal amenința, râzând, cu războiul, hohoho...

– Așa-i, îmi amintesc, zise Felimon, trist. Asta pentru că mă nimerisem eu pe acolo, de fapt, încercasem să prind caii de frâu... Noi am ajuns în ghereta portarului...

– Ha ha ha...

– Nu a fost război pentru că ambasadorul nu s-a putut opri din râs în fața Marelui Țâr, povestindu-i. Cred că acum el e în Marele Nord, hihihi..., nu se putu opri vraciul.

– Ha ha ha... Ei, și? Cine era femeia aia? întrebă Eroul, încercând să-și oprească râsul. Își dădu deodată seama că râsul era stupid, că vocea brutarului suna plină de o tristețe nemărginită... Era aici ceva nu tocmai în regulă... E drept că ei se veseleau, dar era atât de puțină bucurie!

Hai să vă povestesc mai departe. Atunci și-au văzut de drum, fetița întorcând când și când fața spre mine. Când să dispară după colțul străzii, mi-a făcut semn cu mâna, ca un îndemn, ca o promisiune... O vreme nu le-am mai văzut, apoi au apărut din nou, deodată... Au venit spre seară, voiau să vorbească cu tata. Tata era, ca de obicei, la brutăria Palatului; aluatul se frământă noaptea, ca pâinea să fie gata dimineața, în zori. Mama știa asta, și mai știa ceva ce eu nu știam. A încercat să o refuze pe femeie, dar aceasta a convins-o, nu știu ce i-a spus. M-a trimis cu ele, să le duc la tata. Eu m-am bucurat, îmi părea bine că o văd din nou pe fetiță și că o să mergem împreună, dar mama m-a petrecut cu o privire tristă, pe care nu o pot uita, de atunci... Înainte să plec, am căutat în dulap niște prăjituri, întotdeauna aveam ceva proaspăt... Pe drum le-am împărțit cu ea. Mama ei, dacă femeia aceea era cu adevărat mama ei, a gustat pe rând din toate, de parcă se temea să nu fie stricate, dar după aceea, ne-a lăsat să le mâncăm împreună, privindu-ne cu ochi blânzi...

Când am ajuns la Palat, străjile ne-au lăsat să trecem spre brutărie, erau învățate cu mine, să trec, uneori, la ora aceea târzie. Dar tata nu a fost foarte bucuros să ne vadă, nu voia pe nimeni lângă el când frământa aluatul, după secretele transmise în familie, de generații.

„Om bun", a zis femeia, „am venit să te rog să mă primești calfă..."

Aici a trebuit să se oprească, pentru că tata a izbucnit în râs. Tata nu era om rău, dar se dezvățase să mai trăiască printre oameni. Noaptea frământa aluatul, dimineața cocea pâinea, ziua dormea... Se sălbăticise și nu mai avea decât un gând: meseria și faima lui de brutar împărătesc.

„M-au rugat mulți să îi iau calfe", zise el femeii. „Meșteșugari și negustori de faimă, boieri de seamă, ba chiar și prinți! Și i-am refuzat pe toți, pentru că taina meseriei noastre se dă din tată în fiu, numai în familia noastră. Dar niciodată nu a venit o femeie străină să ceară așa ceva, de când este neamul nostru neam de brutar! Te văd că vii de prin alte ținuturi și îmi zic că nu știi obiceiul pământului, și te iert."

După care își văzu, liniștit, de frământat, de parcă nimic nu se spusese.

„Om bun", vorbi femeia din nou. „Abia am ajuns în cetatea asta, singură, obosită și săracă, numai cu copilul ăsta la sufletul meu. Am mai lucrat ca pităriță, lasă-mă să lucrez sub povățuirea

ta. Că altfel, ne vom prăpădi amândouă... Dacă nu îți este milă de mine, ai milă de copila asta, că nu a ajuns încă să cunoască viața..."

„Femeie, ți-am spus că nu se poate. Uite, îți dau zece galbeni de aur, aveți cu ce trăi un an de zile. Mai mult nu am nici eu, și am familie de ținut. L-ai cunoscut pe fiul meu..." Nu era om rău tata, ajuta întotdeauna pe cei în nevoie – când putea. Dar nu putea călca datina familiei!

„Om bun", zise femeia a treia oară, și un fulger întunecat trecu prin ochii ei luminoși, umplându-mă cu fiori de gheață. „Nu am venit să cerșesc, nimeni în familia mea nu a cerșit. Am căzut acum la zile grele, căci un dușman vrea să ne prăpădească – mai ales pe copila asta, fără altă apărare decât ce îi pot da eu, și nu vreau să dau lupta cu el acuma, cu ea ținându-se de poala mea. Dacă pier eu, ea nu îi poate sta împotrivă. Îmi trebuie loc să mă ascund, până când fata este mai mare, loc în care dușmanul nu poate bănui c-aș fi, și ce loc mai potrivit pot găsi decât brutăria ta?! Vei scăpa viața a două ființe fără vină, din care una este norocul neamului tău!"

„Norocul neamului meu este copilul acesta și mâinile astea două", zise tata mândru. „Îți înțeleg nevoia, străino, dar înțelege și tu că nu se poate să te iau de calfă! Nu se poate și nu se poate, stau împotriva ta sute de ani de tradiții... Uite, te iau slujnică în casă, să o ajuți pe Fibeea" – asta era mama – „iar fetița ta, soră să-i fie fiului meu, dar mai mult de atât nu se poate."

Se întristă femeia.

„Nu am venit să-ți fur meseria, brutarule. Ar fi rămas tot în familie, tot Felimon ar fi dus neamul și harul tău mai departe. Dar m-ai respins în ceas rău și acum roata vremii se învârtește, și alt fir se țese. Te vei căi că nu m-ai primit, dar va fi prea târziu!" Și aici oftă cu obidă mare și o lacrimă grea îi căzu pe obraz.

Fetița se întristă și ea, părea a fi înțeles despre ce vorbesc părinții noștri. Eu nu am înțeles decât mai târziu, când cuvintele schimbate au început să-mi revină în memorie. Și femeia continuă:

„Tu numai crezi că Felimon va fi calfa ta, căci el nu va fi. Eu aș fi fost singura calfă pe care ai fi avut-o vreodată – dar nu a fost să fie. Neamul tău de brutari se termină aici... Numai fiul lui Felimon îl poate lega din nou... de va fi să fie..."

Și cu asta, a luat fetița de mână și au ieșit pe ușa brutăriei și au dispărut, și nu le-a mai văzut nimeni, nicicând. Numai fetița, înainte de a ieși, întoarse capul spre mine, flutură mânuța a rămas bun și-mi șopti: „Să mă aștepți!"

Pentru o vreme, totul păru să meargă ca mai înainte. Numai că eu începusem să fac boacăne. Ba scăpam ceva pe jos, ba spărgeam ceva, ba se rupea pe ce puneam mâna... Tata a început să mă alunge din brutărie, nu-i mai creștea aluatul, iar pâinea și colacii îi ieșeau ca clisa când eram eu prin preajmă... Atunci și-a dat seama că ceva nu-i a bună! Mama a început să citească tot felul de cărți despre vrăji și vrăjitoare, umbla pe la vraci – *făcu în întuneric semn spre Zildir, semn nezărit de nimeni.* Voia să știe cine fusese femeia aceea, cum se putea rupe un blestem. Iar eu eram bucuros mereu, iar ai mei se veseleau pe lângă mine, deși le sângera inima.

Tata nu a mai stat mult cu noi, într-o dimineață nu a mai apărut acasă. Își luase lumea-n cap. Craiul l-a căutat, se temea să nu-l fi cumpărat altă împărăție... Dar i s-au pierdut numele și faima, nu a mai apărut niciunde ca brutar. A adus Craiul brutar străin, i-a dat calfe să învețe taina coptului. Pe străin, Craiul l-a trimis în lumea lui, orice gospodină din Albia știa să coacă pâine mai bună decât el!

Pâinea la palat era chiar mai proastă decât cea pe care mama o vindea în târg. Ea învățase câte ceva de la tata, nu mult – destul cât să facă o pâine bună și colaci. La Palat nu au primit-o, să nu strice tradiția sau cine știe de ce. Totuși, cei din târg cumpărau pâine de la ea, deși ea ieșea cu pâinea mai spre prânz, nu ca ceilalți brutari. Atât câți apucau... Ea trebuia să mă pregătească dimineața de școală, abia pe urmă se apuca de frământat.

A căzut mama bolnavă, iar doftorii nu au știut ce ierburi să-i dea. S–a topit pe picioare, nu a mai putut frământa aluatul. Craiul, care în ascuns cumpăra pâine de la mama, a adus doftori de peste tot, cei mai vestiți doftori ai lumii... I-a dat calfe să o ajute, să învețe meseria... Calfele nu au apucat să învețe taina aluatului. Într-o zi mama a murit, și numai eu râdeam, ascuns singur într-un colț, în grajd, printre cai... A trebuit să las școala, deși îmi plăcea tare mult să învăț. Am mai citit eu și după aceea, am niște prieteni de petreceri prin târg, de la ei mai aflu câte ceva... Uneori este bine cînd oamenii se veselesc pe lângă mine... Mai uită de necazuri. Nu prea îmi dau cărți, sunt scumpe și tot ce trece prin mâna mea se rupe, dacă nu se pierde... Dar ei nu se prea supără pe mine. Numai cărțile pe care mi le dă Zivnir nu pățesc nimica...

– Îl știi, deci, pe unchiul? se miră vraciul, dovedind că nu-l furase somnul.

– Da, ne știm de mult, suntem, într-un fel, prieteni – încă de când eram copil. Nu știu ce îl făcuse să mă bage în seamă, uneori venea numai să vadă ce mai fac... De fapt, când a trebuit să încep să câștig eu pâinea în casă, după ce mama căzuse la pat, el a aranjat să fiu angajat calfă la bucătărie.

– De ce nu la brutărie? întrebă Eroul, prins de poveste.

– Eu știu?! A spus odată că i s-a citit lui în cărți că eu trebuie să fiu în bucătărie. Că de asta, multe vor depinde, așa mi-a spus el, mormăind pe sub mustești. Dar poate m-am înșelat eu, chiar dărâmasem cazanul cel mare cu supă pe mine...

– Ba cred că l-ai auzit bine, îl contrazise Eroul, încredințat acum că va trebui să-l ia și pe burtos după el, în călătorie. Prea se legau toate...

– De câteva ori s-a pus împotriva Șefului, când a vrut să mă alunge din bucătărie. A făcut el ce a făcut și, dacă nu eram eu prin bucătărie, ieșea mâncarea rea... Vrând nevrând, m-au ținut calfă în bucătărie toți anii aceștia, chiar dacă le stricam sau spărgeam câte ceva. Mă pun mai ales la frecat oalele, alea nu am cum să le stric... Numai câteodată... recunoscu cu jumătate de gură.

„Chiar, cum poate cineva strica o oală din alamă sau din tuci?" se miră Eroul, dar începuse să-l cunoască pe Felimon și își zise că orice este posibil.

– Și neam la tine? întrebă deodată Hitaiori, dovedind că ascultase și el povestea, ba chiar o înțelesese – în parte, cel puțin.

– Așa-i, nu a fost nici un neam. Eu am început să mă îngraș de tânăr, pe vremea când celor de vârsta mea le venise vremea de cătănie sau să treacă de la ucenicie la călfie, sau să-și găsească drăguțe, eu ajunsesem al doilea grăsan al cetății, ba chiar al împărăției, ziceau unii. Nici măcar primul! se plânse el către întunericul ce-i înconjura. Fetele se cam fereau de mine, chiar și cele care poate m-ar fi plăcut... Când ajungeam să discutăm mai serios despre ceva, ele râdeau ca spartele, chiar

și când veneau să mi se plângă de vreun necaz....

Dar poate și aceasta ar fi trecut, dacă mi-ar fi plăcut mie vreo fată. Dar atunci am știut că și fetița a avut putere de vrajă, căci eu nu am mai putut să mă uit cu drag la nici una. Nu am putut să mi-o mai scot din inimă... Când apărea vreo fată, sau mai târziu, vreo vădană, care îmi arătau că aș putea să le fiu pe plac așa cum eram, cu burtoiul acesta, cu picioarele mele subțiri, cu nasul meu ca un dop... în față îmi apărea chipul fetiței, care îmi spunea: „*Să mă aștepți!*" Și am așteptat să apară, mai întâi cu nerăbdare, apoi cu neliniște... Acum știu că nu va veni niciodată, dar inima mea este dată ei, pe vecie. Nu mai sunt tânăr, nici nu știu dacă mai pot face copii, dar a încetat să mă mai doară pieirea neamului nostru de brutari împărătești. De-aș vedea-o, însă, pe iubita mea fetiță – căreia nu-i știu nici măcar numele – devenită femeie, pentru o clipă măcar, fie și pentru ultima clipă, aș închide ochii liniștit și fericit!

* * *

Tăcerea se lăsă grea în întunericul hrubei. Probabil fiecare se gândea la cele povestite de bucătar, sau poate la întâmplări similare din propriile lor vieți. Omul este egoist din fire, de ce ar fi pierdut cei trei ascultători prea mult timp plângând soarta adversă a pântecosului? Ce, soarta le adusese lor înșile prea multe clipe de fericire?

Dar poate că cei trei simțeau o undă de compasiune față de ființa blândă și nevinovată, bătută de soartă fără a fi greșit cu ceva, și care acum îi pusese fără voie într-o situație destul de încurcată...

– Mda... mormăi Zildir, și își drese glasul răgușit dintr-o dată. Hrrrm! Eu zic să căutăm ieșirea, nu putem sta aici la nesfârșit.

Deși Eroul începuse să se teamă de sfaturile venite din partea vraciului, sfaturi care aveau tendința să ducă lucrurile în direcții nedorite, găsi de cuviință să-l aprobe, de data aceasta. Tot nu avea altceva de făcut.

– Chiar așa. Dar să nu ne propui vreo vrajă, că mă supăr!

– Și cum ne descurcăm, așa orbi cum suntem?

– Ca orbii. Ne luăm de mâini să nu ne rătăcim, și mergem înainte**,** pe pipăite. Stăm pe lângă perete, acolo or fi mai puține pericole...

Le luă ceva timp să se găsească unii pe ceilalți. Umblau ca orbeții, de colo până colo, până când Eroul se supără și strigă la ei:

– Hei, așa nu merge! A ajuns cineva lângă un perete?

– Eu estem, se auzi glasul cu accent străin al gipanghezului.

– Stai acolo! Ești, deci, undeva în stânga mea. Stai acolo**,** până ajung la tine. Până atunci, zi-ne câte ceva, să știm unde te putem găsi.

– Spus? Ce spus?

– Cântă ceva, dacă nu ai ce spune...

Mai bine îl lăsa să spună ceva. Sunetele produse cu un glas răgușit și straniu modulat, fără nici o linie melodică cât de cât, venind așa din întunericul plin de ecouri, i se părea că-i zgârie urechile și nervii. Se pare că efectul produs era similar și asupra celorlalți doi, căci se auzi glasul sugrumat al bucătarului:

– Ești sigur că e Prințul? Dacă e vreun monstru care ne atrage în brațele sale?...

– Dacă era un monstru, venea direct la noi și ne mânca pe rând, fără vorbă multă, îl liniști Zildir. Erai mort și mâncat**,** înainte să-ți fi zis vreo cântare...

– Aaaa! urlă răgușit Felimon. Apoi cântecul straniu se opri și Hitaiori zise:

– Io suntem. Ținem bine la kimono, nu pierdem.

După care își reluă cântarea. Așa, unul câte unul, eroii noștri se găsiră din nou împreună, ținându-se acum de mâini. Ultimul sosit fu vraciul, care, ajuns din întâmplare lângă perete, o luase în direcția greșită – până își dădu seama că glasul prințului dispărea înapoia lui.

– Bun, suntem cu toții grămadă, concluzionă Eroul. Țineți-vă unul de celălalt, să nu ne mai despărțim. Încotro o luăm?

– Eu am fost spre dreapta, totul pare liniștit vreo sută de pași...

– Atunci o luăm spre stânga, hotărî Eroul, convins că pășind pe calea indicată de vraci vor ajunge, mai curând sau mai târziu, la bucluc.

Aici erau să se piardă: așa cum unii stăteau cu fața la perete, iar alții cu spatele la el, dreapta și stânga lor era complet diferită. Sau poate că Hitaiori nici nu era sigur care îi era stânga... Eroul trebui, deci, să-i smucească în direcția hotărâtă de el, nemaifiind acum convins că, de fapt**,** nu porniseră până la urmă în direcția propusă de mag.

Merseră ei așa o vreme, pipăind peretele rece de piatră. Când și când treceau pe lângă deschizături în perete – poate câte un coridor lateral, poate intrarea în vreo încăpere, dar Eroul îi opri pe ceilalți să intre pe acolo. Acest coridor, mai larg decât celelalte, trebuia să îi scoată undeva. „Cu timpul... eventual...", gândi Eroul, fără a da glas temerilor. Își dădeau seama de trecerea vremii**,** mai ales după foamea care începuse să le scurme măruntaiele.

– Ar fi timpul să mâncăm ceva, mormăi vraciul, spre surprinderea Eroului. Se aștepta ca primul care să se plângă de foame să fie burtosul. Hitaiori zise:

– Avem chiflă. Se pare că luase chifla pe care i-o aruncase în cap bucătarul.

– Aia e chiflă?! mârâi posomorât Felimon, care nu mai spusese nimic de când își povestise viața.

– Nu ți-ai înghițit limba de foame? îl înțepă vraciul cu vorba. Se pare că magul cel slăbănog nu mai putea evita să se întoarcă la acest subiect – mai ales dacă-l luase foamea.

– Mă gândesc că uneori auzeam din bucătărie urlete și gemete venind de aici. Nu le-am mai auzit de mult...

– Or fi murit monștrii de foame, încercă să-l liniștească Zildir**,** în felul lui. Doar dacă nu îi va aduce foamea încoace...

Drept răspuns, un urlet lugubru veni din întuneric. Bucătarul încercă să se vâre și mai bine printre ceilalți, făcându-i să se împleticească.

– Exact de ce m-am temut. Acum ne-o fi luat mirosul...

– Cum să nu ni-l ia, dacă porți cu tine șorțul ăla? Numai uitându-mă la el și pot să-ți spun meniul ultimei luni... Sau al ultimului an, dacă veni vorba.

– Lasă-l în pace, Zildir. Face și el ce poate... Iar tu nu te mai vârî așa în noi, că venim pe brânci cu toții!

– Norocul meu, se plânse burtosul. Deși eu l-am găsit primul pe Prinț, m-ați pus la urmă...

– Cu bună știință am făcut-o, îl încredință vraciul. Dacă se apucă să te mănânce pe tine primul, or să se satură înainte de a ajunge la noi...

– Inima bună a domniei tale va ajunge de pomină, chițcăi Felimon, fără supărare.

– Stam io la urm, se oferi galant Hitaiori. Foame la mine, muncam monștri...

La asta Eroul se cutremură de râs, oprindu-se în loc. Zildir i se opri în spate, dar gipanghezul, cu reflexe rapide, nu dădu peste ei. Dădu în schimb bucătarul, prăvălindu-i pe podea unul peste celălalt. Iar el încercă să se agațe de perete... reușind, spre marea lui uimire.

– Ți-am spus să fii atent, să nu te vâri în noi, bodogăni Eroul, încercând să se ridice. Fără prea mult succes, pentru că îl avea în spate pe vraciul cel osos și deșirat.

– Mi se pare mie sau se zărește o lumină? întrebă Zildir, uitând să se mai ridice din spinarea Eroului.

– Te scoli sau nu te scoli? gâfâi acesta de sub el. Ce lumină?

Se ridicară, pe rând, de pe podea. Într-adevăr, în perete apăruse o șuviță de lumină.

– Asta de unde a mai apărut? se miră Eroul, odată ajuns în picioare.

– Cred că este vina mea, recunoscu Felimon. M-am agățat de perete, oi fi acționat vreun mecanism...

– Așa... Atunci, deschide ușa, se arătă vraciul curajos.

– Dacă sunt monștri dincolo? îl contrazise bucătarul. Mai bine o închid... Zicând acestea, împinse ușa de piatră și firișorul de lumină dispăru.

– Unde ai auzit tu de monștri cărora le place lumina? Toți știu că lor le place întunericul. Dacă-s monștri, ei sunt aici, în partea noastră a tunelului...

Parcă spre a confirma afirmațiile vraciului, un hârâit înfiorător se auzi de undeva de pe coridor, nu departe**,** în urma lor. Asta îl puse în mișcare pe grăsan. Trase puternic de ușa masivă din piatră, tăiată astfel încât nu se deosebea de pereții tunelului, și se dădu repede într-o parte. Prin canaturile din piatră se revărsă o lumină dulce, aurie, care îi orbi pe călătorii noștri – după atâtea ore petrecute în întuneric. Cu pleoapele strânse, se repeziră cu toții, buluc**,** prin deschizătură. Un hârșâit îi anunță că ușa se închisese în urma lor.

– Nu lăsam ușa închide! se auzi un glas răgușit, ca o bolboroseală. Țineam la ușă! Un trup se năpusti printre cei patru ce țineau încă ochii închiși, împrăștiindu-i. Blestem, târziu eram! hârâi necunoscutul.

Eroul deschise ochii și privi spre noul sosit, sau, ca să fim mai corecți, spre noul găsit, în ciuda săgeților dureroase de lumină care îi făceau ochii să lăcrimeze. Și trebui să-și înfrâneze o mișcare de groază. Cel puțin, bucătarul se vârî, cu un chițcăit, sub o măsuță scundă, pe care o săltă cu totul în spate. Zildir, pe care mișcarea străinului îl aruncase peste o canapea, încerca, bâlbâindu-se, să spună o vrajă. Numai Hitaiori nu-și pierduse capul. Cu o mișcare fulgerătoare, scosese katana de la brâu și, ținută cu ambele mâini, aceasta se ridicase amenințător deasupra unui umăr, gata de atac sau de apărare...

Stăpânul încăperii îi privea cercetător pe sub arcadele proeminente, care prelungeau fruntea teșită. Avea o față care semăna foarte mult cu cea de broască, cu o piele verzui-cenușie, cu pete gălbui bătând spre bej, spuzită de buboaie. Buzele late și groase dezveleau un șir de dinți mari și ascuțiți – ca într-un zâmbet, sau poate pregătiți să sfâșie. Nu avea nici un fel de straie pe el, așa că i se vedea întreg trupul deformat și vânjos. Era mai înalt chiar decât vraciul cel deșirat, cu umeri largi din care ieșeau brațe destul de subțirele și scurte, terminate cu degete lungi, cu gheare ascuțite. Picioare vânjoase, deși încovoiate, suportau trupul puternic, mușchiulos, deformat însă de o cocoașă mai mare chiar decât capul. Cocoașa împingea, de altfel, capul și gâtul înainte, dând impresia că acestea pornesc din pieptul lat. Trupul era acoperit cu aceeași piele plină de buboaie, parcă chiar mai mari decât cele de pe față, având aceeași culoare scârboasă. Doar cocoașa avea o nuanță tot mai oranj spre vârfu-i țuguiat – fără ca aceasta să îmbunătățească impresia generală.

– Un troglodit... bâigui Zildir, care își aminti că văzuse o imagine a acestui tip de monstru în una din cărțile unchiului său.

– Troglodit, confirmă Felimon sfârșit, de sub măsuță. Se pare că frunzărise și el cărțulia cu pricina.

– Troglodit! hârâi înfățișarea. Yulgur, sluga la voi – și aici se plecă greoi, dar ceremonios, atât cât se putea de ceremonios pentru un troglodit. Eroului i se păru că arătania vrea să-l atace cu colții fioroși...

– Nu știam că troglodiții vorbesc, își mărturisi uimirea Zildir.

– Nu știam că știam troglodit, îl imită monstrul. Nimenea nu vedeam la troglodit, numa vrăjitor, de mult...

– Eu vrăjitor, o dădu Zildir pe graiul pocitaniei.

– Aha...

– De unde vorbim omenești? întrebă la rândul lui, pocit, Hitaiori.

– Cine vorbea... Ptiu! Cine vorbește omenește aici? se răsti Eroul. Ce tot spurcați limba?! Pe gipanghez îl înțeleg, ba chiar și pe... ăsta – se feri Eroul să folosească cuvintele „monstru" sau „animal", să nu-l supere pe străin. Dar tu, vraciule? Lipsește doar bucătarul să zică și el...

– Nu spuneam... șopti Felimon de sub masă.

– Auzeam bucătar vorbește, explică trogloditul, arătând spre grăsan. Priveam la el dărâmat, spărgeam, rupești... Vorbeam singur la noapte, chemam fetița... Aaaa...aaa... Aici încercă să cânte un cântec duios care, pe buzele lui, părea plin de groază și mister.

– Ce tragi cu urechea unde nu te privește?! se burzului bucătarul uitând de frică, ridicându-se cu măsuța în cap. Și dacă ai auzit, ce împrăștii la lume?!

– Ho, ho, că nu spunem la nimeni, îl liniști vraciul. Zi așa, cântai de jale?...

– Cântam, și ce dacă cântam?! Și cântam de dor, nu de jale, așa să știi!...

– Liniște la inim la tine, tu om bun eram. Fetița veneam la tine, cântam de voie bun. Fericit la tine, fericire la toț. Yulgur sunteam inim cu inim la tine. Frate al tău!

Felimon se holbă la troglodit, dar nu avu curaj să-l contrazică.

– Dar cum ai putut să-l vezi pe bucătar? Pe unde? îl întrebă Eroul, sperând să găsească un drum de ieșire spre bucătărie.

– Priveam oglind la templu. Vedeam Felimon ani mult, peste doi ori de zece! Vedeam la el îngrășam și pleșuv și făceam guș, știam trecut timp mult. Yulgur lăsam ură și dușmănit, primeam învățătur la Zân. Frați eram cu omu și animalu, nu ucideam să muncam, numa verdeț muncam...

– Verdeț de unde muncat? întrerupse tirada trogloditului Zildir. Acum, că îi trecuse teama, își amintise de foame.

– Zân dădeam la Yulgur. Veneam uitam la oglind, aduceam verdeț lui sărman Yulgur...

– De când ești aici... Yulgur? îl întrebă Eroul.

– Oooooh, de mult eram. O dat și încă o dat doi zeci de ani. La început stăteam întuneric, vedeam întuneric ca zi, muncam vierm și furnic. Vedeam oglind bucătărie, chinuiam foame, oi oi, sărac Yulgur! Strigam ca lupi.

– Da' de ce ești aici?

– Poveste lungă eram, nu spuneam**,** că nu plăceam la inimă. Yulgur schimbat eram, stam și priveam Felimon. Zân iubeam

Felimon, bucuram Yulgur schimbam. Aduceam verdeț! Yulgur iertam vierm, nu ucideam oho, de mult! Troglodit ucideam tot mereu. Dușman dădeam la noi sete la sânge. Dar Yulgur ieșeam de la Dușman, acum stam la lumin.

– Chiar, de unde ai lumină, Yulgur? încercă Felimon să schimbe vorba. Nu îi plăceau laudele multe, mai ales că nu avusese parte nicicând de ele. Uneori se lăuda singur, dar numai când nu-l auzea nimeni...

– Tot zin aduceam. Când Yulgur rău eram, luam lumin și plecat, lăsam Yulgur întuneric stam. Yulgur vedeam întuneric ca pisici. Când Yulgur schimbam eram, nu vedeam întuneric bine, orb eram. Așa știam zân Yulgur schimbam, că el făceam rău eram, răgeam ca animal... Dar zân veneam, știam Yulgur schimbam la lumin, bucuram și sărutam Yulgur la frunte – aici trogloditul atinse cu venerație fruntea teșită și buboasă între arcade. Atunci Yulgur plângeam! Troglodit nu știam lacrim... Acum Yulgur stam ca om, dormeam la canapea, nu la piatră. Muncam verdeț, rugam la Mare Zeu, prindeam lumin. Yulgur schimbam! concluzionă el, mândru.

– Dar de ce nu ai plecat de aici? îl întrebă curios vraciul. Dacă ți se făcea foame și zân nu veneam... nu venea zâna?

– Yulgur muncam o dat la șapte zi, sau când aveam. Zân veneam, nu lipseam niciodat în doi zeci de an. Nu veneam tot fiecare zi, da veneam. Yulgur nu puteam ieșam, răspunse totuși trogloditul la întrebare...

– Păi, pe unde se poate intra, se poate și ieși. Dacă Zâna poate veni la tine, tu de ce nu poți ieși?

– Yulgur nu încăpeam sticluț, spuse trogloditul de parcă răspundea la întrebări fără noimă, puse de copii.

– Aha! mormăi Zildir, și nu mai comentă. Ori se lămurise, într-adevăr, ori nu voia să pară prost. Nici Eroul nu mai întrebă nimic, își zise că se va lămuri cu timpul.

– Și ceilalți troglodiți ce zic? întrebă bucătarul.

– Ei nu găseam Yulgur. Nu găseam ușă, și bine eram așa, muncam Yulgur. Yulgur nu ucideam, nici să salvam viață la el.

– Mda... Eroul spera din toată inima că nu va trebui să-l ia cu el și pe troglodit. Oricât de mare și urât, acesta se dovedea chiar mai neajutorat decât bucătarul, în clipe de cumpănă. În plus, oamenii ori ar fi luat-o la fugă, ori s-ar fi pus cu furcile pe ei...

– Și, ai ceva de mâncare? nu mai răbdă vraciul. Orice: verdeț, vierm, furnic...

– Nu vorbeam cu păcat. Vierm și furnic prieten la Yulgur eram, nu făceam rău la ei. Verdeț eram. Puftim de muncam...

Slăbănogul de Zildir nu așteptă să fie invitat de două ori, se repezi spre locul indicat de troglodit. Într-un coș se lăfăiau fructe și legume proaspete: mere, pere, pepeni, varză, salată, conopidă, roșii, morcovi...

– Hm, cârti vraciul, mușcând totuși dintr-un măr. Asta ai mâncat tu douăzeci de ani? Ai cuptor să le și coci?

– Aveam cuptor. Eram cartof și dovlec și vânăta acolo...

– Păi de ce nu spui așa? Drace!

– Nu spus drace, troglodit eram... Nu trebam.

Trogloditul deschise ușa unui cuptor zidit în perete și un miros plăcut de cartofi copți se răspândi în încăpere. Tăie repede verdețurile și încropi o salată, peste care turnă puțin oțet dintr-o sticluță.

– Oțet de unde ai? se miră bucătarul.

– Zân aduceam, și sare. Troglodit nu foloseam, zân spuneam acum om eram. Pofteam, muncam!

Se puseră cu toții la masă, mâncară pe săturate – mai puțin bucătarul.

– Când vine Zâna? întrebă burtosul. Trebuie să-i mulțumim și ei pentru bunătățile aduse.

– Mulsumeam când veneam. Nu știam când veneam. Poate nu vream vâzum străin. Acum împărțeam muncare, frate eram. Spuneam lui Yulgur cine frate la el eram.

Se prezentară pe rând, Zildir prezentându-l și pe gipanghez.

– Auzeam neam la tine, bunic la mine ajungeam la Jipang. Pierdum braț, scăpam bucuros la viață. Luptător fioros la Jipang, troglodit mai bine stam departe!

Hitaiori se aplecă ceremonios, ca de fiecare dată când cineva i se adresa. Pe fața lui era greu de citit dacă înțelesese lauda. Trogloditul îi răspunse la fel.

– Vraci știam, Zivnir. Priveam la oglind la Yulgur. El știam la zân, vorbeam o dat împreun. Numai nu ajutam la Yulgur plecam, spus el nu puteam. Așteptam veneam nepot la el. Aici privi întrebător spre Zildir. La tine vrăjitor vestit ca Zivnir?

Zildir își drese glasul, stingherit.

– Mai bine lasă-l în pace, nu-i cere să-ți dovedească nimic, se amestecă grăbit Eroul.

– Aha. Bucuros cunoșteam, Erou. Zivnir nu ziceam nimic la tine, Zân spuneam. Ziceam Erou veneam, Felimon fericit eram. Numai spuneam atunci Yulgur muream...

Eroul rămase uimit. Trogloditul știuse această profeție și se arăta, totuși, bucuros de întâlnire. Ochii acestuia, băgați adânc în orbite sub arcadele osoase, păreau mici și fioroși... dacă nu ar fi fost blânzi și umezi, ca cei de căprioară.

– Nu temeam la Yulgur, Yulgur schimbam eram. Yulgur ajutor dădeam la Erou și Felimon. Yulgur puteam muream, Felimon fericit eram...

Se lăsă o tăcere stânjenitoare, nici unul nu părea să găsească un răspuns la cuvintele trogloditului. Acesta, în schimb, se apucă să scoată dintr-un dulap perne și pături, improvizând niște paturi, pentru musafirii neașteptați. Numai atunci Eroul și ceilalți își dădură seama cât de osteniți erau.

– Dormeam furmoz, noapte acum. Nu veneam nimeni aici, eram liniștit.

Fără multă vorbă, cei patru se întinseră pe câte unul dintre paturile pregătite de Yulgur: Zildir pe canapea, ceilalți pe jos.

– Tu nu dormi, Yulgur? întrebă Felimon înainte de a se lăsa furat de somn. Nu ai pus nici un pat pentru tine...

– Troglodit sărman needucat, nu dormeam saltea.

– Dar tu nu mai ești needucat. Ești ca și noi...

– Numai inim ca și voi. Trup ca și troglodit, spuse trist Yulgur, și vocea parcă nu-i mai sună atât de straniu...

în care uneori e bine să știm ce cerem

Primul care se trezi fu tânărul prinț. Privi, printre genele întredeschise, la troglodit, care ședea liniștit în capul oaselor, rezemat de un perete, cu ochii ațintiți într-o carte. Simțind privirea lui Hitaiori asupra lui, ridică ochii negri, parcă fără iris – sau poate numai iris...

– Bun trezeam, frate la mine viteaz.

– Haugh! salută Hitaiori, punându-se în genunchi în fața trogloditului și plecându-se cu fruntea până la podele.

– Tu făceam mare cinste la sărman Yulgur. Nu meritam...

– Robul ăsta este scamă bătută de vânt în fața înțelepciunii și bunătății tale, îi răspunse Hitaiori, în gipangu.

– Nevrednicul troglodit nu merită cinstea arătată, răspunse Yulgur în aceeași limbă, fără a o stâlci ca pe cea albenă. De unde a știut mărețul războinic că netrebnica lui slugă îndrăznește să folosească limba vitejilor saturoi?

Hitaiori rămase câteva clipe, mai curând minute, scufundat în gânduri. Trogloditul așteptă răbdător ca prințul să-i răspundă.

– Nu am știut, recunoscu în sfârșit prințul. Nevrednicul tău ucenic nu a știut că a folosit limba învățată de mic copil. Limba vorbită de frații mei străini este greu de pronunțat, mă doare întotdeauna capul când încerc să o vorbesc. Îi mulțumesc fratelui meu mai mare pentru bucuria adusă. De unde știi limba părinților mei?

– De când m-am pocăit de greșelile mele și am primit învățătura Căii Luminoase, nu pot să mai mint. Mă bucur că pot face plăcere măritului Hitaiori samu, vorbindu-i pe limba lui.

– Unde a învățat nobilul învățător să vorbească jî-pangu, limba florilor de salcâm picurând pe prundul bătut de ape?

– Mă rușinez să folosesc cuvinte atât de necioplite în fața cuvintelor atât de pline de poezie ale tânărului meu stăpân.

– Umila ta slugă folosește cuvinte fără să le înțeleagă. I–au fost băgate în cap în timpul scurs călătorind spre Apus. Meritul este numai al gheișei care m-a însoțit. Dar, răspunde-mi la întrebare, te rog.

– Bunicul a fost în țara Jî-pin, trimis ca iscoadă de către Dușman, stăpânul trogloditilor. A învățat limba țării. L-a învățat apoi pe tata, încă de mic, iar acesta m-a învățat pe mine. Am fost iscoade din tată în fiu, în Țara Răsăriturilor Aurii. Te rog să ierți dușmănia purtată de noi poporului tău.

– Nu găsesc cuvinte să răspund la rugămintea ta. Sluga ta este un idiot, toți îți pot spune asta. Chiar tata m-a alungat de acasă, pe meleagurile astea îndepărtate, cu limba greu de pronunțat, ca să mi se piardă până și vestea...

– Cer iertare că trebuie să-l contrazic pe fratele meu cel viteaz. Acum vorbim între noi ca doi oameni care au să-și spună cuvinte însemnate. Aproape ca orice curtean de la palatul măritului Shingen-suma, mărețul tată al prietenului meu mai tânăr.

– Numai ți se pare, prietene, pentru că nici tu nu ai educația cerută. Fac rușine tatălui meu, familiei mele și chiar țării mele. De aceea, am fost trimis printre străini, să mi se uite numele...

– Boriwassa, Înainte-mergătoarea Căii Luminoase, spunea că frumusețea diamantelor lucește în pupila privitorului, iar urâciunea cloacei înnegrește irisul acestuia. În ochii mei ești cel mai desăvârșit curtean jî-pangu.

– Pupila ta privește cu bunăvoință spre mine. Ea reflectă bogăția inimii tale.

– Fii curtean atunci, cu mine și cu prietenii care privesc cu dragoste, să îl găsească pe Hitaiori cel viteaz și bun, dacă nu cu cei care caută în acesta un idiot.

– Yulgur este fratele meu mai mare, se aplecă din nou prințul cu fruntea pe podea. A spus că moartea îl va căuta în curând. Moartea va găsi pe Hitaiori în calea ei spre tine! Hough!

– Atunci, ca un frate bun îți cer să-ți reverși dragostea ta asupra lui Felimon. Nici el nu este ce pare a fi, este demn de prețuirea fratelui meu.

– Hitaiori va respecta rugămintea fratelui său mai înțelept. Felimon va fi fratele meu.

– Mai am, atunci, o rugăminte, la care țin mai mult decât la viața mea.

– Spune. Dorința ta va fi mai puternică decât o poruncă pentru umilul tău frate. Consider-o împlinită!

– Dacă va veni clipa să alegi între viața mea și cea a lui Felimon, te rog să o alegi pe a lui. Eu voi trăi prin viața dăruită lui.

– Bunătatea și uitarea ta de sine îți fac cinste și mă rușinează pentru micimea mea. Vei trăi, deci, prin viața lui Felimon, dacă nu voi putea opri moartea în drumul ei spre tine. Deie Borissawa ca voi doi să trăiți prin viața lui Hitaiori!

– Nu spune asta, frate al meu. Te dezleg de vorbele acestea și te leg să rămâi viu pentru clipa când îi vei da viață lui Felimon.

– Să fie, atunci, precum zici! Hough! Prințul pecetlui jurământul cu o nouă plecăciune ceremonioasă.

– V-ați trezit? se auzi glasul vesel al celui discutat de cei doi. Văd că vă faceți gimnastica de dimineață. Ia să fac și eu ceva mișcare, dacă mi-o da voie burta...

Se plecă și el, cu greutate, pe rând, către cei doi, care îi răspunseră veseli. Nu peste mult timp, se treziră și restul călătorilor, vraciul – cu niște strănuturi care cutremurară încăperea.

– Ești sigur că nu ai mirosit niște alune din cutia unchiului tău? îl tachină Eroul. Zildir îl privi vinovat, parcă, dar nu răspunse la această întrebare.

Cu această ocazie, Eroul își dădu seama că nu mai are cutia lui Zivnir cu el. O fi uitat-o în iatacul lui Hitaiori... Era în planul jocului să fie așa, sau această uitare urma să aibă repercusiuni asupra destinului lor? Îngândurat, întrebă:

– Ce facem acum? Încotro o luăm?

– Nu puteam ieșit, îi atrase atenția Yulgur.

– Vrei să spui că vom sta aici toată viața noastră? răspunse de data asta vraciul. Nici vorbă de așa ceva! Să mâncăm numai verdeț?

– Ție iar ți-e foame, vraciule! spuse Eroul.

– Și mie mi-e puțin foame, recunoscu, umil, bucătarul. Eu dacă nu mănânc pâine, parcă nu mă satur... încercă el să se dezvinovățească.

– Zin nu aduceam pine, își ceru iertare trogloditul, de parcă Felimon dăduse vina pe el, de lipsa pâinii. Când veneam acuș-acuș, ceream la el pâine.

– Crezi că vine curând? întrebă vraciul. Poți să o chemi?

– Nu puteam. Venim când voim, plecam când voim... Sărman Yulgur nu știam.

– Asta ne-a lămurit buștean! își strâmbă Zildir buzele. Mai e ceva verdeț?

– Nu eram. Muncam cât Yulgur trei zi...

– Dar poate că Zâna nu mai vine trei zile, se sperie vraciul. Ce mâncăm până atunci?

– Numai la mâncare te gândești, vraciule, se burzului Eroul. În loc să discutăm și de-ale noastre...

– Eu nu pot gândi cu stomacul gol.

– Cum? Stam mereu la burt gol? îndrăzni trogloditul.

– Ei! Mă supăr! se bosumflă Zildir. Până la burtă! Când am burta goală, încep să fac prostii...

– Când ai capul gol, ce faci?... Sau nu contează ce ai gol? piui și bucătarul.

– Voi chiar vreți să-mi aduc ceva mâncare din văzduh? se încruntă vraciul. Asta îi făcu pe ceilalți să-l lase în pace, îngândurați.

– Zin spuneam când nevoi aveam, rugam. Rugam! găsi

Țărancă franceză

Yulgur o soluție.

– Cui ne rugăm? Ei? Cum o cheamă?

– Nu știum Yulgur. Zin frumoz și tinăr eram. Eu rugam la Cale Luminos. Voi rugam cum vream... Acestea zise, trogloditul se lăsă pe genunchii noduroși și începu să se roage în tăcere, sau poate să mediteze. Singurul care îl imită fu Hitaiori, care luă o poziție asemănătoare – poate rugându-se la aceiași zei, poate doar imitând din bunăcuviință gesturi care i se păreau „locale". Nu ar fi fost pentru prima oară...

Bucătarul căută o poziție mai comodă, pe canapea, și închise și el ochii. Poate se ruga, poate adormise... Eroul se așeză și el pe un capăt al canapelei, așteptând să vadă ce urma să se întâmple. Era sigur că se va întâmpla ceva. Jocul trebuia să continue, într-un fel sau altul.

Numai vraciul nu-și găsea liniștea. Tăcut, străbătea din câțiva pași încăperea destul de îngustă, întorcându-se pe călcâie exact în momentul în care ai fi crezut că se va propti cu nasu-i lung de perete. Pe când Eroul se pregătea să-i spună să stea jos, că-l doare capul privindu-l mergând așa, dus-întors, Zildir explodă:

– Mi-e foame!!!

Cei doi, care stăteau în genunchi, deschiseră ochii, în timp ce burtosul tresări violent – dovedind astfel că el își continuase somnul, profitând de momentele de liniște.

– Dacă nu o aduci aici pe Zâna aia, nu știu ce fac!

– Yulgur rugam frumoz, Zin nu veneam. Ce făceam? Rugam.

– Tu nu ai decât să te rogi, eu nu mai aștept!

– Frate la mine, meditat și liniștit eram, îl sfătui Hitaiori, calm.

– Da' tu de când ai început să dai sfaturi? Te știam idiotul satului...

– Rău știut. Hitaiori nu știut obicei și needucat estem, dar gândit. Obicei la Albi nu știut nici oameni bine. Hitaiori făcut ca ei, rău făcum. Acum făcut cum frați la Hitaiori învățăm.

– Care frați? Parcă erai singur la Shingen...

– Singur eram la Shingen-o-samu. Frate la Yulgur-sima, la Felimon-sima, la Erou-sima, la Zildir-sima. Se apleca pe rând în fața fiecăruia când îi rostea numele, aceștia răspunzându-i la fel de ceremonios. Numai Zildir nu îi răspunse la închinăciune.

– Mulțumim pentru cinste, mormăi totuși vraciul, în barbă. După care reveni la ce îl durea: Cum facem cu Zâna?

– Mergeam rugam la Templu, veni Yulgur cu o propunere. Dacă nu auzeam bine rugat aici, auzeam mai bine la templu.

– Are zâna templu? se miră Eroul. Cine să fi fost zâna sau zeița cu templu subteran?

– Nu zin aveam. Nu știam cine aveam. Pustiu eram Templu de mii de ani, ohooo! Mergeam acolo, luam oglind și sticlă.

Cu aceste vorbe, se ridică și luă sub braț o oglindă, lată cam de-o palmă și cam tot atât de lungă, și un flacon de sticlă albăstruie, înalt și gros cam cât un deget de-al trogloditului – mai lung și mai gros decât cel omenesc.

– Mergeam cu mine. Nu atingeam nimic, nu luam nimic, nimic. Blestem mare eram, pedepseam cu moarte eram. Nu putem răbdam, nu mergeam.

– Mergeam, mergeam, își pierdu vraciul răbdarea. Nu atingeam, nu luam... Cine luam, băgam la sac, pedepseam! se uită el încruntându-se fioros la ceilalți, mai ales la bucătarul care încă nu spărsese nimic în dimineața aceea. Auzi, Felimoane? Poate dă năpasta și strici ceva pe acolo, că te-ai pus rău cu mine!

– Aud, aud... Țineți-mă la mijloc, nu mă lăsați să pun mâna pe ceva. Știa el ce știa...

Nu merseră mult. Părăsiră încăperea pe o ușă din spate, ieșind pe un coridor destul de întunec**os**, luminat acum de sticluța purtată de troglodit. În încăpere nu observaseră, dar aceasta radia o lumină albăstruie, blândă, destul de puternică să lumineze la câțiva pași. Trecură de câteva uși și răscruci, dar Yulgur nu intră niciunde, nici nu schimbă direcția. Se opri, la un moment dat, în fața unei uși masive. De o parte și alta a ei, era câte o pisică uriașă din piatră, mai înaltă de un stat de om, poate chiar mai înaltă decât troglodit~~ul~~, așezate pe câte un piedestal paralelipipedic – Pisica avea o coadă înfoiată înfășurată pe după picioarele din spate, o coroană din argint pe cap având o semilună aurie chiar în frunte, și purta un vas ca un lighean, din argint, sprijinit pe labele superioare, întinse înainte. Trupurile pisicilor erau sculptate dintr-o piatră neagră, finisată cu mare artă – suprafața statuii dădea impresia pielii fine și negre, ca cizelată în abanos, a unei africane. Fiecare pisică avea sâni frumoși, feciorelnici, care li se zăreau printre lăbuțe.

– Templu al Lunii, își dădu Eroul cu părerea. Îmi amintesc de sculpturile egiptene...

– Nu știu pe nimeni să fi construit astfel de temple, zise uimit Zildir. Nu am văzut niciodată statui ca acestea...

Hitaiori nu zicea nimic, stătea ca prostit în fața ușii. Lui Felimon îi dădură lacrimile...

– Tu de ce bocești, Felimoane? se răți vraciul, mai mult ca să-și ascundă emoțiile.

– Îmi amintesc de un vis... De fetiță... Au ochii fetiței, completă, arătând spre statui.

– Ochii la zân semănam, îi întării spusele trogloditul. Intram, păzeam acum, nu făcum rău.

Deschise încet ușa uriașă. Era din lemn îmbrăcat în foiță de cupru, frumos împodobită. Prezenta șiruri de pisici, unele în patru lăbuțe, altele ridicate în două, unele înfățișate în mers, altele cărând diferite obiecte – probabil ofrande – altele făcând tot felul de munci... Modul în care erau realizate desenele, cu pieptul din față și capul din profil, îi amintea Eroului tot de picturile egiptene...

Templul era modest. Trei coloane uriașe însoțeau, de ambele părți, o alee care ducea până în fața unui altar din piatră cenușie. Din spatele altarului, câteva trepte urcau la o platformă din dale albe pe care se ridica un tron uriaș, din aceeași piatră albă, pe care stătea o pisică aidoma celor de la intrare, neagră, cu o coroană din aur cu semilună din argint pe cap.

De data aceasta, statuia nu purta nici un vas, labele anterioare ale pisicii stăteau sprijinite pe brațele de piatră ale tronului. Ligheanul din aur nu lipsea, însă, ci era așezat exact în centrul mesei din piatră, care constituia altarul. În momentul în care lumina slabă și calmă, albăstruie, ce izvora din sticluță, căzu pe el, vasul se umplu cu o apă strălucitoare, parcă, făcând să apară pereții până atunci invizibili, ascunși după coloane. Erau din piatră cenușie, nefinisată, fără luciu.

– Cine o fi făcut această minune? se întrebă vraciul cu o voce joasă, plină de respect. Nu credeam că există așa ceva pe lume, nici măcar marile statui din vechime, de la Romula, nu se compară... Te face să te închini în fața ei...

Și chiar se închină, fără a produce uimire între tovarășii lui. Toți, cu excepția lui Yulgur, se închinară, la rândul lor.

– Yulgur nu puteam închinăm la idol, Cale Luminos nu dam voie. Nu supăram, statui frumoz la pisica...

La picioarele altarului erau aruncate, fără o ordine aparentă, o grămadă de obiecte, ofrande depuse de-a lungul timpului, în vechime probabil. Bani din aur și giuvaieruri, obiecte simple, jucării... Tot ce fusese drag cuiva și acesta îl jertfise zeiței-pisică, în negura timpului. Cine știe dacă aceasta ascultase rugăciunile celor ce depusese ofrandelele, dacă le împlinise dorințele...

– Așteptam, rugam! zise trogloditul și se lăsă din nou pe podea, cu picioarele încrucișate sub el, cu mâinile pe genunchi cu palmele întoarse în sus, într-o poziție care-i amintea Eroului de clasica poziție zisă a lotusului. Tărâmul acesta se dovedea a fi o reflecție a lumii din care venise, deși uneori mult distorsionată. Se așeză și el într-un genunchi și lăsă capul în piept, gândindu-se la Domnul. Ceilalți îi urmară exemplul, numai Hitaiori adoptând poziția trogloditului.

Nu se rugară mult timp. Nu pentru că apăruse zâna, așa cum sperau cu toții, mai ales vraciul. Nici pentru că obosiseră rugându-se, ci pur și simplu pentru că din ligheanul plin de lumină începuse să se ridice un fum negru-albăstrui care avea, greu de spus de ce, un aspect amenințător.

– Asta ce mai e? întrebă vraciul, primul care observase fumul. Trăgând cu coada ochiului să vadă momentul apariției zânei, pentru că tot nu credea el în rugăciuni făcute zeilor dispăruți în negura timpului, nici nu-i fusese greu să observe norul.

Yulgur întredeschise ochii și tresări. După care se ridică, înfricoșat, în picioare.

– Asta moarte eram! Cine supăram la zeiț pisică? Spuneam atins nimic!

– Nu am luat decât asta, băigui brutarul, arătând o păpușică din cârpă, cât un degețel. Este a fetiței, sunt sigur de asta...

– Tu nu ai înțeles să nu pui mâna pe nimic?! Animalul ăsta ți-a vorbit omenește, nu pe limba lui! Glasul isteric al vraciului se transformase în tunet, mai ales din cauza fricii care îi încleștase inima. Recunoscuse în norul negru una dintre cele mai cumplite arme folosite de vrăjitorii negri, numită de aceștia, în mod poetic, după obiceiul lor, „îmbrățișarea fără de sfârșit”. Știa că arma e greu de produs, doar prin vrăji cumplite, și că nimeni nu putea opri „îmbrățișarea” odată stârnită. Se consuma singură, în timp, dar numai după ce consuma tot ce era viu în preajma ei. Auzise că o astfel de „îmbrățișare” omorâse toate ființele vii dintr-un sat: oameni, animale, plante... Locul rămăsese complet sterp, trebuiseră să treacă două generații până începuse să crească ceva din nou. Vracii trăiau mult, și își aminteau și mai mult! Teama de „îmbrățișarea fără sfârșit” era înscrisă în inima lui Zildir, împreună cu porunca să nu producă niciodată așa ceva.

– Acum ce facem? întrebă Eroul, speriat și el de fața albă a vraciului.

– Fugeam! îi trase trogloditul de mână, după el. Ajunși de partea cealaltă a ușii masive, se opriră după ce mai făcură câțiva pași, privind plini de speranță înapoi. Dar, nu peste mult timp, firișoare subțiri de fum începură să se strecoare prin crăpăturile din jurul ușii.

– Fugeam!!! strigă din nou trogloditul.

– Unde fugim? Nimic nu oprește fumul morții! Dacă nu vine zâna ta să ne scoată de aici, suntem terminați!

– Zin nu veneam, zise trist Yulgur. Supăram zeiț, zin supăram și ea eram. Acum nu veneam, Felimon nu mai vedeam fetiț...

– Am văzut-o, frate Yulgur, pufăi acesta trist, încercând să se țină aproape de ceilalți. În vis, de-o viață. Acum țin în mână păpușica ei... Știți, eu i-am dat această păpușică, o găsisem în dulap când am căutat prăjiturile. Se vede că nu a ținut-o cu ea, a aruncat-o...

– Nu aruncam păpușic, dam la zeiț. Împlineam rugăciun. Păpușic cel mai de preț lucru la fetiț, inima la inima la ea!

Se retrăgeau grăbiți din fața fumului mortal, având grijă să nu-l lase în urmă pe burtos. La prima răscruce o luară la întâmplare, spre dreapta. Știau că, mergând înapoi, în camera lui Yulgur, nu ar mai fi avut scăpare. Șuvițele de fum îi urmară, însă, și în acest coridor, prinzând chiar viteză... După o vreme, ajunseră la capătul tunelului, în fața unei uși. Încercară să o deschidă, fără prea mult succes.

– Ce facem acum? întrebă destul de liniștit Eroul, în fața ușii încuiate. Fără nici o explicație, simțea că aventura nu se va încheia aici.

– Rugam! găsi trogloditul soluția lui obișnuită. Așezându-se pentru a treia oară în acea dimineață, în poziția lotusului, înainte de a închide ochii, mai privi o dată spre fumul negru și amenințător, care se apropia.

– Rugam tu, eu nu mai pot aștepta! gâfâi vraciul, care se simțea ca un șobolan prins în cursă. Deschid eu ușa!

– Ai promis că nu faci vrăji, sări Eroul, îngrozit.

– Acum ce mai contează? În câteva minute suntem morți, oricum.

Și zicând acestea, se concentră, îndreptă toiagul spre ușă și începu să bolborosească pe sub nas. Rezultatul nu se lăsă așteptat prea mult. Din toiag se ridică un fum, parcă la fel de negru ca cel care tocmai îi ajungea din urmă. După care, un fulger țâșni din vârful toiagului. Ușa dispăru instantaneu din balamale, iar cei cinci nu mai văzură nimic din cauza fumului negru care-i acoperise.

Daniel Stuparu

VESTIGII GNOSTICE ÎN MISTICA ISIHASTĂ

(o perspectivă istorico-religioasă)

Pe de altă parte, isihasmul de factură gnostică, cel de-al doilea element definitoriu în cadrul discursului de față, oferă o tehnică riguros delimitată în acest sens, validată de experiența veacurilor scurse de la Christos încoace, fără a prezenta însă, la nivel conceptual, un cadru specific unei asemenea practici spirituale, datorită cadrului represiv în care au fost siliți să supraviețuiască acei mistici care, prin vocație, nu își puteau asuma decât calea pe care am numit-o în continuare, cu un termen deja consacrat, gnostică. În acest sens, încercarea de față își propune să demonstreze acordul de fond existent între principiile existențiale – asumate la un mod intelectual, teoretic, de către gnosticii creștini – și metoda, recuperată în spațiul isihast, menită a conduce adeptul gnostic la cunoașterea directă, nemediată, a acelor adevăruri dezvăluite acestuia ca simple postulateee – prin natura lor, funciarmente transcendentă, nedemonstrabile logic –, în vederea unei validări ulterioare ale acestora prin intermediul unei experiențe personale. Avem în vedere așadar încercarea de a realiza, din perspectivă gnostic-creștină, o sinteză între dimensiunile discursivă și intuitivă ale minții sau, fiziologic vorbind, de a redescoperi unitatea între emisfera stângă a creierului, expresie materială a spiritului speculativ (logos) și cea dreaptă, reflectare în plan fizic a laturii metaraționale, nondiscursive, mistice a minții (nous), într-un efort de a aprinde flacăra conștienței (nepsis) atât aici, în planul unei realități pe cât de prozaice, pe atât de insuficiente, cât și dincolo, pe tărâmul celălalt, magic, al inconștientului individual și, finalmente, cosmic.

Convingerea generală a tuturor gnosticilor, ce conferă acestora un loc aparte în cadrul spiritualității universale, este aceea că, pentru a parveni la iluminare, la Gnoză, ființa umană nu are nevoie de un suport exterior. Gnosticii radicali respingeau instituțiile religioase ca pe o piedică în calea progresului spiritual; alții, precum valentinienii, participau de bună voie la ele, privind însă Biserica mai degrabă ca pe un instrument descoperit de ei înșiși decât ca pe indispensabila „arcă a Salvării". Ptolemeu și Heracleon, principalii învățători ai școlii apusene a gnosticilor, considerau că atât creștinii gnostici, cât și cei ignoranți, stau în aceeași Biserică. Pornind de la principiul conform căruia „mulți chemați, puțini aleși", aceștia susțineau că creștinii celor care le lipsește Gnoza, de departe majoritatea, erau cei „mulți chemați", în vreme ce creștinii gnostici, iluminați, îi reprezentau pe cei „puțini aleși". Textele gnostice recurg frecvent la termenul de monachos pentru a-i desemna pe gnostici, subliniind ideea că adepții acestei căi sunt niște indivizi angajați într-o călătorie solitară, lăuntrică.

De aici, „pătimirile și măreția" acestora, pentru că inițiatul gnostic, deși „este răbdător cu toată lumea, făcându-se egalul tuturor, se și separă de ceilalți" (1). În aceste condiții, nici un intermediar nefiind cu adevărat necesar, înțelegem de ce gnosticii își revendicau dreptul de a culege individual bucuria tăcută, intimă, a revelației imediate. Isus însuși afirma că „oricine va bea din gura mea va deveni asemenea mie, iar eu însumi voi deveni acea persoană, și lucrurile ce sunt ascunse îi vor fi dezvăluite"(2), căci oricine dobândește Gnoza devine „nu un creștin, ci un Christos" (3). Discipolul ajunge să se cunoască pe sine drept „frate geamăn" al lui Isus. Cine este atunci Isus Învățătorul, cine este cu adevărat Christos? Un pasaj din Cartea lui Toma necredinciosul (4) îl identifică drept „cunoașterea Adevărului". Într-un alt text gnostic citim cum, întrebat fiind unde se află „locul Vieții" care este „lumină pură", Învățătorul ar fi răspuns: „Oricare dintre voi care s-a văzut pe sine a văzut deja acel loc." (5) Gnosticul devine astfel un „discipol al propriei sale Minți" (6). Convingerea generală a gnosticilor creștini era deci că ignoranța este cauza reală a suferinței, așa cum putem citi în Evanghelia Adevărului: „Ignoranța a adus cu sine chinul și spaima. Și chinul s-a învârtoșat precum o ceață, încât nimeni nu mai era în stare să vadă. Din această pricină eroarea este puternică." (7) Care este sursa luminii lăuntrice? Majoritatea surselor gnostice afirmă că „lampa trupului este Mintea" (8). Silvanus, un alt învățător gnostic, îndeamnă adeptul gnostic: „Trăiește potrivit Minții tale, dobândește putere, căci Mintea este puternică, luminează-ți Mintea, aprinde lampa dinlăuntrul tău!" (9) „Bate în tine însuți ca la o ușă, pășește pe tine însuți ca pe un drum drept; căci dacă mergi pe acest drum este cu neputință să te rătăcești." (10) „Cât privește ignoranța cuiva, când acesta ajunge să posede Gnoza, ea dispare de la sine, așa cum întunericul dispare la apariția luminii." (11)

Faptul de a căuta cunoașterea angajează ființa într-un proces solitar și dificil, de luptă împotriva rezistenței interne, tendința refractară la Gnoză fiind caracterizată drept dorință de „a dormi" sau de „a fi beat". Astfel, Christos afirmă că „la venirea mea în lume i-am găsit pe toți beți; pe nici unul nu l-am găsit însetat. Și sufletul meu s-a mâhnit pentru fiii oamenilor, pentru că sunt orbi în inimile lor și lipsiți de văz. Dar în clipa de față ei sunt beți." (12) „Astfel a făcut fiecare în vremea ignoranței sale, ca și cum ar fi fost adormit. Și astfel a ajuns la Cunoaștere, ca și cum s-ar fi deșteptat." Silvanus își încuraja discipolii să se opună inconștienței: „Încetați cu somnul care apasă din greu asupra voastră! Despărțiți-vă de uitarea ce vă umple de întuneric! De ce urmăriți tenebrele, când lumina vă stă la îndemână? Înțelepciunea vă cheamă, dar voi doriți nesăbuința... un astfel de om merge pe căile tuturor patimilor. El înoată în oceanul dorințelor vieții și se duce la fund. E precum o corabie pe care vântul o mână-ncoace și-ncolo, precum un cal nelegat și lipsit de călăreț. Căci acesta are nevoie de călăreț, care este Mintea. Înainte de orice, cunoaște-te pe tine însuți!" (14)

Descoperirea de sine implică tumultul lăuntric: „Lăsați-l pe cel ce caută să stăruie în căutarea sa până ce va găsi. Când va găsi, el va fi tulburat. Când va fi tulburat, va fi uimit și va deveni

stăpân peste toate lucrurile." (15) Întrebat fiind cum vor putea deosebi pe creștinul cunoscător, gnostic de ceilalți, Isus a răspuns: „Într-un om al luminii este lumină, și aceasta luminează întreaga lume. Dacă acesta nu strălucește, e semn că se află încă în întuneric." (16) Căci „cel ce nu s-a cunoscut pe sine, acela nu a cunoscut încă nimic; dar cel ce s-a cunoscut pe sine, acela dobândit prin aceasta cunoașterea profunzimii tuturor lucrurilor." (17) Simeon Magul și Hyppolitus susțin că fiecare ființă omenească e un templu în care „sălășluiește o putere infinită, rădăcina Universului", putere ce există „în oricine, dar potențial nu actual". Spiritualitatea filocalică (18) de factură gnostică converge într-o atât de mare măsură cu tradiția general acceptată a Gnozei creștine, încât cu greu am putea preciza, în fața unui text oarecare, căreia din cele două curente spirituale datorăm proveniența respectivului text. Părintele Visarion, aflat pe patul de moarte, șoptește ucenicilor: „Monahul trebuie să fie, asemenea Heruvimilor și Serafimilor, numai ochi", în vreme ce părintele Dulas precizează: „Când dușmanul ne silește să ne lipsim de singurătate și isihie, să nu-i dăm ascultare; nimic nu este mai de preț decât alianța dintre solitudine și foame pentru a lupta împotriva lui." „Rupe deci nenumăratele legături, dacă nu vrei ca mintea ta să rătăcească și să-ți tulbure singurătatea", subliniază Evagrie.

Cronios aduce în discuție virtutea atenției la sine (prosochys) : „Sufletul trebuie să practice trezvia, să se dea în lături din cale plăcerilor și să renunțe cu totul la dorințele lui; atunci Spiritul Divin se va coborî deasupra lui", în vreme ce avva Pimen susține răspicat: „Avem nevoie de un singur lucru – un spirit în stare de trezvie." Pentru ca, după cum se afirmă în altă parte, „mintea ta să fie iluminată de Dumnezeu, sufletul tău să fie sfințit și trupul tău curățit, ca în cele din urmă să devii simplu în unitatea esențială a Treimii, așa încât omul să devină din material în întregime spiritual". Evagrie Ponticul, moștenitorul marilor alexandrini, Clement și Origene, a pus în valoare principiile unei mistici riguros intelectualiste. Ascensiunea spirituală ar consta după acesta în reintegrarea sufletului în „contemplația primă", în care prin intermediul Minții despătimite (nous) el va putea vedea pe Dumnezeu, privind în sine însuși ca într-o oglindă: „Nu da chip lui Dumnezeu în tine, nici nu îngădui ca mintea ta să accepte vreo formă oarecare. Rămâi imaterial în fața Celui imaterial și vei înțelege. Căci Dumnezeirea nu este cantitate și nu are chip. Stai de veghe, păzindu-ți mintea de orice fel de gânduri în timpul rugăciunii, pentru ca aceasta să fie fermă în liniștea naturii sale originare." Tot el este cel care avea să lanseze controversatul îndemn: „Leapădă trupul și sufletul, trăiește numai prin Minte!" Iată definiția monahului după Ioan Scărarul: „O lumină ce nu se stinge în ochiul lăuntric al inimii (nous)" (20).

Căci „starea monahului ce trăiește în obște nu este aceeași cu cea a monahului adevărat, singuratic. Acesta are nevoie de o atenție viguroasă și de o minte netulburată. Cenobitul capătă ajutor de la un frate, monahul – de la înger." „Isihast e cel ce poate spune: «Eu dorm, dar inima mea veghează»." (21) „Monahul ce privegheză este un pescar de gânduri, ce știe să le deosebească în liniștea nopții și să le prindă. Somnul îndelung aduce uitarea - privegherea curăță amintirea. Avuția și cunoașterea (gnosis) monahului se agonisește în deprinderile de seară și de noapte ale minții." (22) După Isihie Sinaitul întregul demers spiritual se reduce la practica trezviei, sau a atenției la sine; lupta cu gândurile taie, în acest fel, rădăcina păcatului, pentru că orice faptă are la bază un gând: „Trezvia este o metodă spirituală bazată pe o practică trainică și hotărâtă care, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne izbăvește cu totul de gânduri și cuvinte pătimașe, ca și de faptele rele. Ea ne călăuzește spre cunoștința sigură a lui Dumnezeu, Cel Necuprins și dezleagă, în chip necunoscut nouă, Dumnezeiești și ascunsele taine." (23) Dacă pentru misticii de tip devoțional, orientați spre afect, „rugăciunea inimii" a devenit practica esențială, pentru adeptul căii gnostice importantă devine cultivarea lucidității interioare (nepsis), definită de Nechifor din Singurătate astfel: „Atenția la sine sau paza minții este semnul pocăinței neștirbite, însănătoșirea sufletului, ura față de cele lumești și întoarcerea la Dumnezeu.

Atenția este dezbrăcarea de păcat pentru a ne îmbrăca în virtute, încredințarea neîndoielnică a iertării păcatelor noastre. Ea este începutul contemplației sau, mai bine zis, temelia ei, căci prin ea Dumnezeu se apleacă asupra Minții spre a i se arăta." (24) Pentru că, afirmă Siluan Atonitul, „una este a crede în Dumnezeu, alta e a-L cunoaște." Isaac Sirul dezvăluie taina raportării directe la Dumnezeu prin introversiune: „Străduiește-te să intri în cămara dinlăuntrul tău și vei vedea Cămara Cerească. Căci una sunt, aceasta și aceea, și aceeași poartă se deschide pentru a le vedea pe amândouă. Scara acestei Împărății este ascunsă înlăuntrul tău. Cufundă-te deci în tine și vei găsi acolo treptele pe care trebuie să urci." (25) Este evidentă, credem, din cele prezentate mai degrabă succint anterior, unitatea de fond dintre gnosticismul creștin și ramura contemplativă, noetică a misticii isihaste. Pentru că nu ne-am propus un studiu foarte riguros, cât mai degrabă să atragem atenția asupra unor lucruri trecute îndeobște cu vederea, punem aici punct discursului nostru, subliniind încă o dată prezența acestui curent mistic de factură gnostică în arealul spiritual isihast, paralel celui centrat pe „rugăciunea inimii", pornind de la cunoscutul îndemn neo-testamentar: „Privegheați și vă rugați!" (26)

Note:

(1) Mărturia Adevărului, 43.26, în The Nag Hammadi Library, New York, 1977, 410.
(2) Evanghelia după Toma, 50.28-30, în NHL, 129.
(3) Evanghelia după Filip, 67.26-27, în NHL, 140.
(4) Cartea lui Toma Necredinciosul, 138.13, în NHL, 189.
(5) Dialogul Mântuitorului, 132.15-16, în NHL, 233.
(6) Mărturia Adevărului, 44.2, în NHL, 410-411.
(7) Evanghelia Adevărului, 17.10-16, în NHL, 38.
(8) Dialogul Mântuitorului, 125.18-19, în NHL, 231.
(9) Învățăturile lui Silvanus, 85.24-106.14, în NHL, 347-356.
(10) idem, 106.30-117.20, în NHL, 356-361.
(11) Evanghelia Adevărului, 24.32-25.3, în NHL, 41.
(12) Evanghelia după Toma, 38.23-29, în NHL, 121.
(13) Evanghelia Adevărului, 29.8-30.12, în NHL, 43.
(14) Învățăturile lui Silvanus, 88.24-92, 12, în NHL, 349-350.
(15) Evanghelia după Toma, 32.14-19, în NHL, 189.
(16) ibidem, 38.4-10, în NHL, 121.
(17) Cartea lui Toma Necredinciosul, 138. 16-18, în NHL, 189.
(18) Pentru prezentul paragraf vide Patrologia Greaca, 65, 71.
(19) Tratat despre rugăciune, în P.G., 79, 1165-1200, 66-69.
(20) Cuv. 19, P.G., 88, 945.
(21) Cant. Cant., 5,2.
(22) P.G. 88, 940-941.
(23) Capete despre trezvie, Centuria I.
(24) Cuvânt despre priveghere și paza inimii, reprodus în crestomația ascetico-mistică Filocalia.
(25) De perfectione religiosa
(26) Matei 26, 41

Daniel Stuparu

PRÂSLEA CEL VOINIC ȘI CALUL SĂU ALB CU STEA ROȘIE ÎN FRUNTE

(însemnări pe marginea Romanului-basm de Liviu Ioan Stoiciu)

Rândurile ce urmează sunt dedicate unui volum de proză inedit și inovator în egală măsură: *Romanul-basm (Trup și suflet)* de Liviu Ioan Stoiciu, apărut la editura Dacia (Cluj-Napoca, 2002). Din multiplele valențe interpretative la care se pretează textul, vom enumera mai jos câteva, fără a răpi cititorului plăcerea de a le descoperi singur pe celelalte.

Mai întâi, o explicație pentru titlul ales de noi, și cu aceasta intrăm ex abrupto și în problematica textului: de ce Prâslea, de vreme ce personajul central al romanului se numește Mihail Bușilă? Pentru că, la fel ca și Prâslea, la care face aluzie, eroul nostru se întoarce, așa cum ne asigură autorul de pe primele pagini, „de pe tărâmul celălalt", regăsind însă o lume pe care nu o mai recunoaște.

Înainte de toate, să observăm faptul că avem de a face aici cu un erou picaresc autohton, lui Mihail Bușilă, acest Don Quijote românesc, nelipsindu-i nici idealismul de nezdruncinat, nici optimismul incurabil, nici celebrul Rosinante din romanul lui Cervantes, ce revine aici sub forma unui „cal alb cu stea roșie în frunte", mai exact, „o gloabă ciugulită de ciori".

La un prim nivel, narațiunea poate fi receptată drept parabolă în raport cu perioada comunistă de tristă amintire. Întors „din război, din lagăr de la ruși" acasă, în comuna Cruceru, personajul nostru nu mai regăsește – după instaurarea regimului comunist, funciarmente materialist-ateu - nici una din valorile tradiționale în spiritul cărora fusese crescut și trăise vreme de ani de zile. Dar pentru că personajul nostru este un erou (atât la propriu, cât și la figurat), el trebuie să aibă puterea de a salva o lume în plin proces de degradare fizică și morală.

Din universul interior al acestui puer eternus, suficient de bine mobilat cu mituri tradiționale și valori perene sub forma juvenil-facilă și senină a basmului, răzbat în afară elemente de orientare ce au menirea de a reconfigura acest tărâm pustiu al Regelui Pescar, care e chiar lumea de lângă noi. Precum Parsifal, eroul central al romanului se dovedește a fi „omul care sfințește locul", salvatorul anonim care poate fi la fel de bine oricare din noi.

Revenind la titlul romanului, nu întâmplător am ales drept motto pentru prezenta recenzie mai sus citatele versuri din Radu Gyr – al cărui centenar, că tot veni vorba, a trecut pe lângă noi neștiut, „ca un Crăciun în zarca Aiudului" (Radu Cernătescu). Ele evocă – ca și titlu poemului, Leagăn fără cântec - tocmai dihotomia ce revine sub o formă sau alta (e.g., „lădița și porumbița" etc.) și în roman.

Inovând o dată mai mult, așa cum o face de mai bine de douăzeci de ani (Laurențiu Ulici îl numea cândva, pe lângă Matei Vișniec, cel mai important creator de limbaj al generației sale), Liviu Ioan Stoiciu propune așadar un roman inedit, o nouă formulă, conform căreia sănătatea funciară a scriiturii depinde de succesul osmozei dintre formă și fond, modern și tradițional... roman și basm, adică trup și suflet.

Altfel spus, singura șansă de supraviețuire a romanului ca specie literară ar fi (re)situarea acestuia, la nivel de fond, într-un plan referențial tradițional cu suficiente deschideri la nivel simbolic și arhetipal, singurele ingrediente ce pot garanta textului perenitatea ulterioară, viabilitatea în conștiința posterității (sub acest aspect romanul poate fi perceput și drept mesaj din partea autorului către generația de mâine, care orbecăie încă prin subteranele literaturii de consum în căutarea reperelor unei culturi autentice).

Finalul romanului e tragic („crucea de lemn se făcuse una cu pământul, putrezind, iar oamenii uitaseră de ea"), dar nu neapărat și concluzia acestuia. Cu abnegația și stoicismul binecunoscute (asumându-și la rândul său numele ca destin) autorul dovedește o dată în plus că ține mai mult la cititori decât la propria sa carte. El preferă să încheie odiseea eroului său în cheie tragică, trăgând astfel un semnal de alarmă în conștiința cititorului, decât să-l termine într-un happy end siropos și lax, care ne-ar permite probabil să moțăim la fel de confortabil și de aici înainte.

Cap de țigancă

Florentin Popescu

CONFESIUNEA CA LITERATURĂ

Așa cum îndeobște se știe (și nu de azi de ieri) a scrie un roman presupune, înainte de toate, o aventură pe care nu și-o asumă prea mulți. Genul cere o bună cunoaștere a sufletului omenesc, o asimilare a lecturilor de dinainte, o experiență de viață bogată și nu în ultimul rând și un exercițiu literar ceva mai aparte.

Dl. Emil Dogaru este un novice în domeniu și, firește, cele două tomuri ce alcătuiesc substanța romanului său, reprezintă și, firește, cele două tomuri ce alcătuiesc substanța romanului său, reprezintă și ele o „aventură". Pe coperta ultimă a celui dintâi volum, într-o confesiune către cititor autorul notează: „Am scris, așadar, o carte. Pentru mulți o surpriză. Când spun mulți, mă includ și pe mine… Cu mine, văd eu cum o scot la capăt. Dar cu ceilalți – care sper să rămână mulți și după ce mă exclud pe mine – pare mai complicat". Iar ceva mai la vale adaugă: „…aveam să constat, cu ocazia acestui exercițiu literar, că am mai aflat și eu ceva despre mine.!.

Așadar nou venit în câmpul literelor și-a conceput cartea ca pe un „exercițiu literar", ceea ce poate fi luat drept o mărturisire de credință sau doar ca un fel de „captatio benevolentiae" a cititorului.

Firul narativ al cărții e foarte simplu. Aflat în situația de a apela la serviciile unei juriste, eroul povestitor o cunoaște pe o anume Ana, necăsătorită și care nu mai este chiar așa de tânără, persoană de care se îndrăgostește și căreia simte nevoia să-i povestească peripețiile propriei biografii.

Despre această Ana romancierul ne spune că „era greu de încadrat într-o categorie feminină clasică. Nu era nici femeia fatală, dar nici femeia de carieră. Nu părea să fie nici femeia pasională, dar nici femeia copil (deși aici se mai putea discuta). Nu avea atributele fetei de gașcă, ci mai degrabă ale fetei bune, dar în anumite limite… Dar el, chiar dacă o evalua cu ochi bărbătești – acei *ochi păgâni* invocați de Eminescu – ci mai degrabă cu *ochi sufletești*, vedea că are în fața lui o ființă deosebită, cu profunde și delicate însușiri feminine, în comportamentul căreia se împleteau cu armonie multe caracteristici ale unei plăcute fetișcane."

Cât despre sine, povestitorul, într-o „recapitulare" de la finele primului volum, ne încredințează că „la vârsta lui de aproape cincizeci și trei de ani avea satisfacții majore pe plan familial, o soție înțeleaptă, plină de calități, devotată trup și suflet căminului ei, o fiică admirabilă sufletește dar și performantă profesional, un fiu apropiat, în pofida împrejurărilor din tinerețe ce marcaseră venirea lui pe lume, o noră așa cum se cade să fie o noră și, nu în ultimul rând, pe cel mai tânăr membru al familiei, Victoraș, cel care-l investise încă de-acum

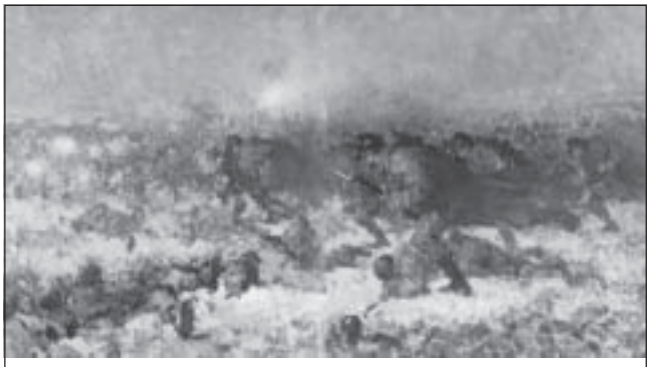

Studiu pentru *Atacul de la Smîrdan*

cinci ani cu titlul de bunic.".

Romanul d-lui Emil Dogaru este, de fapt, o lungă confesiune, o aglomerare de fapte și întâmplări ce alcătuiesc biografia povestitorului, pe care acesta simte nevoia s-o etaleze netrucată și „nefardată" literar în fața noii sale cunoștințe. Relatările au loc în diverse localuri bucureștene, în care cei doi se întâlnesc sub diverse pretexte invocate de eroul narator. Lungi incursiuni în timp, cu povestiri din anii studenției și din cei care le-au urmat acestora, fel de fel de episoade consumate pe mai multe paliere ale vieții se înșiruie unele după altele cu scopul de a pune în lumină alte și alte fațete necunoscute interlocutoarei. Firește, se poate scrie și așa, însă romanul are anume legi ale lui (construcție, fir narativ, conflicte, deznodăminte etc.) de la care autorul se abate sau pe care pur și simplu le ignoră (din lipsă de experiență? Din insuficienta cunoaștere a lor?). Să-și fi imaginat scriitorul că realizează un roman cu miză psihologică? Greu de crezut de vreme de figura Anei nu se individualizează prin nimic, rolul și rostul ei în carte nefiind altul decât de a pune din când în când câte o întrebare, de a zâmbi ori de a se adânci în tăceri interminabile, cărora dl. Emil Dogaru cată să le dea interpretări „filosofice" când ele nu sunt, de fapt, decât simple expresii ale unui orizont cultural realmente limitat, chiar dacă ambii parteneri de dialog aduc, la un anumit moment, în discuție romane de ultimă oră, precum *alchimistul* lui Paolo Coelho..

Interesant, desigur, pentru un cerc restrâns de prieteni, *Norocosul teoretician* păcătuiește cel mai mult în plan stilistic, limbajul lui amintind pe alocuri, mai degrabă de autobiografiile seci și fără personalitate care se scriau înainte de 1989 pentru instituțiile statului decât de o scriere cu caracter literar.

Cartea d-lui Emil Dogaru (care s-ar fi putut foarte bine reduce la un singur volum, nu mai mare de 200 de pagini) nu este altceva decât ceea ce autorul însuși, cum notam, recunoaște, adică „un exercițiu literar".

Și numai depășindu-l autorul ar putea aspira în viitor la statutul unui scriitor original și interesant.

* Emil Dogaru, *Norocul teoretician* I, Tentația confesiunii II, *Sindrom faustian*, Editura „Domino", București, 2007.

Petronela Marc-Cozorici

DIMENSIUNI ALE COMUNICĂRII*

Când deschizi pentru prima oară o lucrare ce își propune să trateze într-o manieră teoretică probleme ale eticii comunicării și mass-mediei, ca tânăr jurnalist, îți imaginezi, inconștient, că ai în mână o carte care vorbește despre canoane și norme ce țin mai degrabă de aspecte deoneotlogice ale profesiei de jurnalist, decât de axisul interior al persoanei, de problemele care ne animă și ne intrigă zi de zi. Majoritatea lucrărilor ce își propun o exegeză atentă și exhaustivă a acestei probleme atât de actuale, în care totul comunică și se comunică, într-o epocă globalizantă a comunicării de masă și a celei mediate, vorbesc despre principii, norme, situații concrete pe care trebuie să le gestioneze tânărul jurnalist angajat într-un demers deonotlogic ce se dorește cât mai apropiat de ideal.

Demersul filosofic al profesorului Teodor Vidam este, deopotrivă, unul insolit prin maniera de abordare a acestei problematici, dar și unul care penetrează adânc conștiința fiecăruia dintre noi, fie că vorbim despre jurnaliști, fie că vorbim de cititorul de rând în mâna căruia se rătăcește, nu întâmplător, această lucrare. Cu o bogată experiență în domeniul filosofiei modernsite și transmoderniste (așa cum însuși autorul preferă înlocuirea termenului de „postmodernism"), în cel al eticii exersate pe terenul intersubiectivității și intercomunicării și al unei moralități asumate ca destin creator, Teodor Vidam alege să scrie o lucrare în care evidentul se regăsește doar printr-o atentă lectură, în care principiile etice și morale se regăsesc și se citesc printre rândurile încărcate de semnificații.

Cartea se structurează pe nouă capitole, care trasează progresiv principalele porbleme ale eticii comunicării, așa cum transpar ele din bogata experiență a profesorului Teodor Vidam. Deși concepută ca un manual de etică a comunicării și mass-media, lucrarea de față poate fi, în mod indubitabil, considerată un manual de trăire a vieții, și nu doar unul de etică jurnalistică.

Primul capitol al lucrării – *O perspectivă – filosofia și etica în transmodernism* – abordează o perspectivă globalizantă a problemelor ce urmează a fi diputate pe parcursul celorlalte pagini și încearcă într-o manieră extrem de elaborată să traseze principalele dileme cu care ne confruntăm în calitate de ființe umane. Acest prim capitol vorbește despre diferențele esențiale care se impun pentru înțelegerea eticii comunicării. Autorul alege, în mod firesc, să își deschidă pledoaria printr-o diferențiere clară a termenilor cu care va opera pe parcursul lucrării, termeni ce adesea își găsesc interpretări eronate în gândirea și mentalul colectiv. Moralitatea, morala și etica sunt definite într-o manieră care nu lasă loc interpretărilor de niciun fel, iar demersul pe care și-l propune autorul aici este unul îndreptățit, căci mulți dintre noi nu doar că nu cunoaștem sensul lor denotativ, însă am uitat sau nu am știut niciodată sensul lor profund conotativ. Mai mult decât atât, el alege să trateze aici și problema necesității filosofiei, eticii și moralei în context actual, într-o epocă pe care, în mod îndreptățit și clar argumentat, alege să o numească, după modelul altor eticieni de marcă, „transmodernism". Primele pagini ale lucrării incită și stârnesc interesul cititoului prin maniera în care autorul alege să îmbine pasaje încărcate de semnificații adânci, de natură filosofică, cu asertiuni mundane, ce fac referire directă la experiența și trăirile noastre cotidiene. Tot ceea ce se argumentează pe parcursul câtorva pagini este apoi structurat într-o singură frază, care, singură, spune mai mult decât tot ce o precede. Vorbind despre valori, existență, destin, moralitate, etică, morală, Teodor Vidam înțelege să creeze un univers acaparant al lecturii, din care cu greu poți evada.

Cel de al doilea capitol – *Premise ale constituirii eticii comunicării: moralitatea, comunicarea și argumentarea,* vine să întărească concepțiile ilustrate de primul capitol într-un mod care îmbină valențe didactice cu cele filosofice, mai greu de pătruns și asimilat, dar extrem de captivante, odată înțelese. Capitolul al doilea tratează problematica structurii axiologice pe care se sprijină în mod firesc etica comunicării, așa cum transpar ele din însăși ființarea moralității, alături de morală și etică. Tratarea exhaustivă a celor trei concepte structurale ale eticii comunicării – moralitate, comunicare, argumentare – debutează, în mod firesc, cu tratarea conceptului de moralitate, căruia autorul îi acordă o atenție binemeritată, căci, așa cum arată și el, „există multe religii, dar numai o moralitate." Conceptul este pe larg dezbătut și urmărit pe o traiectorie definitorie trasată de marii gânditori ai filosofiei moderne și transmoderne, disociat și etalat în plenitudinea sa teoretico-praxeologică, întruchipat în toate ipostazele și ipotezele în care ni se arată, iar concluzia la care înțelege autorul să ajungă în finalul argumentației sale este, fără doar și poate, memorabilă prin înțelesurile și însemnătatea profund valorică pe care ne-o transmite. „Moralitatea nu ne învață cum să fim fericiți, ci cum să merităm fericirea." Iată, deci, cum eticianul Teodor Vidam realizează o radiografie

* Teodor Vidam, *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media,* Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007

minuțioasă a profilului moral al fiecăruia dinre noi și înțelege să ne arate, în final, cum ne ajută moralitatea în definirea noastră permanentă ca entități comunitare.

Conceptul de comunicare, alături de cel de argumentare sunt tratate, în egală măsură, cu maturitatea omului care le-a experimentat, cu finețea eticianului care le-a încadrat într-un context actual puternic dezumanizat, cu acuitatea filosofului măcinat de tumultul existențial al modernității. Autorului nu îi scapă niciun aspect definitoriu al celor două concepte, căci, așa cum el însuși afrimă, demersul filosofic în care se angajează este unul indefinit și failibil fără o conștientizare certă a acestor axe structurale ale eticii comunicării.

Cel de al treilea capitol – *De la judecată la adevăr și justificare* – propune o nouă perspectivă de interpretare a eticii comunicării, pornind de la discocierea firească dintre adevăr, justificare și judecată, ca pricipii sine qua non a constituirii unei moralități, fie ea personală, comunitară sau ideală. Autorul alege să devoaleze sensul profund intim care coaguleză aceste concepte, pentru a da un relief valoric superior moralității și eticii comunicării. Pentru Teodor Vidam, este indubitabil un demers firesc acela de a defini judecățile morale în context actual, subliniind, în același timp, faptul că, pentru societatea în care trăim, etica comunicării este, fără doar și poate, *morala general-umană preconizată de Descartes, comparativ cu cea provizorie.* Mai mult decât atât, adevărul constituie aici un element central, fără de care pledoaria sa pentru o etică a comunicării ar fi stearpă și inutilă, căci, așa cum el însuși susține, *adevărul constituie o permanență a constituirii spiritualității europene.*

Bretonă lucrând

Autorul disociază între mai multe subcategorii ale adevărului, realizând o exegeză completă a modalităților de manifestare a acestuia pe parcursul derulării gândirii filosofice în spațiul european. Fie că vorbește despre teoria adevărului-corespondență (înțeles ca sinteză a ceea ce este, în sine, adevărul), fie că abordează problema coerenței adevărului (ce se referă la producerea și formularea adevărului), fie în mod pertinent despre adevărul-dezvăluire (aletheia), eticianul realizează o adevărată istoriografie a pluralității adevărului, înțeles ca unică modalitate de accedere la un univers marcat de toleranță, normalitate și consistență. Ceea ce Teodor Vidam subliniază într-o manieră extrem de evidentă aici este că adevărul se constituie în și prin moralitate, iar o ființare a moralității și, implicit a eticii comunicării, fără adevăr este echivalentă cu o moarte a divinității, ceea ce nu ne-ar mai permite disocierea între drept și nedrept, bine și rău, frumos și urât.

Următoarele trei capitole abordează problema eticii comunicării dintr-o triplă perspectivă – axiologică, antropologică și semantico-pragmatică, perspectivă ce deschide noi orizonturi de interpretare a eticii comunicării și înțelese de Teodor Vidam ca fiind definitorii în demersul pe care îl întreprinde. Dimensiunea axiologică, prima în ordinea analizei derulate aici de autor, vizează o problematică acută cu care se confruntă societatea actuală în ansamblul său, interesantă prin raritatea și ubicuitatea sa intrinsecă ce se manifestă la nivel inconștient în fiecare dintre noi – valoarea, valoarea privită ca nissus formativus al moralității, ale adevărului, al eticii, al existenței ființării umane, pentru că, așa cum precizează încă de la început, *cunoașterea adevărată presupune o recunoaștere de valori și o respingere de non-valori.* Fără conștiința propriei nimicnicii și fără conștientizarea valorică a ființării noastre în lume, în și prin ceilalți, ființa umană este sortită eșecului, devine vulnerabilă și duce o existență haotică, neghidată de imperative valorice superioare. În acest context, Teodor Vidam vorbește despre trei mari valori care se constituie ca o epidermă termorezistentă împotriva haloului informațional care tinde să acapareze întreaga noastră existență – normalitatea, văzută ca o respectare a cursului firesc a vieții, consistența, privită ca o canalizare continuă a energiei creatoare în direcții precise și toleranța, înțeleasă în sensul reconcilierii ființei umane cu ea însăși. Privită din această perspectivă, etica comunicării se autogenerează la intersecția dintre valorile esențiale, într-un unic punct convergent, pe care autorul alege să îl numească „climen filantropic” și care se constituie ca interpotențare a valorilor promovate de creștinism și a spontaneității individuale.

Pe de altă parte, perspectiva antropologică ne propune o nouă paradigmă pentru interpretarea ființei umane, prin disocierea între statutul de individ, cel de persoană și cel de personalitate. Acest clivaj pe care autorul ni-l propune ca unică cheie de descifrare a mecansimelor de formare și funcționare a eticii comunicării este unul extrem de interesant, căci rareori se realizează o distincție calitativă și cantitativă dintre statutul existențial al individului și cel al persoanei. În accepțiunea autorului,

persoana se distinge în mod esențial de individ tocmai prin aceea că accede la conștiința de sine si de altul prin intermediul comunicării, iar rolul pe care îl joacă în societate, prin procesele complexe de integrare și participare, se discoiază adesea în atitudini de conformitatea, conformiste sau nonconformiste, în funcție de ierarhia valorică pe care și-o impune ca modus vivendi.

Dimensiunea semantico-pragmatică a eticii comunicării propune o abordare teoretică a conceptelor de reciprocitate, prin intermediul intersubiectivității și a intercomunicării, a dialogului cu sine și cu celălalat, a ființării în și prin celălalt. O etică a comunicării nu poate exista fără o existență continuă și pertinentă a unui dialog interior și exterior cu lumea, fără o inetrpotențare a noastră prin ceilalți, fără o cunoaștere de sine și de altul. *Eu mă cunosc prin celălalt, adesea poate mai bine decât mă cunosc prin mine însumi. Și celălalt se cunoaște prin mine.* Iată care este, în viziunea eticianului Teodor Vidam, drumul cel mai firesc spre o etică a comunicării valabilă zilelor noastre, fie că vorbim despre jurnaliști, fie că vorbim de omul de rând, neangajat în procesul sinuos al informării și formării „marelui public".

Capitolul șapte definește relația care se stabilește, în mod firesc, între lumea afacerilor și etica comunicării, căci este de la sine înțeles că cele două lumi se intersectează în mod inevitabil și se interpotențează reciproc. Autorul alege să vorbească despre lumea afacerilor în relație cu etica comunicării, căci înțelege că regulile jocului nu se modifică pe parcurs, iar intersectarea dintre cele două planuri este mai mult decât evidentă. Dialogul si negocierea caracterizează în mod definitoriu universul de intersecatare a celor două lumi, iar autorul merge chiar mai departe, în a considera etica afacerilor ca o subspecie a eticii comunicării, căci totul comunică și se comunică, având în centru un axis mundi vulgar, trivial, constituit de existența și persistența banului ca valoare în sine, și nu ca valoare de schimb, *banul omnipotent, suprasolicitat și supraevaluat, care diminuează creativitatea și imaginația.*

Ultimele două capitole vizează în mod exclusiv problema eticii comunicării și mass-media, punându-se accent pe valențele care creează și definesc acest teritoriu obscur al existenței noastre cotidiene. Teodor Vidam înțelege comunicarea dintr-o dublă perspectivă, cea a comunicării verbale, căreia îi dedică pagini întregi de exegeză, realizată prin limbă, limbaj, dialog, cu formele sale specifice, negociere și cea a comunicării non-verbale, pe care o reproduce după modelul impus de E. Levinas. Cea mai interesantă ipoteză pe care o propune autorul este cea conform căreia pentru a comunica eficient, *este esențial a fi sensibil la tăceri, indiferent că sunt ale noastre sau ale celor din jur.* Autorul conduce o pledoarie pendulantă pentru și împotriva rolului mass-media în societatea actuală, oscilând între a considera mijloacele de informare în masă un barometru activ și obiectiv al societății de consum și a le desconsidera, privindu-le ca pe un flagel care contribuie la uniformizarea și omogenizarea ființei umane. Canoanele si normele de conduită deontologică, proprii profesiei de jurnalist, rezidă, crede autorul, din însăși experiența trăită pe terenul cotidianului, a mundanului, a firescului lumesc. Este inutilă o etică a comunicării teoretizată, văzută printr-un ochi de sticlă, fără a reflecta în permanență asupra vieții comune, asupra experienței acumulate și a modului în care se desfășoară viața în fața noastră.

Ultimul capitol al lucrării abordează problema triadei comunicare-comuniune-încredere, văzută și înțeleasă de autor ca o dinamică a interrelațiilor ce se stabilesc în cadrul societății. Mai mult decât atât, el vorbește despre încredere ca despre o condiție esențială ființării existenței și a eticii, căci existența fiecăruia dintre noi este intim condiționată de existența celuilalt, o ființare înafara celuilalt și fără celălalt fiind vidă și inertă. De asemenea, el realizează o analiză pertinentă a eticii mass-media văzută de Miruna Runcan în lucrarea pe care i-o dedică și care constituie azi un real manual de etică mass-media. Pendulând între a fi de acord cu unele aserțiuni ale acesteia privind normele de urmat în profesia de jurnalist și a-i reproșa universul limitat în care concepe o etică a comunicării, Teodor Vidam alege să își finalizeze demersul apoteotic, concluzionând prin emiterea unor adevăruri indibitabile, demne de a fi considerate puncte terminus ale demersului său și pietre de temelie ale eticii comunicării și mass-media. *Etica comunicării nu a răsărit din neant*, *ea e etica zilelor noastre mai mult posomorâte, decât însorite și relevante.*

Iată de ce lucrarea de față se constituie, departe de a fi un simplu manual de etică a comunicării și mass-media, într-un Bildungsroman al vieții noastre de ființe nici raționale, nici iraționale, ci care tind să devină rezonabile, tocmai prin conștientizarea statutului pe care îl ocupă în lume, prin sesizarea nuanțelor și implicațiilor pe care le presupune etica, indiferent de maniera în care se manifestă sau sub care ni se arată, prin depășirea intersubiectivității și a circumstanțelor de moment. Nu numai că acest demers în care se angajează Teodor Vidam este unul sinuos, extrem de laborios și dificil de exploatat, însă el reușește în mod excepțional să traseze liniile directoare ale eticii comunicării așa cum rezidă ele din însăși experiența acumulată a autorului, pentru care normele teoretice, neaplicabile și neverificate pe tărâmul realităților cotidiene fac parte doar dintr-un univers ideal și ideatic inutil.

Cartea se dorește a fi, dincolo de implicațiile sale profund filosofice și de subtilitățile inerente unui astfel de traiect intelectual, o încercare de a trezi în noi conștiința că suntem, la urma urmei, înainte de a fi jurnaliști, avocați, profesori sau ingineri, oameni, iar constituția noastră internă se armonizează cu noi înșine și cu ceilalți doar prin trăirea unei etici a comunicării care ne arată că *prețuim viața așa cum este, dar mai ales cum devine și cum tindem noi să trăim.* Fără doar și poate Teodor Vidam a deschis aici un nou drum în etica comunicării, un drum care, deși greu de parcurs și adesea ireversibil, apare tentant și intrigant, teluric și cosmic, în egală masură, un drum pe care odată angajați, retrăim istoria individualității noastre ca ființe veremlnice, de interval, failibile, dar, în același timp, paradoxale.

Mircea Radu Iacoban

MOARTEA LIBRĂRIILOR?

„A mai înflorit o grădiniță-n București..." – se cânta cu foc prin anii '50, când rănile războiului erau „pansate" cu straturi de panseluțe. Dacă textierii noștri de muzică ușoară ar fi capabili să privească în jur cu ochiul adevăratei înzestrări artistice, versificând și altceva decât eternul ***Te iubesc pe tine / cu tot ce am în mine***, le-ar sta la îndemână o temă la fel de actuală ca aceea a grădinițelor de pe vremuri: „*A mai dispărut* / o *librărie în oraș...*" La Iași, unica librărie din Copou (cartierul „Junimii"!) a fost preschimbată în magazin de scaune și noptiere. (Cinematograful aceluiași cartier este, acum, crâșmă.) De curând, am văzut cu tristețe că și marea librărie din centru, „Mihai Eminescu" a fost evacuată, în locul ei urmând să ființeze, probabil, cine știe ce magazin de brice și carice. În căutarea unei explicații ajungi ne-îndoielnic la invocarea legilor economiei de piață și la raportul cerere-ofertă, așa că răspunsul vine de la sine: dacă nu se vinde carte, la ce bun atâtea librării? Dar dacă nu se prea vinde cartea (ceea ce-i adevărat!) drept pentru care se desființează librăriile, cum de raportează marile edituri o creștere a cifrei de afaceri cu 20% în 2006? Culmea paradoxului! N-am întâlnit nicăieri pusă această întrebare de logică elementară: când articolul nu se vinde, de ce-i crești producția? Îți permiți să-i produci pe stoc, ca pe vremea lui Ceaușcă? Ceva nu-i în regulă, ori cu raportările editoriale, ori cu starea de fapt a comerțului cu cartea! Să le luăm pe rând. Statisticile europene arată că în Ungaria, țară cu o populație de două ori mai mică decât aceea a României, se vinde (sau, dacă vreți, *se cumpără)* de 4 (patru!) ori mai multă carte decât la noi! Suma afectată achiziționării de cărți în bugetul românului este de zeci de ori mai mică decât aceea alocată de englez, francez, ba chiar și de rus! Și atunci de ce tocmai la noi acea creștere de 20%? Fiindcă raportările au în vedere cantități totale și nediferențiate *pe* genuri, în care atât ideea de valoare, cât și aceea de politică culturală statală nu intră în ecuație. Cea mai vândută carte în România post-revoluționară n-a fost un roman de Dostoievski, ori Paler, ori Cărtărescu, ci ***Codul bunelor maniere***, de Aurelia Marinescu. Opera în chestie, apărută la „Humanitas", a avut, până acum, 15 tiraje și s-a vândut în peste 160.000 de exemplare! Nu-i contestăm utilitatea. Desigur, n-au cumpărat-o suporterii dinamoviști, nici băieții de băieți, dar cifrele sunt cifre și pare oricum ciudat să fie cea mai vîndută carte românească un manual de dat bună ziua și de-nvățat „*la gât cravatei cum să-i lege nodul.* „Nu de alta, dar intrăm în Europa cu papionul arborat impecabil și cu pantalonii rupți în fund... Capul de afiș, și-n librării și pe tarabe, l-a ținut, o vreme, Dan Brown, cu *Codul lui Da Vinci*, după care a urmat, tot la modul industrios, seria de ghiduri în care se urmăreau traseele (devenit turistice) ale aceluiași Brown... După cum se vede, raportările statistice operează adunând mere domnești cu pere pădurețe, perj e cu portocale și năut cu păstârnac, rezultând un „total verdețuri" inexpresiv și fals: nu interesează numai *câtă* carte se tipărește, ci și *ce* carte trimitem în librării. Răspunsul e previzibil: ce cere piața. De aici încolo s-ar cuveni să intre în discuție rolul formator pe care, cinstit vorbind, nu și-l asumă cu adevărat și cu bună credință mai nimeni – deși doar cu banii cheltuiți pe sumedenia de festivaluri, simpozioane și concursuri s-ar putea susține barem o emisiune realmente atractivă, scoasă din plictisul rutinier, dedicată zilnic cărții la Televiziunea publică. Se tipărește mult, flagrant inegal, sistemul național de difuzare a fost complet distrus, informarea în domeniu e sublimă, dar ... și ceea ce ține de moralitatea unei culturi, adică etica actului critic, cu rol hotărâtor în destinul cărții, e tot în suferință: promovarea și susținerea se întemeiază prea ades pe criterii extra-literare. Voi reveni.

Studiu pentru car cu boi

Ioan Holban

MINUNILE VECHI ȘI NOI

„Peste 100 milioane de voturi pentru desemnarea celor șapte minuni ale lumii moderne"; „Cele șapte noi minuni ale lumii sunt de fapt... opt"; „Cele șapte minuni ale lumii moderne"; „Noile Minuni ale Lumii" – iată doar câteva titluri din presa internă și internațională care a anunțat un eveniment menit să marcheze puncte importante în competiția inițiată de un cineast elvețian, Bernard Weber, între Antichitate și biata noastră lume (post)modernă. Vechile „minuni" sunt expirate; era nevoie de altele, noi, care să ne aparțină, să lăsăm și noi, cei de astăzi – nu-i așa? – o listă pentru încă două mii de ani. Mai întâi despre termen și proprietatea lui; *minune* vine în românește din latinescul *mirionem* și toate limbile, europene l-au adoptat latinescul *miraculum*). (și în forma *miracol*, tot din Așadar, cele șapte minuni ale Antichității – Templul lui Artemis de la Efes, grădinile suspendate din Babilon, Mausoleul din Halicarnas, Colosul din Rhodos, Farul din Alexandria, Statuia lui Zeus din Olimpia și Piramida lui Keops au fost „stabilite" de romani prin anul 200 înainte de Hristos, în lumea pe care o cuceriseră: toate sunt în jurul Medi teranei, numită și (tot de ei) Mare Nostrum. Convenția a funcționat, apoi, două mii de ani, deși termenul, după venirea lui Hristos, nu mai avea aceeași (restrânsă) semnificație; în era noastră, *minune* se asociază vieții și faptelor Mântuitorului, căpătând alte valori, dincolo de mirarea (extazul, surpriza) noastră și dincoace de înțelegerea omului obișnuit: nici chiar pentru soldatul roman din primele secole ale creștinătății, „minunile" Antichității nu mai erau... minuni, ci, poate doar, lucruri de mirare și, eventual, de jefuit în campaniile militare.

Dar soldatul roman nu știa prea bine despre ce este vorba, câtă vreme dicționarele care să-l învețe erau ale unui vii tor nebănuit. Dar postmodernul Bernard Weber și echipa sa? *Din ignoranță vinovată (pentru că din rațiuni „de marketing") au născut o falsă competiție și un spectacol de rîs' plînsu' pe stadionul Da Luz din Lisabona*, unde, de obicei joacă naționala Portugaliei și echipa Benfica. Iată, în rezumat, competiția intens mediatizată *Marele Zid Chinezesc* și *Mausoleul Taj Mahal*, din India, au fost proclamate pe 7 iulie 2007, la Lisabona, drept noile Minuni ale Lumii moderne, acestea fiind votate de circa *100 de milioane de persoane* care au participat la un concurs organizat în acest scop de fundația „New 7 Wonders Foundation". Pe lângă aceste două situri, dintre cele 7 noi Minuni ale Lumii mai fac parte: *cetatea Petra din Iordania*, *Closseum-ul din Roma*, *statuia lui Iisus Hristos Mântuitorul (Cristo Redentor) de la Rio de Janeiro*, *ruinele incașe ale orașului Machu Picchu (Peru) și fosta cetate maya de la Chichen-Itza, în Mexic*. *Piramidele de la gizeh, singura Minune a Antichității care a rezistat trecerii timpului, au fost declarate de organizatori „în afara concursului" pe motiv că ele sunt deja „minuni de onoare ale lumii".* Internauții au putut alege încă din luna ianuarie siturile preferate, dintr-un număr de 21 de monumente selecționate. Lista cu monumentele câștigătoare a fost făcută publică pe stadionul Da Luz din Lisabona, în cursul unei gale asemănătoare cu ceremoniile de deschidere a Jocurilor Olimpice. Această superproducție, retransmisă în peste 100 de țări, cu o audiență estimată le aproximativ 1,6 miliarde de telespectatori, s-a deschis cu o carte uriașă în culori aurii, pe care au defilat cele șapte minuni ale Antichității. Cartea a fost înlocuită, pe scena de 6500 de metri pătrați, de un calculator uriaș, simbolul voturilor acordate la concurs de milioane de internauți din toată lumea. „Este pentru prima da istorie când au putut să voteze și să decidă toți cetățenii lumii", s-a felicitat Diago Freitas do Amaral, președintele Comisiei de onoare a acestui eveniment. *Cartea* (Antichității) a fost înlocuită cu *Calculatorul* (postmodernității), spectacolul a fost prezentat de actorii Hilary Swank și Ben Kingsley, dublați de Jennifer Lopez și Chaka Khan, iar internauții au votat pe site-ul www.new7wonders.com; vot pe Internet, show pe stadion, televiziuni, o simbolistică precară și agresivă (înlocuirea cărții cu calculatorul) rețeta întreagă a la români, „*primii zece*").

Noile minuni – Marele Zid Chinezesc, Situl arheologic Petra din Iordania, Statuia lui Hristos Mîntuitorul din Rio de Janeiro, Ruinele orașului Machu Picchu din Peru, Piramidele mayașe Chichen Itza din Mexic, Colosseum-ul din Roma, Mausoleul Taj Mahal din India – contra vechilor minuni – Piramida lui Keops, Grădinile suspendate ale Semiramidei, Colosul din Rhodos, Farul din Alexandria, Mausoleul din Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes. În fond, se înlocuiește o convenție cu o alta, în disprețul semnificației termenului. Bernard Weber (se face că) nu știe ce înseamnă *minune*. Iată ce spune dicționarul (cartea!) care i-a lipsit lui Bernard Weber (fan al calculatorului). *Minune (miracol*). Eveniment reprezentând o abatere de la legile statistice, iar ca fenomen – o contrazicere a legilor naturii; în sens religios, este un triumf al voinței divinității asupra firescului, iar în religiile structurate pe teism, o derogare efectuată de divinitate de la legile stabilite de ea însăși; (Spinoza a redus la absurd această definiție: operând contra legilor naturale, Dumnezeu operează contra propriei naturi). În religiile primitive, miracolul se subsumează *magiei*, producerea lui fiind atribuită oamenilor special înzestrați (șamani, sacerdoți, vrăjitori). În religiile teiste, orice miracol este o breșă pe care supranaturalul o deschide în natural, iar autor nu se consideră decât Dumnezeu, direct sau prin intermediarii săi. Spre deosebire de magul primitiv, care se bizuie pe propriile

lui științe și puteri, sfântul, profetul sau taumaturgul, care produce un miracol, acționează numai în numele lui Dumnezeu, prin investitura divină, actul său având un caracter charismatic, datorită harului dumnezeiesc cu care a fost înzestrat temporar sau definitiv; ca atare, minunea în concepție teistă (de pildă în religii ca iudaismul și creștinismul) este un semn dumnezeiesc (*signum*); în acest mod, minunea devine un criteriu al revelației, tot așa cum revelația este un criteriu al minunii. Dar întrucât religiile teiste admit că și Diavolul, ca și pseudoprofeții săi (de exemplu, Antichrist) pot să producă evenimente miraculoase care forțează firescul, spre a nu rezulta de aici o contradicție flagrantă (de vreme ce personajelor malefice nu li se acordă harul divin), teologia consideră acest tip de minune drept o imitație a minunilor divine, așadar un act necharismatic, ne inclus în actul revelației. De remarcat că tipologia minunilor relatate în scrierile sacre ale religiilor teiste (*Biblia, Talmudul, Coranul*) are totdeauna un caracter particular, referindu-se la cazuri speciale și nu la vreo generalitate universală; de pildă se vorbește despre vindecarea orbului din naștere, ca eveniment individualizat, nu de vreo minune care să se refere la vindecarea integrală a fenomenului orbirii din naștere; această particulari zare este un gest teologic de prudență față de confruntarea cu realitatea curentă, întrucât minunea are în primul rând valoare religioasă de simbol asupra puterii și grației divine.

Conform tuturor acestor delimitări, vechile minuni ale romanilor și noile minuni ale lui Bernard Weber nu sunt minuni; putem propune, pentru denumirea lor, vorba cronicarului moldovean: *Lucruri și fapte de care se sparie gândul.* Apoi, de ce sunt mai „noi" (ale lumii moderne) Marele Zid Chinezesc, Cetatea Petra, Colosseum-ul din Roma, ruinele incașe și mayașe decât „vechile" grădini suspendate din Babilon, Colosul din Rhodos, Farul din Alexandria, Mausoleul din Halicanas, Statuia lui Zeus din Olimpia sau Templul Artemisei din Efes? Și cele vechi și cele noi aparțin Antichității, nu sunt „ale noastre" (cu o singură excepție, Statuia lui Hristos Mîntuitorul din Rio de Janeiro, nici o „minune" de pe lista lui Weber nu e a secolului XX). S-ar putea replica: cele noi (încă) se mai văd, cele vechi au dispărut. Dar cum este mai „prezent", pentru internautul votant, situl arheologic de la Petra decât Farul din Alexandria (pe care tot calculatorul de azi l-a recreat)? În fond, toate fac parte din *memoria* noastră. Altfel, propun și eu o listă de șapte „**minuni".** Iată: Talpa lui Yeti în zăpezile din munții Himalaya; Babele din Carpați (să avem și noi ceva acolo, pe listă); Monstrul din Loch Ness; Submarinul Căpitanului Nemo; Omulețul verde de la Roswell; Atlantida; Spectacolul de pe stadionul Da Luz, în care s-au proclamat noile minuni ale lumii Votați și cîștigați! E de rîsu' plînsu' de Machu Picchu; de minune. În deriziune și kitsch; în postmodernitate, adică.

Mircea Radu Iacoban

CRUCEA POETULUI

„Domnule Mărgărit, dumneata ești de o inteligență periculoasă chiar și pentru mine!" – i-a spus G. Călinescu discipolului său de la Iași, într-un gest de recunoaștere de care n-au avut parte alți elevi ai marelui critic, de talia unui Al. Piru sau Adrian Marino. A constata că George Mărgărit este, acum, uitat, e prea puțin; de fapt, n-a fost cu adevărat cunoscut decât în anumite cercuri literare. Publicul larg n-a avut parte decât, eventual, de lectura unicului volum de poezie, apărut postum, abia în 1971. Se intitula „Vulturii amiezii" și l-am tipărit la „Junimea", cu sumarul alcătuit în editură. N-a avut cine știe ce ecou - oricum, nu ecoul meritat. În amintirea celor ce l-au cunoscut însă, „Ghiță" Mărgărit își păstrează loc de invidiat. Lucian Raicu spune, într-un interviu acordat lui Const. Coroiu: „Generația mea, în frunte cu Labiș, îi datorează enorm. Această datorie nu va putea fi niciodată plătită. Într-o epocă de grăbită neglijare a valorilor de cultură, cum a fost aceea în care am deschis eu ochii, G. Mărgărit ne-a trezit la realitate (...) Mărgărit i-a pus în mână lui Labiș pe Rimbaud și i-a spus sec că dacă nu-l citește cum trebuie, poate să-și ia rămas bun de la poezie (...) În procesul de substanțială modernizare a liricii lui Labiș, petrecut cu viteza unui miracol în ultimii doi ani de viață ai poetului, G. Mărgărit a jucat un rol comparabil cu al marilor critici în evoluția marilor scriitori. Cuvântul pe care-l rostea cu dispreț suveran era: păsunism. El făcea cu strălucire distincția între Moldova superficială și cea esențială, care a dat pe Eminescu, pe Ibrăileanu, pe Sadoveanu, pe Lovinescu."

Mărgărit a murit ca vai de el, la Sanatoriul TBC de la Bârnova, și-i îngropat în cimitirul ofticoșilor din poiana sfarogită ce mai tăinuiește alte câteva morminte, la fel de modeste. Prin 1980 și nu mai știu cât, am încercat să ridicăm, acolo, o cruce mai de Doamne ajută și am apelat la ing. Al. Dumitrache, directorul de atunci al Combinatului de utilaj greu (uzină căreia, între timp, i s-a pus ei cruce...). Dumitrache făcea – adică, de ce vorbesc la trecut? – face parte din acea rară categorie de oameni care, când e vorba de cultură, sunt în stare să-și dea și cămașa de pe ei. A cerut o schiță a însemnului funerar și i-am desenat o cruce-orgă, alcătuită dintr-un mănunchi de țevi cu lungimi și diametre diferite, a căror dispunere în buchet

desena silueta în semnului creștinesc. Tuburile metalice erau, în partea de jos, tăiate oblic, astfel că, din când în când, vântul izvodea un vuiet ușor, ca venit de pe altă lume. Am instalat crucea la căpătâiul lui Mărgărit; a doua zi, urma slujba de pomenire și sfințirea crucii. Când am ajuns, cei câțiva scriitori ieșeni și preotul, am avut marea surpriză să constatăm că, peste noapte, crucea ... fusese furată!! Cântărea mai bine de o sută de kilograme și a tentat hoții de fier vechi, care au scos-o cu tot cu pintenul de beton! Am dat-o în consemn la toate centrele DCA din județ, doar-doar i-om da de urmă. Aș! Mai târziu, am aflat că exista o înțelegere încrucișată între șefii de depozite din județul Iași și cei din Vaslui: „piesele delicate" se valorificau totdeauna în județul celălalt... Dumitrache nu s-a dat bătut: „Facem alta și-o îngrop într-o tonă de beton!" Într-adevăr, a construit altă cruce-orgă; țevile fiind de alte dimensiuni și tăiate drept, vuietul acela stârnit de vânt era mai grav și mai adânc. Ce s-a întâmplat mai departe? A venit Revoluția.

Crucea-orgă n-a mai ajuns la Bâmova. Se află și acum depozitată într-un subsol al Casei scriitorilor din Iași.

Bietul Mărgărit! N-a fost să aibă parte!

Magda Ursache

ADAPTAȚII ȘI NEADAPTAȚII

Temă-turnesol, relația Scriitor-Putere sub comunism înfierbânta ciclic spiritele. Sigur că neangajații îi disprețuiesc pe angajați (impecabile *machines à ecrire* după teze fără antiteze), persecutații pe privilegiați, neaserviții pe aserviți și invers. Primilor, bătălia cobreslașilor pentru intrarea în câmpul magnetic al Puterii le provoacă *disgust*, ca să folosesc vorba lui C.A. Rosetti.

Unii comentatori pun accent numai pe ratarea literatului care a trăit / murit în socialism, compromisul fiind subiectul predilect; alții subliniază rezistența verticalilor, cu știutele consecințe: după o notă – sinteză a Securității, au fost condamnați, arestați, pedepsiți administrativ 257 de scriitori, critici, ziariști, redactori, pictori, sculptori, artiști lirici, cercetători.

Mihai Ralea, care s-a rotit în jurul Puterii de la adâncă tinerețe pîn' la bătrânețe (Petre Pandrea îi spunea Imoralea), într-un *Raport asupra atitudinii intelectualilor*, distingea trei categorii: – „cei educați complet"; – „nelămuriții", cărora li se aplica formula stalinistă: „Dacă nu vrei te convingem", până se „ lămureau"; – „dușmanii iremediabili" de izolat în pușcării, ceea ce s-a și întâmplat.

Și dușmani iremediabili au fost destui, pentru ca «mandarinul valah» Pandrea să fondeze o Uniune a Scriitorilor de sub pământ, alta decât cea funcționând la suprafață, după model sovietic. Semnificativ mi se pare faptul că primul președinte al Uniunii Scriitorilor Sovietici, Maxim Gorki, deținea o vilă la Capri, simbol al supunerii scriitorului față de Stat. Pe meridianul nostru, pictorul Camilian Demetrescu îi scrie (nedatat) lui Beniuc, de la castelul Bran, devenit Casă de creație: „Să știți că există raiul (cu majuscule). Nici un marxist nu ne poate convinge că nu există".

Pentru cine nu se alinia, intoleranța politică a fost maximă. Marina Țvetaeva s-a sinucis, după ce fusese nevoită să slujească într-o cantină. Chelneriță. Leonid Andreev, Bunin, Jacobson , Berdiaev, Șestov, Chagall, Kandinsky, Zamiatin au plecat în exil. Și ce ecou a avut *Domnia Antichristului*, rechizitoriul contra totalitarismului al lui D. Merejkovski, exilat după Revoluția din Octombrie la Paris? Niciunul dacă ne gândim că Malraux, în anii treizeci, susținea că, așa cum Inchiziția n-a afectat profund Creștinismul, nici Procesele de la Moscova (adică omorurile, condamnările la moarte) nu trebuie să diminueze Comunismul.

În gubernia care devenise România, cei care n-au acceptat oferta PCR și-au pierdut posturile, au fost arestați pentru «cercetări speciale», «reeducați», adică martirizați prin pușcării. Când Vladimir Streinu a încercat o rezistență la cererea lui Leonte Răutu de a se angaja pe linia «transformării revoluționare a societății», a fost ștampilat ca adept al artei pentru artă și al turnului de fildeș, ceea ce a echivalat cu pușcarizarea. Ca să evite arestarea (fusese scos din învățământul liceal după Reforma din '48), a fugit la Teiu, unde locuiau părinții. Numai pentru că l-a găzduit, tatăl lui, om de 80 de ani, anchetatorii i-a extras dinții de aur cu patentul. Bolnav grav de TBC, Streinu s-a internat la Caritas, în București, sub numele real, Nicolae Iordache. A fost deconspirat și aruncat în stradă, pe targă, aproape muribund. După ce și-a revenit, a făcut muncă necalificată, până când, în '55, a obținut un post la Institutul de lingvistică. Pentru ca în '59 să fie condamnat la altă Jilavă: șapte ani de închisoare corecțională pentru uneltire (avea un singur plămân), ca inculpat în lotul Noica-Dinu Pillat-Steinhardt.Așa funcționa «arma staliniană» contra personalităților opozante.

Ce vreau să spun cu aceste exemple e că, dacă dorim cu adevărat «prelucrarea terapeutică a trecutului» (*Vergangenheitsbewaltigung* e programul german aplicat în acest scop), trebuie s-o luăm de la capătul capătului, pentru a-i anihila pe martorii mincinoși și pe falșii interpreți. O face o lucrare de dată recentă, apărută la Nemira în 2006, *Intelectualii în arhivele comunismului*, colecția Biblioteca de istorie, cu prefața academicianului Dan Berindei. Elaborată de un colectiv (Mioara Anton, Ana-

Maria Cătănuș, Alexandru-Murad Mironov, Nicoleta Raluca Spiridon) coordonat de Dan Cătănuș, ar trebui trecută în bibliografia obligatorie în vederea unui eficient Proces al Comunismnului.Și nu mă refer la un Raport nici *formal* și nici *final*, ca acela al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste, despre care nu știi, cum crede Bogdan Ghiu, dacă dă ortul comunismului sau victimelor lui.Contribuția lui Victor Frunză la procesul stalinismului (comparați *Istoria stalinismului în România* cu *Stalinism pentru eternitate*) a fost amintită de Vladimir Tismăneanu?

Revenind la volumul citat, *Intelectualii în arhivele comunismului*, mai mult decât de oriunde se vede ce riscantă a fost meseria de scriitor după acel 23 august pe care tot încercăm să-l reabilităm și să-l sărbătorim cu paradă militară. Oare vom defila iarăși?

În urma Raportului Hrușciov contra lui Stalin, la Congresul XX al PCUS, (n-ar fi interesantă *o istorie în rapoarte*, dintre care numai eu am citat vreo trei, în acest foileton?), Dej a declarat: «Din fericire, la noi, stalinismul n-a provocat suferințe notabile».

Atâta doar că au fost condamnați la moarte civilă de Sașa Pană, în «Orizont» (nume de cod ilegalist Săvel, legătura tovarășului Spătaru, alias Emil Bodnăraș; în colegiul «Scânteii» din septembrie '44 și autorul unui *Imn de slavă și bucurie*, datat 30 august '44: «Sunt ei / Sunt ei / Sunt ei / Bravii soldați, / Luminații / Sunt ei, minunații / Strălucitorii / Ostași ai armatei lui Stalin»), apoi la închisoare, MIRCEA VULCĂNESCU «a și murit acolo), ION PETROVICI (omonimul său, slavistul Emil Petrovici, pus de Groza rector la Cluj în locul botanistului de excepție Alexandru Borza, acel Petrovici lăudător de Stalin și de limba rusă ca *soră* a românei), NICOLAE BALOTĂ (închis șase luni în '48 pentru răspândire de publicații interzise; re-arestat în '56 pentru uneltire contra ordinii sociale și condamnat la șapte ani de închisoare corecțională; eliberat în '62, trimis în Domiciliu Obligatoriu 24 de luni), ADRIAN MARINO (arestat în '49 pentru activitate subersivă în cadrul PNȚ; condamnat în '50 la zece ani temniță grea, condamnare redusă la opt ani, în '54; în '57 – DO – 24 de luni, prelungit în '59; restricțiile

Spălătorese în Bretania

i-au fost ridicate în '63, la expirarea termenului), OVIDIU DENSUSIANU (condamnat în '59 la 25 de ani muncă silnică), VIRGIL CARIANOPOL (5 ani închisoare corecțională, din '56, pentru uneltiri contra noii ordini sociale), OVIDIU PAPADIMA (arestat în '52 pentru crimă contra umanității; 4 ani temniță grea, eliberat în '55), CONSTANTIN TONEGARU (arestat în '49 pentru complicitate la uneltire), ION CORNEL OMESCU (arestat în '57 pentru agitație, condamnat la 7 ani închisoare corecțională, eliberat în '64), HENRIETTE YVONNE STAHL (arestată în '60 pentru trădare de patrie), ION NEGOIȚESCU , arestat în '61 pentru uneltire, condamnat la 5 ani închisoare corecțională cu confiscarea averii, eliberat în '64)... Mi-ar trebui un număr întreg de revistă pentru a înșirui numele celor pedepsiți de Securitate: V. VOICULESCU, D. STANILOAE, NICHIFOR CRAINIC, SANDU TUDOR, PAUL STERIAN, ANTON DUMITRIU, D.MURĂRAȘU, ERNEST BERNEA, VALERIU ANANIA, ROMULUS DIANU, ARȘAVIR ACTERIAN, ION VINEA, DINU PILLAT, AL.O. TEODOREANU... Cum spunea Dej? *Din fericire*?

Stelian Diaconescu, nume literar al Ion Caraion, a fost pușcărizat între '50- '55 și între '58-'64; condamnat la moarte în '58, apoi la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare; 11 ani la Canal; trecut prin Jilava, Gherla și Aiud, prin minele de plumb de la Cavnic și Baia Sprie. Terorizat de Secu. Luându-și lumea-n cap, la 58 de ani, în 1981. Mort în exil, la Laussane, în 12 iulie '86, cu povara de-a fi fost recrutat informator la Aiud, ca Nicolae Anton.

N. CARANDINO, arestat în '47 pentru crimă de trădare, a fost eliberat în '56, iar Petru Comarnescu, în 5 martie '53, la moartea lui Stalin, s-a îmbrățișat de bucurie cu gardienii și a primit porție dublă de mâncare. Cu toții au avut de ales zwishen Macht und Ohnmacht, între Putere și Neputere. Altfel zis, neputință.După 23 august '44, li s-a interzis să publice cu numele deja consacrat lui P.P. Panaitescu, Vladimir Streinu, Radu Vulpe, Dan Botta, Ion Vinea...

Robert Eisenbraun Kahuleanu, alias Andrei Ciurunga, care semna cu Robert Cahuleanu, n-a mai avut voie să uzeze de numele lui. Cahul era în teritoriul URSS. Or, un infractor nu se putea folosi de un toponimic din Marea Uniune.Andrei Ciurunga a fost arestat și condamnat la 18 ani muncă silnică; a făcut Canalul, între '50 și '54; apoi, între '58 și '64, pentru că a transmis celorlalți deținuți „versuri subversive". După ce l-au grațiat („*din fericire*"), a fost îngrijitor de local, portar, instalator; om cu minus 18 dioptrii, făcea contabilitate la zece kilometri de București.

Și poetul MIHAI MOȘANDREI (1896-1994) a fost condamnat *din nou* la doi ani de închisoare, în octombrie '59, pentru că ar fi deținut publicații interzise. În fapt, era vorba de propriile poezii. În '51 fusese radiat din Societatea Scriitorilor Români pentru „lipsă de colaborare partinică la revistele vremii". A trecut prin „reeducarea" de la Pitești, a zăcut în Jilava și-n Gherla. De murit a murit în '94, fiind chiriaș în propria-i casă naționalizată, din Cîmpulung-Muscel. Scria versuri sentimentale, cu havuzuri și crini, *à la* Petică, Anghel, Pillat: *Păuni, Găteala ploilor*,

Singurătăți, defel subversive.

SÎRBU DEZIDERIU a fost închis în ’58 pentru agitație. A făcut 7 ani *intra muros* și a fost eliberat în ’63. Piesa de teatru *Sovrom cărbune* pe unde-o fi fiind?

Nu erai arestat, atunci erai scos (cu portarul) din Universitate, ca Blaga. Ura de clasă politică a crescut din ura față de clasa intelectuală. Vizitat la Cluj, în ’56, de Miron Constantinescu, de Constanța Crăciun și de Pavel Țugui, Blaga a refuzat să fie făcut membru al Academiei, *la schimb* cu o declarație publică de adeziune la regim. Le-a spus că nu-și poate renega o activitate de-o viață. Avea multe volume în manuscris, era conștient că nu vor fi tipărite. „Problematicul” Pavel Țugui, cum îi spune Ion Rotaru într-o agendă zilnică, «dejist-paukerist, de care asculta cu sfințenie și Iorgu Iordan pe când era rectorul Universității», a preferat „învârtita” ca dans național. După «dezgheț», și-a făcut studiile la fără frecvență, apoi doctoratul la Craiova, cu Alexandru Piru. A ajuns grabnic profesor plin la Universitatea din București, chiar înaintea conferențiarului Ion Rotaru, membru în comisia de susținere și autorul unuia dintre referatele trebuitoare.

Am vrut să știu cum a funcționat *aparatul* care l-a șters din literatură pe Blaga. Am citit cu groază și cu milă (nu sunt groaza și mila sentimentele tragicului?) presa acelor ani: „Lupta de clasă”, „Orizont”, „Flacăra”, „Tânărul leninist”, „Victoria”, erau kalașnicoave fixate pe cei care nu se lăsau folosiți de Putere. Comisarii ideologici practicau acolo execuții sumare și prompte, pentru „vicii de gândire”. Cine a încercat să acuze limitarea libertății de opinie, «gândirea de-a gata», cum îi spune Charles Peguy, a plătit cu libertatea.

Cum s-a procedat cu Tudor Vianu? Întâi i s-a contestat *anonim* volumul *Filosofia culturii*. A fost trimis apoi ambasador la Belgrad, cu Frunzetti secretar de legație. L-au rechemat după 19 luni de diplomație. La Universitate a fost tolerat: *Estetica* devenise disciplină ideologică.

Arta de tip nou (șabloane dincolo de penibil) trebuia ruptă de rădăcinile vechi. De ce-a fost închis Ernest Bernea? Scosese, în ’44, două cărți: *Civilizația românească sătească* și *Maramureșul, țară românească*. De ce a murit în pușcărie Anton Golopenția? Pentru că naționaliștii trebuiau amuțiți. «Scânteia» lui Silviu Brucan impunea «Dezrădăcinarea naționalismului» – titlu de editorial. S-a ajuns până acolo încât, în ’52, s-a cerut înlocuirea alfabetului latin cu cel slav. În ’55, conducerea Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor se adresa în scris lui Mihai Beniuc pentru a putea pune plăci comemorative pe casele unde locuiseră Conachi, Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri, Hasdeu, Eminescu, Hogaș, Ibrăileanu. Chiar și pe casa lui Mihail Sadoveanu!

Când Dej a făcut recurs la sentimentul național, cărturarii enciclopediști au acceptat colaborarea nu din aderență la ideologia oficială, ci din ostilitate fiziologică față de sovietizarea României. Chiar în momentul de apogeu al proletcultului, se puteau edita clasici, cu croșete. Clasicii au fost mereu salvatori. Era imposibil să-i citezi pe Voiculescu și pe Pillat, pe Ion Barbu și pe Crainic, dar puteai să-l transpui în românește pe Goethe.A fost ceea ce un ins cu înaltă temperatură justițiară numește «compromisul» lui Blaga!

Prin ‘58-‘62, spațiul de manevră s-a mai lărgit. Poate că și Puterea se săturase de rudimentara «artă» a stahanoviștilor, de tâmpenia unor dogmatici ca Mișa Novicov, N. Moraru, Sorin Toma și de dirijismul lor brutal.

Prin ’62-’64, «s-a dat» ceva autonomie estetică, s-a mai ivit o breșă. În cazul meu, *dictatura Ceau* a echivalat cu ratare socială, cu o sumă de neîmpliniri, dar trebuie recunoscut că disidența lui Ceaușescu față de sovietici, populist-naționalistă cum o fi fost, chiar a fost.

Din toate aceste motive, a pune pe același plan (ca Mihai Dinu Gheorghiu), în impresionantul volum polimerizat în 2007, *Intelectualii în cîmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale*) proletcultismul și protocronismul mi se pare, dacă nu aberant, atunci rău intenționat. Protocronismul n-a omorât pe nimeni; proletcultul, da, a făcut-o.

Lotul ’59, din care făceau parte «rămășițele odioase» Noica-Pillat-Steinhardt-Milița Petrașcu, a fost condamnat pentru: citire și transmitere de cărți ale «reacționarilor» fugiți; comunicare cu ei; relații cu funcționarii ambasadelor occidentale; primire de materiale interzise din «putredul Occident»; comentarea posturilor străine și ale revoluției ungare din ’56; elogierea esteticii burgheze și a exponenților lor. Cum a fi spus că frumos vine de la *formosus*, «înzestrat cu formă»? Ce-i drept, Nina Cassian avertizase în «Contemporanul», sub titlul: *Ies ciuperci ca d. Dinu Pillat*. Cu *d* de la domn, nu cu *t*, de la tovarăș.

Condamnat la 25 de ani de muncă silnică și la confiscarea averii, moșia din Vlașca și casa din Sinaia, Noica (Mihai Dinu Gheorghiu îl vede prin dioptriile Levastine, pentru care și Eugene Ionesco ar fi fascist, a stat în DO la Cîmpulung unsprezece ani, hrănindu-se precar din lecții particulare.După *Jurnalul de la Păltiniș* (era să zic, precum academicienii cațavenci, *Jurnalul de la Neptuniș*), «profitorul ceaușist» se chinuia să se spele într-un lighean, încălzit pe un godin. Când și când, avea bucuria să le ofere discipolilor câte o portocală. Iar Alexandru Lalgnel-Levastine îi face nu un *dosar de cadre*, ci un *dosar* intitulat *Paradoxul Noica* (1998).

Edgar Papu, purtând după Mihai Dinu Gheorghiu «stigmatul naționalismului», a fost arestat în ’61 pentru uneltire; condamnat la 8 ani închisoare corecțională, i s-a redus pedeapsa la 4 ani în ’63, ca să fie eliberat în ’64. Când istoria a intrat în stare de xerox (subminarea tradiției se cam face cu argumentele proletcultistului, trecându-se de la frați estici la fratini vestici), distinsul profesor, căruia studenții îi îmbracă catedra în flori la examene, s-a trezit din nou condamnabil. Blamat de foștii comuniști integrali, deveniți anticeaușiști integrali. I s-a reproșat «supravalorificarea» literaturii române. Demonul naționalist trebuia exorcizat ca la Tanacu. Zice Laignel-Levastine că Eliade ar fi fost chiar inspiratorul protocronismului. Noroc că M.D. Gheorghiu n-o crede. Ce crede e că Pamfil Șeicaru a făcut într-adevăr o vizită secretă la București, în scopul de a influența politica externă românească (ar fi fost rău?). Sigur e că Șeicaru a fost unicul gazetar român condamnat la moarte în contumacie. Și a murit în exil, sărac, îngropat pe cheltuiala unui generos.

Mihai Dinu Gheorghiu îi taxează dur pe naționaliști, în

special pe Nae Ionescu: ar reprezenta «încarnarea răului istoric absolut», *antimodelul* fiind pus *modelului* Sebastian. Care model când a fost accidentat de camionul sovietic (salutase intrarea tancurilor cu stea la București) tocmai sta să plece ca atașat cultural la Paris. Țuțea e și el discreditat. De ce, întreabă sociologul M.D. Gheorghiu se promovează Țuțea, un naționalist și un antisemit? De ce se acordă (din 2006) burse cu numele Țuțea, finanțate de Ministerul de Externe și destinate Diasporei? Și ce-i de făcut? Să dăm burse după numele tiranozaurilor care l-au băgat în temniță?

O bursă Crohmălniceanu, «un om pentru toate dialogurile», ca să uzez de titlul său, ar fi mai potrivită? Doar M.D. Gheorghiu îl consideră «victimă a persecuțiilor staliniste». Torționat, pesemne, cu Premiul de Stat în '54 pentru volumul *Articole și cronici*, premiu care valora 50000 de lei, când salariul mediu brut era de 947 de lei. Același Crohmălniceanu, după Alexandru George, redacta manuale, dar era și student

la Fără Frecvență, în Iași; la Universitatea din București a ajuns profesor după ce a contribuit la eliminarea adevăraților profesori.

În același an când Crohmălniceanu lua Premiul de Stat, 1954, Radu Gyr era în detenție riguroasă, Ovidiu Cotruș, Ovidiu Papadima, Sergiu Dan (Roitman Isidor), în temniță grea. Nicolae Davidescu murea în penitenciarul de la Ocnele Mari. Cu un an înainte, în 25 aprilie, murise la Sighet Gh.I. Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu. Nu se știe dacă s-a sinucis în celulă sau a fost omorât din bătaie. În 9 mai '46 a compărut în procesul mareșalului, ca în '47 să fie suspendat de la Universitate și din conducerea Institutului de Istorie Universală «N. Iorga», desființat mai apoi.A avut Domiciliu Obligatoriu pe strada Biserica Popa Chițu, 26. Ana Pauker i-a propus expatrierea: Al. Rosetti i-a înmânat chiar pașaportul semnat de ministresă. A refuzat: „Mă numesc Brătianu".

În '48, fusese scos din Academie. Arestat în '50, dus la Sighet fără proces. De ce ? Pentru că a susținut dreptul țării lui asupra Basarabiei.

Mihai Dinu Gheorghiu se declară a nu fi impresionat de supravețuitorii «mișcării», ironizați ca «țapi ispășitori ai tuturor regimurilor totalitare». Eu, una, m-am cam săturat de relaționarea intelectual-duplicitate și caut exemple de verticalitate în toate zonele. Radu Gyr (Demetrescu Ștefan) a fost trimis de Antonescu în linia întâi și, deși grav rănit, aproape muribund, a fost închis la Aiud și eliberat de Al. Drăghici în'56.

Considerat criminal de război pentru că a scris, pe front, *Poeme de război*, a fost închis din nou în '58. Poemul *Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane* l-a țintuit în lanțuri, în celula condamnaților la moarte de la Jilava, Casimca. I s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață, viață în care n-a publicat un vers. Postum da, editura Marineasa și-a asumat riscul. Risc mai mare, oricum, decât al celor care-i publică memoriile lui Sorin Toma, redactor-șef al «Scânteii» din '47 până-n '60, pentru ca autorul *Poeziei putrefacției* să se disculpe: Chișinevschi l-a pus să-l demoleze pe Arghezi. Iar Arghezi e taxat postrevoluție «marele zero» pentru colaboraționism, în timp ce acuzatorul lui, Sorin Toma, primul profesor de marxism-

Fete lucrând la poartă

leninism, introdus ca obiect de studiu obligatoriu în anul universitar '48-'49, e scuzat. Iată de ce avea dreptate Baudrillard: «Istoria fără memorie e o catastrofă».

Pe lista de persoane non-gratae a lui Mihai Dinu Gheorghiu sunt trecuți Paul Goma și Dorin Tudoran, pentru vina de-a se fi implicat în discuții pe tema iudeo-bolșevismului, alt tabu ideologic. Să re-amintim *scriitoricimii românetice* (e sintagma autorului *Patimilor după Pitești*) că Goma a fost condamnat pentru *delict de agitație publică* în '56, la doi ani de închisoare corecțională, executați majoritar la Gherla. La data expirării pedepsei, în noiembrie '58 a obținut DO la Lătești, pentru că ar fi desfășurat «activitate dușmănoasă contra regimului»; și alt DO, în '61, pentru 24 de luni. Aud că această localitate a dispărut de pe hartă și că locul a fost arat și semănat.

Cine nu colecționează medalii dinspre Putere știe că Dorin Tudoran nu-i un *Wendehals*, un întors după vânturile politicii. Iar efectul luptei cu Puterea, fără spate acoperit de vreo partidă, ni-l descoperă Liviu Ioan Stoiciu, în «Pro Saeculum» din martie a.c.: «Am ajuns la bătrânețe, fără să am un loc în care să mă regăsesc, n-am un acasă al meu să mă pregătească pentru o sărbătoare personală la masa de scris... n-am pace, n-am asigurat un venit, n-am viitor».

Și ce scrie LIS s-ar putea aduna sub titlul *Jurnalul unui neadaptat la... necesități istorice*, cum se auzea la Învățământul ideologic, contrazicînd mereu preceptul că un sac gol nu stă-n picioare. Proba că a fost și *post annum* 1989 pedepsit pentru delict de opinie.

«la mătura asta și mătură-mi atelierul», se zice (*apud* Barbu Brezianu) că i-a spus Brâncuși lui Nelson Rockefeller când l-a întrebat condescendent: «Ce pot face pentru dumneata?». De subliniat că acest Rockefeller era și administratorul Muzeului de Artă Modernă din New York.

Replica năzdrăvanului gorjean e de rememorat câtă vreme *bărbăției de elită* (mulțumesc, Nicolae V. Dărămuș!) sunt gata să facă, în scopul umplerii sacului, exerciții de admirație despre cârmaciul mândru și corabia-i mândră.

Andrei Milca

EROS ȘI THANATOS ÎN VIZIUNEA LUI SÜSKIND

Moto: „Dacă nimeni nu încearcă să afle asta de la mine, *știu*; dacă însă eu aș vrea să explic noțiunea cuiva care mă întreabă, *nu știu*" (Sfântul Augustin – Confesiuni)

Bavarezul Patrik Süskina a devenit celebru și la noi prin romanul *Parfumul* (1985), recent ecranizat dar și tradus în România în 2006. paradoxal, gloria adusă de *Das parfum* nu l-a făcut pe acest „Diogene postmodern" să se schimbe, rămânând același individ retras, care a refuzat premii și preferă anonimatul, inclusiv respingerea interviurilor, aparițiilor TV sau a publicării fotografiilor sale.

Nevăzut – necunoscut, Süskind a provocat din nou în 2005 cu *Uber Liebe und Tod*, tradusă la noi de Ionuț Budașcu sub titlul *Despre iubire și moarte* (Editura „Humanitas", 2006). Este vorba, după cum s-a semnalat, de un eseu dedicat Marilor Teme – esențiale cumva literaturii – într-o continuitate cu Stendhal, Ortega y Gasset, Octavio Paz. De altfel, autorul german trece în „dizertația" sa prin Sfântul Augustin, *Banchetul* lui Platon, *Phaidros*, *Despre iubire* a lui Stendhal, Thoman Mann, Philippe Ariès (*Omul în fața mării*), Von Kleist, Goethe și *Suferințele tânărului Werther*, Wagner – *Tristan și Isolda*, *Bucolicele* și *Georgicele* lui Vergiliu și *Metamorfozele* lui Ovidiu. Toate sunt pietre de temelie pentru coincidentia oppositorum dintre Eros/vitalitate și Thanatos/trecere (sau, la un alt nivel), oximoronul Venus–Afrodita recte Hades–Pluto), dar și pretexte de la care scriitorul neamț pornește pentru s-și dezvolta teza în demonstrațiile ei.

Mitul fundamental are sta la rădăcinile acestei cărți este ce al lui Orfeu și Euridice – aceasta din urmă în legătură cu episodul învierii lui Lazăr din *Biblie* (nu este o teză tocmai nouă, Andre Boulanger dezvoltând mai demult într-un volum conexiunile orfismului și ale creștinismului). *Dilemele* lui Süskind sunt însă nu doar mistice, ci mai ales profund general umane: de ce dragostea este cel mai sublim sentiment, încă? De ce iubirea ca temă se leagă întotdeauna de (non)tema disoluției? Dragostea este oare o „boală"? Mirarea autorului constă în opoziția dintre îndrăgostiții ce par fie „brute" fie „săracă cu duhul" și patima trăirii lor, care ajunge uneori la paroxism, într-un fel de „orgasm" spritul/mintal indisolubil morbid. Iubirea stă sub pecetea unui „habar-n-am" unde explicațiile devin redundante. Și totuși „ceva enigmatic pare inerent dragostei, ceva ce nu poate fi cunoscut exact și nici explicat îndestulător", un Big Bang fără de care nimic nu ar mai fi posibil și Universul și-ar ieși din matcă. Dincolo de impulsul erotic, știe altceva mult mai amplu care face să se „miște" artistic lume: acel amor omniavincit Animalic/dionisiac recte sufletesc/apolinic/„conștiință" este continua determinare reciprocă și respingere simultan dintre „golirea!" irațională a trupului și respectiv rațiune. Diotima îi vedea pe Eros ca „iubirea pentru zămislirea și nașterea întru frumos! – până la urmă, ceea ce ne deosebește de bestia gândită de Remy de Gourmont în *Fizica dragostei*. Cele „trei exemple" tragic-ironice ale lui Süskind (pe stradă; la o cină burgheză; atracția unui scriitor bătrân pentru un chelner tânăr) descriu etape dezgustătoare ale „sentimentului" de atracție, de nebunie, delir, sau doar modele ale !cuplului" ce încearcă a „atinge Divinul" prin diverse forme. De la aceste parabole barbare, autorul trece brusc la cele mai luminate figuri ale culturii germane, apropiind ireversibilul. Iubirea de Moarte și pe Orfeu de Isus. Discutând despre sinucidere recte religie, Süskind înțelege eșecul recuperării din Infern a Euridicei încheindu-și pledoaria în cel mai șocant și sarcastic stil propriu: între calculatul Nazarinean, rece și distant zeiesc de !beția erotică" și „ratatul" artist Orfeu dar atât de UMAN prin Dragostea sa –, scriitorul îl simte mai aproape pe acesta din urmă.

Ciobănaș

Ion Gheorghe Pricop

SCRIITORUL ÎN PROVINCIE – ILUZII ȘI REALITATE

Printre categoriile dihotomice care au preocupat cercetările filozofice și sociologice în vremurile moderne, cea reprezentată de perechea centru-provincie a fost deseori adusă în discuție, scoțându-se în evidență interesanta dinamică a acestui raport de-a lungul istoriei, privitor atât la semnificația pur-lingvistică a celor două cuvinte componente, cât și la sfera concret-materială sau spirituală a lor.

Centrul, însemnând, de obicei, inima unui sistem (administrativ, fiziologic, politic, economic etc.), presupune și *periferia* lui. Conform principiului unității, orice particulă din cadrul acestui sistem, fie din centru, fie de la margine, trebuie să aibă aceleași trăsături structurale. În plan funcțional, lucrurile se mai pot schimba, dar sub aspect material, pur fizic, nu. O celulă nervoasă este și cea aparținând encefalului, și cea care intră în componența ultimii vascularizări din organul văzului sau auzului.

Mutând discuțiile în planul artei, în general, și în acela al literaturii, în special, lucrurile se deformează și iau cu totul o altă turnură, întrucât perechea dihotomică enunțată mai sus capătă o puternică tușă morală, în sensul pozitivității primului termen (tot ce se întâmplă la centru este bun, frumos, necesar, corespunde standardelor la zi, cu alte cuvinte progresist, științific), în vreme ce al doilea termen se acoperă cu negativitate, *provincial* însemnând ceva imatur, nu prea bun, nu prea frumos, nu prea necesar, depășit, împiedicând progresul, empiric. Ceea ce-ar însemna că zelul cu care unii cărturari romantici, scriitori ca Alecsandri, Eminescu, Slavici, și-au căutat în creația folclorică modele de autentică artă a cuvântului, sau un Creangă a cărei operă magistrală este recunoscută prin baza ei ce ține de spiritualitatea populară, ca să nu mai amintim și nume ale romantismului universal care s-au dat în vânt după geniul creativ al oamenilor simpli și autentici, aruncați de soartă departe de capitalele luxoase ale lumii, făceau toate aceste lucruri ca să se numească *patrioți*, niște cărturari ce își mai aduc din când în când aminte și de *vulg*, sau pur și simplu, ca să se găsească în treabă.

Sociologic privind lucruri, la ce se întâmplă cel puțin la noi, se poate lesne constata următorul fenomen: ce-a aparținut dintotdeauna *centrului*, adică Bucureștilor și altor centre urbane ale țării din cele trei provincii românești istorice, de mult, dar mai ales în zilele noastre post-decembriste, s-a scurs și se scurge către periferie. Prin urmare, nu mai poate vorbi nimeni despre acea *lume bună*, întrutotul aleasă, aristocratică, a capitalei, specifică perioadei interbelice. Prin mutații le masive de populații pe care societatea comunistă le-a permis, de la sat la oraș, foarte mulți provinciali sunt târgoveți de București, Iași, Cluj etc. Astăzi, când la țară s-a refăcut proprietatea privată asupra pământului bunicilor și părinților lor, nici nu catadicsesc să se mai întoarcă la țară. Apoi, șoselele urbane au descins până în sat, casele care se construiesc la momentul de față în marile centre urbanistice se văd din plin înălțându-se și prin orașele de provincie și chiar la sat; Universitățile și-au făcut filiale până și-n comune mai mari, aducând studiile superioare la picioarele cetățeanului, mass-media servește și populația de la oraș ca și pe cea de la sat cu același gen de programe, aceleași reviste și ziare care apar pe tarabele de la București și Iași se întâlnesc pe tarabele și prin chioșcurile din Vaslui și Bârlad; mașinile de lux, autoturismele străine au invadat teritoriul României, fie că este la oraș, fie la țară. Locurile *în care nu se întâmplă nimic* și care, cândva, au dat la iveală până și opere literare, nu mai există. Peste tot, oriunde, și oricând se întâmplă *ceva*, de obicei grav și imanent/și mai puțin sublim și fericit, acolo unde se află și trăiesc oameni.

Ei? ne întrebăm. Unde mai este, privind lucrurile sub acest aspect, *centrul*? Tot la București, Cluj și Iași? Numai pentru simplu fapt că aici se găsesc capitalele bătrâne ale românilor? Pentru că aici sunt centre administrative importante, sedii de partide? Nimeni nu se mai gândește să se împiedice, astăzi, de asemenea lucruri. Dar *provincia*, o mai Întâlnim tot numai la *Huși, Adjud, Turda*? Nu cumva asistăm la un amestec dezordonat, total necontrolat, și-n zilele pe care le trăim e un talmeș-balmeș pe tot teritoriul românesc? Drumuri desfundate și nepietruite la sat, dar și-n capitalele țării, crime și violuri în marile orașe, dar, oho! câte vrei și la sate, demagogie și birocratism la oraș, dar din berechet și la primăriile comunale, boli dintre cele mai terifiante la oraș, desfrânare morală, necredință în dumnezeu, dar nici satul nu este scutit de așa ceva. Mai curând, tindem să concluzionăm că, în măsură ce periferia, *teritoriul* este *centralizat*, capitala, micile capitalele și marile centre urbane ale țării sunt *provincializate*. Și până la urmă, totul ar trebui privit, și tolerat, din perspectiva unui relativism moderat. Toate ținând, de fapt, de destinul nostru ca popor, ca țară, de istoria prin care am trecut și pe care trebuie să ne-o asumăm.

Însă, precum o boală periculoasă ce a acoperit un corp vital, și care tratată *volens-nolens*, se retrage de pe suprafața ocupată, dar nu cedează definitiv și se ascunde ori pe sub tălpi, ori pe sub subsiori, ori pe după urechi, la fel, prejudecata *provinciei*, a *provincialismului* nu poate să dispară ca entitate psiho-morală la români, fiindcă ea funcționează și se simte ca la ea acasă în multe domenii sociale, printre care acela ale culturii și învățământului,

ale artei și literaturii sunt unele prioritare. De pildă, s-a acreditat ideea că tot ce e rău în învățământul și educația românească în ultimii douăzeci de ani, vine de la școala rurală, unde sunt spații de școlarizare insalubre, cadre didactice slab pregătite, neșcolarizați cu duiumul și-o foarte slabă motivație a învățării. Procentul extrem de scăzut al studenților proveniți în ultima vreme din mediul sătesc nu este cauzat de faptul că bietul țăran, la veniturile sale materiale extrem de mici, nu-și poate permite să-și țină odrasla la facultate, ci din acela că elevii proveniți din mediul rural sunt slab pregătiți.

În planul artei și literaturii, discriminarea la care s-a ajuns în momentul de față este și mai „colorată" trebuie să fii un mare visător, adică unul incurabil, să crezi că poți să scrii cărți și să te impui, ca scriitor *mărginaș* din punct de vedere geografic și al înregimentării ce ești, chiar dacă în tine gâlgâie talentul precum apa într-o bulboană. Deoarece, conform aceleiași prejudecăți a superiorității *centrului*, adevărata literatură nu se face decât în marile orașe, și mai ales în cele balcanico-occidentale ale României. Prin urmare, dacă n-ai trecut, la tinerețe, prin cenaclurile bucureștene, n-ai fost *luceferist* de-al lui Manolescu sau *desantist* de-al lui Crohmălniceanu, dacă n-ai fost *echinoxist* în Cluj sau *orizontist* în Timișoara, tu, provincialule, n-ai mari șanse să faci ceva cu literatura ta. Nimeni nu spune că aceste structuri n-au scos la iveală scriitori buni și foarte buni. Ele au creat, la vremea respectivă, în primul rând climatul, emulația, au incitat pofta de scris și de originalitate a tinerilor autori, dar conștient sau inconștient au devenit suficiente *loruși*, neinteresate de ce se mai poate întâmpla și *dincolo*. Ba mai mult, precum o caracatiță, au cuprins revistele, editurile principale ale țării, s-au instalat bine în organismele de conducere ale vieții noastre scriitoricești, în comitetele directoriale, și-acolo decid. În plină democrație românească, sau speranță de făurire a acesteia, ei știu bine a da cu bâta, a spune un categoric *nu*, printr-un drept de *veto* pe care și l-au asumat prin voința nu știu cui. La revistele acestei zone *centrale* se știe bine *cine* are acces, se știe *despre cine* trebuie să se scrie și *cum, cine* trebuie exclus, ignorat, desființat. Nu încerc să arunc, odată cu apa murdară din lighean, și copilul spălat în ea. Am toată considerația față de autorii care scriu în revistele generate de acest climat. Sunt poeți și prozatori, critici și istorici literari de o mare forță și adâncime creatoare. Eu, ca autor provincial, care n-am decât șansa de a privi, mai mult sau mai puțin obiectiv lucrurile, sunt revoltat de *spiritul* care animă asemenea tendințe. Și-acesta este unul de *gașcă* și *partizan*, care tradus mai concret, sună astfel: *cine nu e cu noi, e împotriva noastră*, sau *publică-l pe (premiază-l, scrie despre) al nostru, ca să facem și noi același lucru cu-al vostru*.

Când hoțul se duce la furat, are impresia că nu-l vede nimeni. Și dacă îl vede, ce? Mai *fură* astăzi cineva în România? *Ia*, pur și simplu! *Se ia* cu nonșalanță și din minuscula noastră felie scriitoricească, deși așa cum este ea de prăpădită, ar trebui împărțită cât de cât echitabil. Mă întreb, deci, câți din scriitorii care trăiesc în provincie, membri sau nemembri ai US, și-au publicat măcar o carte cu banii guvernului român? Câți au primit un premiu literar?

Totdeauna lucrurile ciudate se văd mai obiectiv de la distanță. Noi știm bine ce se întâmplă sus, la *centru*. Că faptele în fața cărora suntem puși astăzi, fost-au introduse în calculator, ca date, de ieri. *Vezi, la anul voi ieși pe piață cu o carte. Ai grijă de o cronică*. Și programul se respectă întocmai. Nimic nu este întâmplător în lumea literelor românești. Și dacă știm, ce? Avem cui ne plânge? Cine are, oase roadă, cine nu? ... Tu, *provincialule*, du-te acasă, în târgușorul tău prăpădit, în satul plin cu noroaie și visează în continuare. Doar o singură dată pe an e cazul să te trezești. Atunci când să revii la sediul filialei sau sub filialei să-ți plătești *cotizația* de scriitor.

Până și *regina* revistelor noastre de specialitate, adică *România literară*, și-a pus la poartă un polițist, care are dreptul (nu pricep cine i l-a dat!) de a da cu bâta în ce consideră *Domnia Sa* că este neavenit nu doar pentru revistă, ci pentru întreaga lume scriitoricească din România. Este o mare rușine pentru prestigiul unei asemenea reviste, dar și pentru imaginea unor excelenți scriitori care publică în paginile ei, să găzduiască o rubrică de genul *Tichia cu margăritar*, un fel de *pat al lui Procust* al literaturii române care se scrie astăzi, în care sunt mutilate cărți, bunăvoință, sănătate și banii, dragoste și pasiune și, de ce nu, unde se ucid vieți de scriitori, fie aceștia și în fireasca lor devenire creatoare, după bunul plac a unui *criticastru* plin de toate complexele lumii, încrezut și îngâmfat, al cărui gust pentru literatură a rămas

Schiță pentru Vechilul

la nivelul anilor '65 pe când ținea *cronica literară* la celebrul ziar *Scânteia tineretului*, și când, tot la fel, era plătit ca polițist al literaturii socialiste. Poate că îi șoptește cineva la ureche, să zicem, întrutot onorabilul domn Dimisianu, dacă nu chiar Domnul director și președinte Manolescu că, totuși, critica de întâmpinare de care literatura română are nevoie imperioasă, se face cu armele bunului simț, ale adevăratului gust literar și, în primul rând, cu onestitate. Cum, de altfel, o fac multe dintre revistele literare din țară, spre marea lor cinste.

Parcă mai discreți și mai bine intenționați sunt *junimiștii* de la Iași. Marele *centru* nu prea face caz din existența lor. Pe ici pe acolo, vaga și discreționara tendință de punere în penumbră a valorilor care se produc aici. Revistele literare ieșene, însă, au stat dintotdeauna deschise tuturor autorilor, indiferent din ce zonă geografică sau socio-morală proveneau ei. Sigur, că Moldova fiind zona săracă pe care o știm cu toții, nu dispune nici de prea multe edituri, nici de prea multe reviste unde autorii să se poată manifesta din plin, dar măcar se nutrește speranța așteptării la rând. Ceea ce mi se pare întrutotul paradoxal, este faptul că Iașii, care au fost dintotdeauna o pepinieră de înalte spirite pentru București, nu-și trece cu prea mare ușurință scriitorii în publicațiile capitalei, numele scriitorilor de dincoace de Milcov, care semnează, de pildă, în revista bucureșteană invocată mai sus, putându-se număra pe degete. O fi însemnând aceasta că Iașul literar este provincial față de Bucureștiul cultural? Atunci, Bucureștiul literar a cui *provincie* este? Evident că a marilor capitale ale lumii europene, cu adevărat democratice și civilizate, înțelegem noi.

Observația că scriitorul adevărat se poate manifesta *oriunde* și *oricând*, dacă este talentat, trebuie puternic amendată. Ține de teribilismul tineresc și de imaturitate. Nu e suficient că mi-am găsit un loc propice creației, un mediu, că am descoperit oameni care doresc să trăiască, să viseze, care suferă, speră, chiar la o margine de țară, unde Dumnezeu mi-a dat falia mea de aer și lumină pe care să le consum. Acestea reprezintă doare materialul din care îmi voi construi *mesajul*. Mesajul reprezintă doar un element al comunicării. Tot mai mult mă întreb pentru *cine* o fac. Fără să creez impresia că mă lamentez, constat cu asupră de măsură că *izolați în România* nu sunt doar locuitori ai munților, ai deltei, dar și mulți artiști, și în special scriitori, care întreprind actul creației ca pe oricare alt act vital: a *mânca*, a *bea* apă de sete, a *dormi* etc. Doar atât. A *scrie* la disperare, știind că dacă n-ai face lucrul acesta ar însemna să mori, fără a avea în față decât o vagă speranță a comunicării cu *cineva*, iată destinul cu adevărat fatidic al scriitorului din provincie.

Rari dintre ei care să dispună de *obrăznicie* și *îndrăzneală*, în sensul curat al cuvântului, să agreseze redacții și edituri, cum o fac mulți dintre trotuariști. Ei sunt, în general, ființe sfioase, pline de cuviință și de bun simț. Un autor de provincie dacă dispune de ceva bani, cu editurile o rezolvă mai repede, dar cu redacțiile nu prea. Fiindcă va fi privit ca făcând parte din familia dinozaurilor sau a celor veniți de pe o altă planetă. Relații, recomandări nu are, nici unul dintre *bossi* nu este dispus să parieze pe el, și-atunci, se-ntoarce acasă cu traista de manuscrise. Pune mâna pe stilou și-și varsă năduhul pe-o coală imaculată. Și, ce e cu asta? A rezolvat problema? Sau, face împrumut la *CAR* și-și publică cartea. Va ajunge, să zicem, pe rafturile unor biblioteci, personale sau municipale. Ce a realizat în plus? Poate oportunitatea, în caz c-a trimis pentru *Semnal* la *România literară*, să-l pună *michiduță* pe „polițistul", cel de care vorbeam mai sus, să extragă din vraful de cărți ce-l înconjoară chiar pe a lui, să-i citească doar titlul, să-i foileteze în grabă *tom*-ul spre a descoperi cele câteva *chichițe* de care are nevoie *rubrica* lui, și, cu asta, *băscăliuța* este gata. Se potrivește calapodului ca mănușa pe mână. Cu un râs sardonic, cu o satisfacție diabolică, preopinentul l-a făcut praf și pulbere. Și asta, în vreme ce pe aceeași pagină de revistă, sus, comentează adevărate opere, lipsite total de cusururi. Cine a utilizat, la noi, până la sațietate, metoda maniheistă împărțind societatea în indivizi *albi* și indivizi *negri*? Numai și numai la *România literară*, la rubrica cu pricina, aflăm că scriitorii români sunt *albi*, ori *negri*. Coloratură intermediară nu există. Eu, ca profesor și pedagog care mă respect cât de cât, n-am voie să așez pe un rând de bănci elevii *proști* și *urâți*, iar pe un alt rând pe cei deștepți și frumoși. Ei, iată, că într-o sferă a elevațiilor, a marilor sensibilități, a infinitelor posibilități de nuanțare și de sugestie, cum este scrisul literar, se poate.

Să mă mai întreb de ce, în 2001, primăvara, când am fost confirmat ca membru al US și mi s-a înmânat legitimația, cu care ocazie secretarul de pe atunci al subfilialei a anunțat că *avem de-a face cu un scriitor care trăiește și creează undeva la țară, în satul Duda*, întreaga asistență a Întors capul să mă vadă și privea la mine ca la urs, ca la o mare ciudățenie? Bineînțeles că nu le spunea nimic *toponimul* localității din care veneam, dar mulți dintre cei de față păreau pur și simplu intrigați. Expresiile lor păreau a spune: *de ce nu de la București, domnule, de la Paris, de la Tel Aviv, de la Toronto? De ce de la Duda?*

Profit de bunăvoința redacției unei reviste literare vrâncene de toată lauda, care este *Pro Saeculum*, ca să-mi exprim aceste opinii, categoric ofensatoare pentru *unii*, dar o fac în numele a cel puțin 20 de scriitori adevărați, poeți, prozatori și critici literari care își desfășoară activitatea creatoare în crasul anonimat de care vorbeam mai sus, județul Vaslui reprezentând, la ora de față, polul sărăciei UE, și neavând posibilitatea să-i facă cunoscuți țării, lumii. Auzisem, lăudându-se la un post de radio, pe un *poli*ministru, întâmplător și vicepreședinte al *US din România*, care spunea, sus și tare, că guvernul din care face parte, dispune de mai mulți bani, anul acesta, pentru a întreține actul cultural-scriitoricesc din țară, și ne grăbiserăm noi, câțiva autori naivi ai locului să-i atașăm un memoriu, care a ajuns, cu siguranță, chiar pe masa demagogului ministru, și-n care solicitam ca, în lipsa de fonduri de care suferă județul, să ne ajute cu ceva bani pentru editarea unei reviste de cultură în provincie. Ei bine, n-a avut timp s-o citească.

Poate că dacă documentul venea dintr-o zonă cu adevărat *fierbinte* a *centrului*, da, dar cine are timp să citească depeșele unor *autorași* tocmai de la Vaslui?

Mircea Dinutz

ÎNTÂLNIRE DE GRADUL ZERO

Într-o duminică, îmbătată de aromele răsăritului și tandru răsfățată de bătaia zefirului, prințul de Parnas se plimba în partea de sud a Pădurii Amare, aproape de Castelul unde locuia temporar (apartament 16, confort 2, două camere) și aștepta… cine știe?!… poate azi… poate acum!… La câteva sute de metri în jos se auzea marea, deasupra cerul amețitor! La câțiva pași – pădurea, tăcerea magică a muntelui!!

Și a venit, cu o privire vag inspirată, cavalerul Prea Tristei Figuri, conte de Ascra, urmaș îndepărtat și (ne)demn al lui Hesiod, văr și mai îndepărtat cu Erato, muza elegiei (de nu ne înșelăm), Torționar al Hârtiei cu rang de cavaler etc. etc.

– Mă bucur să te văd, Ilustrissime, rânji Cavalerul Prea Tristei Figuri, conte de Ascra, invidios că prințul ajunsese, nu se știe cum și de ce, membru titular al Uniunii Stricătorilor de Hârtie, cu legitimație și cotizație la zi, mă bucur…

– Nu mai puțin decât Domnia Ta, cavalere, nu mai puțin! Surâse viclean Alteța Sa, intuind ce se petrecea în mintea și-n sufletul celuilalt. Mă inspiram din natură! Privește în jur! Atât de aproape pădurea, cântecul păsărilor, foșnetul vântului, aerul tare al înălțimilor, adică acolo unde mă simt mai bine!… Este confortabil să privești lumea de aici!…

Cavalerul înghiți în sec, semn că receptase mesajul nu tocmai digerabil, după care dădu replica:

– Cărțile se nasc din cărți, Ilustrissime! Eu stau mai mult în bibliotecă!! Mă regăsesc în textele altora, respir, mă maturizez…

– Mi se pare mie sau ai trecut la postmodernism?!…

– Puteți fi sigur, Alteța Voastră!! Noi suntem viitorul și trecutul. Cu prezentul neam lămurit!…

– Se vede că n-ai fost în Arcadia!

– La țăranii ăia primitivi?! N-aveau demonul ironiei, de aceea au dispărut din istorie!… Lumea contemporană a ajuns «un imens șantier de supraviețuiri»!…

După această replică de efect garantat, Cavalerul se îndepărtă triumfător, urându-i cu voce tare Prințului de Parnas:

–Posteritate liniștită, Ilustrissime! Posteritate liniștită!!

Ionel Bandrabur

VOLUPTATEA DE A SCRIE

Care a fost rolul poetului în societatea primitivă? Mai întâi unul patriotic, deoarece a ridicat în slăvi faptele vitejești ale strămoșilor și ale regilor. Apoi s-a prezentat pe sine drept purtător de cuvânt al unei voințe superioare. Pentru a se impune și mai convingător, el s-a slujit de un limbaj aparte, cu ritm, cu muzicalitate și cu o explozie de imagini surprinzătoare. A ajuns astfel să fie socotit drept un miracol al naturii, un ins cu înzestrare cerească, un profet, aproape un semizeu… Vai, ce a mai rămas din această splendidă imagine în societatea de azi mercantilă, computerizată, dezgustător de materialistă?

* * *

Și geniul învață de la alții, devorând ca un căpcăun; dar ceea ce primește este doar o parte, ceea ce adaugă el e totul.

* * *

Bărbătescul curaj al poetului este de a ține ochii deschiși asupra morții și Infinitului. Un creator fără fibră metafizică nu e decât un scrib oarecare. Eminescu, Blaga, Arghezi și Voiculescu au posedat, mai presus decât toți, acest curaj al marilor întrebări și neliniști.

* * *

Adorarea de sine este o stavilă, îndeosebi pentru scriitor. Dacă omida sar concentra prea mult asupra minunii sale, n-ar deveni niciodată fluture.

* * *

Există cărți care stimulează gândirea și altele care o moleșesc. Cărți pasionante și cărți anoste. Dacă am ajuns la pagina șapte și o carte nu începe să-mi spună nimic esențial despre lume și om, iar stilul, fad, mă plictisește, conchid că ea trebuie părăsită.

* * *

Literatura își găsește rostul numai în măsura în care adaugă vieții cotidiene ceea ce acesteia îi lipsește: voluptatea existenței în azur.

* * *

Cea mai poetică dintre culori este albastru. Este culoarea care ne atrage adee, trezindu-ne dorința de puritate și setea unei vieți descătușate de materie. Este culoarea cerului imaculat, senin, luminos, dătător de speranță, pe care dorim să-l contemplăm ori de câte ori ne înălțăm ochii pe boltă. Oare pe Dumnezeu îl putem imagina altfel decât înveșmântat în alb și în bleu?

Luigi Pirandello

O ZI (ȘI-O NOAPTE)

Smuls din somn, poate din greșeală, și aruncat în afara trenului într-o stație oarecare. Noaptea; fără nimic în mână.

Nu izbutesc să-mi revin din năucire. Însă ceea ce mă impresionează mai mult e că nu găsesc pe mine nici un semn al violenței ce mi s-ar fi făcut; și nu numai, dar și faptul că n-am nici o imagine, nici măcar umbra unei amintiri despre asta.

Mă aflu pe pământ, singur, în întunecimea unei gări pustii; și nu știu la cine să mă adresez pentru a întreba ce mi s-a întâmplat, unde sunt.

Am zărit doar o lanternă chioară, grăbindu-se să închidă ușa vagonului din care fusesem expulzat. Trenul a plecat imediat. A dispărut imediat, în interiorul gării, și lanterna aceea, cu licărul șovăitor al vanei sale lumini. Din buimăceală, nu mi-a trecut prin cap să alerg după, spre a cere explicații și a face reclamație.

Să reclam, dar ce?

Cu nesfârșită spaimă îmi dau seama că nu mai am habar dacă pornisem în vreo călătorie cu trenul. Nu-mi amintesc deloc de unde voi fi plecat și încotro; și dacă plecând luasem ceva cu mine. Se pare că nimic.

În golul acestei oribile incertitudini, brusc mă apucă groaza de acea spectrală lumină oarbă care s-a retras numaidecât, fără a face caz de expulzarea mea din tren. Este oare lucrul cel mai firesc ca în această stație să se coboare așa?

În întuneric, nu reușesc să-i disting numele. Orașul îmi e însă cu siguranță necunoscut. Sub primele palide luciri ale zorilor, pare pustiu. În vasta piață lividă din fața gării se află un felinar încă aprins. Mă apropii; mă opresc și, neîndrăznind să înalț ochii, îngrozit fiind de ecoul pașilor mei, îmi privesc mâinile, mi le întorc pe o parte și pe cealaltă, închid palmele, le redeschid, mă pipăi cu ele, mă uit în jur, și pentru a simți cum sunt alcătuit, deoarece nu mai pot fi sigur nici chiar de asta: că eu exist cu adevărat și că tot ce se întâmplă e real.

Puțin după, înaintând până în centrul orașului, văd lucruri care la fiecare pas m-ar încremeni în uimire, dacă o uimire și mai puternică nu m-ar cuprinde văzând că toți ceilalți, deși asemănători mie, se mișcă în mijlocul lor nepăsători, ca și cum pentru ei ar fi lucrurile cele mai naturale și mai obișnuite. Mă simt ca antrenat în șuvoi, dar încă o dată fără a avea impresia că sufăr vreo violență. Numai că, înlăuntrul meu, inconștient de orice, sunt aproape blocat din toate părțile. Dar socotesc că, deși nu știu nici cum, nici de unde, nici de ce am venit, probabil mă înșel eu și au dreptate ceilalți, care, nu numai par să știe, dar știu și ceea ce-i face siguri că nu greșesc, fără cea mai mică șovăială, așa de convinși de firescul faptelor lor, încât eu mi-aș atrage desigur mirarea, dezaprobarea, poate chiar indignarea dacă, fie în legătură cu înfățișarea lor, fie la un gest ori o vorbă ale lor, aș izbucni în râs sau m-aș arăta uluit. În dorința mea acută de a descoperi ceva fără a atrage atenția, trebuie neîncetat să-mi șterg din privire acea expresie de pândă și alertă ce adesea se citește în ochii câinilor. Greșeala e a mea, a mea e vina dacă nu înțeleg nimic, dacă nu izbutesc să mă adun. Trebuie să mă forțez să dau măcar aparența de a fi și eu convins și să mă străduiesc să fac precum ceilalți, cu toate că îmi lipsește orice criteriu, orice noțiune până și despre lucrurile ce par cele mai comune și mai ușoare.

Nu știu de ce să mă agăț, ce cale să iau, ce să mă apuc să fac.

Totuși e posibil ca eu să fi crescut atât, rămânând ca un copil și fără să fi făcut nimic? Poate voi fi lucrat în vis, nu știu cum. Da, desigur, am muncit, și încă mult, mult. De altminteri, toți parcă știu asta, fiindcă mulți se întorc să mă privească și unii chiar mă salută, deși nu-i cunosc. Rămân mai întâi perplex, întrebându-mă dacă într-adevăr salutul mi-e adresat mie; mă uit alături; mă uit înapoi. Mă vor fi salutat din greșeală? Dar nu, mă salută pe mine. Mă lupt, stânjenit, cu o anume vanitate care vrea să mă amăgească și nu reușește, și merg înainte ca plutind, fără a mă putea elibera de o stranie încurcătură legată – recunosc – de un lucru meschin: nu sunt sigur de hainele pe care le am pe mine; mi se pare ciudat să fie ale mele; și acum mi se naște bănuiala că salută hainele astea și nu pe mine. Însă eu, în afară de ele, nu mai am altceva!

Caut asupra-mi. Supriză. În buzunarul de la piept al vestonului degetele mele dau de un soi de portofel din piele. Îl scot, aproape sigur că nu-mi aparține mie, ci acestor veșminte care nu sunt ale mele. Este într-adevăr un vechi portofel de piele, galben decolorat, spălăcit, ca și cum ar fi căzut în apa unui pârâu sau a unui puț și ar fi fost pescuit de acolo. Îl deschid, ori mai curând desprind partea lipită, și privesc înauntru. Între câteva hârtii împăturite, devenite ilizibile din cauza petelor de cerneală diluată de apă, găsesc o mică imagine sfântă, îngălbenită, precum cele ce se dăruiesc copiilor în biserici și, lipită de ea, cam de același format și la fel de ofilită, o fotografie. O dezlipesc, o scrutez. O! Este fotografia unei tinere foarte frumoase, în costum de baie, aproape goală, cu pletele răvășite de vânt și brațele ridicate cu vioiciune într-un gest de salut. Admirând-o, cu o anumită mâhnire, nu știu din ce depărtări venită, am senzația, dacă nu certitudinea, că salutul acelor brațe, așa de viu înălțate în aer, mi se adresează mie. Însă oricât mă străduiesc, n-o recunosc. E oare posibil ca o femeie atât de frumoasă să-mi fi dispărut din memorie, dusă de vântul acela ce-i învălmășește părul? Desigur, în acest portofel de piele căzut o vreme în apă, în imaginea asta, alături de copia

Peisaj

de icoană pioasă, are rolul unei logodnice.

Scotocesc iar în portofel și, mai degrabă nedumerit decât cu plăcere – fiindcă mă îndoiesc că-mi aparține – găsesc într-o despărțitură secretă un bilet mare de bancă, cine știe de cât timp pus acolo și uitat, pliat în patru, uzat și găurit pe ici- pe colo la îndoiturile tocite.

Lipsit de orice, mă voi putea folosi de acesta? Nu știu cu ce forță de convingere, portretul din fotografia aceea mă asigură că biletul e al meu. Dar poți să te încrezi într-un căpșor așa de zburlit de vânt? Trecuse de prânz; sunt leșinat de foame: trebuie să mânânc ceva și de aceea intru într-un mic restaurant.

Spre marea mea surpiză, și aici mă trezesc întâmpinat ca un oaspete de vază, foarte agreat. Mi se indică o masă deja pregătită și se trage un scaun spre a mă pofti să mă așez. Însă eu sunt reținut de un scrupul. Fac semn patronului și, luându-l deoparte, îi arăt biletul de bancă ponosit. Uimit, îl privește cu atenție: cu milă pentru starea în care ajunsese, îl examinează; apoi îmi zice că fără îndoială este de mare valoare, dar de mult timp nu mai e în circulație. Totuși să nu mă tem: prezentat la bancă de unul ca mine, va fi în mod sigur acceptat și schimbat în monedă mai mică, acum curentă.

Spunând astea, patronul restaurantului iese cu mine prin ușa de la stradă și îmi arată clădirea băncii din apropiere.

Mă duc acolo și, iarăși, toată lumea pare a se bucura să-mi facă un serviciu. Biletul acela al meu – mi se spune – este unul dintre foarte puținele care n-au reintrat în bancă, iar aceasta de câtva timp nu mai dă curs decât la bancnote de valoare mică. Îmi dau și-mi tot dau din astea, că rămân încurcat și aproape copleșit. Am la mine doar acel portofel din piele scăpat de la naufragiu. Dar mă roagă să nu mă pierd cu firea. Este leac pentru tot. Pot să depun banii aceia ai mei la bancă, în cont curent. Mă prefac că am înțeles; bag în buzunar câteva din acele bancnote și un libret pe care mi-l dau în locul banilor lăsați, și mă întorc la restaurant. Nu găsesc mâncăruri pe gustul meu; mă tem că nu le voi putea digera. Însă deja trebuie să se fi răspândit zvonul că, dacă nu eram de-a dreptul bogat, nici mai sărac ca înainte nu sunt; și iată că, ieșind din local, mă pomenesc cu o mașină care mă așteaptă și un șofer ce-și ridică șapca și cu mâna cealaltă deschide portiera ca să intru. Nu știu unde să mă ducă. Dar, de vreme ce am un automobil, voi fi având fără să știu și o casă. Da, da, o casă foarte frumoasă, străveche, unde firește mulți au locuit înainte de mine și mulți vor locui după. Sunt chiar ale mele mobilele acestea? Mă simt străin în mijlocul lor, ca un intrus. Ca și orașul azi dimineață în zori, acum casa aceasta mi se pare pustie; din nou mi-e frică de ecoul pe care pașii mei îl vor isca, mișcându-mă prin atâta liniște. Iarna, se face repede seară; mi-e frig și mă simt obosit. Îmi dau curaj; mă mișc; deschid la întâmplare una dintre uși; sunt uluit că văd camera iluminată, camera de culcare și, pe pat, pe ea, tânăra aceea din portretul fotografic, vie, cu brațele goale înălțate cu vioiciune, de data asta pentru a mă invita să alerg la ea și mă lăsa cuprins, îmbătat de fericire.

Este un vis?

Sigur, ca într-un vis, ea pe patul acela, după noapte, dimineața în zori nu mai e. Nici urmă de ea. Și patul, așa de cald în timpul nopții, este acum, la atingere, înghețat, precum un mormânt. Iar în toată casa acel miros stătut care se instalează în locurile în care a năpădit praful, unde viața a pălit demult; și acel sentiment de plicticoasă sfârșeală care spre a se susține are nevoie de tabieturi și rutină. Eu am avut mereu oroare de asta. Vreau să fug. Nu e cu putință ca aceasta să fie casa mea. Este un coșmar. Fără îndoială că am visat unul dintre cele mai absurde visuri. Și, ca pentru a obține dovada, mă duc să mă uit într-o oglindă atârnată pe peretele din față, și brusc am impresia că mă înec, îngrozit, într-un leșin fără sfârșit. Din ce trecută îndepărtare ochii mei, ochii pe care îi voi fi avut de copil, privesc acum, holbați de groază, nevenindu-le să creadă, acest chip de bătrân? Eu, deja bătrân? Așa dintr-odată? Cum e posibil?

Aud bătându-se în ușă. Am o tresărire. Cineva mă anunță că au sosit copiii mei.

Copiii mei?

Mi se pare înspăimântător că din mine s-au putut naște fii. Și când? Îi voi fi făcut ieri. Ieri eram încă tânăr. E drept ca acum, bătrân, să-i cunosc.

Intră, ducând de mână copii, născuți din ei. Aleargă numaidecât să mă sprijine; mă ceartă drăgăstos că m-am ridicat din pat; mă așează cu grijă, ca să-mi regăsesc suflul. Eu gâfâi? Da, ei știu bine că nu mai pot sta în picioare și că mă simt foarte foarte rău.

Așezat, îi privesc, îi ascult; și mi se pare că-mi fac în vis o farsă.

S-a și terminat viața mea?

Și în timp ce stau și mă uit la ei, așa cum sunt aplecați spre mine, aproape malițios, ca și cum n-ar trebui să-mi dau seama, văd răsărind pe capetele lor, atunci sub ochii mei, și crescând nu puțini, ci dimpotrivă, peri albi.

– Vedeți că e o glumă? Fiindcă și voi aveți părul alb.

Și iată, priviți-i pe cei ce au intrat adineaori pe ușa aceea copii: a fost deajuns să se apropie de fotoliul meu: s-au făcut mari; și nepotica aceea e deja o fetișcană care își face loc cu coatele spre a fi admirată. Dacă tatăl ei n-o oprește, mi se aruncă pe genunchi și îmi încinge gâtul cu brațele, punându-și căpșorul pe pieptul meu.

Îmi vine imboldul să sar în picioare. Însă trebuie să recunosc că într-adevăr n-o mai pot face. Și cu aceiași ochi, ochii pe care puțin mai înainte îi aveau copii aceia, acum așa de mari, rămân uitându-mă până nu mai pot, cu multă, multă milă, la bătrânii mei copilași din spatele noilor sosiți.

Traducere din italiană de **Ioan Dumitru Denciu**

Wilhelm von Humboldt

CÂTEVA SCRISORI

Către Schiller

Tegel, 16 octombrie 1795

...Acum vă pot oferi și o concluzie: cea mai frumoasă și mai demnă de Dv. coroană vă este oferită de către genul dramatic, dar numai în anumite limite, cu precădere în genul eroic simplu, iar o coroană mai ușoară și cu privire la o sferă mai largă de către genul epic. Dorința mea nu poate privi aici decât Maltezii. Sunteți o alegere foarte potrivită pentru acest gen în general și pentru momentul actual în particular. Căci judecat în sine, evident că Wallenstein este de departe mai mare și mai tragic, fiind de asemenea plasat în sfera care care vă este hărăzită. Un alt motiv pentru care trebuie să vă încurajez în acest sens e și convingerea mea că povestirea romantică este sigură și nu are cum să ne scape; în schimb, prima încercare cu care reveniți în genul dramatic trebuie să se lovească de mai multe obstacole. În ce privește latura filozofică și poetică a genului în cadrul căruia lucrați acum, ați demonstrat la un mod de invidiat că desăvârșirea oricărei munci, ca și desenul pentru un pictor, stă în puterea Dv. Arătați-o și aici. Geniul Dv pare, în ciuda tuturor împrejurărilor nefavorabile, să nu vă refuze nici un serviciu — o perspectivă

Fată cu zestrea ei

ce mă mișcă adesea. Cine are o viață spirituală atât de intensă, pare a fi ceva mai dator pământului. Doar că evident și această dificultate a Maltezilor trebuie pusă cu grijă în balanță. Trebuie să verificați mai întâi cu exactitate dacă puteți spera să acumulați suficientă dispoziție interioară și lejeritate exterioară pentru a desăvârși o operă solicitantă cum este o asemenea piesă. Munca nu are voie să fie întreruptă. Dacă vă temeți de acest risc, aș alege în locul Dv. povestirea. Acest lucru ar fi cu atât mai recomandabil, firește, cu cât ați desăvârșit în acest sens o anumită sferă și ați atins universalitatea. Dar povestirea vă rămâne cu siguranță, iar acestei perspective, care e mai mult pentru public — căci Dv. și cei care vă cunosc știu că sunteți capabil de o asemenea universalitate —, i se poate contrapune părerea că, de dragul amuzamentului, ar merita să creați puțină confuzie în rândul celor care par atât de decișsi cu privire la caracterul Dv. dramatic...

Către Schiller

Tegel, 11 mai 1802

...Regele are două posturi diplomatice în Italia; un rezident la Roma și un *Chargé d'affaires* la Napoli. Cel dintâi este acum chemat și angajat aici, cel din urmă a murit. Ambele posturi vor fi acum reunite în persoana mea, dar cu toate acestea va trebui să locuiesc la Roma, pentru că problemele rezidențiatului (din pricina preoților pentru provinciile noastre catolice) sunt mai necesare și mai urgente decât simpla corespondență diplomatică a postului din urmă. Pe drum trebuie să transmit complimentele regelui nostru regelui Etruriei. Acest post este absolut excelent; puteam să solicit un post de ambasador, iar acesta e de fapt un rezidențiat. Între timp însă nu am schimbat acest post cu nici un altul, fără excepție. Acesta este într-o țară de care îmi era dor, pe care mi-ar plăcea să o compar acum cu Spania, și care este importantă pentru mine și sub aspectul studiului limbii, pentru că în felul acesta pot desăvârși cunoașterea limbilor din sud; în plus sunt remunerat corespunzător, nu tocmai rău ținând cont că nu trebuie să j0c vreun rol ca reprezentant. — Pentru mine e important faptul de a părăsi Germania din nou pentru câțiva ani de zile. Sunt înainte de toate cât se poate de german, și voi rămâne întotdeauna. Dar sunt însă în același timp predispus, atât prin contribuția altora, cât și prin eforturile proprii, să corelez substanța patriei mele cu cea dobândită în străinătate, iar în final mă voi întoarce cu siguranță în Germania. Pe Dv., iubitul

și neprețuitul meu prieten, am să vă revăd cu siguranță înainte de a pleca, de fapt despărțirea repetată de Dv., Goethe și Körner este ceea ce mă doare. Dar cât de puțin am stat împreună și de data aceasta, și ce slabe perspective se întrevăd pentru viitor! Dv. nu v-aș recomanda sub nici un fel de circumstanțe să vă mutați la Berlin, iar eu la rându-mi am găsit în numeroase privințe dificultăți insurmontabile în a mă stabili la Weimar. Dar nu voi rămâne veșnic nici la Roma. Ne lipsesc în cariera în care pășesc acum obiective practice și în curând voi fi trimis în altă parte. Între timp voi reveni evident și aici, iar atunci ne vom putea revedea. Poate veniți și Dv. la un moment dat în Italia! V-aș recomanda-o mai mult decât Parisul, iar atunci vom putea petrece mai multe luni fericite cu discuții în germană sub un cer italian!

Din inimă, rămâneți cu bine!

H.

Către Goethe

Roma, 5 iunie 1805

Abia am apucat să mă bucur de scrisoarea Dv., mult iubitul meu prieten, când am primit, prin intermediul lui Fernow, vestea teribilă a morții lui Schiller. Nimic nu m-a mai zguduit vreodată în asemenea chip. E prima oară când pierd un vechi prieten cu care am împărtășit de-a lungul mai multor ani de conviețuire gânduri și sentimente, iar acum resimt ruptura, distanța care ne-a separat în anii din urmă cu atât mai dureros. Ultima scrisoare mi-a trimis-o în septembrie 1803, înștiințându-mă despre moartea lui Wilhelm al meu. Era foarte mișcat de durerea mea, dar ceea ce spera și își dorea în acea scrisoare s-a împlinit. A plecat la cele veșnice fără să fi pierdut el însuși pe vreunul din cei care îi erau foarte dragi. Mai spunea că slaba lui constituție fizică îi lasă această speranță. O, de nu ar fi fost smuls dintre noi atât de devreme! Acum mă gândesc adesea că ar fi trebui să petreacă ultimii ani ai vieții aici. Roma ar fi făcut o impresie puternică asupra lui, și astfel ar fi luat aceste impresii cu el pe lumea cealaltă. Totodată, poate că ar fi trăit mai mult, iarna grea pare să-i fi fost nefastă, poate și permanenta încordare, care s-ar mai fi temperat sau ar fi acționat mai blând asupra lui, dacă și-ar fi expus percepția exterioară unor împrejurimi maiestuoase, iar forța imaginației lui s-ar fi simțit mai întărită prin natura lor nobilă. Îmi pot imagina cât de singur trebuie să vă simțiți; și totuși vă invidiez peste măsură. Dumneavoastră puteți evoca măcar tonul cuvintelor sale din zilele-i de pe urmă; mie mi-a scăpat precum o umbră și trebuie să îmi amintesc nu fără efort dintr-o depărtare întunecată tot ceea ce mi-l readuce în memorie așa cum era pe când era încă în viață. De câte ori nu mi-a trecut prin minte felul în care omul se desparte atât de ușor, distruge ceea ce-l face fericit și vânează hoinar noul. Dacă adevărata incertitudine a destinului omenesc le-ar sta oamenilor înaintea ochilor la fel de vie precum s-ar cuveni, nici un om de bun simț nu s-ar putea hotărî vreodată să părăsească bucata de pământ pe care și-a îmbrățișat prietenii pentru prima oară.

Dumneavoastră, preaiubite Goethe, ar trebui să petreceți iarna următoare în Italia. Atâta timp cât a trăit Schiller, nu v-am putut invita niciodată cu adevărat. Domniile voastre erați atât de apropiați, încât nici unul dintre Dv. nu ar fi găsit un înlocuitor pentru perioada unei despărțiri mai îndelungate. Acum, că această legătură s-a rupt, ar trebui să căutați pentru o vreme o țară mai frumoasă și împrejurimile care vă sunt atât de dragi deja din amintiri. Nu sunteți genul de om care să evite conjuncturile politice. Și chiar dacă, ceea ce nu cred să fie cazul, s-ar isca vreun război, veți putea savura șederea Dv. aici, aveți încredere în experiența mea, și veți putea lăsa agitația celor săraci cu duhul să se desfășoare fără opreliște în jur. Nu trebuie să vă simțiți presat de incomoditățile exterioare ale Italiei. Dacă stați primele săptămâni la noi, vă veți instala fără nici un fel de probleme; în această privință Roma, ca orice oraș vizitat de mulți străini, a evoluat indiscutabil de la ultima Dv. vizită. Nici pentru sănătatea Dv. nu mi-aș face griji. Clima mai blândă de aici vă este probabil prielnică, iar la mine în casă îl veți găsi chiar și anul viitor pe Kohlrausch, pe care cred că l-ați întâlnit deja la Weimar, și pe care îl îndrăgea atât Schiller. Veniți, preabunul meu prieten. Puteți sta la noi în solitudinea cea mai deplină, și puteți reveni în compania noastră ori de câte ori vă prieste. Dacă încă vă este dragă Roma, nu vă lăsați reținut de mărunțișuri. Unui deliciu, așa cum natura și arta vi-l pot oferi aici, merită să îi aducem neprecupețite sacrificii, și nu vă spun cât de fericiți ne-ați face și ce farmec nou și de nedescris ați da Dv. Romei pentru mine, căci nu vreau să vă corup, ci doar să vă sfătuiesc cu privire la ceea ce eu pur și simplu consider că ar fi infinit de bine și pt. Dv.

Spuneți-mi cât mai curând, s-a păstrat printre hârtiile lui Schiller ceva necunoscut? Eu unul n-aș prea crede, el nu era genul care să se lase pe tânjală. Mă doare acum însă faptul că în anii din urmă a scris atât de puțină proză. Căci scriitorul se exprimă în proză ceva mai direct, și tocmai de el, de un sunet al ființei lui îmi este mie dor. Dar iată cum rămân în viață și în artă atâtea lucruri veșnic neterminate! Fiecare piesă a lui Schiller nu e de fapt decât o nouă încercare; întotdeauna pornea de la iubirea pentru artă, de la dorința de a-i surprinde acesteia o nouă latură, și aproape că îmi vine să adaug că marea parte a producțiilor lui dramatice a desăvârșit un rezultat în acest sens. În fiecare din ele există un progres evident, cel puțin întotdeauna unul prin intermediul căruia se apropie mai mult de țelul pe care și l-a propus; dacă ar fi trăit, el ar fi reușit să vadă totul clar până la urmă și ar fi răzbit până în vârf; după el, cine poate continua munca în acest domeniu? În cine mai există această conexiune între forța critică și cea intelectuală? Ar fi groaznic dacă va trebui să constatăm că poezia germană și-a atins din nou zenitul, acum când abia l-am văzut răsărind. Și totuși exact așa este. Aveți grijă de Dv., prea scumpe prieten. Dacă vă pierdem și pe Dv., atunci chiar s-a făcut beznă și confuzie peste toate...

Din tot sufletul al Dv.,

Humboldt.